

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი

საბანკო საქმე

(ლექციების კურსი)

საგნის ხელმძღვანელი-პროფესორი

გულნარა იმედაშვილი

თბილისი 2013წ.

საბანკო სისტემის ევოლუცია-ეროვნული და კომერციული ბანკების არსი №1

საბანკო საქმის წარმოშობა_განვითარება დაკავშირებულია პროცენტის (მოგების) მომტან კაპიტალთან, რომელსაც ისტორიულად წინ უსწრებდა სავაზმო კაპიტალი, რომელიც უკვე არსებობდა პირველყოფილი წყობის პერიოდში. პროცენტის მომტანი კაპიტალის მთავარ ფორმად სასესხო კაპიტალი ითვლება. როგორც კი კერძო საკუთრება წარმოიქმნა, საქონელგაცვლიდან განვითარდა საქონლური ფულადი ურთიერთობანი, რამაც გააძლიერა საზოგადოების ქონებრივი ურთიერთობანი. სათავეში მდგომმა მდიდარმა ფენამ შესაძლებლობა მიიღო ფული სესხად მიეცათ მათთვის ვისაც იგი სჭირდებოდა. ასეთი სესხები, როგორც წესი, დაკავშირებული იყო მიწის საწინდართან. თუ მოვალე ვერ შეძლებდა სესხის დაბრუნებას, მაშინ საწინდარი მიწა სესხის მიმცემის საკუთრებაში გადადიოდა. თუ მსესხებელს მიწა არ ჰქონდა, მაშინ იგი თვითონ ხდებოდა დამოკიდებული. სავაზმო კაპიტალის წარმოქმნასა და განვითარებასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული საბანკო საქმის წარმოშობა. ბანკების საწყისი და ძირითადი ფუნქცია გადასახადებში შუამავლობა იყო. ასეთი შუამავლობის შედეგად ბანკებმა თავისუფალი ფულადი კაპიტალი პროცენტის (შემოსავლის) მომტანად აქცია. ისინი ფულად საშუალებებს ყველა შესაძლო წაყაროდან აგროვებდნენ და კრედიტით აძლევდნენ მოთხოვნის შესაბამისად, პირველ ყოვლისა გაბატონებულ კლასს. ბანკების მსგავსი ინსტიტუტები, ჯერ კიდევ ადრეულ საუკუნეებში არსებობდა. ეგვიპტეში საბანკო ოპერაციები ხორციელდებოდა ძვ. წთ. აღ. 2700 წ. ბაბილონსა და ასურეთის მრავალრიცხოვანი დოკუმენტები (მაგ; ხამურაბის კანონების კრებული, ძვ. წთ. აღ. 1704-1662 წწ.) მოწმობენ რომ მაშინაც იყო ვექსილი და ჩეკი, ხოლო სახსრების შენახვისა და სასესხო ოპერაციების ფორმები კანონით რეგულირდებოდა. მაგ., სახსრების შენახვისათვის კანონი ითვალისწინებდა გადასახადს. იმ დროს სესხები გაიცემოდა არამხოლოდ ფულადი ფორმით, არამედ ცალკეული საქონლის სახით (მაგ: ხორბლით, ფინიკით, შალით, ზეთით და ა. შ.), აქაც აგრეთვე ადგილი ჰქონდა პროცენტის დარიცხვას. ამასთან, საქონლის შესანახად გამოიყენებოდა საკულტო-რელიგიური შენობები, რადგან იქ უზრუნველი იყო უმაღლესი უსაფრთხოება. მონათმფლობელურ საბერძნეთში მონასტრები, როგორც ფულის შენახვის ადგილები, წამყვან როლს ასრულებდნენ და კულტის მსახურებიც არსებითად თავისებურ ბანკირებად ითვლებოდნენ. ერნსტ კურტიუსი წიგნში „საბერძნეთის ისტორია“, წერს: ყველა წამყვან მონასტერთან დაკავშირებული იყო ფინანსების მართვა. ქურუმები ესწრაფოდნენ მონასტრის წლიური შემოსავლის გაზრდას მათი უნარიანი მართვით, მიწის არენდით, სესხის მომგებიანი გაცემის საშუალებით, განძის წარმოქმნას, რომელიც საკმარისი იქნებოდა არამარტო წესჩვეულებების შესასრულებლად, არამედ მონასტრის 5ძლიერების განმტკიცებისათვის. სწორედ ამ დროს მიეკუთვნება ცნობილი ძარცა. ჰეროსტრატემ ძვ. წთ. აღ. 356 წ. არტემიდა ეფესელის ტაძარი დაწვა არა იმისთვის, როგორც ეს მიღებული იყო, „ისტორიაში შესულიყო“, არამედ იმისათვის, რომ დაწვის გზით დაეფარა გაძარცვის კვალი. მეხუთე ასწლეულში ძვ. წთ. აღ. რომში გაიცემოდა პროცენტიანი სესხები გირავნობით ან მის გარეშე, ხოლო 100 წლის შემდეგ გამოჩნდნენ „ბანკირები“. მეორე პუნიკური ომის დროს (დაახლოებით 200 წ. ძვ. წთ. აღ.) რომი

ხმელთაშუა ზღვის წამყვან საფინანსო ცენტრად ითვლებოდა. სავაზო კაპიტალმა თავის სრულ განვითარებას მონათმფლობელურ და ფეოდალურ საზოგადოებაში მიაღწია. იგი ორი ძირითადი ფორმით არსებობდა: ფულადი სესხის სახით გაბატონებული კლასებისათვის (მონათმფლობელებისა და ფეოდალებისათვის) და ნატურალური ფორმით საქონლის მარტივი მწარმოებლებისათვის. ამ დროისათვის მევახშეებად უმთავრესად ვაჭრები, ფეოდალი-მიწათმოქმედნი, აგრეთვე მონასტრები გამოდიოდნენ. საპროცენტო განაკვეთი საკმაოდ მაღალი იყო. იგი 40-დან 100%-მდე მერყეობდა, ცალკეულ შემთხვევაში შეიძლება მეტიც ყოფილიყო, მაღალი საპროცენტო განაკვეთი ეწინააღმდეგებოდა საწარმოო ძალების განვითარებას. ძირს უთხრიდა მონათმფლობელური და ფეოდალური წარმოების წესს. ფეოდალიზმის დროს მეფეები, ომისა და კრიზისის დროს, მიმართავდნენ მიმოქცევაში არსებული ლითონური ფულის გაფუჭებას. ამის შემდეგ გაჩნდა ზარაფების პროფესია, რომლებიც ამოწმებდნენ მონეტების ხარისხს და გაცვითილის შეცვლის აუცილებლობას, ახდნენ ახლის გაჭედვას. ფულის ასეთმა გაცვლამ ბოლოს და ბოლოს გამოიწვია დეპოზიტური ოპერაციების განვითარება თანამედროვე გაგებით. პირველად ფული საბანკო დაწესებულებებში თავსდებოდა დეპოზიტის სახით იმ პირობით, რომ შემდგომ პატრონებს იგივე მონეტები დაუბრუნდებოდათ. შემდეგ დაიწყო დეპოზიტების გამოყენება სესხისათვის, რამდენადაც მევახშეს უნდა დაებრუნებინა იგივე თანხა და არა იივე ფული, როგორც ასეთი, ამიტომ ე.წ. შენახვის დეპოზიტები თანდათან გარდაიქმნა ბანკის დეპოზიტებად. კლიენტს შეჰქონდა ბანკში ფულადი თანხა იმისათვის, რომ გარკვეული დროის შემდეგ გადაეტანა იგი თავისი სავაჭრო პარტნიორის ანგარიშზე. იმავდროულად მის საბანკო ანგარიშზე შედიოდა გადასახადები კლიენტებისაგან. ანგარიშებში დებეტური და კრედიტული ჩაწერების საშუალებით ხორციელდებოდა ფულის ბრუნვა. წარმოიქმნა სპეციალური ინსტიტუტები „ჟირობანკები („ჟირო» ბერძნული სიტყვაა და წრეს ნიშნავს), რომლებიც ამ ოპერაციებს ახორციელებდნენ. პირველი ბანკი თანამედროვე გაგებით იტალიაში, ქ. გენუაში წარმოიქმნა 1407 წ. ამ დროისათვის, პირველ ყოვლისა იტალიაში გამოჩნდა საბანკო საქმიანობის ახალი ინსტიტუტები. წარმოიქმნა და განვითარდა ბუღალტრული აღრიცხვის ორმაგი სისტემა, რომელმაც თავისი მნიშვნელობა აქამდე შეინარჩუნა. XII საუკუნეში იტალიაში პირველი ვექსილი გაჩნდა. XIV ს-ში ჩვეულებრივი გახდა ვექსილის წარმოდგენა არამართო მეანაბრის, არამედ მესამე პირის სასარგებლოდ. XVII ს-ის ბოლოს შემოღებულ იქნა გადაცემითი მინაწერი (ინდოსამენტი) ვექსილებზე, რაც აბსტრაქტულ საგადასახადო ვალდებულებად იქცა. იტალიაშივე დეპოზიტების ბაზარზე გაჩნდა ბანკნოტები ეს განპირობებული იყო ეკონომიკური აუცილებლობით, საწარმოო ძალებისა და ვაჭრობის სწრაფი განვითარებით. ოქრო ფულის სახით არ კმაროდა და წარმოიქმნა მოთხოვნილება „სავაჭრო ფულზე». საწყის ეტაპზე ეს ბანკნოტები სრულყოფილად უზრუნველყოფილი იყო დეპოზიტებით. როგორც კი ზარაფებმა შეამჩნიეს, რომ ყოველდღიურად ყველა ანაბარი არ გამოიყენებოდა თავისი მფლობელების მიერ და რომ ყოველდღიური მოთხოვნილება ყველა დეპოზიტის მხოლოდ განსაზღვრულ პროცენტს შეადგენდა, მათ დაიწყეს საგირაო ბილეთების მიცემა ვაჭრებზე დეპოზიტური დაფარვის გარეშე და ამით თვითონ აძლევდნენ მათ კრედიტებს. ნასეთი ბანკნოტები შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც თანამედროვე ბანკნოტის წინამორბედი.

XVII ს-ში, ინგლისში, კაპიტალიზმის განვითარების ადრეულ სტადიაზე, ბანკოტებმა ფართო გავრცელება პოვა მას შემდეგ, რაც ინგლისის ბანკმა დაიწყო მათი მიმოქცევაში გაშვება. მევახშეების მონოპოლური პოზიციები დაირღვა სამრეწველო და სავაჭრო კაპიტალისტების მიერ, რომელთაც შემოიღეს ერთმანეთისათვის კრედიტების მიცემა ზომიერი პროცენტებით. მათ ბრძოლას მევახშეების წინააღმდეგ მრავალ ქვეყანაში მხარს უჭერდა სახელმწიფო. 1624 წ. ინგლისში მიღებული იქნა კანონი, რომლითაც შეიზღუდა განაკვეთი რვა პროცენტით. 1651 წ. პროცენტის ზედა ზღვარი განისაზღვრა ექვსით, 1714 წ. – ხუთით. არსებობდა სპეციალური წესები იმ მევახშეთა დაჯარიმებისათვის, რომლებიც ეცდებოდნენ ასეთი შეზღუდვების გვერდის ავლას. თანამედროვე საბანკო საქმის სათავეები უნდა ვეძებოთ, პირველ ყოვლისა, იტალიის, უფრო ზუსტად, ჩრდილოეთ იტალიის შუა საუკუნეების ზარაფების საქმიანობაში. ცნება „ბანკ“, მომდინარეობს იტალიური სიტყვისაგან „BANKO“ (ზარაფების სკამი, ფულის მაგიდა). ყველაზე გავლენიანი იყო კათოლიკური ეკლესიის ხელმძღვანელობასთან დაკავშირებული ბანკები – კურიები. საყოველთაოდ ცნობილია მედიჩის სახელოვანი კლასიკური ლიტერატურის ბანკი ფლორენციაში. ფლორენციაში არსებულ ბანკის მთავარ კანტორას 16 ფილიალი ჰქონდა ისეთ ქალაქებს, როგორიცაა პარიზი, ლონდონი, ბრიუგე, ლიონი, ვენეცია, გენუა, რომი, ნეაპოლი. მთავარი კანტორა იძლეოდა ფულად გზავნილებს, რომლებსაც ყველა ფილიალი ანაზღაურებდა და აღნიშნავდნენ, რომ მედიჩის სავაჭრო სახხლი ანაზღაურებს თანხას ნდედამიჩის ნებისმიერ კუთხეში ნამდვიი გზავნილების წარდგენისას... ოქროს გულდენებში“. გერმანიაში აუგსბერგის და საბანკო სახლის ფიუგერებმა 1508 წ. შეძლეს მთელი თავისი რომის აგენტურის გაერთიანება პაპ იოანე მეორის ბანკში. მაგრამ ფიუგერები ახორციელებდნენ ოპერაციებს არა მარტო პაპთან, არამედ ევროპის მეფეებთან და კაიზერებთანაც. შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა, რომ მთელ მსოფლიოში ბანკების როლი წარმოებისა და მიმოქცევისა მოცულობების განვითარების შესაბამისად იზრდებოდა. გაჩნდა თავისუფალი ფულადი რესურსები, რომელთა აკუმულირება ხორციელდებოდა და სესხის სახით მრეწველ და მოვაჭრე კაპიტალისტებისაკენ მიიმართებოდა. მეურნეობის ყველა დარგში სდასაქონლო-ფულადი მიმოქცევის განვითარებამ საბნკო კაპიტალის განვითარებაც განაპირობა. ბანკების საწყის ფუნქციებს – ფულით ვაჭრობას, ახალი ფუნქცია – კაპიტალის მართვის ფუნქციაც დაემატა, რომელსაც პროცენტული შემოსავლები მოჰქონდა. ბანკებმა, როგორც კაპიტალის შემგროვებლებმა, წარმოების მთლიანი პროცესების მომსახურება დააწესეს და მასზე უშუალო ზემოქმედების შესაძლებლობა მიიღეს. კაპიტალისტური საკრედიტო სისტემა აღმოცენდა და განვითარდა, როგორც რეაქცია მევახშეობის წინააღმდეგ. სარგებლის მომტანი კაპიტალი, რომელიც მანამდე მხოლოდ წვრილ მეწარმეებზე და დიდგვაროვნებზე მხოლოდ ფუფუნებით ცხოვრებისათვის გაიცემოდა, კაპიტალისტური წარმოების წესის პირობებს და მოთხოვნებს დაექვემდებარა. კაპიტალისტი მსესხებელი გახდა, რომელიც კრედიტს არა

ფუფუნებით ცხოვრებისათვის, არამედ მწარმოებლური განვითარების მიზნებით იღებდა. კრედიტებზე გაზრდილმა მოთხოვნილებამ ბანკები აიძულა საკრედიტო რესურსების გაზრდისათვის ეზრუნა. ბანკები არამარტო თავისუფალი ფულადი კაპიტალის ცენტრალიზაციას ახდენდნენ და მის გამოყენებას სარგებლის მიღების მიზნით ახორციელებდნენ, არამედ მოსახლეობის წვრილ დანაზოგებსაც კაპიტალად აქცევდნენ.

საბანკო საქმის ნამდვილი განვითარება დაიწყო იმ მომენტიდან, როდესაც სახსრების შენახვის ფუნქციას დაემატა საკრედიტო ოპერაციების შესრულება. საბანკო საქმიანობის სფეროში პირველ პროფესიონალებად შეიძლება ჩაითვალოს შუა საუკუნეების გადამცვლელები და მევახშეები. თავად სიტყვა ბანკი წარმოდგება იტალიური „banco“-დან (გადამცვლელი სკამი, ფულადი მაგიდა). ამგვარად საბანკო საქმის განვითარება მჭიდროდ არის დაკავშირებული საკრედიტო ურთიერთობების განვითარებასთან.

კრედიტი ლათინური სიტყვაა და პირდაპირი გაგებით სესხს, ვალს ნიშნავს, რომელიც გაიცემა ფულადი ან ნატურალური ფორმით დაბრუნების, ვადიანობის და ფასიანობის (სარგებლის, პროცენტის) პირობით. კრედიტი გამოხატავს ეკონომიკურ ურთიერთობას კრედიტორსა და მსესხებელს შორის. ფულთან ერთად კრედიტის წარმოშობა კაცობრიობის უდიდეს აღმოჩენათა რიცხვს მიეკუთვნება. კრედიტი წარმოიშვა პირველყოფილი თემური წყობილების დაშლისა და მონათმფლობელური წყობილების აღმოცენების პერიოდში, სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობებისა და საზოგადოებრივი ქონებრივი დაყოფის ნიადაგზე. კრედიტს გასცემდნენ საზოგადოების ყველაზე მდიდარი ფენები წვრილ მწარმოებლებზე, თავდაპირველად ნატურალური ფორმით (მარცვალი, პირუტყვი და სხვ.), ხოლო შემდეგ სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების განვითარების კვალობაზე, ფულადი ფორმით. კაპიტალიზმამდე ყველა საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ფორმაციაში კრედიტი სავაზმო ფორმით არსებობდა. სავაზმო კრედიტი ეს არის სარგებლის მიღების მიზნით სესხად გაცემული ფულადი სახსრები. სავაზმო კრედიტის წარმოშობის ისტორიული პირობებია: 1) შრომის საზოგადოებრივი დანაწილება; 2) წარმოების საშუალებებზე და პროდუქტებზე კერძო საკუთრების წარმოშობა; 3) საქონელგაცვლის განვითარება; 4) ფულის წარმოშობა; 5) ქონებრივი დიფერენციაცია პირველყოფილ საზოგადოებაში.

საკრედიტო ურთიერთობები -ეს ისეთი ურთიერთობებია, რომლებიც მყარდება კრედიტორსა და მსესხებელს შორის სესხის გარიგების გამო, ანუ ფულის ან მატერიალური ფასეულობების გადაცემის გამო გარკვეულ ვადაში დაბრუნების პირობით და სასესხო პროცენტის გადახდით.

საკრედიტო ურთიერთობათა აღმოცენება ატარებს კანონზომიერ ობიექტურ ხასიათს. სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების არსებობა ნიშნავს, რომ მეურნეობრიობის სუბიექტები ეკონომიკურად განკერძოებული არიან ერთმანეთისაგან. წარმოებისა და მიმოქცევის პროცესში თითოეული საწარმოს სახსრები ასრულებს ინდივიდუალურ წრებრუნვას, რომელიც განსხვავდება სხვა საწარმოების

ინდივიდუალური წრებრუნვისაგან, ასევე სახელმწიფოსა და მოსახლეობის სახსრების მიმოქცევისაგან. საწარმოო ფონდების წრებრუნვის კანონზომიერებანი განაპირობებს დარგებისა და საწარმოების ფულად სახსრებზე მოთხოვნილების მუდმივ ცვლილებას, ხოლო ინდივიდუალური წრებრუნვების შედარებით დამოუკიდებლობას მივყევართ ამ მოთხოვნილებათა სხვადასხვა დროულობამდე. იმ დროს როდესაც ზოგიერთი საწარმო რგოლი განიცდის სახსრებზე გაზრდილ მოთხოვნილებას, სხვებს წარმოექმნებათ დროებით თავისუფალი სახსრები. ამ პროცესის შედეგად აღმოცენდება ობიექტური ეკონომიკური წინააღმდეგობანი, რომელთაგან უმთავრესია წინააღმდეგობა ფულად სახსრებზე საწარმოს მოთხოვნილებასა და ამ სახსრების არსებობას შორის. ეს წინააღმდეგობა შეიძლება გამოვლინდეს სულ ცოტა ორი ფორმით:

- სახსრების არსებობასა და მათზე მოთხოვნილების დროებით არარსებობას შორის;
- დამატებით ფულად სახსრებზე დროებით მოთხოვნილებასა და მათ არარსებობას შორის.

ამათგან პირველის არსი ის არის, რომ თუ საწარმოს სახსრების რომელიმე ნაწილი უმოქმედოდაა, წარმოების ეფექტიანობა მცირდება, ამიტომ გამოთავისუფლებულმა სახსრებმა აუცილებლად უნდა ჰპოვოს გამოყენება, ეს სწორედ კრედიტის საშუალებით შეიძლება იქნეს მიღწეული. დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრები შეიძლება გადაეცეს სხვა საწარმოებს მხოლოდ მხოლოდ დაბრუნებითობის საწყისებზე. ამიტომ იმისთვის რომ საკრედიტო ურთიერთობა აღმოცენდეს საზოგადოებაში უნდა არსებობდეს მოთხოვნილება სწორედ ასეთ დაბრუნებად სახსრებზე. თუ არ გადაწყდა წინააღმდეგობა დამატებით ფულად სახსრებზე მოთხოვნილებასა და მის არარსებობას შორის დაირღვევა კვლავწარმოების პროცესის უწყვეტობა. ამგვარად ეს მოთხოვნილება უნდა იქნეს დაკმაყოფილებული. არსებობს მისი დაკმაყოფილების სამი წყარო:

1) შესაძლებელია შევქმნათ საკუთარი სახსრების სარეზერვო ფონდი, მაგრამ ეს მეთოდი არ შეიძლება დამაკმაყოფილებლად მივიჩნიოთ. დამატებით სახსრებზე დროებითი მოთხოვნილების დაფარვისას საკუთარი სარეზერვო ფონდის ხარჯზე შეიქმნება წინაპირობები შემდგომში წინააღმდეგობის გამწვავებისათვის სახსრების არსებობასა და მათზე მოთხოვნილების დროებით არარსებობას შორის. ამგვარად ამ შემთხვევაში ერთი წინააღმდეგობა „გადაწყდება“ მეორის გამწვავების ფასად.

2) შესაძლებელია ამ მოთხოვნილების დაფარვა დაუბრუნებადი საბიუჯეტო დაფინანსების გზით. ინდივიდუალური კვლავწარმოების თვალსაზრისით მოთხოვნილება დაკმაყოფილებულია. მაგრამ საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პოზიციიდან ეს დაკმაყოფილება ფორმალურია, რადგან საზოგადოების მასშტაბით მოთხოვნილება კი არ გაქრა არამედ მეურნეობის ერთი დონიდან მეორეზე გადაინაცვლა (გადაეცა სახელმწიფოდან საწარმოს იგივე მოცულობით). ამგვარად წინააღმდეგობამ ნამდვილი გადაწყვეტა ვერ ჰპოვა. რამდენადაც საბიუჯეტო სახსრები დაუბრუნებადია, ხდება საწარმოსთვის საკუთარი, იგივე ეფექტი წარმოიქმნება, რაც პირველ შემთხვევაში.

3) რჩება უკანასკნელი მესამე გზა-დროებით თავისუფალი სახსრების სესხება სხვა საწარმოების, მოსახლეობის, სახელმწიფოსაგან. ამ შემთხვევაში მოთხოვნილების ნამდვილი დაკმაყოფილება მოხდება. ხოლო მას შემდეგ რაც დამატებით სახსრებზე მოთხოვნილება გაქრება, სახსრები უმტკივნეულოდ შეიძლება იქნეს დაბრუნებული.

ამდენად დამატებით ფულად სახსრებზე დროებითი მოთხოვნილების დაფარვის ბუნებრივი წყაროა **დროებით თავისუფალი სახსრები**. ასეთი სახსრები კი მხოლოდ სესხის სახით შეიძლება გაიცეს. საკრედიტო ურთიერთობათა წარმოშობა ობიექტურ აუცილებლობას წარმოადგენს. კანონზომიერია საკრედიტო ურთიერთობათა განვითარების პროცესი, იგი **სამ ეტაპს** გადის:

- უშუალო ურთიერთობები კრედიტორსა და მსესხებელს შორის;
- საკრედიტო ურთიერთობები შუამავლის მონაწილეობით;
- რეგულირებადი საკრედიტო ურთიერთობები.

საკრედიტო ურთიერთობების პირველი უმარტივესი ტიპია უშუალო ურთიერთობები კრედიტორსა და მსესხებელს შორის. ისინი მოიცავენ თავის თავში შინაგან წინააღმდეგობებს, რომლებიც საკრედიტო ურთიერთობების შემდგომი განვითარების წყაროა. ეს წინააღმდეგობებია: კრედიტორის გამოთავისუფლებული სახსრების მოცულობასა და მსესხებლის მოთხოვნილების მოცულობას შორის; კრედიტორის სახსრების გამოთავისუფლების ხანგრძლივობასა და მსესხებლის დამატებით სახსრებზე მოთხოვნილების არსებობის ხანგრძლივობას შორის. კონკრეტული საკრედიტო ურთიერთობა მხოლოდ მაშინ აღმოცენდება, თუ სახსრების გამოთავისუფლების ვადა და მოცულობა ემთხვევა ნასესხებ სახსრებზე მოთხოვნილების ხანგრძლივობასა და მოცულობას. კრედიტორი მხოლოდ მაშინ გასცემს სახსრებს სესხად, თუკი დარწმუნებულია მის დაბრუნებაში, ის ცდილობს გამორიცხოს შემთხვევითობა. წარმოიქმნება საკრედიტო ურთიერთობის ფუნქციონირების დაბრკოლება. მოცემული წინააღმდეგობის მოძრაობის იმანენტური (მისთვის დამახასიათებელი) ფორმაა საკრედიტო ურთიერთობის განვითარება და მეორე უფრო რთული ტიპის ჩამოყალიბება-საკრედიტო ურთიერთობები შუამავლის მონაწილეობით. შუამავლის როლში კი ბანკები გამოდიან. პირველი ბანკი, როგორც სპეციალიზებული საკრედიტო-საანგარიშსწორებო ინსტიტუტი 1407 წელს იტალიაში, კერძოდ გენუაში აღმოცენდა. თავდაპირველად არსებობდა კომერციული ბანკები, რომლებიც ვაჭრობას მოემსახურებოდნენ. სამრეწველო საწარმოების განვითარებასთან ერთად საჭირო იყო ოპერაციები სამრეწველო პროცესის დასაკრედიტებლად, კომერციული ბანკები უკვე მთელ სამეურნეო საქმიანობას ემსახურებოდნენ. საკრედიტო ურთიერთობებში შუამავლის მონაწილეობა გულისხმობს ამ ურთიერთობების ერთი ტიპის უარყოფას მეორის აღმოცენების ხარჯზე, თუმცა პირველი ტიპი, სრულად არ ქრება (დღემდეა შემორჩენილი მევახშეობა) არამედ ახალში ძველის ელემენტები შენარჩუნდება. საკრედიტო ურთიერთობებში შუამავლის მონაწილეობის ფორმას **საბანკო კრედიტი** წარმოადგენს. ფორმირდება საბანკო სისტემა, მაგრამ არ ქრება კრედიტორსა და მსესხებელს შორის წინააღმდეგობა. პირიქით ის კიდევ უფრო ძლიერდება და წარმოგვიდგება როგორც წინააღმდეგობა:

- დროებით თავისუფალი სახსრების საბანკო სისტემაში შემოსვლის აქტების და მათი სახალხო მეურნეობაში დაბანდების დროში დაუმთხვევლობა;
- საკრედიტო რესურსების სტრუქტურის და დამატებით სახსრებზე მოთხოვნილებათა სტრუქტურის შეუსაბამობა;
- საკრედიტო რესურსების და საკრედიტო დაბანდებათა მოცულობათა შეუსაბამობა.

თუ დაბანდებები რესურსებზე მცირეა შენელებდა მეურნეობაში სახსრების ბრუნვადობა, მცირდება საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობა. დაბანდებათა მოცულობის გადამეტებას რესურსების მოცულობაზე მიყვევართ სახალხო მეურნეობის „ზედმეტად დაკრედიტებამდე“, სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების დარღვევამდე.

საბანკო სისტემის განვითარება და გართულება ახალი საბანკო-საკრედიტო ინსტიტუტების გაჩენა არ ხსნის აღნიშნულ წინააღმდეგობებს. პირიქით ის მძაფრდება. როგორ უნდა გადაწყდეს ეს წინააღმდეგობა, გავაუქმოთ საბანკო სისტემა? მაგრამ ის ხომ თავიდან აღორძინდება, რადგან ეს ობიექტური აუცილებლობაა. მოცემული წინააღმდეგობის გადაწყვეტის ფორმა შეიძლება თავად საბანკო სისტემაში მოვიძიოთ. ამ სისტემაში საჭირო იყო ისეთი ორგანოს გამოყოფა, რომელიც თავის თავზე აიღებდა მაკოორდინებელი ცენტრის ფუნქციას. საქმე ეხება „ბანკთა ბანკი“-ს-ცენტრალური, სახელმწიფო ბანკის შექმნას.

თავდაპირველად მხოლოდ კომერციული ბანკები არსებობდა, ევროპაში პირველი კომერციული ბანკები აღმოცენდა გენუასა და სიცილიაში. ისინი დამოუკიდებელი სახელმწიფოები იყვნენ და აწარმოებდნენ ვაჭრობას თავიანთ მეზობლებთან. პროდუქციის რეალიზაცია ხდებოდა ბანკებში შენახული ოქროს ფულით. ბანკების ქვითრებს ოქროს შენახვაზე ბანკნოტებს უწოდებდნენ ანუ საბანკო საგადასახდელო ბილეთებს.

ფულად-საკრედიტო სისტემის განვითარების შემდეგ სტადიაზე **სათამასუქო მიმოქცევა** განვითარდა. დაიწყო კომერციული ბანკების მასობრივი შექმნა და საბანკო ბილეთების გამოშვება. მომდევნო ეტაპზე ევროპის ყველა ქვეყანაში შეიქმნა ცენტრალური საემისიო ბანკები, რომლის შექმნის ინიციატორები თავად სახელმწიფოები იყვნენ, ისინი დაინტერესებულნი იყვნენ სახელმწიფოს საჭიროებებისთვის მიეღოთ სესხები. შემდეგ ეტაპზე სახელმწიფო საემისიო ბანკების ბანკნოტებმა მიმოქცევიდან გამოდევნეს კომერციული ბანკების საგადასახდელო ბილეთები. ეს პროცესი მსხვილი ინდუსტრიული სახელმწიფოების, მათი ეროვნული ბაზრების და მეურნეობის მსოფლიო სისტემის ჩამოყალიბებას ეფუძნებოდა. ცენტრალური საემისიო ბანკები მსხვილ საკრედიტო ცენტრებად გადაიქცნენ, რომლებიც სახალხო მეურნეობას საგადასახდელო სახსრების აუცილებელი რაოდენობით ამარაგებდა. გაიმიჯნა ცენტრალური და კომერციული ბანკების ფუნქციები. ამ უკანასკნელებმა შეწყვიტეს საგადასახდელო ბილეთების ემისია და დაიწყეს დროებით თავისუფალი სახსრების ფართომასშტაბიანი მობილიზება, ახორციელებდნენ ასევე უნაღდო ანგარიშსწორებას, საწარმოების დაკრედიტებას და საკასო მომსახურებას. ცენტრალური ბანკები გადაიქცნენ „ბანკთა ბანკებად“ მიიღეს რა ეროვნული ბანკნოტების ემისის, კომერციული ბანკების რეზერვების მოზიდვის, მათი თამასუქების პორთფელის რეფინანსირების, სახელმწიფო ხარჯების დაკრედიტების მონოპოლიური უფლება. შედეგად ყველა ქვეყანაში ჩამოყალიბდა ორსაფეხურიანი ფულად-საკრედიტო სისტემა, შემდგარი კომერციული და ცენტრალური ბანკისაგან. შემდგომ ინდუსტრიული სახელმწიფოები ოქრომონეტური და ოქროზოდური სტანდარტებიდან გადავიდნენ ბანკნოტურ მიმოქცევაზე და ბანკნოტების შეცვლაზე **ელექტრონული ფულით**. ეს ეტაპი ეროვნული ფულად-საკრედიტო სისტემის გლობალიზაციითა და სასესხო კაპიტალების მსოფლიო ბაზარზე გადასვლით

ხასიათდება. დღეისთვის იმ ქვეყნების საკრედიტო სისტემა, რომლებიც საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებით ფუნქციონირებენ შედგება: **ცენტრალური ბანკი, საბანკო სისტემა** (კომერციული ბანკები, შემნახველი ბანკები, საინვესტიციო და იპოთეკური ბანკები, ბანკირთა სახლები, სპეციალიზებული ბანკები) **და სპეციალიზებულ არასაბანკო საკრედიტო-ფულადი ინსტიტუტების სისტემა** (საინვესტიციო, საფინანსო კომპანიები, საქველმოქმედო ფონდები, სადაზღვევო კომპანიები, საპენსიო ფონდები).

კომერციული ბანკები, წარმოადგენენ საკრედიტო სისტემის ძირითად რგოლს. ისინი პრაქტიკულად ყველა სახის საბანკო ოპერაციებს ახორციელებენ. კომერციული ბანკების ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ფუნქციებს წარმოადგენენ: ანაბრების მიღება, სამრეწველო და სავაჭრო ორგანიზაციების დაკრედიტება, მათ შორის ანგარიშწორების განხორციელება და სხვ. (უფრო დაწვრილებით კომერციულ ბანკებზე მომდევნო თავში). შემნახველი ბანკები (აშშ-ში ურთიერთშემნახველი ბანკები, გერმანიაში - საშემნახველო სალაროები), როგორც წესი, ადგილობრივი დანიშნულების საშუალო საკრედიტო დაწესებულებებია, რომლებიც ეროვნულ ასოციაციებში ერთიანდებიან და ჩვეულებრივად სახელმწიფოს მიერ კონტროლირდებიან, ხშირ შემთხვევაში მის საკუთრებას წარმოადგენენ. შემნახველი ბანკების პასიური ოპერაციები მოსახლეობიდან მიმდინარე და სხვა ანგარიშებზე ანაბრების მიღებას მოიცავს. აქტიური ოპერაციები წარმოდგენილია სამომხმარებლო და იპოთეკური კრედიტებით, საბანკო სესხებით, სახელმწიფო და კერძო ფასიანი ქაღალდების შეძენით. შემნახველი ბანკები ასევე საკრედიტო ბარათების გამოშვებას ახორციელებენ;

საინვესტიციო ბანკები (დიდ ბრიტანეთში – საემისიო სახლები, საფრანგეთში – საქმიანი ბანკები), სპეციალიზირდებიან საემისიო-სადაამფუძვნებლო ოპერაციაზე. იმ საწარმოების ან სახელმწიფოს დავალებით, რომელთაც გრძელვადიანი დაბანდებები სჭირდებათ და აქციებისა და ობლიგაციების გამოშვებას ახორციელებენ. საინვესტიციო ბანკები დაბანდების მოცულობის, პირობის, ემისიის ვადის, ფასიანი ქაღალდების ტიპის შერჩევის განსაზღვრას, აგრეთვე მათი განთავსებისა და მეორადი მიმოქცევის ორგანიზაციის ვალდებულებებს იღებენ საკუთარ თავზე. ასეთი სახის დაწესებულებები, თავიანთ ხარჯზე შეძენისა და გაყიდვის ან ამისათვის საბანკო სინდიკატების შექმნის ორგანიზებით, აქციებისა და ობლიგაციების მყიდველზე სესხის გაცემით გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების შეძენის გარანტორები არიან.

იპოთეკური ბანკები ისეთი სახის დაწესებულებებს წარმოადგენენ, რომლებიც გრძელვადიანი კრედიტების გაცემას უძრავი ქონების (მიწა, შენობა, ნაგებობა) გირაოს ქვეშ ახორციელებენ. ამ ბანკების როლი პასიური ოპერაციების გამოყენებაში გამოიხატება; საბანკო ჰოლდინგი, რომელიც წარმოადგენს სხვა კომპანიების აქციების პაკეტისა და სხვა სახეობის ფასიანი ქაღალდების მფლობელ და ამ ფასიან ქაღალდებთან ოპერაციების განხორციელებელ კომპანიას. გარდა სუფთა ჰოლდინგებისა, რომლებიც მხოლოდ აღნიშნულ ოპერაციებს ახორციელებენ, ასევე შერეული ჰოლდინგებიც

არსებობენ, რომლებიც ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროებში სამეურნეო საქმიანობასაც ახორციელებენ. სამიწათმოქმედო ბანკები (ძირითადად სპეციალიზაციას ახდენენ აგრარულ სექტორში); სპეციალური სავაჭრო ბანკები და სხვ.

თანამედროვე მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში ფართო განვითარება ჰპოვა სპეციალურმა არასაბანკო საკრედიტო-საფინანსო ინსტიტუტებმა, რომლებიც აკრედიტებენ მეურნეობრივი საქმიანობის განსაზღვრულ დარგებსა და სფეროებს. მათ საქმიანობაში დომინირებს ერთი ან ორი ძირითადი ოპერაცია, ამიტომ სპეციფიკური კლიენტურა ჰყავთ. თანამედროვე საკრედიტო სისტემის ამ მესამე ჯგუფს განეკუთვნება: სადაზღვეო კომპანიები, რომელთა შემოსავალი იქმნება დაზღვევის პოლისების რეალიზაციის გზით. ეს კომპანიები თავიანთ სახსრებს სამრეწველო კომპანიების აქციებში, ობლიგაციებსა და ხელმწიფოს ფასიან ქაღალდებში ათავსებენ. დაზღვევის კომპანიები გრძელვადიან სესხებს აძლევენ საწარმოებსა და სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებს. დაზღვევის ობიექტის მიხედვით ეს კომპანიები ორ ძირითად ჯგუფად იყოფა: სიცოცხლის დაზღვევა და ქონების დაზღვევა. დაზღვევის კომპანიების შემოსავალი, როგორც წესი ბევრად აღემატება პოლისების მფლობელთათვის განკუთვნილ გადასახადებს; საპენსიო ფონდები, რომელსაც ძირითადად ქმნიან კერძო კომპანიები და სახელმწიფო დაწესებულებები მუშებისა და მოსამსახურეების მოხუცებულობის დროს პენსიებით უზრუნველყოფის მიზნით. კერძო საპენსიო ფონდები იქმნება მუშებისა და მოსამსახურეების, აგრეთვე მეწარმეთა ფულადი შენატანების საფუძველზე. საპენსიო ფონდები ერთმანეთისაგან განსხვავდება ორგანიზაციის, მართვისა და აქტივების სტრუქტურის მიხედვით. საპენსიო ფონდებში კაპიტალის დაგროვების თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ფორმირება ძირითადად წარმოებს მეწარმეთა და მუშა-მოსამსახურეთა საწევრო შენატანებისაგან. იმის გამო, რომ საპენსიო ფონდები ძირითადად ფლობენ გრძელვადიან ფულად სახსრებს, ისინი ამ სახსრებს აბანდებენ სახელმწიფო და კერძო ფასიან ქაღალდებში. ფინანსური კომპანიები, განსაკუთრებული ტიპის საკრედიტო დაწესებულებებია, რომლებიც ფუნქციონირებენ სამომხმარებლო კრედიტის სფეროში. მათ მიეკუთვნება ინსტიტუტები, რომლებიც საცალო საბითუმო ვაჭრობაში საქონლის გაყიდვას აკრედიტებენ. ამ კომპანიების ფართოდ გაშლილი ქსელი არსებობს აშშ-ში, ინგლისში, საფრანგეთში, გერმანიაში, იაპონიაში. ფინანსური კომპანიები ორი სახისაა: საქონლის ნისიად გაყიდვის დაფინანსების და პირადი დაფინანსების სახის. ორივე შემთხვევაში კომპანია სესხებს გასცემს ერთიდან სამ წლამდე ვადით. საქველმოქმედო ფონდები. მათი განვითარება დაკავშირებული იყო მთელ რიგ მიზეზებთან. ჯერ ერთი, ქველმოქმედება მეწარმეობის ორგანული ნაწილი გახდა; მეორე, საქველმოქმედო ფონდების შექმნას პრაქტიკული მიზეზები გააჩნდა – მოსახლეობის მდიდარი ფენა გაურბოდა გადასახადების გადახდას და საკუთარი ფულადი სიმდიდრის ნაწილს გასცემდა საქველმოქმედო მიზნებისათვის. კერძო პირები და კორპორაციები საქველმოქმედო

ფირმების შექმნით აფინანსებენ: უნივერსიტეტებს, სკოლებს, სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებს, ხელოვნების, კულტურის, საეკლესიო დაწესებულებებს და სხვ. საკრედიტო კავშირები, იგივე კოოპერატივებია, რომელსაც აარსებენ მოსახლეობის განსაზღვრული ჯგუფები პროფესიული ან რელიგიური პრინციპების მიხედვით. მათი კაპიტალი იქმნება საპაიო შენატანების საფუძველზე განსაკუთრებული სახის აქციების შეძენის ფორმით. მას იყენებენ მოკლევადიანი დაკრედიტებისათვის. თანამედროვე საკრედიტო სისტემაში შემადგენელი რგოლების როლი სხვადასხვაა, მაგრამ საბანკო სექტორის მნიშვნელობა ძალიან დიდია და იგი საკრედიტო რესურსების მობილიზაციის მიხედვით პირველ ადგილზეა. ამ სექტორში გადაწყვეტია კომერციული ბანკები, რომლებიც უპირატესად აკრედიტებს მრეწველობასა და ვაჭრობას. განვითარებულ ქვეყნებში საკრედიტო სისტემის სრულყოფა დიდად არის დამოკიდებული საბანკო სექტორის ფუნქციონირების მრავალფეროვნებაზე.

ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე დონეს შეესაბამება საკრედიტო ურთიერთობათა უმაღლესი ტიპი-**რეგულირებადი საკრედიტო ურთიერთობები**. საკრედიტო ურთიერთობათა მესამე ტიპის დამყარება არ ნიშნავს პირველი და მეორე ტიპის გაქრობას. ისინი უბრალოდ კარგავენ მათ გაბატონებულ მდგომარეობას. საკრედიტო ურთიერთობათა მესამე ტიპი წარმოადგენს **სამი ელემენტის** ერთობას: რეგულირებადი საკრედიტო ურთიერთობისა (მთავარი შემადგენელი ნაწილი), არარეგულირებადი ურთიერთობების ელემენტებისა (კრედიტზე შუამავლის მონაწილეობით) და კრედიტორსა და მსესხებელს შორის უშუალო ურთიერთობისა.

საბანკო საქმიანობის წარმოშობა და განვითარება საქართველოში

როგორც მსოფლიოს უმეტეს ძველ ცივილიზებულ ქვეყანაში, საქართველოშიც ფულად-საკრედიტო ურთიერთობებს, სხვადასხვა საკრედიტო დაწესებულებების, მ. შ. ბანკების არსებობას საკმაოდ დიდი ხნის ისტორია აქვს. საქართველოს ტერიტორიაზე არსებულ ქვეყნებს – იბერიასა და კოლხეთს, სხვადასხვა სახის საკრედიტო დაწესებულებები ზარაფებისა და მევახშეობის ინსტიტუტების სახით გააჩნდათ, რომლებიც დღევანდელი საბანკო სისტემის წინამორბედებს წარმოადგენდნენ. მსგავსი ტიპის სტრუქტურული ერთეულები საქართველოში ჯერ კიდევ კოლხეთისა და იბერიის სამეფოში ძვ.წთ.ად-ით VI ს-ში გამოჩნდნენ. შემდგომ პერიოდში ეს პროცესი პერმანენტულად გრძელდებოდა და ჩქარდებოდა, VIII ს-ის საქართველოში უკვე არსებობდნენ ფართო საკრედიტო ორგანიზაციები – დღევანდელი გაგებით ბანკები, რომელთაც ორტალი ეწოდებოდა, რომელნიც კრედიტებს სხვადასხვა ქონების გირავნობის ქვეშ ან მის გარეშე იძლეოდნენ. ე.წ. „ოქროს ხანის“ საქართველოში (XII-ს) ნიშანდობლივი თავისებურება მისი ფულადი სისტემა იყო. კერძოდ ის ფაქტი, რომ სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით საქართველოს ტერიტორიაზე ვერცხლისა და სპილენძის ფულს ერთი და იგივე მსყიდველობითი უნარი გააჩნდათ – უპრეცედენტო მოვლენა იყო ომ დროს მსოფლიოში, რადგან შუა საუკუნეების სახელმწიფოებში თვით სპილენძის

ფულს, ნომინალის მიუხედავად, ლითონის ღირებულება ჰქონდა. როგორც ისტორიული წყაროები მოწმობენ, დავით აღმაშენებელს ფრიად ორიგინალური გადაწყვეტილება მიუღია: საქართველოს მიწა-წყალზე რვალს „თეთრი“ ვერცხლად მიიღებოდესო (რვალი-სპილენძისა და თუთიის შენარევი ლითონი, რომლისგანაც იბეჭდებოდა ფული). თანამედროვე ტერმინოლოგია რომ გამოვიყენოთ, დავით აღმაშენებელმა სავალუტო რეფორმა – ეროვნული ვალუტის დეველვაცია მოახდინა და მკაცრი სავალუტო კონტროლის დამყარებით ქვეყანაში უცხოელების მიერ ქართული დიზაინის მქონე სპილენძის ყალბი მონეტების შემოტანა აღკვეთა. ამ სავალუტო რეფორმამ, როგორც შემდგომმა მოვლენებმა აჩვენა – საქართველოს ეკონომიკის განვითარებას შეეწყო ხელი. XI – XIII სს. საქართველო ჩაბმული იყო მსოფლიო ვაჭრობაში, რის შედეგადაც ვითარდებოდა საკრედიტო დაწესებულებებიც, თუმცა XIII ს-ის მეორე ნახევრიდან, მას შემდეგ, რაც საქართველო განუწყვეტელი ბრძოლების არენად იქცა, რაიმე სახის საკრედიტო დაწესებულებების არსებობის შესახებ მასალები ისტორიულ წყაროებში აღარ მოიპოვება. მოგვიანებით XVII–XVIII სს. საქართველოში უკვე საზარაფო დაწესებულებები არსებობდა (განსაკუთრებით ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-ის დროს), რომლებიც საკრედიტო – საანგარიშსწორებო ოპერაციებს ასრულებდნენ და ჭრიდნენ ფულს არამართო საქართველოში, არამედ მეზობელ სახელმწიფოებშიც. მას შემდეგ, რაც რუსეთის იმპერიამ გააუქმა ქართლ-კახეთის სამეფო (1801 წ.), საქართველოში მოქმედი ეროვნული საკრედიტო სტრუქტურები გაუქმდა და მათ ადგილზე დაიწყო რუსეთის სხვადასხვა საკრედიტო დაწესებულებათა დაარსება. საქართველოში, პირველი ასეთი საკრედიტო დაწესებულება დაარსდა 1810 წელს თბილისში „საქართველოს საზოგადოებრივი მზრუნველობის საგანგოს“ სახელწოდებით, რომელიც იღებდა ანაბრებს და იძლეოდა კრედიტებს. თბილისში 1866 წლიდან ფუნქციონირებდა რუსეთის ბანკის (შეიქმნა 1860 წ.) თბილისის სამმართველო. 1871 წლიდან თბილისის კომერციულმა ბანკმა დაიწყო მუშაობა ფილიალებით ბაქოში, ბათუმში და ერევანში. ამავე წლიდან საქართველოში შეიქმნა „შემნახველ-გამსესხებელი ამხანაგობა“, ანუ „სასოფლო ბანკი“ (დაფუძნდა დუშეთის მაზრაში). XIX ს-ის 80-იან წლებში საქართველოში სულ 85 საკრედიტო დაწესებულება ფუნქციონირებდა, მ.შ. 58 თბილისში.

1875 წლის 28 ივნისს თბილისში ილია ჭავჭავაძის თაოსნობით დაფუძნდა თავად-აზნაურთა საადგილმამულო ბანკი, ხოლო ქუთაისში – 1876 წელს ნიკო ლოღობერიძის თაოსნობით.

1917 წელს თბილისში ფუნქციონირებდა „ცენტრობანკი“, ფილიალებით ლანჩხუთში, ბორჯომში, ქუთაისში და ზესტაფონში. საქართველოს საფინანსო საქმიანობას რუსეთის ბანკების კანტორებიც ეწეოდნენ: ვოლგა-კამსკის კომერციული ბანკი, სანკტ-პეტერბურგის საერთაშორისო ბანკი, სახალხო ბანკი, საერთაშორისო ნდობის საზოგადოების სტატუსით ა. პრიდანოვის ბანკი. 1917 წლის ცნობილი რევოლუციების

შემდეგ, კარდინალურად შეიცვალა, როგორც ბანკის საქმიანობის მიმართულებები, ასევე საბანკო სისტემა მთლიანობაში. 1919 წელს მრეწველობის დაკრედიტება შეწყდა, საწარმოების ყველა შემოსავალი, ფულადი ურთიერთობების შენარჩუნებით, ხაზინას გადაეცა. ბიუჯეტი კი დგებოდა, მაგრამ მას თავისი პრაქტიკული მნიშვნელობა დაკარგული ჰქონდა. რუსეთის ხელისუფლება ისეთ ღონისძიებებს ატარებდა, რომელიც სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების ლიკვიდაციისაკენ იყო მიმართული, რადგან, კომუნისტური იდეოლოგიის შესაბამისად, სოციალისტური საზოგადოება ფულის გამოყენების გარეშე უნდა განვითარებულიყო, მიღებული იქნა გადაწყვეტილება საბანკო სისტემის ლიკვიდაციის შესახებ. 1920 წლის 19 ივნისს სახალხო კომისარიატის საბჭოს დეკრეტით სახალხო ბანკი გაუქმდა და მისი აქტივები და პასივები ფინანსების სახალხო კომისარიატს გადაეცა, რომელმაც ემისიის უფლებაც შეინარჩუნა. ამ პერიოდისათვის ქვეყანაში არცერთი საკრედიტო დაწესებულება არ ფუნქციონირებდა. საბანკო საქმიანობამ, როგორც სოციალურმა ფენომენმა არსებობა შეწყვიტა, რამაც მაშინვე იმოქმედა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე.

„სამხედრო კომუნიზმის“ პოლიტიკის ჩავარდნის შემდეგ ქვეყნის მთავრობა იძულებული

გახდა ახალ ეკონომიკურ პოლიტიკაზე (ნეპი) გადასულიყო, რასაც სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობები უნდა აეღორძინებინა. 1921 წლის 3 მაისს დაფუძნდა რუსეთის ფედერაციის სახელმწიფო ბანკის (იგი 1921 წლის დასაწყისიდან შეიქმნა) საქართველოს სახელმწიფო ცენტრალური ბანკი, რომელიც 1924 წლის დასაწყისიდან სსრკ-ს სახელმწიფო ბანკის (იგი 1923 წლის ივლისიდან ფუნქციონირებდა) საქართველოს სახელმწიფო ცენტრალურ ბანკად გარდაიქმნა.

რუსეთში და შესაბამისად საქართველოშიც სახელმწიფო ბანკის დაწესებულებათა ქსელი

მნიშვნელოვნად გაფართოვდა 1922 წლისათვის. თავისუფალი მეწარმეობა და ქვეყნის დინამიური განვითარება ახალი საკრედიტო დაწესებულებების შექმნას მოითხოვდა. 1922-1925 წწ. ქვეყანაში ცალკეული მეურნეობების მომსახურე ბანკების ფართო ქსელი შეიქმნა, როგორებიცაა: „მრეწვბანკი“, „ელექტროკრედიტი“, „ცეკავშირის ბანკი“, „სასოფლო-სამეურნეო ბანკი“, „კოპერატიული ბანკი“ და სხვ. 1923 წელს თბილისში დაარსდა „საქართველოს კომერციული ბანკი“ განყოფილებებით აჭარაში, აფხაზეთში, ქუთაისსა და ფოთში. 1923 წლის ოქტომბერში ფუნქციონირება დაიწყო თბილისის ოლქის „შემნახველმა სალარომ“, რომელსაც ფილიალები ოთხ რაიონში ჰქონდა გახსნილი, ხოლო 1929 წლი-სათვის შემნახველი სალაროების რიცხვმა საქართველოში 270-ს მიაღწია.

1927 წელს ქვეყნის ხელისუფლებამ „საკრედიტო სისტემის აღორძინების პრინციპების შესახებ“ მიიღო დადგენილება, რაც იმით იყო გამოწვეული, რომ ბანკის მუშაობაში (განსაკუთრებით სპეციალიზირებული ბანკების) პარალელიზმი

შეინიშნებოდა და ისინი უნივერსალური ბანკებად ყალიბდებოდნენ. დაკრედიტების განმხორციელებელმა ბანკების სიმრავლემ მათ შორის კონკურენცია წარმოშვა. ბანკების ფუნქციები მკაცრად დაკონკრეტდა და სახბანკოს, როგორც მოკლევადიანი დაკრედიტების ორგანოსი და დარგობრივი ბანკების, როგორც გრძელვადიანი დაკრედიტების ორგანოს როლები შესაბამისად გაძლიერდა. ბანკები დამოუკიდებელი ეკონომიკური საქმიანობისაკენ მიისწრაფვოდნენ, მთავრობა კი მათი ეკონომიკის ცენტრალიზებული მართვის ინსტრუმენტად გარდაქმნას ცდილობდა. 1930 წლის ბოლოსათვის „ნეპი“ იქნა ლიკვიდირებული, ხოლო საბანკო სისტემამ 1930-1932 წ.წ. საკრედიტო რეფორმის განხორციელებისას ღრმა ცვლილებები განიცადა, რის შედეგად სპეციალიზირებული სახელმწიფო ბანკის ქსელი შეიქმნა, რომლებიც მათზე „მიმაგრებული“ სახალხო მეურნეობის დარგების დაფინანსებაზე იყვნენ ორიენტირებულები. დაიწყო ნახევარსაუკუნოვანზე მეტი პერიოდი, რომელიც იმით ხასიათდებოდა, რომ ბანკების არსებობის მიუხედავად ფაქტობრივად საბანკო საქმიანობა არ არსებობდა, რადგანაც ბანკები საშემნახველო სალაროებად გადაიქცნენ იმის გამო, რომ სოციალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება დირექტიულად სახელმწიფო ადმინისტრაციულ ორგანოებზე იქნა განპირობებული.

XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს, საბანკო სისტემის რეფორმის დაწყების პროცესში სახელმწიფო ბანკების სამმართველოები და განყოფილებები თვითნაზღაურებაზე გადაიყვანეს ბანკების მართვის ცენტრალიზებული სისტემის შენარჩუნებით. მაგრამ აღნიშნულის განხორციელება შეუძლებელი გახდა უპირველეს ყოვლისა იმ რესურსების მკაფიო გამოყოფის შეუძლებლობის გამო, რომელთა განკარგვის შესაძლებლობა ექნებოდათ მათ. სპეციალიზებული ბანკების სისტემის ბანკების საქმიანობა წინააღმდეგოვებაში მოვიდა საბაზრო ურთიერთობებთან. ეკონომიკის ტრანსფორმაციას თან ცენტრალიზებული მატერიალური მარაგის სისტემის ლიკვიდაცია მოჰყვა. ამან საშუამავლო და სავაჭრო ორგანიზაციების ფართო ქსელი წარმოშვა და საბანკო მომსახურებაზე მოთხოვნილება მკვეთრად გაზარდა. ქვეყნის ეკონომიკას ეფექტიანი და საკრედიტო საანგარიშსწორებო მოსახურების საჭიროება გაუჩნდა. სახელმწიფო სპეციალიზირებული ბანკების ცენტრალიზებულმა სისტემამ, კონსერვატიულობისა და ინერტიულობის გამო, ამ ამოცანის გადაწყვეტა ვერ შეძლო. საბანკო დაწესებულებებმა საკუთარი კაპიტალი ვერ მიიღეს. ისინი ცენტრალიზებული ინსტრუქციებით აგრძელებდნენ მუშაობას და ქვეყნის რეგიონებში საბაზრო ეკონომიკის ყოველდღიურად წამოჭრილი პრობლემების გადასაწყვეტად თავიანთი საქმიანობის ადაპტაცია ვერ მოახერხეს. სპეციალიზებული ბანკების დაწესებულებათა უმეტესობამ ერთპიროვნულად დაიწყო კომერციულ ბანკებად გარდაქმნა. კლიენტურის სახელმწიფო სპეციალიზირებული ბანკებიდან კომერციულ ბანკებში მასობრივი გადასვლა დაიწყო. 1994 წლის ბოლოსათვის, ქვეყანაში უკვე 200-ზე მეტი კომერციული ბანკი

ფუნქციონირებდა და საბანკო სფეროში სახელმწიფო მონოპოლია იქნა ლიკვიდირებული.

რაც შეეხება ცენტრალური ბანკის ტიპის საბანკო დაწესებულებათა ფუნქციონირებას საქართველოში, იგი რიგი თავისებურებებით ხასიათდებოდა. საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას არ გააჩნა საკრედიტო სისტემის მართვისა და რეგულირების საკუთარი სათაო რგოლი – საქართველოს ეროვნული ბანკი. მის მოვალეობას ასრულებდა რუსეთის ყოფილი საიმპერიო ბანკის თბილისის განყოფილება, რომელსაც 1917 წლის ნოემბრიდან არავითარი კავშირი არ ჰქონდა საიმპერიო ბანკთან. რუსეთის ყოფილი საიმპერიო ბანკის თბილისის განყოფილებამ 1917 წლის ნოემბრიდან ჯერ ამიერკავკასიის კომისარიატის ფინანსთა კომისრის ქრიტეფორე კარჩიკიანის უშუალო დაქვემდებარებაში, ხოლო შემდეგ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფინანსთა მინისტრის გიორგი ჟურულის და კონსტანტინე კანდელაკის ზედამხედველობის ქვეშ იმყოფებოდა. აღნიშნული ბანკის თბილისის განყოფილების ფუნქცია ზარაფხანიდან შეტანილი ფულადი ნიშნების ფინანსთა მინისტრის დირექტივებისამებრ განკარგვა იყო. მის მუშაობას აკონტროლებდა საქართველოს ფინანსთა მინისტრის მიერ დანიშნული საგანგებო კომისარი. დამოუკიდებელი სახელმწიფო საკრედიტო აპარატის არარსებობა, რომელიც საკუთარ თავზე აიღებდა ფულის მიმოქცევის და სხვა სასიცოცხლო ეკონომიკური მნიშვნელობის საქმეთა რეგულირების პრეროგატივას, ერთობ უარყოფით როლს თამაშობდა და შეუძლებელი იყო, დიდხანს გაგრძელებიყო. 1919 წლის 13 დეკემბერს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრებისა და საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის მიერ მიღებულ იქნა „კანონი სახელმწიფო ბანკის დაარსების შესახებ“, რითაც ქვეყანაში საბანკო სისტემის მარეგულირებელი და ეროვნული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განმახორციელებელი ორგანოს კანონიერ ფუნქციონირებას ჩაეყარა საფუძველი. კანონს თან ერთვოდა წესდება, რომელშიც საქართველოს სახელმწიფო ბანკის დანიშნულება, წყობის სტრუქტურა, საწესდებო კაპიტალი და უფლებამოვალეობანი იყო განმარტებული. საქართველოს სახელმწიფო ბანკმა ფუნქციონირება 1920 წლის ივლისიდან დაიწყო. კანონის თანახმად, აღნიშნული სტრუქტურის დაარსების პირველივე დღიდან „საქართველოს სახელმწიფო ბანკი“ ეწოდა. მისი ძირითადი ფუნქცია იყო ფულის მიმოქცევისა და რესპუბლიკის ფულადი ნიშნების სტაბილურობა, აგრეთვე ვაჭრობის, მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის განვითარებისათვის მოკლევადიანი სესხის გაცემა. საქართველოს სახელმწიფო ბანკის პირველ თავმჯდომარედ აირჩიეს ცნობილი ქართველი ფინანსისტი იასონ ლორთქიფანიძე. მიუხედავად თავისი არსებობის მცირე ხნისა, ბანკმა საქართველოსთვის ბევრი სასარგებლო და მნიშვნელოვანი საქმის გაკეთება მოასწრო: განახორციელა ფულის რეფორმა, შეიქმნა მნიშვნელოვანი უცხოური სავალუტო რეზერვები, მიმოქცევიდან ამოიღო ამიერკავკასიის კომისარიატის ბონები. ამ უკანასკნელის თავისუფალი

მიმოქცევა აშკარად ზღუდავდა სუვერენული საქართველოს ფულად-საკრედიტო სფეროს და ამდენად, ხანგრძლივად ვერ გაგრძელდებოდა. შედეგად, საქართველოს ეროვნულ საბჭოში ქართული ფულის, თუნდაც ბონების სახით გამოშვების მომხრეთა რიცხვი დღითიდღე იზრდებოდა.

1918 წლის ივნისში დაარსდა „ქართული ფულის ფონდი“, რომელიც მომავალი ქართული ვალუტის სტაბილური კულისი ერთ-ერთი მყარი გარანტი უნდა გამხდარიყო. 1918 წლის ივლისში გამოცხადდა კონკურსი ქართული ფულის ნიშნების კონკრეტული მხატვრული სახის შესარჩევად და დასადგენად. ღონისძიებას ხელმძღვანელობდა მთავრობის მიერ შექმნილი სპეციალური კომისია, რომელმაც ერთხმად მოიწონა მხატვარ იოსებ შარლემანის მიერ შესრულებული ესკიზი. სწორედ ეს ესკიზი დაედო საფუძვლად ქართული ბონების გარეგნულ სახეს. ამ პერიოდისთვის ქართული ბონების გამოსაშვებად უკვე მომზადებული იყო ნიადაგი – საშინაო და საგარეო მდგომარეობა შედარებით სტაბილური იყო და ყველა ეთანხმებოდა მოსაზრებას, რომ უკვე იყო დრო, ერთხელ და სამუდამოდ, წერტილი დასმოდა საქართველოს ფინანსურ დამოკიდებულებას სომხეთსა და აზერბაიჯანში.

1921 წლის 21 თებერვალის შემდეგ, როდესაც საქართველოში დამყარდა საბჭოთა წყობილება, ქვეყანამ დაკარგა დამოუკიდებლობა და „საქართველოს სახელმწიფო ბანკს“ სახელმწიფოებრივი საფუძველი გამოაცალა და მან არსებობა შეწყვიტა. ამ პერიოდიდან გენერალური ბანკის ფუნქციებს „საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ბანკი ასრულებდა“ საბანკო სისტემის განვითარების ისტორიაში საქართველოსთვის ახალი ეტაპი 1991 წლიდან იწყება. პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ქვეყანაში ფეხს იკიდებს საბანკო პრინციპებზე დაფუძნებული ეკონომიკა. ქვეყნის წინაშე მდგარ უამრავ

პრობლემათა შორის ერთ-ერთი ყველაზე ურთულესი და უმნიშვნელოვანესია მძლავრი, კონკურენტუნარიანი, მოქნილი და საიმედო საბანკო სისტემის შექმნა, რამდენადაც ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია საბანკო სისტემის მდგრადობასა და სტაბილურობაზე. საბანკო სფერო მოითხოვს სერიოზულ ყურადღებასა და მხარდაჭერას, რომ მან არ შეაფერხოს ქვეყნის ეკონომიკური კრიზისიდან გამოსვლის პროცესი და ეროვნული მეურნეობის დინამიური განვითარება.

1991 წლის აგვისტოსში ორგანულმა კანონმა საფუძველი ჩაუყარა საქართველოში ორიარუსიანი საბანკო სისტემის ჩამოყალიბებას და განსაზღვრა, თუ ვის და როგორ უნდა გენებორციელებინა ფულად-საკრედიტო ურთიერთობათა რეგულირება და რა როლი უნდა ეთამაშა ამ მიმართულებით საქართველოს ეროვნულ ბანკს. ქვეყნის ცენტრალურ ბანკს შექმნის პირველივე დღეებიდან ეწოდა „საქართველოს ეროვნული ბანკი“, რომელიც მძლავრ სახელმწიფოებრივ-ეკონომიკურ ინსტიტუტს წარმოადგენს.

თემა 3. განვითარებული ქვეყნების საბანკო სისტემები

იტალიის საბანკო სისტემა ყველაზე ძველია მსოფლიოში. მრავალი ცნება და ტერმინი, რომელიც დღესაც ფართოდ გამოიყენება მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში, იტალიური წარმოშობისაა, მაგ, „ლომბარდი“, „ინდოსამენტი“. შუა საუკუნეების იტალიაში არსებობდა განვითარებული საბანკო ურთიერთობები. გამომდინარე აქედან მსოფლიოს ოთხი უძველესი ბანკი იტალიაში წარმოიქმნა: „ბანკო და აპოლი“ (1539 წ.), „ინსტიტუტო ბანკარიო სან პაოლო დი ტურინო“ (1563 წ.), „ბანკო დი სანტო სპირიტ“ (1605 წ.), „მონტე დეი პაში და სიენა“ (1624 წ.). იტალიის თანამედროვე საბანკო საქმე, კონცენტრაციის პროცესის შედეგად მრავალფეროვანია და სხვა კაპიტალისტური ქვეყნების საბანკო საქმესთან შედარებით, მრავალი განსაკუთრებულობა აქვს. მიუხედავად იმისა, რომ იტალიის საბანკო საქმე უძველესია მსოფლიოში, პირველი ცენტრალური ბანკი 1893 წ. შეიქმნა, თუმცა მას არ მიუღია ბანკნოტების ემისიის მონოპოლური უფლება. ეს მოხდა შედარებით გვიან 1926 წ. ამით პირველად შეიქმნა პირობები ცენტრალური ბანკის საქმიანობის აქტიური რეგულირებისათვის. 1947 წ. შემოღებული იქნა ცენტრალური ბანკის ფუნქციონირების ახალი პირობები. მისი ფუნქციები გაფართოვდა, მაგრამ სხვა ქვეყნების ცენტრალურ ბანკებთან შედარებით ცენტრალური ბანკის საქმიანობა მეტად შეზღუდული აღმოჩნდა. იტალიის ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკის წარმართვდა არა ცენტრალური ბანკი, არამედ „სამინისტროთაშორისო კომიტეტი“ ხაზინის მინისტრის თავმჯდომარეობით. მასში შედიოდა აგრეთვე სოფლის მეურნეობის, საგარეო ვაჭრობის, მრეწველობის, შრომის მინისტრები, ასევე იტალიის ბანკის პრეზიდენტი. ამ კომიტეტის გადაწყვეტილებები სავალდებულოა ცენტრალური ბანკისათვის, თუმცა ეს უკანასკნელი ცალკეულ შემთხვევაში, შეიძლება თავისი შეხედულებისამებრ იქცეოდეს. 1936 წლამდე იტალიის ცენტრალური ბანკი კერძო სააქციო საზოგადოება იყო. ნაციონალიზაციის შემდეგ სხვადასხვა საკრედიტო ინსტიტუტებისა და სადაზღვევო კომპანიების ხელში აღმოჩნდა ამ ბანკის აქციები. ბანკის სათავეში დგას მმართველთა ცენტრალური საბჭო, რომლის შემადგენლობაში შედის მმართველი და 12 წევრი. მმართველთა ცენტრალური საბჭო ცხოვრებაში ატარებს სამინისტროთაშორისო კომიტეტის გადაწყვეტილებებს. ცენტრალური ბანკის საქმიანობის კონტროლისათვის ხაზინის მინისტრთან შექმნილია სპეციალური კომისია, რომლის განკარგულებაშია სრე-ზერვო სამსახური. ცენტრალური ბანკი ახორციელებს სახელმწიფო ხელისუფლების საკასო მომსახურებას. იგი ხაზინის მოთხოვნების შესაბამისად გასცემს კრედიტებს და შეიძენს სახელმწიფო სავალო ვალდებულებებს. ერთდროულად ხაზინას ავტომატურად ეძლევა კრედიტი დაფარვის გარეშე სახელმწიფო ხარჯების 14 %-ის მოცულობით. თუ კრედიტის ეს მოცულობა არასაკმარისია, ხაზინას შეუძლია ცენტრალურ ბანკს წარუდგინოს გადასახადის სახით სახაზინო ვექსილი, სახაზინო ვალდებულებები და ა. შ. იტალიის ცენტრალური ბანკი ფლობს სახელმწიფო მონოპოლისტური რეგულირების იგივე ინსტრუმენტებს, რომელსაც განვითარებადი ეკონომიკური საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნების ცენტრალური ბანკები. ცენტრალურმა ბანკმა თავის თავზე აიღო სახელმწიფო სესხების ემისიის ნაწილი მათ საბოლოო რეალიზაციამდე და ამჟამად სახელმწიფოქალაქალდების მყარპროცენტიან კურსს ინარჩუნებს. თანამედროვე პირობებში იტალიის ცენტრალური ბანკის პოლიტიკა ცვლილებებს განიცდის ევროკავშირის ერთიანი ეკონომიკური ტენდენციების შესაბამისად. რაც

შეეხება კომერციულ ბანკებს, იტალიაში ფუნქციონირებს ბანკები, რომლებიც დაკავებულნი არიან მხოლოდ მოკლევადიანი ან მხოლოდ საშუალო და გრძელვადიანი კრედიტების გაცემით. განვითარებული ქვეყნების უმეტესობის მსგავსად, ამდაგვარი გამოიყენა იტალიაში კანონმდებლობით იქნა შეტანილი 1929-1933 წ.წ. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის შემდეგ. კრიზისამდე იტალიის მრავალი ბანკი, მოკლევადიანი ანაბრების საფუძველზე, საშუალო და გრძელვადიან კრედიტებს იძლეოდა, რამაც კრიზისის პერიოდში უმსხვილესი გაკოტრების ტალღა გამოიწვია და სიტუაცია არ დარეგულირდა სახელმწიფო ჩარევის გარეშე. თუმცა პრაქტიკაში მოკლევადიან, საშუალო და გრძელვადიან ოპერაციებს შორის გამოიყენა არც ისე მკაცრია. იტალიის კომერციულ საბანკო სისტემაში ბოლო პერიოდში შეიმჩნევა უნივერსალიზაციის ტენდენცია. კომერციული ბანკების სიტემის თანამედროვე სტრუქტურა ძლიერ დიფერენცირებულია და მისი კლასიფიკაციისათვის გამოიყენება მავალი სხვადასხვა კრიტერიუმი, რომელიც ასახვას პოულობს საბანკო სტატისტიკაში. ინსტიტუტებს შორის რომლებიც დასაქმებულნი არიან მოკლევადიანი კრედიტებით, გამოყოფენ შემდეგ 6 ძირითად ჯგუფს:

1. სახელმწიფო საკრედიტო ინსტიტუტები. ნაწილობრივ ეს ინსტიტუტები წარმოიქმნა ბანკებისაგან, რომელთაც 1926 წლამდე ცენტრალურ ბანკთან ერთად, ბანკნოტების ემისიის უფლება ჰქონდათ და ჩამოყალიბდნენ ან ფონდებისაგან, ან სახელმწიფო საწარმოებისაგან. ისინი ამჟამად ითვლებიან წმინდა სახელმწიფო კომერციულ ბანკებად, ესენია ექვსი „გროსბანკი“. „ბანკო ნაციონალე დელ ლავორო“, „ბანკი დი ნაპოლი“, „ბანკო დი სიცილია“, „ინსტიტუტო ბანკაროო სან პაოლო დი ტურინო“, მონტე დეი პაში დი სიენა“, „ბანკო დი სარდინია“. პირველი სამი ბანკი გასული საუკუნის 70-იანი წლების ბოლოს, დასავლეთ ევროპის 40 უმსხვილესი ბანკების რიცხვში შედიოდა. გარდა ამ ექვსი ბანკისა, არსებობს აგრეთვე შედარებით უფრო მცირე ზომის სახელმწიფო ბანკებიც;
2. ეროვნული (ნაციონალური) ინტერესების ბანკი. ეს ჯგუფი მოიცავს უმსხვილესს სააქციო კომპანიებს, რომლებიც 30-ზე მეტ პროვინციას წარმოადგენს და რომელთაც თავიანთ განკარგულებაში აქვთ 800-ზე მეტი ფილიალი. ამ სააქციო ბანკებთან თანამშრომლობენ, ერთი მხრივ კერძო პირები და ინსტიტუტები, ხოლო მეორე მხრივ, საკონტროლო პაკეტის მფლობელი «ირი». «ირი» ითვლება სახელმწიფო კორპორაციად, რომლის აპიტალი სრულებით ეკუთვნის სახელმწიფოს. იგი შეიქმნა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ და უნდა დაეფინანსებინა ეკონომიკის რეაბილიტაცია. რის მნიშვნელობა გაძლიერდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ;
3. არასახელმწიფო კომერციული ბანკები. გასული საუკუნის ბოლოს ასეთი ბანკების რაოდენობა დაახლოებით 150 იყო, რომელთაც 2600 განყოფილება და ფილიალი ჰქონდათ. ამ ჯგუფს ეკუთვნის აგრეთვე 180 სახალხო ბანკი 2 000 განყოფილებით;
4. შემნახველი სალაროები. შემნახველი სალაროები წარმოდგენილი არიან 3200-ზე მეტი განყოფილებით, წარმოადგენენ იურიდიულ პირებს, რომლებიც იქმნებიან კოოპერატივების ან კორპორაციების მიერ. მათი საქმიანობა შეზღუდულია განსაზღვრული ტერიტორიებით;
5. სარეწაო და სასოფლო-სამეურნეო სალაროები. ის გამიზნულია მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის მცირე და საშუალო საწარმოების დაფინანსებისათვის;
6. სპეციალიზებული საკრედიტო ინსტიტუტები. უმსხვილეს სახელმწიფო სპეციალიზებულ ინსტიტუტედ ითვლება „ინსტიტუტო მობილიარე იტალიანო“. იგი საინვესტიციო სესხებს

უმეტესად სახელმწიფო საწარმოებს აძლევს. კერძო ინსტიტუტებს, რომლებიც საშუალო და გრძელვადიან კრედიტებს იძლევიან, სხვებთან ერთად ეკუთვნის „ფიზბანკა“, „მედიობანკა“, „ინტერბანკა“. მრეწველობისა და სახელმწიფო დაწესებულებების ხანგრძლივი დაკრედიტების სპეციალიზებული ინსტიტუტები თავიანთი სახსრების 60%-ს ამ სახსრების ემისიის ხარჯზე პოულობენ და 15%-ს საშუალო ვადის დეპოზიტების ხარჯზე. იტალიის საბანკო საქმიანობისათვის დამახასიათებელია უზარმაზარი რიცხვი სპეციალური კრედიტებისა, მაგ: თევზჭერის, სამთოსამრეწველო, ტურისტული და ა. შ. კრედიტები. მსგავს შემთხვევებში სახელმწიფო, ამ სპეციალური კრედიტების მიხედვით, პროცენტებზე სუფსიდიებს იძლევა სახელმწიფო-მონოპოლისტური რეგულირების ფარგლებში. საქონლისა და მომსახურების ექსპორტი სტიმულირდება საშუალო და გრძელვადიანი კრედიტებით, რომელსაც სახელმწიფო გარანტია აქვს.

იტალიასთან, საფრანგეთთან და ინგლისთან შედარებით, საბანკო საქმე **შვეიცარიაში** შედარებით მოგვიანებით განვითარდა. XIX საუკუნის დასაწყისამდე საბანკო ოპერაციები ხორციელდებოდა კერძო პირების მიერ, რომელთა საქმიანობა ტრადიციულად დაკავშირებული იყო ვაჭრობასთან, მეწარმეობასთან, ტრანსპორტთან და როლებმაც მხოლოდ მოგვიანებით დაიწყეს საბანკო ოპერაციების დამხმარე სახის წარმოება. ამ პრაქტიკის ერთადერთი გამონაკლისი იყო უძველესი შვეიცარიული ბანკი – ე.წ. „საპროცენტო კომისია“, რომელიც 1755 წელს შეიქმნა, როგორც ციურიხის სახელმწიფო ბანკი. შემდეგ მისგან კერძო ინსტიტუტის სახით, წარმოიქმნა „ბანკ ლოი ი K აგ“, რომელიც ამჟამადაც არსებობს უნივერსალური ბანკის სახით. ის ძირითად ყურადღებას უთმობს იპოთეკურ და სავაჭრო საბანკო ოპერაციებს. ცენტრალური ბანკის ისტორიაში მნიშვნელოვანი ეტაპი იყო ე.წ. კანტონალური ბანკების ანუ შვეიცარიის ოლქების ბანკების დაფუძნება. პირველი ასეთი ბანკი ბერნში შეიქმნა 1834 წ. შემდგომ მისი მსგავსი ბანკების წარმოქმნა ყველგან დაიწყო. შვეიცარიის ცენტრალური ბანკი, ცენტრალური ბანკის სახით შეიქმნა 1906 წელს. მან მიიღო ბანკნოტების გამოშვების და მიღების განსაკუთრებული უფლება და შეცვალა ადრე არსებული 36 კერძო და კანტონალური საემისიო ინსტიტუტი, რომლებიც აქამდე ავტონომიურად არეგულირებდა ქვეყნის ფულის მიმოქცევას. შვეიცარიის ნაციონალური ბანკი წარმოადგენს სააქციო საზოგადოებას, რომლის აქციები ბირჟაზე კოტირდება. მთავარ აქციონერებად ითვლებიან კანტონები, კანტონალური ბანკები და სხვა სახელმწიფო კორპორაციები. ამას გარდა აქციონერია კიდევ 4 ათასი კერძო პირი, რომელიც აუცილებლად შვეიცარიის მოქალაქე უნდა იყოს. მათი ხმის უფლება შეზღუდულია 100 ხმით. შვეიცარიის ნაციონალური ბანკის აქციონერთა რიცხვში არ შედის შვეიცარიის კონფედერაცია. ფედერალურ მთავრობას ე.წ. ფედერალურ საბჭოს – არა აქვს ცენტრალური ბანკის კაპიტალში მონაწილეობა, მაგრამ ფართო საკანონმდებლო შესაძლებლობებს ფლობს, რაც საშუალებას აძლევს გავლენა იქონიოს ცენტრალურ ბანკზე. ფედერალურ საბჭოს უფლებაა დაასახელოს დირექტორის სამი წევრი და მათი მოადგილეები 6 წლის ვადით. ესაა უმაღლესი ოპერატიული ხელისუფლება. ფედერალური საბჭო ნიშნავს აგრეთვე განყოფილებების დირექციას. შვეიცარიის ნაციონალურ ბანკს ყავს სამეთვალყურეო საბჭო, რომელიც აგრეთვე იწოდება საბანკო საბჭოდ. მისი 40 წევრიდან 25-ს ნიშნავს ფედერალური საბჭო, ხოლო დანარჩენ 15-ს აქციონერები ირჩევენ, თუმცა

ფედერალური საბჭო ამტკიცებს შვეიცარიის ნაციონალური ბანკის წლიურ ფინანსურ ანგარიშს. ნაციონალური ბანკი, მის მიერ განხორციელებულ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაში არ ემორჩილება ფედერალური საბჭოს გადაწყვეტილებებს. შვეიცარიის ნაციონალურ ბანკს აქვს ერთი განუმეორებელი თავისებურება: აქვს ორი სათაო კანტონა, ერთი დედაქალაქში – ბერნში, ხოლო მეორე – ფინანსურ მეტროპოლიაში ციურიხში. ციურიხს ეკუთვნის მთავარი როლი, რადგან მასშია კონცენტრირებული ძირითადი განყოფილებები და ის ნიუ-იორკთან და ლონდონთან ერთად, ითვლება თანამედროვე მსოფლიოს ფინანსურ ცენტრად. შვეიცარიას აქვს ყოველმხრივ მომზადებული კომერციული საბანკო აპარატი. მიმდინარესაუკუნის დასაწყისისათვის ადგილობრივ და უცხოურ ბანკებს შვეიცარიაში ჰქონდათ 6000-მდე ფილიალი, სააგენტო და ა, შ. სტატისტიკური მონაცემების თანახმად შვეიცარიის ყოველ 1200 მცხოვრებზე, ერთი საბანკო საყრდენი წერტილი მოდის, შედეგად მსოფლიოში გამოირჩევა ყველაზე მაღალი საბანკო სიმჭიდროვით (საფინანსო ცენტრებისა და საგადასახადო ოაზისების გადა). ამ მხრივ ის შეიძლება ჩაითვალოს საერთაშორისო საფინანსო ცენტრად, რადგან შვეიცარიის ბანკების საბალანსო თანხა მეტად მნიშვნელოვანია (აღემატება 800 მლრდ შვეიცარულ ფრანკს) და დაახლოებით სამჯერ მეტია ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტზე. შვეიცარიის ბანკების საბალანსო თანხების ნახევარზე მეტი საზღვარგარეთულ ოპერაციებზე მოდის. მაღალი საბანკო სიმჭიდროვე ჩამოყალიბდა იმის საფუძველზე, რომ სახვა ქვეყნებთან შედარებით აქ ყოველთვის იყო ყველაზე რბილი ადმინისტრაციული შეზღუდვები კომერციული ბანკების გახსნაზე ქვეყნის ფარგლებში. გათვალისწინებული უნდა იქნეს ის ფაქტორი, რომ შვეიცარიაში მხარს უჭერენ უნივერსალობის პრონციპს. იმ დროს, როცა მრავალ ქვეყანაში მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის (1929-1932 წ.წ.) შედეგად, კანონმდებლობით გამოიყო დეპოზიტური სასესხო ოპერაციები ინვესტიციურისაგან, შვეიცარიაში ცვლილებების გარეშე დარჩა საბანკო საქმიანობის უნივერსალურობის ტრადიციული პრინციპი, რომლის მსგავსი პრაქტიკულად მხოლოდ, გერმანიაში თუ გამოიყენება. ის საშუალებას იძლევა კლიენტებს წარუდგინოს შეუზღუდავი საბანკო მომსახურება, ხოლო ბანკებისათვის უზრუნველყოს შემოქმედების სივრცე, კრედიტების დიფერენციალური მიცემისა და საგადასახადო ბრუნვის ყოვლისმომცველი მომსახურეობისათვის, აგრეთვე ყველა საბანკო მოთხოვნის პრაქტიკული დაკმაყოფილებისათვის ფულადი სახსრების უზარმაზარი რეზერვის შექმნით. შვეიცარიაში განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება საბანკო საიდუმლოებას. მისი შეუსრულებლობა ისჯება ფულადი ჯარიმით ან თავისუფლების აღკვეთით. ამასთან კავშირში, შვეიცარიაში ფართო გავრცელება ჰპოვა ნომერულმა ანგარიშმა. შვეიცარიელი საბანკო ექსპერტების აზრით ნომერული ანგარიშების ათეული წლის პრაქტიკის განმავლობაში, ანგარიშების მოცემული სახე ეხსნებოდათ მხოლოდ დადგენილი წარმოშობის პირებს და ცნობილ სახელებს, თუნდაც ისინი ბანკის მუშაკთა გარკვეული რიცხვისთვის ცნობილი ყოფილყვნენ. ნომერული ანგარიშების პრაქტიკული გამოყენება ხორციელდება ინკოგნიტოდ, ე.ი. რიცხვითი კომინაციის ან კოდის საშუალებით. მისი მიხედვით ხდება ფულის მოხსნა და დარიცხვა ანგარიშზე. შვეიცარული გაგებით, ნომერული ანგარიში არ ითვლება ანონიმურად, ეს მხოლოდ საიდუმლოების უმაღლესი ფორმაა. რაც შეეხება საბანკო საიდუმლოებას, შვეიცარიის ბანკირები თვლიან, რომ ის არააბსოლიტურია. მაგ.: შვეიცარიაში, განსაზღვრულ შემთხვევებში, გათვალისწინებულია სამოქალაქო, საოჯახო, მემკვიდრეობითი დასაკონკურსო (ე.ი. შეჯიბრებადობის ან იურიდიული

პირების ხელმოკლეობის) უფლებების საბანკო საიდუმლოება. სისხლის სამართალში ე.წ. ვალდებულებას მისცეს ჩვენებები წინ უსწრებს საიდუმლოების ვალდებულება. შვეიცარიის ბანკების ხელისუფლება სავალუტო და საგადასახადო დარღვევების გამოვლენისას სხვა ორგანოებთან, ყველა სამართლებრივი შეთანხმების მიუხედავად, მიეხსიან არავითარ იურიდიულ დახმარებას არ აძლევს (უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო პერიოდში შვეიცარიის ბანკებმა დაიწყეს ნაწილობრივი თანამშრომლობა ინტერნაციონალურ პოლიციასთან). შვეიცარიის საბანკო სისტემა განასხვავებს კომერციულ ბანკების ხუთ ძირითად ჯგუფს:

1. კანტონალური ბანკები. ესაა შვეიცარიის საბანკო სისტემის საბანკო სპეციფიკურობა. კანტონალური ბანკები სამართლებრივი კუთხით სახელმწიფოდ ითვლება, მაგრამ იქმნება ფედერაციის ან კანტონების მიერ. ისინი თავიდანვე სახელმწიფოს საკუთრებაში იმყოფებიან და არასოდეს არ ყოფილან კერძო ბანკები. ყველა შვეიცარული ბანკის საერთო საბალანსო თანხიდან კანტონალურ ბანკებზე მოდის დაახლოებით 18-20%. ამ მაჩვენებლით ისინი მეორე ადგილზე იმყოფებიან. კანტონალური ბანკების საქმიანობა შეზღუდულია კანტონებით და მათ აკრძალული აქვთ საზღვარგარეთული ოპერაციები, საქმიანობის მთავარ სფეროდ ითვლება შემნახველი ოპერაციები, აგრეთვე სოფლის მეურნეობის და მცირე ბიზნესის დაკრედიტება. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ კანტონალურმა ბანკებმა შეძლეს თავიანთი ოპერაციების დიაპაზონის გაფართოება, მონაწილეობა დაიწყეს ფასიანი ქაღალდების ვაჭრობაში და ამჟამად ეკუთვნიან უცხოური სესხების შვეიცარიელი ბანკების ემისიურ კარტელს.
2. გროსბანკები (უმსხვილესი ბანკები). გროსბანკებისათვის ტიპურია მაღალი აქტივობა, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საზღვარგარეთაც. სწორედ მათი საშუალებით გადაიქცა შვეიცარია საერთაშორისო საფინანსო ცენტრად. ამჟამად წამყვან გროსბანკებს მიეკუთვნება: შვეიცარიშერ ბანკფერაინ, შვეიცარიშე ბანკგეზელშაფტ, შვეიცარიშე ფოლკსბანკ, ლეუ ენდ K0 და სხვ.
3. რეგიონალური ბანკები. შემნახველი საღაროები. ამ ინსტიტუტების საქმიანობა შეზღუდულია განსაზღვრული ტერიტორიის ჩარჩოებით. ისინი აფინანსებენ, პირველ ყოვლისა, მცირე და საშუალო ინსტიტუტებს, იძლევიან იპოთეკურ კრედიტებს და საქმიანობენ შემნახველი ოპერაციებით.
4. სასესხო კავშირები და სასოფლო-სამეურნეო საკრედიტო ამხანაგოებები. ეს ინსტიტუტები აგროვებენ ქვეყნის სოფლის მოსახლეობის დანაზოგებს და კრედიტებს აძლევენ სასოფლო სამეურნეო საწარმოებს, ხელისუფლების ადგილობრივ ორგანოებს და კორპორაციებს. მათ სათაო განყოფილებად ითვლება სასოფლო სამეურნეო საკრედიტო ამხანაგოების შვეიცარიული კავშირის ცენტრალური ბანკი.
5. სხვა ბანკები. ეს არაერთგვაროვანი ჯგუფია, რომლის წილი შვეიცარიის ბანკების საერთო საბალანსო თანხაში ბოლო პერიოდში ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. ამ მატების ძირითადი ნაწილი უზრუნველყო, პირველ ყოვლისა, სამომხმარებლო კრედიტის ბანკებმა. შვეიცარიის ეკონომიკურმა სტრუქტურამ განაპირობა ამ ქვეყნის საგანგებო მტკიცე მდგომარეობა საგარეო ვაჭრობის სფეროში. ამ მიზეზით ექსპორტის დაფინანსება უკვე მრავალი წელია გადამწყვეტ როლს ასრულებს მსხვილი და საშუალო ბანკებისათვის, ბოლო ათწლეულში საზღვარგარეთული ინვესტირების ფარგლებში, მნიშვნელოვნად გაიზარდა კრედიტის ვადა (10 და მეტი წლით), გაიზარდა აგრეთვე ამ კრედიტების წილი საგარეო ოპერაციებში (აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ გაიზარდა ფინანსური რისკი). ექსპორტის დაფინანსების განსაკუთრებულობა

იმაში მდგომარეობს, რომ შვეიცარიის ბანკები, როგორც წესი, აკრედიტებენ არა ექსპორტიორებს, არამედ უცხოელ მყიდველებს. ასეთი კრედიტი გაცემული ავანსის ფორმით, მიზნობრივად ითვლება და შეიძლება გამოყენებული იქნეს უცხოელი კლიენტების მიერ მხოლოდ განსაზღვრული იმპორტის ასანაზღაურებლად.

აშშ-ის საბანკო სისტემა

განვითარებული ქვეყნების საბანკო სისტემებთან შედარებით აშშ საბანკო სისტემა რიგითავისებურებებით ხასიათდება, რომელიც ვლინდება, როგორც ცენტრალური ასევე კომერციული ბანკების საქმიანობაში. აშშ საბანკო საქმე წარმოიქმნა დამოუკიდებლობისგამოცხადების მომენტიდან (1776 წ.). ამ დროიდან არსებობს საკუთრივ აშშ ვალუტა- დოლარი. 1781 წ. აშშ სცადა ცენტრალური ბანკის დაფუძნება – ჩრდილო-ამერიკის ბანკის, რომელმაც სულ რამოდენიმე წელი იარსება. 1791 წ. შეიქმნა ახალი ბანკი – აშშ პირველი ბანკი, ინგლისური ბანკის ნიმუშის მიხედვით, რომელმაც მიიღო კონგრესის უფლებამოსილება 20 წლით. მისი ფუნქციონირების დასაწყისიდან დაიწყო გაცხარებული კამათი ქვეყნის ჩრდილო-აღმოსავლეთის სამრეწველო ბურჟუაზიის წარმომადგენელთა და მიწათმოქმედებს და სამხრეთ შტატების წარჩინებულებს შორის. კონცესიის ვადის დასრულების შემდეგ 1811 წ. აშშ პირველმა ბანკმა მოქმედება შეწყვიტა. ამისათვის მრავალი მიზეზი არსებობდა. 1812-1814 წწ. ომმა შეაჩერა კაპიტალიზმის განვითარება და გააძლიერა ცენტრალური ბანკის დაფუძნების მომხრეთა პოზიციები. მთავრობის გადაწყვეტილებით 1816 წ. შეიქმნა აშშ მეორე ბანკი 20 წლის კონცესიით, პირველი ნაციონალური ბანკის ორგანიზაციის მსგავსად. მან ისეთივე ფუნქციები მიიღო: ფედერალური მთავრობის დაკრედიტება, სამთავრობო პოლიტიკის გატარება გადასახადების აკრეფისას, ობლიგაციების გაყიდვისას, თავისი კაპიტალის ფარგლებში ბანკნოტების ემისიისას და სხვა ბანკების მიერ ბანკნოტების გამოშვებისას, კონტროლი დეპოზიტურ ოპერაციებზე და მრეწველობისა და ვაჭრობის დაკრედიტება. ბანკი სრული გაგებით ცენტრალურ ბანკად არ ითვლებოდა, რადგან კომერციული ბანკის რიგ ფუნქციებს ასრულებდა, რის შედეგადაც მკაცრი კრიტიკის ქვეშ მოექცა და 1836 წელს კონცესია არ გაგრძელდა. ამის შემდეგ დადგა ე.წ. საბანკო ანარქიზმის პერიოდი, რომელიც სამოქალაქო ომის (1861-1865 წწ.) ბოლომდე გაგრძელდა. ამ პერიოდში მრავალი ბანკი გამოჩნდა, რომლებიც ბანკნოტების ემისიას ახორციელებდა. მიმოქცევაში დაგროვდა დაუბალანსებელი ფულის უზარმაზარი მასა. დიდი გავრცელება მიიღო ფულადი ნიშნების გაყალბებამ. არსებული შეფასებით 1860 წ. მიმოქცევაში არსებული თანხების ნახევარზე მეტი ყალბი აღმოჩნდა. 1861 წ. მიმოქცევაში იყო დაახლოებით 7 ათასი სხვადასხვა ბანკნოტა. ცალკეულ შტატში საბანკო საქმე თავისებურად რეგულირდებოდა. სამოქალაქო ომის პირობებში, მოიპოვა რა პოლიტიკური ძალა, არსებობისათვის ბრძოლაში გაიმარჯვა სამრეწველო კაპიტალმა. 1863 წელს მიღებული იქნა უმნიშვნელობანესი კანონი – ნაციონალური საბანკო აქტი, რომელმაც ბოლო მოუღო საბანკო ანარქიას. 1865 წ. კანონით დადგინდა, რომ შტატების ბანკებს, ფულადი ემისიის წარმოების გამო უნდა გადაეხადათ 10%. ამის შედეგად მათ უარი თქვეს ემისიაზე, რამაც ერთიანი ამერიკული ვალუტის წარმოშობა გამოიწვია. შემდგომ ათწლეულში საბანკო საქმეში საერთოდ ძალზედ გაიზარდა კონცენტრაციის ხარისხი და მომწიფდა აუცილებლობა საბანკო სტრუქტურის სწრაფად ცვლად სინამდვილესთან შესაგუებლად. განსაკუთრებით იგრძნობოდა ცენტრალური ბანკის უქონლობა, რომელსაც შეეძლო კომერციული ბანკების სისტემური რეფინანსირების უზრუნველყოფა და ფულადი მიმოქცევის

რეგულირებაში მთავრობისადმი დახმარების აღმოჩენა მსხვილი ბურჟუაზიის ინტერესების სასარგებლოდ. უმსხვილესი კრიზისი 1907-1908 წწ. აშშ ცენტრალური ბანკის შექმნის ახალი ცდების სტიმულს იძლეოდა. ხანგრძლივი სამუშაოების შემდეგ 1913 წ. გამოვიდა კანონი ცენტრალური ბანკის შექმნის შესახებ, რომელიც ცნობილია, როგორც ფედერალური სარეზერვო აქტი, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ფედერალურ სარეზერვო სისტემას (ფსს). სხვა განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებთან შედარებით დაგვიანებული ცენტრალური ბანკის თავისებური ორგანიზაციული სტრუქტურის დაწესებამ, განსაზღვრა აშშ ეკონომიკური და პოლიტიკური განსაკუთრებულობები. ფსს ფედერალური სარეზერვო სისტემის შესახებ მრავალჯერად დაზუსტებული კანონისა და 1980 წ. მიღებული დეპოზიტური დაწესებულებებისა და მონეტარული კონტროლის (DIDMCA) დარეგულირების შესახებ კანონის ზემოქმედების ქვეშ ჩამოყალიბდა. აშშ ფულადი და საბანკო სისტემის ღერძს – ფსს მმართველთა საბჭო წარმოადგენს, საბჭოს შვიდი წევრი კონგრესის თანხმობით აშშ-ის პრეზიდენტის მიერ ინიშნება. მათი უფლებამოსილების ვადები 14 წლის ხანგრძლივობით უდგინდებათ, მაგრამ ამასთან, ყოველი ორი წლის შემდეგ საბჭოს ერთი წევრი იცვლება. ეს იმისათვის კეთდება, რომ საბჭოს თანმიმდევრული მოქმედების შესაძლებლობა მიეცა, კომპეტენ-ტური წევრები ჰყავდეს, იყოს დამოუკიდებელი და ავტონომიურობით სარგებლობდეს. საბჭოს შემადგენლობის დანიშვნას და არა არჩევას საკრედიტო-ფულადი პოლიტიკის მმართველი პარტიის პოლიტიკისაგან გამოცალკევების მიზანი აქვს. საბანკო პოლიტიკის საფუძვლების ფორმირებაში მმართველთა საბჭოს ორი მნიშვნელოვანი ორგანო ეხმარება: ღია ბაზრის კომიტეტი და ფედერალური საკონსულტაციო საბჭო. ღია ბაზრის კომიტეტი 7 წევრისაგან და 5 პრეზიდენტისაგან შედგება. იგი ღია ბაზარზე სახელმწიფო ობლიგაციების შესყიდვებისა და გაყიდვების სფეროში ფედერალური სარეზერვო სისტემის პოლიტიკას განსაზღვრავს. აღნიშნული ოპერაციები თავისთავად ფულად-საკრედიტო დაწესებულებების ხელმძღვანელების ფულის მიწოდებაზე ზემოქმედების მეტად მნიშვნელოვან ბერკეტს წარმოადგენს. ფედერალური საკონსულტაციო საბჭო – კომერციული ბანკების 12 გამორჩეული ხელმძღვანელისაგან შედგება, რომელთაგან ყოველწლიურად 12 ფედერალური სარეზერვო ბანკიდან თითო აირჩევა. საბჭო პერიოდულად ახორციელებს მმართველთა საბჭოსთან შეხვედრებს და საბანკო პოლიტიკის შესახებ თავის მოსაზრებებს გამოთქვამს. მაგრამ საბჭო სუფთა საკონსულტაციო ორგანოა, მას პოლიტიკის ფორმირებებისათვის უფლებამოსილებები არ გააჩნია. ფედერალური სარეზერვო სისტემა – დამოუკიდებელი ორგანიზაციაა. მისი პრეზიდენტის სურვილით გაუქმება შეუძლებელია.. ასევე არც კონგრესს არ შეუძლია მისი როლი და ფუნქციები სხვაგვარად შეცვალოს, რაც სპეციალური საკანონმდებლო აქტით არის დადგენილი. საბჭოს წევრების უფლებამოსილებების ვადების ხანგრძლივობას მათი პოლიტიკური ზეწოლისაგან დაცვისა და იზოლირების მიზანი გააჩნია. აშშ საბანკო სისტემის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია – თორმეტი ფედერალური სარეზერვო ბანკი, რომლებიც წარმოადგენენ:

- ა) ცენტრალურ ბანკებს;
- ბ) კვაზი საზოგადოებრივ ბანკებს;
- გ) ბანკების ბანკს.

ამრიგად აშშ-ში თორმეტი ცენტრალური ბანკია. აღნიშნული ამ ქვეყანაში გეოგრაფიულ მამულებს, ეკონომიკურ მრავალფეროვნებას და კომერციული ბანკების დიდი რაოდენობის

არსებობას განასახიერებს. სწორედ ცენტრალური ბანკების მეშვეობით ხორციელდება მმართველთა საბჭოს მიერ ძირითადი პოლიტიკური დირექტივების განხორციელება. ყველაზე მნიშვნელოვანს მათ შორის ნიუ-იორკის ფედერალური სარეზერვო ბანკი წარმოადგენს. თორმეტი ფედერალური სარეზერვო ბანკი კვაზისაზოგადოებრივს წარმოადგენს. ისინი სახავენ კერძო საკუთრებისა და საზოგადოებრივი კონტროლის სიმბიოზს. მათი მესაკუთრეებია – შესაბამისი შტატების კომერციული ბანკები. ფსს-ში შესვლისთანავე კომერციული ბანკები ვალდებული არიან თავიანთი რაიონების ფედერალური სარეზერვო სისტემის სააქციო კაპიტალში მონაწილეობის უფლება შეიძინონ. პოლიტიკის პრინციპები, რომელსაც ფედერალური სარეზერვო ბანკები ახორციელებენ – სახელმწიფო ორგანოს – მმართველთა საბჭოს მიერ დგინდება. ამერიკული ეკონომიკის ცენტრალური ბანკები კერძო საკუთრებაში იმყოფებიან, მაგრამ ისინი სახელმწიფოს მიერ იმართება. ისინი ხელმძღვანელობენ არა მოგების მიღებისა, კენ მისწრაფებით, არამედ ისეთი პოლიტიკის განხორციელებით, რომელიც მმართველთა საბჭოს თვალსაზრისით მთლიანობაში ეკონომიკის მდგომარეობას გააუმჯობესებს. ამასთან ფედერალურ სარეზერვო ბანკებს აქვთ ისეთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია, რომელსაც არ ასრულებენ კომერციული ბანკები და საშემნახველო დაწესებულებები: ნაღდი ფულის გამოშვება. კონგრესმა მათ ფედერალური სარეზერვო ბანკის ბანკნოტების მიმოქცევაში გაშვების უფლებმოსილება მიანიჭა, რითაც ეკონომიკაში ქაღალდის ფულის მიწოდებას ახორციელებენ. აშშ-ის კომერციული ბანკები კლასიფიკაციის მიხედვით სხვადასხვანაირად იყოფა. ერთ ვარიანტად ითვლება ნაციონალური და შტატების ბანკების განცალკევება. ნაციონალური ბანკები – ეს არის ბანკები, რომლებმაც აშშ ხელისუფლების ლიცენზია მიიღეს, ხოლო შტატების ბანკები, რომლებმაც ამ შტატების ხელისუფლების ლიცენზია მიიღეს. ასეთ დაყოფას ისტორიული წინაპირობა აქვს. ის დაკავშირებულია იმასთან, რომ დასავლეთ ევროპული ქვეყნებისაგან განსხვავებით, აშშ-ში პრაქტიკულად არ არსებობს ფილიალური სისტემა. აშშ-სთვის ტიპურია, რომ ბანკები შეზღუდულია შტატების ფარგლებით. აშშ-ში ფილიალების დაფუძნების შესაძლებლობები მთელ ტერიტორიაზე შეზღუდულია. ბანკებს შეუძლიათ გახსნან ფილიალები, მხოლოდ შტატების ფარგლებში, სადაც მათი სათაო ბანკი იმყოფება, თანაც თითოეულ შტატში ფილიალის დაფუძნების წესი თავისუფალია. ერთი შტატი ნებას რთავს ახალი საბანკო ფილიალების გახსნას მთელ ტერიტორიაზე – სხვები ადგენენ სხვადასხვა შეზღუდვებს, მესამე – ამას საერთოდ კრძალავს. ცალკეული შტატის ბანკებს შესაძლებლობა აქვს გაერთიანდნენ ძველი დასახელებისა და სამართლებრივი სტატუსის შენარჩუნებით. ამიტომ პრაქტიკულად შესაძლო ხდება მრავალ შტატში ფილიალების ქსელის არსებობა. აშშ საბანკო პრაქტიკაში გასული საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოდან გამოჩნდა ე.წ. ერთი ქსელის ბანკები და საბანკო ჯგუფები. ასეთი წარმონაქმნების საფუძვლად ითვლება ახალი ინსტიტუტის დაფუძნება რომელიც თვითონ არ ითვლება ბანკად, მაგრამ რომელსაც ეკონომიკურად ემორჩილება მრავალი ბანკი. თუ ინსტიტუტის როლში ცალკეული პირი ან პირთა ჯგუფი გამოდის, მაშინ ასეთი ინსტიტუტები ერთი ქსელის ბანკად იწოდება. ეს სახე ჭარბობს ცენტრალურ დასავლეთში. დიდი მნიშვნელობა აქვს საბანკო ჯგუფებს. მათ ქმნიან ინსტიტუტები, რომელთაც თავის ხელში მოაქციეს სხვადასხვა შტატების ცალკეული ბანკების აქციები. ისინი იწოდებიან საბანკო ჰოლდინგებად. ეს სააქციო საზოგადოება ფლობს ერთი ან რამდენიმე ბანკის აქციების მინიმუმ 25 %-ს და შეუძლია ამ უკანასკნელთა წარმართვა საჭირო მიმართულებით. ამჯერად საბანკო

ჰოლდინგები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ამერიკულ საბანკო საქმეზე ისე, რომ ფორმალურად არც კი ხსნიან შტატებში ფილიალებს. ისინი აშშ-ში ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 20-იანი წლებიდან გამოჩნდნენ, მაგრამ გავლენა გაძლიერდა 60-იანი წლებიდან. ამერიკული კომერციული საბანკო სისტემას კიდევ ერთი თავისებურება ახასიათებს. დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისაგან განსხვავებით, რომელთათვისაც უმრავლეს შემთხვევაში ტიპურია უნივერსალიზაცია, აშშ-ში არსებობს ბანკების ზუსტისპეციალიზაცია. ამერიკული ბანკების უმეტესობა კომერციულია. ისინი შეადგენენ ამერიკული საბანკო სისტემის ცენტრს. მათ მიეკუთვნება ბანკი – გიგანტები. ოპერაციები ფასიან ქაღალდებზე შეზღუდულია ფულადი ბაზრის ქაღალდებით და სახელმწიფო სესხებით. კომერციული ბანკები ფართო მასშტაბით ახორციელებენ ფასიანი ქაღალდების ემისიას, თუმცა მათი შემოწმება მკაცრად აკრძალულია. ბანკების შემდგომ ჯგუფს შეადგენს საინვესტიციო ბანკები. ისინი საქმიანობენ საკუთარი და საკრედიტო ინსტიტუტების სახსრების დაბანდებაზე ფასიან ქაღალდებში. ინვესტიციური ბანკების წარმოშობა დაკავშირებულია იმასთან, რომ 1929-1933 წწ, მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის დროს უზარმაზარი რიცხვის გაბანკროტების შედეგად, 1933 წ. საბანკო აქტით დეპოზიტური სასესხო ოპერაციები გამოიყო ინვესტიციურისაგან. საინვესტიციო ბანკები უფრო შუალედურ კომპანიებს წარმოადგენენ მეწარმეებს შორის, რომლებიც ხანგრძლივი დაბანდებისათვის სახსრების უკმარისობას განიცდიან, და მეწარმეებს სორის ხანგრძლივი ვადით. ისინი მონაწილეობენ აგრეთვე საწარმოების დაფუძნებაში, შერწყმაში, გაფართოებაში, უშვებენ ამ უკანასკნელთა აქციებს და სთავაზობენ მას მესამე მხარეს, ან თვითონ ყიდულობენ. ბანკებისა და საბანკო ინსტიტუტების კიდევ ერთ ჯგუფად ითვლება საინვესტიციო ტრესტები, რომლებიც აშშ-ში გამოჩნდა გასული საუკუნის ბოლოს. ისინი იძლევიან სერთიფიკატებს, ყიდულობენ რა ამგვარად განსაზღვრული საწარმოების მიერ აქციებით მიღებულ სახსრებს ან მყარპროცენტიან ფასიან ფაღალდებს. საინვესტიციო ტრესტები აშშ-ში მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ ოპერაციებში ფასიან ქაღალდებზე. საბანკო ჯგუფის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან ნაწილად ითვლება შემნახველი ბანკები (შემნახველი სალაროები). ისინი ორი სახისაა:

1. სასესხო შემნახველი ასოციაციები, რომლებიც იქმნება სააქციო საზოგადოებების ფორმით და მუშაობენ მხოლოდ, როგორც კომერციული ბანკები (ღებულობენ ვადიან და უვადო ანაბრებს, მენაბრეებს აძლევენ საჩეკო წიგნაკებს და იძლევიან კრედიტებს);
2. ურთიერთშემნახველი ბანკები, ე.ი. ამხანაგური შემნახველი სალაროები, რომლებიც მუშაობენ საკუთარი გადაუხდელი კაპიტალის გარეშე. ისინი ფლობენ თავიანთი წევრების რეზერვებს და ღებულობენ მხოლოდ გრძელვადიან ანაბრებს.

იაპონიის საბანკო სისტემა

იაპონიას, განვითარებულ ქვეყნებს შორის აქვს ერთ-ერთი ახალგაზრდა საბანკო კანონმდებლობა, რომელიც აგებულია ამერიკული ნიმუშის მიხედვით. შედარებით მნიშვნელოვნად იგი განვითარდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. თანამედროვე ტიპის პირველი ბანკები იაპონიაში გაჩნდა 1872 . კერძო „ნაციონალური ბანკების“ სახით. როგორც კომერციულ ბანკებს, მათ ფილიალები ჰქონდათ მთელი ქვეყნის ტერიტორიაზე და ბანკნოტების ემისიის უფლებას ფლობდნენ. ამ პერიოდისათვის დაახლოებით ასეთი ბანკი ითვლებოდა. „ნაციონალური ბანკები“ ინტენსიურად უშვებდნენ არაკონვერტირებულ ბანკნოტებს და ამით ხელს უწყობდნენ ინფლაციის განვითარებას, რომელიც საწარმოო ძალების განვითარების მუხრუჭებად ითვლება.

ამ პერიოდში აუცილებელი ხდებოდა იაპონიის ცენტრალური ბანკის შექმნა. იაპონიის ცენტრალური ბანკი შეიქმნა 1882 წ. 30 წლის ვადით. შემდეგ ეს დრო გაგრძელდა კიდევ 30 წლით. ბანკს მიეცა ბანკნოტების ემისიის მონოპოლური უფლება. ადრე არსებულ „ნაციონალურ ბანკებს“ უნდა შეეწყვიტათ ბანკნოტების ემისია დათანდათან ამოეღოთ მიმოქცევაში არსებული ბანკნოტები. იაპონიის ბანკების მიერ 1895 წ. გამოშვებული ბანკნოტები ვერცხლის მონეტებზე იცვლებოდა. სხვა განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნების მიბაძვით 1897 წ. იაპონიამ დაადგინა ოქროს სტანდარტი. ეს პირველ ყოვლისა ხელს უწყობდა იაპონიის საგარეო ვაჭრობის განვითარებას. 1917 წ. როცა აშშ-მა საბოლოოდ შეწყვიტა ბანკნოტების ოქროთი უზრუნველყოფა, იაპონიამაც მსგავსი ღონისძიებები გაატარა. 1930-1931 წწ. ისევ გაჩნდა იაპონიის ბანკნოტების ოქროზე გაცვლის შესაძლებლობა. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის (1929-1932 წწ.) პიკის პერიოდში იაპონიამ საბოლოოდ გააუქმა ოქროს სტანდარტი. იაპონიის ბანკის ფუნქციები განსაზღვრულია 1942 წ. სპეციალური კანონით, რომელიც 1979 წ. რამდენადმე მოდერნიზებული იქნა. ბოლო მოეღო ცენტრალური ბანკის უფლებამოსილებათა ვადების დანიშვნას და ამ უკანასკნელმა უვადო სტატუსი მიიღო. ბანკის ძირითადი კაპიტალი განისაზღვრა 100 მლნ იენის სიდიდით, რომლის 55 % სახელმწიფოს და 45% კერძო აქციონერებს (კერძო პირებს, საფინანსო ინსტიტუტებს, სადაზღვევო კომპანიებს) ეკუთვნოდა. აქციონერებს გარანტირებული ჰქონდათ დივიდენდი 4% მოცულობით, რომელიც ბანკის მაღალი მოგების შემთხვევაში შესაძლოა გაზრდილიყო 5%-მდე. მოგების დანარჩენი ნაწილი შედიოდა სახელმწიფო ბიუჯეტში. იაპონიის ბანკის სათავეში დგას პოლიტიკური საბჭო (საბანკო საბჭოს სახე), მასში შედის 7 წევრი: იაპონიის ბანკის მმართველი, მთავრობის მიერ უფლებამოსილი ფინანსთა მინისტრი, მთავრობის მიერ უფლებამოსილი-საგეგმო ეკონომიკური სამმართველოს წარმომადგენელი და 4 წარმომადგენელი უმსხვილესი ბანკების, სავაჭრო და სამრეწველო მონოპოლიების. ეს უკანასკნელები ინიშნებიან მთავრობის მიერ 4 წლით. პოლიტიკური საბჭოს თავმჯდომარე ითვლება ბანკის მმართველად. გადაწყვეტილებები მიიღება ხმების მარტივი უმრავლესობით. ამასთან მთავრობის ორივე უფლებამოსილს ხმის უფლება არა აქვს, ასე რომ იაპონიის ბანკის ყველა დადგენილებაზე ძირითადად გავლენას ახდენენ მსხვილი ბანკების წარმომადგენლები. კანონი ავალდებულებს პოლიტიკურ საბჭოს, მჭიდროდ ითანამშრომლოს ფინანსთა სამინისტროსთან და კონსულტაცია მიიღოს განსაზღვრულ საკითხებზე მინისტრათა საბჭოს შესაბამის კომისიასთან. იაპონიის ბანკის ფუნქციები ძირითადად შეესაბამება სხვადასხვა ქვეყნების მსგავსი ბანკების ფუნქციებს, მაგრამ მათ ზოგიერთი განსაკუთრებულობა აქვთ. მაგ., იაპონიის ბანკს მონოპოლია აქვს ბანკნოტების ემისიაზე. ემისიის მოცულობა დგინდება ფინანსთა სამინისტროს მიერ მთავრობასთან შეთანხმებით. იაპონიის ბანკს უფლება აქვს (თუ იგი ამს საჭიროდ ჩათვლის) გამოუშვას ბანკნოტები დადგენილი ლიმიტის ზევით, რისთვისაც იგი ემისიურ პროცესს იხდის ამ აქციების შედეგად მიღებული წლიური მოგების 3%-ის ოდენობით. ბანკნოტების ემისია ავალდებულებს იაპონიის ბანკს ჰქონდეს რეზერვები, რომლებიც პირველ ყოვლისა, შედგება კომერციული ვექსილისაგან, ყველა სახის სახელმწიფო ქაღალდებისაგან, უცხოური ვალუტისაგან, აგრეთვე ოქროსა და ვერცხლის მარაგებისაგან. უცხოური ვალუტა, ოქროსა და ვერცხლის მარაგები სავალდებულო არ არის. ამიტომ რეზერვების ძირითად მარაგს შეადგენს კომერციული ვექსილები და სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები. იაპონიის საბანკო საქმის კონცენტრაციამ კაპიტალიზმის სწრაფი განვითარების

შედეგად, განსაკუთრებით გასული საუკუნის მეორე ნახევარში მაღალ დონეს მიაღწია. ამას გარდა იაპონიაში არსებობდა მთელი რიგი საფინანსო ინსტიტუტებისა, რომლებიც კომერციული ბანკების ტიპიურ ცალკეულ ოპერაციებს ახორციელებდნენ. იაპონიის საბანკო სექტორში წამყვან როლს საქალაქო ბანკები ასრულებდნენ, რომელთა წილი საერთო ანაზრებში მუდმივად იზრდებოდა. ეს მსხვილი ბანკები წამყვან როლს ასრულებდნენ დაკრედიტებაშიც, უპირატესად აკრედიტებდნენ სამრეწველო კონცერნებს, თანაც როგორც წესი, ყოველი ცალკეული კრედიტის სიდიდე 100 მლნ იენს აღემატება, რომელიც ზოგჯერ ბანკის საკუთარი კაპიტალის 20-30 % შეადგენს. საქალაქო ბანკებზე მიდის იაპონიის ბანკების საზღვარგარეთული ოპერაციების მნიშვნელოვანი ნაწილი. იაპონიის საბანკო კანონმდებლობის შესაბამისად ცალკეული კრედიტების მაქსიმალური სიდიდე არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საკუთარი კაპიტალის 40 %-ს. იაპონიის საქალაქო ბანკები უნივერსალურად არ ითვლება. რეგიონალურ ბანკებს საქალაქოსაგან განსხვავებით ოპერაციების მცირე მოცულობა აქვთ. ისინი შეზღუდულია პრეფექტურების ჩარჩოებით. რეგიონული ბანკები ახორციელებენ, პირველ ყოვლისა მცირე და საშუალო საწარმოების დაკრედიტებას და ნაწილობრივ ღეულობენ შემნახველ ანაზრებს. ისინი მონაწილეობენ საზღვარგარეთულ ოპერაციებშიც. აქვთ ფილიალები და წარმომადგენლობა საზღვარგარეთში. ამჟამად იაპონიაში გრძელვადიანი დაკრედიტების სამი მსხვილი ბანკი ირიცხება „ინდუსტრიალ ბანკ ოფ ჯაპენ“, „დორგ-ტერმ კრედიტ ბენკ ოფ ჯაპენ“ და „ნიპონ კრედიტ ბენკ“. ისინი დაფუძნებული იქნა 1952 წლის სპეციალური კანონით. პირველმა ორმა ბანკმა თავის საქმიანობით თავი მოიყარა უმსხვილეს საწარმოებში. „ნიპონ კრედიტ ბენკ“ წარმოადგენს იპოთეკურ ბანკს, რომელიც სპეციალიზებულია მცირე და საშუალო საწარმოების ოპერაციებზე. ზემოთ განხილული ბანკების ტიპებს გარდა იაპონიაში ფუნქციონირებს „სხვა საფინანსო ინსტიტუტები“, რომლებიც ნაწილობრივ საბანკო ფუნქციებს ახორციელებენ. საფინანსო ინსტიტუტები შეიძლება იყოს კერძო და სახელმწიფო, მრავალრიცხოვანი განყოფილებებითა და მათ გარეშე. ყველა ეს ბანკის მსგავსი ინსტიტუტებია, რომლებიც მცირე საწარმოებს, აგრეთვე მუშებსა და მოსამსახურეებს ლოკალურ კრედიტებს აძლევენ, ღებულობენ თავიანთი წევრების ანაზრებს და არაწევრების შემნახველ ანაზრებს. იაპონიაში ასევე ფუნქციონირებს მრავალი საფინანსო სახელმწიფო ინსტიტუტი, სადაც სახელმწიფო წარმოდგენილია მაღალი წილობრივი მონაწილეობით (50 % და მეტი). ცნობილ სახელმწიფო ბანკებად ითვლება იაპონიის განვითარების ბანკი და იაპონიის ექსპორტ-იმპორტის ბანკი. პირველი მათგანი შეიქმნა 1951 წ. იგი იძლევა ხანგრძლივ კრედიტებს მრეწველობის დარგობრივი სტრუქტურის განვითარებისათვის. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ იაპონიის მსხვილი კაპიტალის რეორგანიზაციისას ის წამყვან როლს თამაშობს. როგორც სახელმწიფო ბანკი, იგი აქტიურ მონაწილეობას ღებულობს სახელმწიფო-მონოპოლისტურ რეგულირებაში. ექსპორტ-იმპორტის ბანკი შეიქმნა 1950 წ. მისი პირველადი ფუნქცია იყო მხოლოდ მზა სასაქონლო პროდუქციის დაფინანსება. ამჟამად იგი უფრო მეტად აფინანსებს მოწყობილობების ექსპორტს და ტექნიკურ დახმარებას, აგრეთვე გარანტიას იძლევა საგარეო ვაჭრობაში სხვადასხვა ფინანსურ ვალდებულებებზე. ნაციონალური მეწარმეები კრედიტებს ღებულობენ საექსპორტო მოწოდებაზე, ტექნიკურ მიღწევებზე, უცხოური ინვესტიციებისათვის. საზღვარგარეთულ პარტნიორებს ეძლევათ იმპორტული ბანკთაშორის და სახელმწიფო კრედიტები. სახელმწიფო საექსპორტო კრედიტები ნაწილობრივ გაიცემა საპროცენტო განაკვეთის მიხედვით, რომელიც

იაპონიაში ჩვეულებრივ დადგენილ განაკვეთზე უფრო დაბალია. იაპონიაში არ არის დიდი რაოდენობის საკანონმდებლო მითითებები ბანკებისათვის და ამაში მდგომარეობს საბანკო საქმის განსაკუთრებულობა. აქ კომერციული ბანკების სისტემა თავის საქმიანობაში ხელმძღვანელობს ე.წ. მიმმართველი მითითებებით ე.ი. ფინანსთა სამინისტროს ზეპირი მითითებებით, თუმცა ამ მითითებებს კანონის ძალა არა აქვს.

საქართველოს თანამედროვე საბანკო სისტემა

საქართველოს საბანკო სისტემა წარმოდგენილია ორდონიანი საბანკო სისტემით. ზედა დონეზე იმყოფება ეროვნული ბანკი, ხოლო ქვედაზე-კომერციული ბანკები. ცენტრალური ბანკების აღმოცენება დაკავშირებულია საბანკო ემისიის ცენტრალიზაციისა და ქვეყანაში ფულის მიმოქცევის ორგანიზაციის აუცილებლობასთან, საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების აუცილებლობასთან მთელი სახალხო მეურნეობის ფარგლებში და ფულადი ანგარიშსწორების სისტემის ფუნქციონირებასთან, აგრეთვე ეროვნული ვალუტების დაცვასა და მდგრადობის უზრუნველყოფასთან.

ეროვნული (ცენტრალური) ბანკი ტიპური დაწესებულებაა. მისი ძირითადი **ფუნქციები**: მარეგულირებელი, მაკონტროლებელი და საინფორმაციო-კვლევითი, კერძოდ:

- ა) შეიმუშავოს და განახორციელოს ფულად-საკრედიტო და სავალუტო პოლიტიკა პარლამენტის მიერ განსაზღვრული ძირითადი მიმართულებების შესაბამისად;
- ბ) განახორციელოს საფინანსო სექტორის ზედამხედველობა;
- გ) უზრუნველყოს ფულად-საკრედიტო სისტემის ფუნქციონირება;
- დ) ფლობდეს, შეინახოს და განკარგოს ოფიციალური საერთაშორისო რეზერვები;
- ე) იყოს საქართველოს მთავრობის ბანკირი და ფისკალური აგენტი;
- ვ) ხელი შეუწყოს საგადახდო სისტემის უსაფრთხო და ეფექტიან ფუნქციონირებას;
- ზ) განახორციელოს საქართველოს ფულის ნიშნების ემისია;
- თ) საერთაშორისო სტანდარტებისა და მეთოდოლოგიების შესაბამისად აწარმოოს და გაავრცელოს ქვეყნის საფინანსო და საგარეო სექტორების სტატისტიკა;

ეროვნული ბანკის აქტივები, ქონება და შემოსავალი, აგრეთვე მის მიერ განხორციელებული საქმიანობა და ოპერაციები თავისუფლდება ყოველგვარი სახელმწიფო გადასახადის, გადასახდელის, მოსაკრებლისა და სახელმწიფო ბაჟისაგან. ეროვნული ბანკის ურთიერთობა კომერციულ ბანკებთან ემყარება ადმინისტრაციულ პრინციპებს. საბანკო მომსახურების საბოლოო მომხმარებლებთან ურთიერთობებში კი ეროვნული ბანკი პრაქტიკულად არ შედის. ამგვარად ეროვნული ბანკი ფულად-საკრედიტო დაწესებულებაა, იგი წარმოადგენს ქვეყნის საემისიო ცენტრს, „ბანკთა ბანკს“, მთავრობის ბანკირს, ქვეყნის მთავარ საანგარიშსწორებო ცენტრს და ეკონომიკის რეგულირების ორგანოს. საბანკო სფეროში ძირითად ნორმატიულ აქტს წარმოადგენს საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“. კანონის თანახმად „ეროვნული ბანკის ძირითადი ამოცანაა ეროვნული ვალუტის მსყიდველობითი უნარის, ფასების სტაბილურობის მიღწევა და შენარჩუნება, ფულად-საკრედიტო სისტემის ფუნქციონირების, საფინანსო-საკრედიტო სისტემის ლიკვიდურობის, გადახდისუნარიანობის და საბაზრო ურთიერთობებზე დაფუძნებული მყარი ფუნქციონირების უზრუნველყოფა.“ საქართველოს ეროვნული

ბანკი ეყრდნობა საერთაშორისო საბანკო პრაქტიკაში მიღებულ წესებსა და ჩვევებს. მას უფლება აქვს, დამოუკიდებლად დადოს ხელშეკრულებები, დამოუკიდებლად შეიძინოს უძრავი და მოძრავი ქონება და ფლობდეს და განკარგავდეს მას, გამოვიდეს მოსარჩელედ და მოპასუხედ, დამოუკიდებლად შეასრულოს მისთვის დაკისრებული ფუნქციები. ეროვნულ ბანკს აფუძნებს უმაღლესი წარმომადგენლობითი ორგანო-პარლამენტი.

ეროვნული ბანკის უმაღლესი ორგანოა ეროვნული ბანკის საბჭო, რომელიც შედგება 7 წევრისაგან. თუ ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრთა რაოდენობა 4-ზე ნაკლებია, ეროვნული ბანკის საბჭო არ არის უფლებამოსილი, შეასრულოს თავისი ფუნქციები. ამ შემთხვევაში ვაკანსია უნდა შეივსოს ამ ფაქტის დადგომიდან არა უგვიანეს 2 თვისა.

ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრები არიან საქართველოს ან უცხო ქვეყნის მოქალაქეები, პროფესიონალები ეკონომიკის, ფინანსების ან სხვა შესაბამის დარგში და გამორჩეულნი პატიოსნებით. ეროვნული ბანკის საბჭოს შემადგენლობაში სხვა შესაბამისი დარგის (ეკონომიკის გარდა) პროფესიონალთა რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს ორს.

ეროვნული ბანკის საბჭოს თავმჯდომარეა ეროვნული ბანკის პრეზიდენტი. ეროვნული ბანკის საბჭოს შემადგენლობაში, გარდა საბჭოს თავმჯდომარისა, შედიან ეროვნული ბანკის ორი ვიცე-პრეზიდენტი და სხვა წევრები. ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრებს საქართველოს პრეზიდენტის წარდგინებით ირჩევს საქართველოს პარლამენტი 7 წლის ვადით, საქართველოს პარლამენტის წევრთა სიითი შემადგენლობის უმრავლესობით. ეროვნული ბანკის საბჭოს წევრის გადაყენება შეიძლება მხოლოდ საქართველოს კონსტიტუციის 64-ემუხლის შესაბამისად, პარლამენტის გადაწყვეტილებით. ეროვნულ ბანკს უფლება აქვს, საბანკო მომსახურება გაუწიოს სხვა ქვეყნის მთავრობას, ცენტრალურ ბანკსა და ფულად-საკრედიტო ორგანოებს, აგრეთვე საერთაშორისო ორგანიზაციას, რომლის წევრიც არის თვითონ ეროვნული ბანკი ან საქართველო. როგორც საქართველოს წარმომადგენელს, ეროვნულ ბანკს, უფლება აქვს, აიღოს ვალდებულებანი და აწარმოოს საერთაშორისო ორგანიზაციების მუშაობაში საქართველოს მონაწილეობასთან დაკავშირებული ოპერაციები.

მოგების მიღება არ წარმოადგენს ეროვნული ბანკის საქმიანობის მიზანს, თუმცა მისი საქმიანობის შედეგად ის იღებს მოგებას. ეროვნული ბანკის კაპიტალი შედგება საწესდებო კაპიტალისა და საერთო სარეზერვო ფონდისაგან.

ეროვნული ბანკის საწესდებო კაპიტალია 15,000,000 ლარი. ეროვნული ბანკის საწესდებო კაპიტალის გაზრდის წყაროა წმინდა მოგება. ყოველი საფინანსო წლისათვის ეროვნული ბანკის წმინდა მოგება გამოიანგარიშება ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებისა და ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, როგორც წმინდა საოპერაციო მოგების ან ზარალის და გადაფასების შედეგად მიღებული არარეალიზებული წმინდა მოგების ან ზარალის ჯამი. წმინდა საოპერაციო მოგება ან ზარალი მიიღება საანგარიშგებო წლის შემოსავლის თანხიდან ძირითადი საქმიანობის წარმართვისათვის განკუთვნილი მიმდინარე ხარჯების გამოქვითვით. ეროვნული ბანკის საბჭოს გადაწყვეტილებით, ეროვნული ბანკის წმინდა მოგებიდან შეიძლება შეიქმნას:

- 1) ეროვნული ვალუტის კურსის სხვა ქვეყნების ვალუტების მიმართ კურსის ცვლილების გამო მოსალოდნელი ზარალის დასაფარავი რეზერვი;
- 2) აქტივების ფასის ცვლილებით გამოწვეული ზარალის დასაფარავი რეზერვი;

3) სხვა სპეციალური რეზერვები, რომლებიც გამოიყენება შესაბამისი ზარალის დასაფარავად. თუ ეროვნულ ბანკს საფინანსო წლის დასრულების შემდეგ აქვს წმინდა მოგება, იგი უნდა განაწილდეს შემდეგი თანამიმდევრობით:

ა) თუ წმინდა მოგება შედგება წმინდა საოპერაციო მოგებისა და გადაფასების შედეგად მიღებული წმინდა მოგებისაგან, გადაფასებით გამოწვეული მოგება მიიმართება გადაფასების შესაბამის სპეციალურ რეზერვში.

ბ) წმინდა მოგების დარჩენილი თანხით უნდა შეივსოს ეროვნული ბანკის საერთო სარეზერვო ფონდი. ეროვნული ბანკის საბჭო უფლებამოსილია მიიღოს გადაწყვეტილება წმინდა მოგების დარჩენილი თანხით ეროვნული ბანკის საერთო სარეზერვო ფონდის მოცულობის, შესაბამისი საფინანსო წლის ბოლოს არსებული სარეზერვო ფულის შევსების შესახებ;

გ) საფინანსო წლის დარჩენილი წმინდა მოგება უნდა გადაირიცხოს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ანგარიშზე ეროვნული ბანკის საფინანსო წლის დასრულებიდან 6 თვის ვადაში.

ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია, საქართველოს მთავრობისა და ეროვნული ბანკის ფასიანი ქაღალდების შესყიდვის გზით აწარმოოს სადისკონტო ოპერაციები კომერციულ ბანკთან და არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებასთან თავის მიერ დადგენილი წესითა და პირობებით. თავისი შეხედულებისამებრ გაასხვისოს სადისკონტო ოპერაციებით შესყიდული ფასიანი ქაღალდები. ეროვნულ ბანკს შეუძლია გასცეს კრედიტები კომერციულ ბანკებსა და არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებებზე, რომლებსაც ანგარიშები აქვთ გახსნილი ეროვნულ ბანკში, თავის მიერ დადგენილი წესითა და პირობებით, შესაბამისი უზრუნველყოფით. კრედიტის უზრუნველსაყოფად გამოსაყენებელი აქტივების ჩამონათვალს ამტკიცებს ეროვნული ბანკის საბჭო. ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია მიიღოს დეპოზიტები თავის მიერ დადგენილი წესითა და პირობებით. ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია ჰქონდეს კომერციული ბანკების, არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებებისა და მნიშვნელოვანი სისტემის მონაწილეთა ანგარიშები და მიიღოს მათგან დეპოზიტები თავის მიერ დადგენილი წესებისა და პირობების შესაბამისად.

ეროვნული ბანკი ფლობს, ინახავს და მართავს ოფიციალურ **საერთაშორისო რეზერვებს**, რომლებიც შეიძლება შედგებოდეს შემდეგი აქტივებისაგან:

ა) მონეტარული ოქრო;

ბ) უცხოური ვალუტა მონეტებისა და ბანკნოტების სახით;

გ) სხვა ქვეყანაში საბანკო ანგარიშებზე რიცხული უცხოური ვალუტის ნაშთები;

დ) საერთაშორისო სავალუტო ფონდის სესხების სპეციალური უფლებები (SDR) და სარეზერვო პოზიცია სავალუტო ფონდში;

ე) უცხოური ვალუტით დენომინირებული და ასანაზღაურებელი თამასუქები და სადეპოზიტო სერტიფიკატები;

ვ) უცხო ქვეყნების, ცენტრალური ბანკების, საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციებისა და კერძო კომპანიების მიერ გამოშვებული სავალო ვალდებულებები;

ზ) უცხოური ვალუტით გამოხატული და ასანაზღაურებელი, წარმოებული ფინანსური ინსტრუმენტები და შეთანხმებები ფასიანი ქაღალდების შეძენის შესახებ, მათი შემდგომი გასხვისების პირობით (**უკუჩვენო ოპერაციები**);

თ) ნებისმიერი საყოველთაოდ აღიარებული საერთაშორისო სარეზერვო საშუალებები.

მონეტარული ოქრო მოიცავს მხოლოდ იმ ოქროს, რომელსაც ინახავს ეროვნული ბანკი და რომელიც წარმოადგენს ქვეყნის ოფიციალური რეზერვების ნაწილს.

მთლიანი საერთაშორისო რეზერვები (სარეზერვო აქტივები) მაღალლიკვიდური უცხოური აქტივები, რომელსაც ფლობს ეროვნული ბანკი და რომელიც გამოიყენება საგადასახდელი ბალანსის დეფიციტის დასაფინანსებლად ან სხვა მიზნით საჭიროების მიხედვით.

ნასესხობის სპეციალური უფლებები (SDR) მთლიანი საერთაშორისო რეზერვების ნაწილი, რომლებიც შექმნილია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ და განაწილებულია წევრ-ქვეყნებს შორის ოფიციალური რეზერვების სტატუსით.

უცხოური აქტივები მოიცავს მონეტარულ ოქროს, ნასესხობის სპეციალურ უფლებებს (SDR), უცხოურ ვალუტას.

ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია, ოფიციალური საერთაშორისო რეზერვების მართვის ამოცანების შესასრულებლად ისესხოს უცხოური ვალუტა საკუთარი სახელით, ერთ წლამდე ვადით, საერთაშორისო რეზერვებში შემავალი აქტივების უზრუნველყოფით, ან დადოს შეთანხმებები ფასიანი ქაღალდების გასხვისების/გასესხების შესახებ, მათი შემდგომი გამოსყიდვის პირობით (**რეპო ოპერაციები**). ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია, ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების მიზნით გამოუშვას საკუთარი ფასიანი ქაღალდები მის მიერ დადგენილი წესითა და პირობებით. სახელმწიფოსათვის მთლიანობაში ფული გამოიყენება როგორც ეროვნული ეკონომიკის კრიზისისგან, ინფლაციისა და ნეგატიური საგარეო ზემოქმედებისაგან დაცვის უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი. ლარის კურსი ქვეყნის ეკონომიკურ მექანიზმში მრავალფეროვანია. იმის და მიხედვით თუ როგორ იცვლება იგი, შეიძლება ვიმჯგულოთ ქვეყნის ეკონომიკაზე, საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის ეფექტიანობაზე, კაპიტალის საერთაშორისო შემოდინების გადანაწილებაზე. ყოველივე ეს დამახასიათებელია ლარისათვის ფულის იმ ევოლუციის გამო, რომელიც განაპირობა საქონელ-ფულიდან (ოქროდან) გადასვლამ საკრედიტო ფულზე. საკრედიტო ფული არის ფულადი კაპიტალის გამოვლენის ფორმა. ის არამარტო მოემსახურება საქონლისა და კაპიტალის მიმოქცევას, არამედ იქცევა როგორც კაპიტალი.

სებ-ის დამოუკიდებლობა იმაში ვლინდება, რომ ის არ შედის სახელმწიფო მმართველობითი ორგანოების სტრუქტურაში და გამოდის, როგორც განსაკუთრებული ინსტიტუტი, რომელიც ფულის ემისიისა და ფულის მიმოქცევის ორგანიზაციის მონოპოლიურ უფლებას ფლობს. იგი წარმოადგენს რა სახელმწიფოს, კაპიტალზე საკუთრების თვალსაზრისით ფლობს იურიდიულ დამოუკიდებლობას ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ტაქტიკისა და სტრატეგიის საკითხებში, რომელიც მიმართულია ფულის მიმოქცევის სტაბილურობისა და საგადასახდელი ბალანსის დაბალანსებულობის შენარჩუნებისათვის.

მთავრობას, როგორც წესი არ ჰყოფნის სახელმწიფო ფინანსები, რაც ბიუჯეტის დეფიციტით დასტურდება, ამიტომ ის მიმართავს საშინაო და საგარეო ვალის აღებას. თუ როგორ უნდა მიიღოს ეროვნულმა ბანკმა მის დაფარვაში მონაწილეობა, რა მოცულობით უნდა წარმოებდეს ემისია მთავრობის პირდაპირი დაკრედიტების ქვეშ, ფულადი რეფორმის რომელი ტიპი - **დევალვაცია**(ბრუნვაში მყოფი ფულის ნიშნების

კურსის დაწევა) **თუ დენომინაცია**(ფულის კურსის მკვეთრად დაწევის დროს ქაღალდის ფულის ნომინალური ღირებულების შემცირება ქაღალდის ფულის სახელწოდების შეუცვლელად) შეიძლება დაეხმაროს მთავრობას ამ ამოცანების გადაწყვეტაში, განსაზღვრავს თავად სები. ამავე დროს ის ითვალისწინებს საბანკო სისტემის ლიკვიდურობის აუცილებლობას.

ამ ამოცანებიდან გამომდინარე სები მოწოდებულია იყოს:

- ქვეყნის საემისიო ცენტრი, ის ახორციელებს ბანკნოტების მონოპოლიურ ემისიას;
- „ბანკთა ბანკი“-რამეთუ ორსაფეხურიან საბანკო სისტემაში მის მთავარ კლიენტურას კომერციული ბანკები წარმოადგენენ;
- „მთავრობის ბანკირი“- მთავრობის სახელით ის მართავს საშინაო და საგარეო ვალს, ანუ განათავსებს ფარავს და ატარებს სხვადასხვა ოპერაციებს სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდებით. აძლევს მთავრობას კრედიტებს და ასრულებს მისთვის საანგარიშსწორებო ოპერაციებს, ინახავს ოქროსავალუტო რეზერვს და ატარებს მათი მომრავლების პოლიტიკას;
- ეკონომიკის რეგულირების ორგანო ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების საშუალებით;
- ბოლო ინსტანციის კრედიტორი.

ეროვნულ ბანკს უფლება აქვს, კომერციულ ბანკზე გასცეს ბოლო ინსტანციის სესხი. ბოლო ინსტანციის სესხის ვადა არ უნდა აღემატებოდეს 3 თვეს, საპროცენტო განაკვეთი არ უნდა იყოს ეროვნული ბანკის მიერ ერთდღიანი სესხისათვის დადგენილ საპროცენტო განაკვეთზე ნაკლები და იგი უზრუნველყოფილი უნდა იყოს დადგენილი აქტივებით. განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როდესაც შეიძლება საფრთხე შეექმნას ქვეყნის საფინანსო სისტემის სტაბილურობას, ეროვნული ბანკის საბჭოს გადაწყვეტილებით დასაშვებია უფრო გრძელვადიანი, განსხვავებული საპროცენტო განაკვეთიანი და არაუზრუნველყოფილი სესხის გაცემა.

ეროვნულ ბანკს მინიჭებული აქვს სრული უფლებამოსილება, ზედამხედველობა გაუწიოს კომერციული ბანკების, არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებების, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების, ფასიანი ქაღალდების რეგისტრატორების, საბროკერო კომპანიების, საფონდო ბირჟის, ცენტრალური დეპოზიტარის, აქტივების მმართველი კომპანიების, ანგარიშვალდებული საწარმოების, საქმიანობას.

სები-სა და მთავრობის ურთიერთობები ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების სფეროში ჩვეულებრივ დაიყვანება ე.წ. „საფინანსო კონსტიტუციამდე“, ანუ ბიუჯეტთან ურთიერთობის დადგენილ პრინციპებამდე. მთავრობისათვის ძირითადი საკითხია ბიუჯეტის დეფიციტის, საშინაო და საგარეო ვალის დაფარვა, რაც ხშირად ფულადი ემისიის საშუალებით წყდება.

მხოლოდ ეროვნულ ბანკს აქვს როგორც მიმოქცევისათვის, ისე საკოლექციო ან/და სხვა საჭიროებისათვის განკუთვნილი ლარის ბანკნოტებისა და მონეტების დამზადებისა და საქართველოს ტერიტორიაზე მათი ემისიის უფლება. ლარის ბანკნოტებისა და მონეტების ნომინალს, ზომას, წონას, რაოდენობას, გაფორმებას, მასალასა და სხვა მახასიათებლებს განსაზღვრავს ეროვნული ბანკის საბჭო. ლარის ბანკნოტებისა და მონეტების ემისია უშუალოდ საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის დასაფარავად აკრძალულია. ეროვნულ ბანკს უფლება აქვს, მოახდინოს

ლარის ბანკოტებისა და მონეტების, ასევე ნუმიზმატიკური ფასეულობის რეალიზაცია როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ

ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია: ზედამხედველობა გაუწიოს კომერციული ბანკისა და არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულების საქმიანობას. იგი მოიცავს: ლიცენზიების გაცემასა და გაუქმებას, შემოწმებასა და რეგულირებას, შეზღუდვებისა და სანქციების დაწესებას; მოითხოვოს და მიიღოს ინფორმაცია კომერციული ბანკის კაპიტალის წარმოშობის წყაროებისა და მისი მნიშვნელოვანი წილის როგორც უშუალო, ისე ბენეფიციარი მესაკუთრეების შესახებ; ზედამხედველობა გაუწიოს და შეამოწმოს კომერციული ბანკი და არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულება, შეამოწმოს მათი შვილობილი საწარმოები, განახორციელოს ბუღალტრული აღრიცხვის დოკუმენტების, ფინანსური ანგარიშგების კომპონენტებისა და სხვა მასალების აუდიტი და მიიღოს მათგან ნებისმიერი ინფორმაცია თავისი კომპეტენციის ფარგლებში. შემოწმების შედეგად დანაშაულის ნიშნების აღმოჩენისას მასალები გადაეცემა შესაბამის ორგანოებს; კომერციულ ბანკსა და არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებას გაუზარდოს სავალდებულო რეზერვების ნორმები, შეუწყვიტოს აქტიური ოპერაციები, აუკრძალოს მოგების განაწილება, დივიდენდების დარიცხვა და გაცემა, შრომის ანაზღაურების გაზრდა, პრემიებისა და სხვა მსგავსი ანაზღაურების გაცემა, მოითხოვოს დამატებითი კაპიტალის მოზიდვა, გაუზარდოს აქტივებისა და პირობითი ვალდებულებების შესაძლო დანაკარგების რეზერვების ნორმები; კომერციული ბანკისა და არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულების ადმინისტრატორებს შეუჩეროს ხელმოწერის უფლება; დააკისროს მათ ფულადი ჯარიმა და მოითხოვოს მათი თანამდებობიდან განთავისუფლება; კომერციულ ბანკსა და არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებას გადაახდევინოს ფულადი ჯარიმა; გაუუქმოს შესაბამისი ლიცენზია; გასცეს და გააუქმოს სადაზღვევო საქმიანობის ლიცენზია; ზედამხედველობა გაუწიოს და შეამოწმოს მზღვეველის/ არასახელმწიფო საპენსიო სქემის დამფუძნებლის მიერ ნორმატიული და მეთოდოლოგიური დოკუმენტაციის მოთხოვნების დაცვა, განახორციელოს ბუღალტრული აღრიცხვის დოკუმენტების, ფინანსური ანგარიშგების კომპონენტებისა და სხვა მასალების შემოწმება, რისთვისაც შეუძლია მზღვეველისაგან გამოითხოვოს და მიიღოს ნებისმიერი ინფორმაცია საკუთარი კომპეტენციის ფარგლებში; დაარეგულიროს ემიტენტების მიერ ფასიანი ქაღალდების გამოშვებისას და მიმოქცევისას წარმოშობილი ურთიერთობები; უზრუნველყოს ფასიანი ქაღალდების გამოშვებისა და მიმოქცევის სფეროში დარღვევების გამოვლენა, თავიდან აცილება და აღკვეთა; გასცეს და გააუქმოს ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებადი მონაწილეების ლიცენზიები; ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებად მონაწილეებს დაუდგინოს მინიმალური კაპიტალის მოთხოვნები; დაამტკიცოს ემისიის პროსპექტი; განახორციელოს ფასიანი ქაღალდების ბაზრის რეგულირებადი მონაწილეების საქმიანობის მონიტორინგი, შემოწმებები, გამოკვლევები.

ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში ცენტრალური ბანკების საემისიო მონოპოლიის მნიშვნელობა რამდენადმე შემცირებულია, რადგან ნაღდი ფულის წილი ფულად მასაში მცირეა(10%-მდე), თუმცა საბანკო ემისია მაინც აუცილებელია. საკრედიტო სისტემის ლიკვიდობის შენარჩუნებისათვის. ბანკოტებს გააჩნიათ უზრუნველყოფა მისი აქტივებით -ოქროსავალუტო რეზერვები, სახელმწიფო და სხვა

ფასიანი ქაღალდები, ასევე საფინანსო ინსტიტუტებზე გაცემული კრედიტები ფასიანი ქაღალდების გირაოს ქვეშ.

ეროვნული ბანკი ადგენს ყოველი საფინანსო წლის საფინანსო ანგარიშგებას. ანგარიშგება მოიცავს ბალანსს, მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებას, საკუთარი კაპიტალის ცვლილებების შესახებ ანგარიშგებას, ფულადი ნაკადების შესახებ ანგარიშგებას და მათთან დაკავშირებულ განმარტებითი ხასიათის შენიშვნებს. ეროვნული ბანკის ანგარიშგების აუდიტს ახორციელებს საქართველოს პარლამენტის მიერ დანიშნული დამოუკიდებელი აუდიტორული ფირმა. ეროვნული ბანკის ანგარიშგების აუდიტის მიზნით, აუდიტის დასრულებიდან არა უგვიანეს 1 ოქტომბრისა, საქართველოს პარლამენტის შესაბამისი კომიტეტი პარლამენტს წარუდგენს მსოფლიოს ოთხ ყველაზე მსხვილ აუდიტორულ ფირმას, ხოლო პარლამენტი ამ სიიდან ტენდერის ან კონკურსის საფუძველზე აირჩევს ერთს. გარე აუდიტორთან კონტრაქტი ფორმდება არანაკლებ ორი და არა უმეტეს ოთხი წლის ვადით. სახელმწიფო აუდიტის სამსახური ამოწმებს ეროვნული ბანკისა და მონიტორინგის სამსახურის მხოლოდ ადმინისტრაციულ და კაპიტალურ ხარჯებს.

ეროვნულ ბანკს აქვს **უპირატესი და უპირობო უფლება**, დაიკმაყოფილოს ნებისმიერი მოთხოვნა დაფარვის ვადის დადგომისას მოვალის ანგარიშებზე არსებული სახსრების, სალაროს ნაშთების ან მოვალის საკუთრებაში არსებული მატერიალური აქტივების ხარჯზე. აღნიშნული წესიდან გამონაკლისია ეროვნულ ბანკში სავალდებულო რეზერვების ანგარიშზე არსებული სახსრები.

სებ-ის მნიშვნელოვანი განმასხვავებელი თავისებურება სხვა საკრედიტო ინსტიტუტებთან შედარებით ის არის, რომ ის თავად (ემისიის საშუალებით) ქმნის თავისთვის დაკრედიტების რესურსებს. სადეპოზიტო ემისია წინ უსწრებს საბანკნოტოს. სები ზრდის თავის საკრედიტო დაბანდებებს სესხების გაცემით მთავრობაზე და კომერციულ ბანკებზე. ზრდის რა ნაშთებს ანგარიშებზე, ანუ დეპოზიტებზე, ის ახორციელებს სადეპოზიტო ემისიას. კომერციული ბანკების შესაძლებლობა შექმნან დამოუკიდებლად ნაღდი სახსრები შეზღუდულია. მათ შეუძლია განახორციელონ უნაღდო ანგარიშსწორება, გასცენ კრედიტები და მიიღონ ნაღდი ფული. კომერციული ბანკები ასევე მონაწილეობენ დეპოზიტების შექმნაში და ზრდიან უნაღდო ფულს თავიანთ ანგარიშებზე საკრედიტო ოპერაციების სხვადასხვა ფორმის გამოყენებით, ფულადი გადარიცხვების სისტემისა და ფულის მიმოქცევის დაჩქარების საშუალებით, რასაც საბანკო დეპოზიტების გაფართოების **მულტიპლიკაციურ ეფექტს** უწოდებენ.

ფულადი მასა და მისი შეფასების მეთოდები: საქართველოს ეროვნული ბანკი იცავს და უზრუნველყოფს ლარის მდგრადობას, რითაც არეგულირებს ერთობლივ ფულად მასას. არსებობს მიმოქცევაში მყოფი აუცილებელი ფულადი მასის განსაზღვრის სხვადასხვა მიდგომები, ამასთან ისინი ვარიირებენ არა მხოლოდ ქვეყნების მიხედვით, არამედ ერთი სახელმწიფოს ფარგლებშიც კი. მაგრამ ყველა ეყრდნობა ფულადი აგრეგატის განსაზღვრას. **ფულადი აგრეგატი-ეს** არის საბანკო ანგარიშების დაჯგუფება ამ ანგარიშებზე სახსრების ნაღდ ფულად გადაქცევის სისწრაფის ხარისხის მიხედვით. რაც უფრო სწრაფადაა შესაძლებელი ამ ანგარიშებზე სახსრების გადაყვანა ნაღდ ფულად ფორმაში, მით უფრო ლიკვიდურად ითვლება მოცემული აგრეგატი. მიუხედავად ფულადი აგრეგატების ანალოგიური აღნიშვნისა ყველა ქვეყნის ფინანსურ

სტატისტიკაში (M1, M2, M3...) მათი ხარისხობრივი შემადგენლობა განსხვავებულია. თუმცა სხვადასხვა ქვეყნებში ფულადი აგრეგატები დაახლოებისაკენ მიისწრაფიან, რამდენადაც ფინანსური ბაზრების უნივერსალიზაციის ტენდენცია შეიმჩნევა.

(სარეზერვო ფული(M1)) ეროვნული ბანკის მიერ მიმოქცევაში გამოშვებული ნაღდი ფული (M0)-ს დამატებული კომერციული ბანკების დეპოზიტები ეროვნულ ბანკში.

M2(ფართოფული) ეროვნული ვალუტა მიმოქცევაში (M0) დამატებული კომერციულ ბანკებში არსებული დეპოზიტები ეროვნულ ვალუტაში, საბანკო და სამთავრობო სექტორების დეპოზიტების გარეშე.

M3 (ფართო ფული) მიმოქცევაში არსებულ ეროვნულ ვალუტას და კომერციულ ბანკებში ეროვნულ ვალუტაში არსებული დეპოზიტების (M2 ფართო ფული) და კომერციულ ბანკებში უცხოური ვალუტით განთავსებული დეპოზიტების საერთო თანხა.

ფულის მულტიპლიკატორი: ფართო ფულის M2 ის ან M3-ის შეფარდება სარეზერვო ფულთან.)

საბანკო საქმიანობის რეგულირება: თანამედროვე პირობებში ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის სტრატეგიას წარმოადგენს საბანკო სისტემის გაჯანსაღება, საგარეო დავალანების პრობლემის დარეგულირება, სავალო ვალდებულებების უპირობო შესრულების მექანიზმის შექმნა, ხოლო მის საბოლოო მიზანს წარმოადგენს ინფლაციის ზრდის შეკავება, ეს კი ხელს შეუწყობს მოსახლეობის რეალური შემოსავლების ზრდას, უმუშევრობის შეზღუდვას, საგადასახდელო ბალანსის მიმდინარე ანგარიშის დადებით სალდოს და საბოლოოდ ქვეყნის ეკონომიკის გაჯანსაღებას.

არსებობს ბანკების საქმიანობაში ჩარევის **პირდაპირი ანუ ადმინისტრაციული და არაპირდაპირი ანუ ეკონომიკური** მეთოდები. ადმინისტრაციულ მეთოდებს მიეკუთვნება პირდაპირი შეზღუდვები ანუ ლიმიტების და აკრძალვების დაწესება. კერძოდ: პასიური და აქტიური ოპერაციების ცალკეულ სახეობათა ქვოტირება; სხვადასხვა კატეგორიის სესხების გაცემასა და საკრედიტო რესურსების მოზიდვაზე ლიმიტების შემოღება; საკომისიო გასამრჯელოს, საპროცენტო განაკვეთების სიდიდის ლიმიტირება; შეზღუდვა ფილიალებისა და განყოფილებების გახსნაზე და სხვ.

გამოყოფენ მართვის არაპირდაპირ ანუ **ეკონომიკური მეთოდების სამ ჯგუფს:** საგადასახადო, ნორმატიული და მაკორექტირებელი. საგადასახადო მეთოდების გამოყენება წარმოადგენს ფინანსური ორგანოების პრეროგატივას, ნორმატიული და მაკორექტირებელი კი ეროვნული ბანკის. ნორმატიულ მეთოდებს მიეკუთვნება ისეთი ინსტრუმენტების გამოყენება, როგორიცაა ლიკვიდობისა და საბანკო კაპიტალის საკმარისობის კოეფიციენტები, რომლებიც დგინდება ნორმატივების სახით და სავალდებულოა გამოსაყენებლად. მაკორექტირებელს კი მიეკუთვნება სააღრიცხვო პოლიტიკა და ღია ბაზარზე ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციების ჩატარება, ეროვნული ბანკის მიერ. ის გაცილებით უფრო მოქნილი და ოპერატიულია.

ბევრ ქვეყანაში საბანკო ოპერაციების მართვის და რეგულირების მიზნით ცენტრალური ბანკები ორიენტირებულნი არიან ეკონომიკური მეთოდების გამოყენებაზე, მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია:

- მინიმალური სავალდებულო რეზერვები;
- ოპერაციები ფასიანი ქაღალდებით ღია ბაზარზე;

- რეფინანსირების განაკვეთი.

მინიმალური რეზერვები-არის კომერციული ბანკების აუცილებელი, სავალდებულო რეზერვები ეროვნულ ბანკში, რომელთა მოცულობაც განისაზღვრება კანონმდებლობით საბანკო ვალდებულებებთან (კლიენტების ანაბრებთან) განსაზღვრული მიმართებით. სარეზერვო ნორმის რამდენიმე საპროცენტო პუნქტით გაზრდა ამცირებს ჭარბი რეზერვების სიდიდისა და ფულადი მულტიპლიკატორის მნიშვნელობას, რის შედეგადაც კომერციული ბანკების შესაძლებლობები შექმნან საკრედიტო ფული მცირდება. მინიმალური რეზერვების პოლიტიკა პირველად შემოიღეს აშშ-ში XX ს-ის 20-იან წლებში. მოგვიანებით ის პრაქტიკაში დანერგა ყველა წამყვანმა სახელმწიფომ.

სავალდებულო რეზერვის ნორმის სიდიდეზე გავლენას ახდენს საბანკო სისტემის განვითარების დონე, და მთლიანობაში ეკონომიკის მდგომარეობა. სტაბილური ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში რეზერვების ნორმები წესდება შედარებით ხანგრძლივი დროით. მინიმალური რეზერვების ნორმა შეიძლება იცვლებოდეს ანაბრების როგორც კონიუქტურის ისე სახეობისა და სიდიდეზე დამოკიდებულებით. ვალდებულებათა ცალკეული სახეობის გათავისუფლება სარეზერვო მოთხოვნებისაგან იწვევს იმას, რომ კომერციული ბანკები იწყებენ მანიპულირებას საკუთარი დეპოზიტების შემადგენლობით და ცდილობენ მოზიდული სახსრების დიდი ნაწილი გადაიყვანონ სარეზერვო მოთხოვნილებისგან თავისუფალ კატეგორიაში

ოპერაციები ღია ბაზარზე: ტერმინი ღია ბაზრის პოლიტიკა თავდაპირველად გამოიყენებოდა აშშ-ში XX ს-ის 20-იან წლებში. დღესაც ოპერაციები ღია ბაზარზე აშშ-ში ყველაზე მასშტაბურია, რადგანაც ამ ქვეყანაში ფასიანი ქაღალდების ყველაზე დიდი ბაზარია. ოპერაციები ღია ბაზარზე დაიყვანება ცენტრალური ბანკის მიერ სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვაზე. როცა კომერციული ბანკები აქტიურად არიან დაკავებული დაკრედიტებით, ცენტრალური ბანკები გადმოყრის ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე სახელმწიფო ობლიგაციებს ხელსაყრელი ფასებით. თუ მათ ყიდულობენ კომერციული ბანკები, ეს ნიშნავს დაკრედიტებათა მოცულობის უშუალო შემცირებას, ხოლო თუ მათ ყიდულობენ კერძო პირები ან ფირმები, მაშინ მცირდება მათი საბანკო ანაბრების მოცულობა, რასაც ისევ და ისევ მოყვება ბანკების საკრედიტო შესაძლებლობათა შემცირება. პირიქით დაცემის პერიოდში ეროვნულ ბანკს შეუძლია გამოისყიდოს ეს ობლიგაციები ხელსაყრელი ფასებით, რასაც მიჰყვარათ ფულის მიწოდების გაზრდამდე. ღია ბაზრის პოლიტიკის წარმატება ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული. კომერციული ბანკები იძენენ ფასიან ქაღალდებს ცენტრალური ბანკისგან მხოლოდ მცირე მოთხოვნისას კრედიტზე, აგრეთვე, როდესაც ცენტრალური ბანკი სთავაზობს კომერციულ ბანკებს ღია ბაზრის ქაღალდებს უფრო ხელსაყრელი პირობებით, ვიდრე კრედიტების გაცემის პირობებია კომერციული ბანკების მიერ მწარმოებლებსა და მოსახლეობაზე.

როცა აუცილებელია შევინარჩუნოთ კომერციული ბანკების ლიკვიდობა და შესაბამისად მათი საკრედიტო აქტივობა, ეროვნული ბანკი გამოდის მყიდველად ღია ბაზარზე, ამ შემთხვევაში ფართოდ გამოიყენება გადაყიდვითი შეთანხმებები, რომელთა მიხედვით ეროვნული ბანკი იღებს ვალდებულებას იყიდოს ფასიანი ქაღალდები კომერციული ბანკებისგან იმ პირობით, რომ ისინი დროის გარკვეული პერიოდის შემდეგ განახორციელებენ უკუგარიგებას, ანუ ფასიანი ქაღალდების უკუგამოსყიდვას,

მაგრამ უკვე ფასდაკლებით ე.წ. „უკუ ოპერაციები“ და „რეპო ოპერაციები“. ეს ფასდაკლება შეიძლება იყოს ფიქსირებული ან მცურავი. რეპო ოპერაციები ღია ბაზარზე უფრო რბილი მოქმედებით ხასიათდება და ამიტომ რეგულირების უფრო მოქნილ მეთოდს წარმოადგენს. თანამედროვე პირობებში ოპერაციები ღია ბაზარზე ითვლება ფულის მიწოდების კონტროლის წამყვან საშუალებად. მინიმალური რეზერვები კი გადასახადების მსგავსია, ამიტომ მათი უსასრულოდ გაზრდა შეუძლებელია.

საპროცენტო პოლიტიკა- ცენტრალური ბანკების ტრადიციულ ფუნქციას წარმოადგენს სესხების გაცემა კომერციულ ბანკებზე. პროცენტის განაკვეთი, რომლითაც გაიცემა ეს სესხები იწოდება პროცენტის სააღრიცხვო განაკვეთად ან **რეფინანსირების განაკვეთად**. ცვლის რა ამ განაკვეთს ცენტრალური ბანკები გავლენას ახდენს კომერციული ბანკების რეზერვებზე, აფართოებს ან ამცირებს მათ შესაძლებლობებს გასცენ კრედიტები მოსახლეობასა თუ საწარმოებზე. სააღრიცხვო პროცენტზე დამოკიდებულებით იგება კომერციული ბანკების საპროცენტო განაკვეთების სისტემა. ხდება კრედიტის გაიაფება ან გამძვინვარება. მიმოქცევაში ფულის მასის გაზრდა ან შემცირება. ცენტრალური ბანკი არეგულირებს საპროცენტო განაკვეთების დონეს ორგვარი წესით: 1) განაკვეთების ფიქსაციით და 2) კონტროლით საკრედიტო დაწესებულებების განაკვეთებზე. პირველ შემთხვევაში აწესებს რა სააღრიცხვო განაკვეთს ამით განსაზღვრავს ბანკების მიერ რესურსების მოზიდვის ღირებულებას. რაც მეტია საპროცენტო განაკვეთი, მით მეტია საბანკო ოპერაციების რეფინანსირების ღირებულება. მეორე შემთხვევაში რეგულირებას ექვემდებარება მხოლოდ კრედიტების ცალკეული სახეობების ღირებულება ან მხოლოდ ზოგიერთი ბანკის ოპერაციები.

ბანკების რეფინანსირება. საბაზრო ურთიერთობების განვითარების კვალობაზე რეფინანსირება სულ უფრო აქტიურად გამოიყენება, როგორც კომერციული ბანკებისათვის ფინანსური დახმარების აღმოჩენის საშუალება. ცენტრალური ბანკი ამდენად გადაიქცევა ბოლო ინსტანციის კრედიტორად და ასრულებს ბანკთა ბანკის ფუნქციას. რეფინანსირების კრედიტები არის:

- უზრუნველყოფის ფორმის მიხედვით -**სააღრიცხვო და ლომბარდული**;
- გამოყენების ვადების მიხედვით-**მოკლევადიანი**(1 ან რამდენიმე დღით) და **საშუალოვადიანი** (6 თვემდე);
- გაცემის მეთოდის მიხედვით- **პირდაპირი კრედიტები** და კრედიტები, რომლებიც რეალიზდება ცენტრალური ბანკის მიერ **აუქციონის წესით**;
- მიზნობრივი ხასიათის მიხედვით-**მაკორექტირებელი და სეზონური**.

სააღრიცხვო (დისკონტური) კრედიტები გაცემული ცენტრალური ბანკების მიერ კომერციულებზე თამასუქების აღრიცხვის ქვეშ, მათი ვადის ამოწურვამდე.

ლომბარდული კრედიტები გაცემული ეროვნული ბანკის მიერ კომერციულებზე, წარმოადგენს პროცენტიან სესხებს ფასიანი ქაღალდების გირაოს ქვეშ. სესხების სიდიდე დგინდება გირაოს სახეობაზე დამოკიდებულებით. საგირავნო უზრუნველყოფის საშუალება უნდა აღემატებოდეს ლომბარდული კრედიტის თანხას. მათი საპროცენტო განაკვეთი 1-3%-ით მაღალია ჩვეულებრივ კრედიტზე.

ვადიანობის კრიტერიუმიდან გამომდინარე ეროვნული ბანკის რეფინანსირების კრედიტები იყოფა მოკლევადიანად- „ოვერნაით“, ერთდღიანი კრედიტები და საშუალოვადიანად 1-2 თვიდან 6 თვემდე ან 1 წლამდე.

ამგვარად რეფინანსირების განაკვეთი ეს არის ის განაკვეთი, რომლითაც ცენტრალური ბანკები გასცემენ კრედიტებს კომერციულ ბანკებზე. რეფინანსირების განაკვეთის გაზრდა ხდის რეფინანსირებას ნაკლებად მიმზიდველს და სხვა თანაბარი პირობებისას იწვევს საკრედიტო აქტიურობის შემცირებას. რეფინანსირების განაკვეთის შემცირება კი საწინააღმდეგო შედეგს იწვევს. მონეტარული პოლიტიკის ეს ინსტრუმენტი ყველაზე ძველია. აშშ-ში ის 1913 წლიდან გამოიყენება. მაგრამ მისი გამოყენების არეალი რამდენადმე მცირეა ვიდრე მინიმალური რეზერვების ან ოპერაციებისა ფასიანი ქაღალდებით, რადგან ამ უკანასკნელთა ზუსტი წინასწარ განჭვრეტა შესაძლებელია, სააღრიცხვო განაკვეთის ცვლილებისა კი არა.

საკრედიტო აუქციონები ეროვნული ბანკის მიერ საკრედიტო რესურსების გაცემის ფართოდ გავრცელებულ ხერხს წარმოადგენს საკრედიტო აუქციონების ჩატარება, პოტენციური მსესხებლები გზავნიან ეროვნულ ბანკში განაცხადს კრედიტის მოცულობის, საპროცენტო განაკვეთის მითითებით. მიღებული განაცხადების საფუძველზე ბანკი განსაზღვრავს კრედიტის მთლიან მოცულობას, საპროცენტო განაკვეთის დონეს და აუქციონის ჩატარების ხერხს.

ამერიკული ხერხის დროს განცხადებები რანჟირდება შემოთავაზებული საპროცენტო განაკვეთის დონის კლების მიხედვით, ხოლო შემდეგ კმაყოფილდება იმავე თანმიმდევრობით დაწყებული მაქსიმალური შემოთავაზებული საპროცენტო განაკვეთიდან კრედიტის დადგენილი მოცულობის სრულ ამოწურვამდე.

ჰოლანდიური მეთოდის გამოყენებისას ყველა განაცხადი კმაყოფილდება კომერციული ბანკების მიერ შემოთავაზებული მინიმალური განაკვეთით.

ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთით აუქციონის ჩატარებისას ყველა განაცხადი კმაყოფილდება, მაგრამ თუ განაცხადებების საერთო თანხა აღემატება შემოთავაზებული კრედიტების მოცულობას, მაშინ ყველა განაცხადი კმაყოფილდება ნაწილობრივ.

სავალუტო რეგულირება: სავალუტო კურსის რეგულირების აუცილებლობა განპირობებულია მისი მკვეთრი და წინასწარ განუჭვრეტადი რყევების ნეგატიური შედეგებით. ეროვნული ვალუტის სტაბილურობის შენარჩუნებას აქვს დიდი მნიშვნელობა ფასებისა და ფულის მიმოქცევის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად. ეროვნული ვალუტის კურსის შემცირებას მივეყვართ შიდა ბაზარზე ფასების გაზრდამდე, ეროვნული ფულადი ერთეულის მსყიდველობითუნარიანობის შემცირებამდე. ეროვნული ვალუტის კურსის მუდმივი შემცირების პირობებში შიდა ბაზარზე ფასები საქონელზე ორიენტირდება არა იმდენად წარმოების დანახარჯებზე, არამედ ეროვნული ვალუტის კურსის დაცემაზე. კურსის შემცირება ინფლაციის ფაქტორი ხდება. ტრადიციულად ეროვნული ბანკი ახორციელებს სავალუტო კურსის რეგულირებას:

- ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებით;
- სავალუტო ინტერვენციების საშუალებით;
- საერთაშორისო საგადასახდელო სახსრების სახელმწიფო რეზერვების ან უცხოური სესხების გამოყენებით.

პრაქტიკაში ჩვეულებრივ გამოიყენება სავალუტო პოლიტიკის ორი ძირითადი ფორმა: **სადისკონტო და სადევიზო**. სადისკონტო (სააღრიცხვო) პოლიტიკა ხორციელდება არა მხოლოდ სამამულო კომერციული ბანკების რეფინანსირების

პირობების შეცვლის მიზნით არამედ, ზოგჯერ მიმართულია სავალუტო კურსისა და საგადასახდლო ბალანსის რეგულირებაზე.

ეროვნული ბანკი ყიდულობს ან ყიდის უცხოურ ვალუტას(**დევიზებს**) ზემოქმედებს ეროვნული ფულადი ერთეული კურსის ცვლილებაზე. ეს არის სადევიზო პოლიტიკა. ოპერაციებმა მიიღეს „**სავალუტო ინტერვენციების**” სახელწოდება. ყიდულობს რა ოფიციალური **ოქროსავალუტო რეზერვების ხარჯზე ან სვოპ შეთანხმებით** ეროვნულ ვალუტას, ის ზრდის მოთხოვნას და აქედან გამომდინარე მის კურსს. ეროვნული ბანკის მიერ ეროვნული ვალუტის მსხვილ პარტიებად გაყიდვა კი პირიქით, იწვევს მისი კურსის შემცირებას. ეროვნული ბანკის გავლენა სავალუტო ბაზარზე მქდავანდება ან ექსპორტის სტიმულირებაში ან კაპიტალის იმპორტისას.

სავალუტო პოლიტიკის პირდაპირ მეთოდებთან ერთად სადისკონტო და სადევიზო პოლიტიკა სავალუტო კურსზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს. ასევე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საკანონმდებლო ნორმები როგორებიცაა:

- საგადასახდლო კანონმდებლობის ნორმები;
- ნორმები, რომლებიც ეკონომიკური განვითარების რეგლამენტირებას ახდენენ;
- საბანკო კანონმდებლობის ნორმები.

ფულადი მასის ზრდის ორიენტირების დაწესება(ტარგეტირება) ტარგეტირებამ ანუ მიმოქცევაში ფულადი მასის მიზნობრივი ორიენტირების დადგენამ, მისი ზრდის უმაღლესი და უმდაბლესი ზღვრების განსაზღვრამ, განვითარება ჰპოვა მეოცე საუკუნის 70-იან წლებში ინფლაციური პროცესების გაძლიერებასთან დაკავშირებით, რამაც დიდი გავლენა მოახდინა ფულადი მასის ზრდის ტემპებზე. აშშ-ში, საფრანგეთში, დიდ ბრიტანეთსა და იაპონიაში, მოგვიანებით ევროპის სხვა ქვეყნებში დაიწყო მიზნობრივი ორიენტირების დადგენა, თუმცა მიმოქცევაში არსებული ფულის მასის შეზღუდვა სხვადასვა ქვეყანაში სხვადასხვაგვარია.

არსით **ტარგეტირება** ფულადი მასის მოცულობის ზრდის პირდაპირი შეზღუდვების დაწესებაა, არსებობს პირდაპირი კავშირი ფულადი მასის დინამიკის ორიენტირების დადგენასა და ფულად-საკრედიტო რეგულირების სხვა ინსტრუმენტების ქმედითობას შორის. ფულადი მასის დინამიკის შეპირისპირება დადგენილ ორიენტირებთან შესაძლებლობას იძლევა საკმარისად სწრაფად განისაზღვროს პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც მოითხოვება მარეგულირებელი ორგანოების ჩარევა, ხოლო ღონისძიებათა მიღების თავისდროულობა ზრდის მათ ეფექტიანობას.

I. ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის პასიური ოპერაციები			
1	2	3	4
საწესდებო კაპიტალის ფორმირება	ფულადი მასის ემისია	სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი ბიუჯეტების სახსრების მომსახურეობა	კომერციული ბანკების ფულადი რეზერვების შენახვა
II. ეროვნული (ცენტრალური) ბანკის აქტიური ოპერაციები			

1	2	3	4
კომერციული ბანკების დაკრედიტება	სახელმწიფო ხარჯების დაფინანსება	ოქროს ყიდვა- გაყიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციები	უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციები

კომერციული ბანკების საქმიანობა -

კომერციული ბანკი არის საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული იურიდიული პირი, რომელიც იღებს დეპოზიტებს და მათი გამოყენებით თავისი სახელით ახორციელებს საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრულ საბანკო საქმიანობას. კომერციული ბანკი შეიძლება შეიქმნას სააქციო საზოგადოების სამართლებრივი ფორმით. არავის არა აქვს უფლება, მოიზიდოს დეპოზიტები და მათი გამოყენებით თავისი სახელით გასცეს კრედიტები ეროვნული ბანკის მიერ გაცემული ლიცენზიის გარეშე.

კრედიტი – დაბრუნების, ფასიანობის, უზრუნველყოფისა და ვადიანობის საწყისებზე ფულადი თანხების გაცემასთან დაკავშირებული ნებისმიერი ვალდებულება;

დეპოზიტი – კომერციულ ბანკში ან არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულებაში პირის მიერ შეტანილი ფულადი სახსრები ან გადახდის სხვა საშუალებები, რომლებზედაც საკუთრების უფლებას იძენს კომერციული ბანკი ან არასაბანკო სადეპოზიტო დაწესებულება.

ოპციონი – ვალდებულების შესრულების საშუალების, ფორმის, მოცულობის ამორჩევის უფლება, რომელიც ხელშეკრულების (კონტრაქტის) პირობებით ენიჭება ერთ-ერთ მონაწილე მხარეს, ან ხელშეკრულებით (კონტრაქტით) განპირობებულ გარემოებათა გამო ვალდებულებების შესრულებაზე უარის თქმის უფლება;

ფაქტორინგი – სავაჭრო-საკომისიო ოპერაციის სახეობა, რომელიც შეხამებულია კლიენტის საბრუნავი კაპიტალის დაკრედიტებასთან, მოიცავს კლიენტის დებიტორული დავალიანების ინკასირებას, დაკრედიტებას და საკრედიტო და სავალუტო რისკის გარანტიებს;

ფიდუციარული ოპერაცია – ნდობითი ოპერაცია, რომელსაც ბანკი ან სატრასტო კომპანია აწარმოებს თავისი სახელით, მაგრამ კლიენტის დავალებით და მისი ხარჯით (როგორც წესი, ინვესტიციების სამართავად); მთელი რისკისათვის კლიენტი თავადაა პასუხისმგებელი, ხოლო ბანკი მიიღებს საკომისიოს;

ფორფეტირება – საგარეო ვაჭრობის გარიგებების დროს ექსპორტის დაკრედიტება მიმწოდებლის მიერ ბრუნვის გარეშე კომერციული თამასუქების, სხვა სავალო ვალდებულებების შეძენის გზით; ამ ოპერაციის შესრულებისას გარანტია იმპორტიორი ქვეყნის ბანკი;

ფიუჩერული ოპერაციები – ნედლეულის, ოქროს, საფინანსო და საკრედიტო ინსტრუმენტების ყიდვა-გაყიდვის სწრაფი გარიგებები ბირჟებზე გარიგების დადების მომენტისათვის ფიქსირებული ფასით, ოპერაციის გარკვეული დროის შემდეგ შესრულების პირობით. გარიგების შესრულებამდე გარანტიის სახით შეიტანება გარკვეული თანხა;

სპოტური ოპერაცია- ეწოდება გარიგებას, რომლის ანგარიშსწორება ხორციელდება გარიგების დადების დღიდან 2 საბანკო დღის განმავლობაში.

სვოპი არის: გარიგება უცხოური ვალუტის ყიდვის ან გაყიდვის შესახებ, მისი შემდგომი გაყიდვის ან გამოსყიდვის წინასწარ დათქმული პირობებით.

ეროვნული ბანკი კომერციულ ბანკს პერიოდულად განუსაზღვრავს რეზერვების, განაღდებული საწესდებო კაპიტალისა და საზედამხედველო კაპიტალის მინიმალურ ოდენობას და მათი შექმნის წესებს. კომერციულ ბანკს ეკრძალება საწესდებო კაპიტალის შევსება არაფულადი ფორმით. კომერციულ ბანკს არა აქვს უფლება, შეამციროს თავისი საწესდებო კაპიტალი აქციების გამოსყიდვით ან შეამციროს საზედამხედველო კაპიტალი რეზერვების გამოყენებით ეროვნული ბანკის წინასწარი წერილობითი თანხმობის გარეშე და საწესდებო კაპიტალის ცვლილების შესახებ წესდებაში სათანადო შესწორების შეუტანლად.

კომერციული ბანკებისათვის **ნებადართულია საქმიანობის** შემდეგი სახეობანი:

- ა) პროცენტის და უპროცენტო დეპოზიტების (მოთხოვნამდე, ვადიანი) და სხვა დაბრუნებადი გადახდის საშუალებების მოზიდვა;
- ბ) სესხების გაცემა სამომხმარებლო, იპოთეკური, არაუზრუნველყოფილი და სხვა კრედიტების ჩათვლით, ფაქტორინგული ოპერაციები რეგრესის უფლებით და რეგრესის უფლების გარეშე, კომერციულ გარიგებათა დაფინანსება, გარანტიების, აკრედიტივებისა და აქცეპტების მოწყობა;
- გ) საკუთარი და კლიენტთა სახსრებით ფულადი საბუთების (ჩეკების, თამასუქებისა და სადეპოზიტო სერტიფიკატების ჩათვლით), ფასიანი ქაღალდების, ფიუჩერებისა და ოფციონების სავალო ინსტრუმენტებით ან საპროცენტო განაკვეთებით, სავალუტო და საპროცენტო ინსტრუმენტების, სავალო საბუთების, უცხოური ვალუტის, ძვირფასი ლითონების და ძვირფასი ქვების ყიდვა-გაყიდვა;
- დ) ნაღდი და უნაღდო ანგარიშსწორების ოპერაციების და საკასო-საინკასაციო მომსახურების განხორციელება;
- ე) გადახდის საშუალებების გამოშვება და მათი მიმოქცევის ორგანიზება (საგადახდო ბარათების, ჩეკებისა და საბანკო ტრატების); უპროცენტო საბანკო მომსახურება;
- ვ) საშუამავლო მომსახურება საფინანსო ბაზარზე;
- ზ) კლიენტების დავალებით ნდობით (სატრასტო) ოპერაციების განხორციელება, სახსრების მოზიდვა და განთავსება;
- თ) ფასეულობათა შენახვა და აღრიცხვა ფასიანი ქაღალდების ჩათვლით;
- ი) საკრედიტო-საცნობარო მომსახურება;
- კ) ცენტრალური დეპოზიტარის საქმიანობა;
- ლ) ქონების იჯარით გაცემა და ზემოთ ჩამოთვლილ თითოეულ საქმიანობასთან დაკავშირებული მომსახურება.

კომერციული ბანკი ვალდებულია დაიცვას ეროვნული ბანკის მიერ დაწესებული, ქვემოთ ჩამოთვლილი ეკონომიკური ლიმიტები:

- ა) საწესდებო და საზედამხედველო კაპიტალის მინიმალური ოდენობა;
- ბ) ბანკის სხვადასხვა სახეობის კაპიტალის კლასიფიცირებულ აქტივებთან თანაფარდობა ეროვნული ბანკის წესების შესაბამისად;

გ) ბანკის მიერ მოზიდული ანაბრების ზღვრული თანაფარდობა ბანკის საზედამხედველო კაპიტალთან;

დ) ბანკის მიერ ერთ მსესხებელზე (ინსაიდერსა და აუტსაიდერზე) გაცემული კრედიტებისა და სხვა ვალდებულებების საერთო თანხის თანაფარდობა ბანკის საზედამხედველო კაპიტალთან;

ე) ბანკის მიერ ყველა ინსაიდერზე გაცემული კრედიტებისა და სხვა ვალდებულებების საერთო თანხის თანაფარდობა ბანკის საზედამხედველო კაპიტალთან;

ვ) ყველა გაცემული კრედიტისა და სხვა ვალდებულებების საერთო თანხის მაქსიმალურად დასაშვები მთლიანი მოცულობა, რომელიც გამოიხატება პროცენტულად ბანკის მიერ გაცემულ ყველა კრედიტთან მიმართებით, რომლებიც შეიძლება გასცეს ბანკმა 10 ყველაზე მსხვილ მსესხებელზე.

ამგვარად კომერციული ბანკები წარმოადგენენ დამოუკიდებელ საბაზრო ორგანიზაციულ სტრუქტურებს და ხასიათდებიან მაღალი ეკონომიკური დამოუკიდებლობის დონით. ასევე კომერციული ბანკები თავად აგებენ პასუხს თავიანთ საქმიანობის შედეგებზე. არავის არ აქვს უფლება კომერციულ ბანკს უკარნახოს ბაზარზე მათი საქმიანობის პირობები. მეორის მხრივ არავინ აუნაზღაურებს ბანკებს ზარალს და არ აიღებს თავის თავზე მის რისკებს. კომერციული ანგარიშიანობის პირობებში მუშაობისას ბანკის ყველა მიმდინარე ხარჯი სრულად უნდა დაიფაროს მისი შემოსავლებით, ხოლო შემდგომი განვითარება უნდა დაფინანსდეს დაგროვებული საკუთარი სახსრების ხარჯზე. კომერციულმა ბანკმა ისე უნდა ააგოს თავისი საქმიანობის სტრატეგია და ტაქტიკა, რომ იმუშაოს რენტაბელურად, ჩამოაყალიბოს ფულადი სახსრების საკმარისი დანაზოგი საწარმოო-ტექნიკური ბაზის განვითარებისათვის.

კომერციული ბანკის საქმიანობის მამოძრავებელი მოტივია **მოგება**, მიღებული საბანკო კაპიტალის წრებრუნვისა და ნასესხები და მოზიდული სახსრების გამოყენების შედეგად. ამავდროულად ბანკმა უნდა იმუშაოს საიმედოდ და გამორიცხოს თავისი საქმიანობიდან მაღალრისკიანი, (შესაძლებელია მაღალშემოსავლიანი) ოპერაციები, რამაც შეიძლება ბანკი მიიყვანოს ფინანსური მდგომარეობის გაუარესებამდე. არ უნდა დაივიწყოს ბანკმა რომ, ის ატარებს ეკონომიკურ პასუხსმგებლობას საწარმოების, ორგანიზაციების, მოქალაქეების ძალიან ფართო წრის წინაშე თავისი ვალდებულებების მიხედვით დადებული ხელშეკრულებების შესაბამისად. საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ბანკის დამფუძნებლები და სხვა აქციონერები ატარებენ სოლიდარულ პასუხისმგებლობას ბანკის ფულადი ვალდებულებების მიხედვით ე. ი. უკიდურეს შემთხვევაში ბანკმა უნდა დაუბრუნოს ნასესხები და მოზიდული სახსრები მენაბრეებს იმ სახსრების ხარჯზე, რომლებიც ადრე შეიტანეს აქციონერებმა.

ფაქტობრივად მიღებული საბალანსო მოგების განსაღვრისას **შემოსავლების** შემადგენლობაში შემდეგი მუხლები ჩაირთვება:

- პროცენტები, საწარმოებსა და ორგანიზაციებზე გაცემული კრედიტებიდან;
- საკასო და საანგარიშსწორებო მომსახურებიდან მიღებული საზღაური;
- სხვა ბანკების საკორესპოდენტო მომსახურებიდან მიღებული საკომისიო გასამრჯელო
- შემოსავლები სალიზინგო და ფაქტორინგული ოპერაციებიდან;
- შემოსავლები უცხოური ვალუტის გაყიდვიდან;

- შემოსავლები სატრასტო, საინფორმაციო, საკონსულტაციო, საექსპერტო და სხვა სახის მომსახურებიდან;
- შემოსავლები ბირჟებზე იჯარით აღებული ან საბროკერო ადგილებიდან;
- შემოსავლები საწარმოთა საწესდებო კაპიტალში წილობრივი მონაწილეობიდან, დივიდენდები ფასიან ქაღალდებზე, ობლიგაციებზე და სხვ.

ფაქტობრივი საბალანსო მოგების განსაზღვრისას გათვალისწინებული **ხარჯების** მუხლებს მიეკუთვნება:

- დარიცხული და გადახდილი პროცენტები საწარმოებისა და ორგანიზაციების ანგარიშებზე, ვადიან ანაბრებსა და დეპოზიტებზე, ასევე სხვა ბანკებიდან მიღებულ საკრედიტო რესურსებზე;
- ხარჯები ბანკის შენახვისათვის შენობების, ინვენტარის, ექსპლოატაციის ხარჯებს;
- საამორტიზაციო ანარიცხები ძირითადი ფონდების აღდგენისათვის;
- სხვა ბანკების მომსახურებისა და საკორესპონდენტო ურთერთობებისთვის გადახდილი პროცენტები;
- საოპერაციო, საკანცელარიო, საფოსტო ხარჯები;
- საზღაური სხვა ბანკებს საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურებისათვის;
- ხარჯები, დაკავშირებული უცხოური ვალუტით ოპერაციებთან;
- ხარჯები რეკლამაზე, საკონსულტაციო, საინფორმაციო, აუდიტორული მომსახურების ანაზღაურებაზე;
- ხარჯები ბანკის მმართველობითი აპარატის შენახვაზე, ხელფასზე, მივლინებებზე.

ამასთან ბანკის **მოგება** იქმნება მისი საქმიანობის შედეგების მიხედვით, როგორც სხვაობა ფაქტობრივად მიღებულ შემოსავლებსა და განხორციელებულ ხარჯებს შორის. მიღებული საბალანსო მოგებიდან ბანკი იხდის კანონმდებლობით დადგენილი წესით გადასახადებს ბიუჯეტში. ამის შემდგომ დარჩენილი მოგება ბანკის მიერ ნაწილდება აქციონერების საერთო კრების მიერ დადგენილი წესით. მოგებიდან ანარიცხებით იქმნება **სარეზერვო, დაგროვების და სხვა ფონდები**. რის შემდეგაც დარჩენილი მოგება შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საწესდებო კაპიტალის შესავსებად, აქციონერებისთვის დივიდენდის გასაცემად. ბანკის შემოსავლები და ხარჯები კლასიფიცირდება სახეობისა და დანიშნულების მიხედვით და აღირიცხება შესაბამის ანგარიშებზე. ბანკის ძირითად შემოსავლებს წარმოადგენს პროცენტები გაცემული სესხებიდან, სხვადასხვა საკომისიო მოსაკრებლები კლიენტების საკრედიტო-საანგარიშსწორებო მომსახურებისათვის, ხოლო ხარჯების შემადგენლობაში ძირითადი ხვედრითი წონა მოდის დეპოზიტებზე, სხვა ბანკებიდან მიღებულ სესხებზე, გადახდილ პროცენტებზე, მუშაკთა ხელფასებზე და ძირითადი საშუალებების ამორტიზაციაზე.

კომერციული ბანკის ხელმძღვანელ ორგანოთა ფორმირება და ფუნქციონირება ხორციელდება „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად, კანონით დადგენილი მოთხოვნების გათვალისწინებით. კომერციული ბანკის მმართველობის უმაღლესი ორგანოა **აქციონერთა საერთო კრება**, რომელიც მოქმედებს საქართველოს კანონმდებლობისა და საზოგადოების წესდების შესაბამისად. იგი ირჩევს სამეთვალყურეო საბჭოს. ინფორმაცია აქციონერთა საერთო კრების ჩატარების თარიღისა და დღის წესრიგის მითითებით კრებაში შესაძლო მონაწილეობის მისაღებად

აქციონერებისათვის საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილ ვადაში უნდა მიეწოდოს ეროვნულ ბანკს.

საზოგადოების ხელმძღვანელობა და მისი წარმომადგენლობა ევალებათ კომერციული ბანკის დირექტორებს. ისინი პასუხისმგებელი არიან ბანკის საქმეების მართვასა და მისი ფუნქციების შესრულებაზე. **დირექტორატი** შედგება 3 დირექტორისაგან მაინც, რომელთაც ნიშნავს სამეთვალყურეო საბჭო არა უმეტეს 4 წლის ვადით. მათი განმეორებით დანიშვნა შეუზღუდავია.

საბანკო მომსახურების თაობაზე კლიენტსა და ბანკს შორის ურთიერთობის პირობები რეგულირდება ხელშეკრულების საფუძველზე. ფულადი გადარიცხვების ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვადების დარღვევისას, ბანკი ვალდებულია კლიენტს გადაუხადოს დაგვიანებული თანხის არა **ნაკლებ 0,5 პროცენტისა** ყოველ გადაგადაცილებულ საბანკო დღეზე. კომერციული ბანკი ვალდებულია კლიენტებისა და მათ მიერ განხორციელებული ოპერაციების შესახებ ინფორმაცია ელექტრონული ფორმით შეინახოს არანაკლებ 15 წლის განმავლობაში. თითოეული კომერციული ბანკი და მისი შვილობილი საწარმო ვალდებულია ყოველწლიურად მოიწვიოს **გარე აუდიტორი** და ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი წესით ჩაატაროს გარეაუდიტორული შემოწმება. გარეაუდიტორული შემოწმების დასრულებისთანავე ეროვნულ ბანკს წარუდგინოს შემოწმების სრული ანგარიში და გამოაქვეყნოს ეროვნული ბანკის წესებით განსაზღვრული საფინანსო ანგარიშგება და გარეაუდიტორული დასკვნა. კომერციულ ბანკს ეკრძალება ისეთი გარიგებები და ქმედებები, რომელთა შედეგადაც იგი დამოუკიდებლად ან სხვა პირებთან ერთად აღმოჩნდება დომინირებულ მდგომარეობაში ფულად, საფინანსო ან საკრედიტო ბაზარზე, აგრეთვე ყოველგვარი მანიპულაცია, რომელიც დაუმსახურებელ უპირატესობას მიანიჭებს მას ან მესამე პირებს, შექმნის საბანკო საქმიანობის კონკურენციის შეზღუდვის, საპროცენტო განაკვეთებისა და საკომისიო გასამრჯელოს ფიქსაციის შესაძლებლობას ან საშიშროებას. საბანკო საქმიანობაში საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად კონკურენციის პოლიტიკას ახორციელებს ეროვნული ბანკი, რომელიც განსაზღვრავს ამ სფეროში საბანკო საქმიანობის დასაშვებ პარამეტრებს, შეფასების კრიტერიუმებსა და ზემოქმედების ზომებს.

თითოეული კომერციული ბანკი და მისი შვილობილი ორგანიზაცია ექვემდებარება ინსპექტირებას, რომელსაც ახორციელებენ ეროვნული ბანკის ინსპექტორები ან ეროვნული ბანკის მიერ დანიშნული აუდიტორები. იმ შემთხვევაში, თუ ინსპექტირება ხორციელდება უცხოეთის ბანკის ფილიალში ან შვილობილ ორგანიზაციაში, აუდიტორები შეიძლება იყვნენ შესაბამის ქვეყანაში მოქმედი საფინანსო ან საკონტროლო ორგანოს მოსამსახურეები.

კომერციული ბანკის წინაშე მდგარი პრობლემების გადაწყვეტის მიზნით (როცა ამას ვერ ახერხებს ბანკი დამოუკიდებლად) ეროვნული ბანკი დაუნიშნავს დროებით ადმინისტრატორს, რომელსაც უფლება აქვს მიიღოს აუცილებელი ზომები კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გაჯანსაღებისათვის, მისი ფილიალების, წარმომადგენლობებისა და სხვა ქვედანაყოფების გაყიდვის ან დახურვის, სახსრების გადახდის ან მათი გადახდის შეჩერების, ბანკის მოსამსახურეთა თანამდებობიდან განთავისუფლების ჩათვლით. დროებითი ადმინისტრატორი ასევე

უფლებამოსილია, მოახდინოს დროებითი ადმინისტრაციის მართვის ქვეშე მყოფი ბანკის სხვა კომერციულ ბანკთან შერწყმა, ბანკის კაპიტალის განახლება ან მისი აქტივებისა და ვალდებულებების ან მათი ნაწილის სხვა კომერციულ ბანკზე გასხვისება. ადმინისტრატორს უფლება აქვს ბანკის გაჯანსაღების მიზნით ნებისმიერ მომენტში მთლიანად ან ნაწილობრივ მოახდინოს ბანკში ფიზიკური და იურიდიული პირების ნებისმიერი ფულადი სახსრების ბლოკირება დროებითი ადმინისტრაციის მოქმედების ვადით, იმ პირობით, რომ მიიღებს აუცილებელ ზომებს მათი სტაბილიზაციის შესანარჩუნებლად. დროებითი ადმინისტრაცია უქმდება: მისი მოქმედების ვადის გასვლის შემდეგ, რის შესახებაც ქვეყნდება ბეჭდვით ორგანოში; ეროვნული ბანკის დასაბუთებული გადაწყვეტილებით, ან ბანკისათვის საბანკო საქმიანობის ლიცენზიის გაუქმების შემთხვევაში.

საბანკო საქმიანობის ლიცენზიის გაუქმების შემთხვევაში ხდება კომერციული ბანკის ლიკვიდაცია. ლიკვიდატორის ფუნქციებს ასრულებს ეროვნული ბანკის მიერ დანიშნული პირი ეროვნული ბანკის მიერვე დადგენილი წესით. კომერციული ბანკის ლიკვიდატორი უფლებამოსილია საჯარო აუქციონზე გაყიდოს ბანკის აქტივები ან აქტივებზე მოთხოვნის უფლება გადასცეს კრედიტორებს რიგითობის მიხედვით, სხვა ბანკს გადასცეს სესხებზე ან სხვა საფინანსო აქტივებზე მოთხოვნის უფლება და ორგანიზება გაუწიოს ამ ბანკებისათვის ვალდებულებათა გადაცემას.

კომერციული ბანკის ლიკვიდაციის დროს მოთხოვნები, რომელთა საფუძველია გირაო, დაკმაყოფილდება შესაბამისი შეთანხმების პირობების თანახმად (გირაოს ღირებულების ფარგლებში), ხოლო ყველა სხვა კანონიერი მოთხოვნა უნდა დაკმაყოფილდეს შემდეგი თანამიმდევრობით:

- ა) ეროვნული ბანკი და სხვა კრედიტორები, რომელთა მიმართაც კომერციულ ბანკს წარმოეშვა ვალდებულება საბანკო საქმიანობის ლიცენზიის გაუქმების შემდეგ;
- ბ) ფიზიკურ პირთა ანგარიშებზე არსებული თანხა არა უმეტეს 1500 ლარისა;
- გ) იურიდიულ პირთა ანგარიშებზე არსებული თანხა;
- დ) საბიუჯეტო დავალიანებები, მათ შორის, საგადასახადო გირავნობით უზრუნველყოფილი მოთხოვნები;
- ე) კომერციული ბანკის მიმართ დანარჩენი მოთხოვნები.

თუ არსებული თანხა საკმარისი არ არის მოთხოვნების სრულად დასაფარავად, მაშინ ყველა შესაბამისი მოთხოვნა უნდა დაიფაროს ამ რიგის თითოეული კრედიტორის მოთხოვნის მოცულობის პროპორციულად. ყოველი მომდევნო რიგის მოთხოვნა დაკმაყოფილდება წინა რიგის მოთხოვნათა დაკმაყოფილების შემდეგ.

კომერციული ბანკის ფილიალები, წარმომადგენლობები და სხვა ანალოგიური ქვედანაყოფები იქმნება სამეთვალყურეო საბჭოს გადაწყვეტილებით, ეროვნული ბანკის მიერ განსაზღვრული წესითა და პირობებით. კომერციული ბანკების საქმიანობის ანალიზისას მნიშვნელოვანია ფილიალების შექმნის და მათი ქსელის გაფართოების საკითხიც, რაც გამოწვეულია კომერციული ბანკების მისწრაფებით გააფართოვონ თავიანი საწარმოო ბაზა. კომერციული ბანკი გამოუყოფს მათ აუცილებელ ქონებას, ფულად სახსრებს, რომელსაც ფილიალი განკარგავს მისთვის მინიჭებული უფლებამოსილების ფარგლებში. ფილიალის მმართველს ნიშნავს კომერციული ბანკის გამგეობა. ამასთან ფილიალის მმართველს აქვს მინიჭებული უფლება დადოს

საკრედიტო ხელშეკრულებები. ყველა შემთხვევაში პასუხისმგებლობას ფილიალების ვალდებულებების მიხედვით ატარებს კომერციული ბანკი, იგი უწესებს ფილიალებს საშტატო განრიგს, ხელფასის ფონდს, განსაზღვრავს ფილიალების მოგებიდან ანარიცხების ნორმატივებს, წყვეტს ფილიალის ხელმძღვანელობის პრემირების საკითხებს, გამოუყოფს ფილიალს საკრედიტო რესურსებს. მოგების ნაწილს, დარჩენილს სპეციალური დანიშნულების ფონდში მისი მიმართვის შემდეგ, დადგენილი წესით ფილიალი გადაურიცხავს კომერციულ ბანკს.

ფილიალის მუშაობის შედეგები აისახება მის თვითურ, კვარტლურ და წლიურ ბუღალტრულ ბალანსებში, რომლებიც კომერციული ბანკის შესაბამისი კონსოლიდირებული ბალანსების შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს.

კომერციული ბანკის რესურსები და აქტივები

თავისი საქმიანობის განხორციელებისათვის კომერციულ ბანკებს თავიანთ განკარგულებაში უნდა ჰქონდეთ განსაზღვრული რესურსები. საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ამ რესურსებს აქვთ პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა. ისინი წარმოადგენს საბანკო საქმიანობის აუცილებელ ელემენტს. კომერციული ბანკი ერთის მხრივ მოიზიდავს იურიდიული და ფიზიკური პირების თავისუფალ ფულად სახსრებს, ახორციელებს საკუთარი სარესურსო ბაზის ფორმირებას, მეორის მხრივ განათავსებს მათ თავისი სახელით დაბრუნების, ვადიანობისა და საფასურიანობის პირობებით. ამასთან კომერციულ ბანკს შეუძლია განახორციელოს ოპერაციები, მხოლოდ მის ხელთ არსებული რესურსების ფარგლებში. ამ ოპერაციათა სახეები დიდად არის დამოკიდებული ბანკის სარესურსო ბაზის თვისობრივ-ხარისხობრივ შემადგენლობაზე. ბანკებს, რომლებსაც გააჩნიათ მოკლევადიანი რესურსები არ შეუძლიათ განახორციელონ გრძელვადიანი საკრედიტო დაბანდებები, ამიტომ იმ სახსრების მოცულობა და შემადგენლობა, რომელსაც ფლობს კომერციული ბანკი განსაზღვრავს მისი საქმიანობის მასშტაბებსა და მიმართულებებს.

კომერციული ბანკის რესურსები - არის მისი საკუთარი კაპიტალი და დაბრუნებითობის საფუძველზე მოზიდული იურიდიული და ფიზიკური პირების ფულადი სახსრები, ფორმირებული ბანკის მიერ პასიური ოპერაციების გატარების შედეგად, რომლებიც ერთობლიობაში გამოიყენება აქტიური ოპერაციების განსახორციელებლად. ე. ი. კომერციული ბანკის რესურსები მათი შექმნის მეთოდის მიხედვით ორ ძირითად ჯგუფად იყოფა: **საკუთარი კაპიტალი და მოზიდული სახსრები**. საკუთარი კაპიტალი უშუალოდ ეკუთვნის ბანკს მისი საქმიანობის მთელ პერიოდში, ხოლო მოზიდული სახსრები ატარებს დროებით ხასიათს.

ტერმინი „კაპიტალი“ (ლათ. capitalis) ნიშნავს მთავარ ქონებას. ბანკის კაპიტალის მიზანია უზრუნველყოფილ იქნეს ბანკში დეპოზიტორთა და სხვა კრედიტორთა ფულადი სახსრების შენახვის საიმედოობა, საბანკო საქმიანობის რისკებით გამოწვეული შესაძლო ნეგატიური შედეგების მინიმუმამდე დაყვანა, რათა ბანკის ფინანსური დანაკარგების, ზარალისა და გაკოტრების შედეგებით გამოწვეული პროცესები არ გავრცელდეს სხვა ბანკებზე, არ მიიღოს სისტემური ხასიათი და მინიმუმამდე იქნეს დაყვანილი სისტემური კრიზისის წარმოქმნის ალბათობა, უზრუნველყოფილ იქნეს საბანკო საქმიანობის განხორციელება, გაიზარდოს საბანკო

ოპერაციების გაფართოების შესაძლებლობები, როგორც მიმდინარე ეტაპზე, ისე სამომავლოდ. ამასთან, იგი უნდა იძლეოდეს მოსალოდნელი და მოულოდნელი ფინანსური დანაკარგებისა და ზარალის განეიტრალების საშუალებას. ბანკის ფინანსური სიძლიერის, გადახდისუნარიანობის, საიმედოობისა და მდგრადობის შეფასების ძირითადი კომპონენტია კაპიტალის **ადეკვატურობა**, რომელიც უნდა შეესაბამებოდეს ბანკის კაპიტალის არსსა და მიზნებს.

ბანკის **საკუთარი კაპიტალი** ეს არის ბანკის ქონება, თავისუფალი ვალდებულებებისაგან, იგი წარმოადგენს საბანკო რესურსების განსაკუთრებულ ფორმას და სხვა წყაროებისაგან განხვავებით მუდმივი, დაუბრუნებადი ხასიათისაა. ნებისმიერი კომერციული ბანკის შექმნისა და ფუნქციონირების ღერძია, რომელსაც ეყრდნობა კომერციული ბანკის საქმიანობა მისი არსებობის პირველივე დღეებიდან. მიუხედავად კომერციული ბანკის რესურსებში უმნიშვნელო წილისა (საშუალოდ 17-20%) საკუთარი კაპიტალი ასრულებს ბანკის ნორმალური საქმიანობისა და შემდგომი განვითარებისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის ფუნქციებს:

დაცვითი ფუნქცია-ის მთავარი ფუნქციაა. მუდმივი ხასიათის წყალობით საკუთარი კაპიტალი გამოდის იმ მეანაბრეთა და კრედიტორთა ინტერესების დამცველად, რომელთა სახსრების ხარჯზეც ფინანსდება ბანკის აქტივების მნიშვნელოვანი წილი. ის თავისებური „უსაფრთხოების ღვედია“, რომელი საშუალებას აძლევს მეანაბრეებს ბანკის ლიკვიდაციის შემთხვევაში მიიღონ დანაკარგების ანაზღაურება. საბანკო პრაქტიკაში საკუთარი კაპიტალი განიხილება, როგორც სიდიდე, რომლის ფარგლებშიც ბანკი ახდენს თავისი ვალდებულებების მიხედვით პასუხისმგებლობის გარანტირებას. ამავე დროს საკუთარი კაპიტალი თავად ბანკს იცავს გაკოტრებისაგან. აქვს რა დაუბრუნებადი ხასიათი ის ბანკს შესაძლებლობას აძლევს მიუხედავად მსხვილი გაუთვალისწინებელი ზარალისა განაგრძოს საქმიანობა, სანამ ხელმძღვანელობა გადაწყვეტს წარმოქმნილი პრობლემებს. ეკონომიკურ ლიტერატურაში მას ხშირად ადარებენ „ამორტიზატორს“, „ფულს შავი დღისათვის“, და „დაცვის საბოლოო ხაზს“.

ოპერატიული ფუნქცია. ბანკის ფუნქციონირების მთელ პერიოდში მისი საკუთარი კაპიტალი წარმოადგენს მისი მატერიალური ბაზის ფორმირების და განვითარების ძირითად წყაროს. ახლად დაარსებულ ბანკს პირველ ეტაპზე ესაჭიროება სახსრები შენობის შესაძენად თუ იჯარისათვის, ტექნიკის შესასყიდად და ა.შ. მსგავსი ხარჯების გაღება სწორედ საწყის ეტაპზე წარმოქმნილი ბანკის საკუთარი კაპიტალით წარმოებს. ზრდის პერიოდში ნებისმიერი ბანკი დაინტერესებულია კლიენტურასთან დაამყაროს გრძელვადიანი ურთიერთობები, მოიზიდოს ახალი გადახდისუნარიანი კლიენტები, გააფართოოს საბანკო მომსახურებათა ქსელი, დაწეროს მოწინავე ტექნოლოგიები, შექმნას ფილიალების ქსელი, რისკისაგან დაზღვევის მექანიზმები. ყოველივე ეს შეიძლება გადაწყვიტოს მხოლოდ საკუთარი კაპიტალის გამოყენებით.

მარეგულირებელი ფუნქცია. ეს ფუნქცია დაკავშირებულია ერთის მხრივ საზოგადოების დაინტერესებასთან კომერციული ბანკების ნორმალური ფუნქციონირებით და საბანკო სისტემის სტაბილურობით, მეორის მხრივ, ეკონომიკური ქცევის ნორმებთან, რომელიც საშუალებას იძლევა გაკონტროლდეს ბანკის საქმიანობა. მასში, როგორც წინა ფუნქციებში, განსახიერებულია ბანკის

საკუთარი კაპიტალის თვისება დაიცვას ის ფინანსური არამდგრადობისაგან, გადაჭარბებული რისკებისაგან, მერყეობისაგან. ე. ი. გამოდის რეგულატორის როლში.

ბანკის საკუთარი კაპიტალის სტრუქტურა. ბანკის საკუთარი კაპიტალი წარმოადგენს განსხვავებული დანიშნულების სრულად ანაზღაურებული ელემენტების ერთობლიობას, რომელიც უზრუნველყოფს ბანკის ეკონომიკურ დამოუკიდებლობას, სტაბილურობას. საკუთარ კაპიტალში ამა თუ იმ სახსრების ჩართვის აუცილებელი პირობაა მათი უნარი შეასრულონ დამზღვევის როლი, მაგრამ ყველა ელემენტი ერთნაირად როდი ფლობს ასეთ თვისებებს. ამ გარემოებამ განაპირობა ბანკის საკუთარი კაპიტალის სტრუქტურაში გამოყოფილიყო ორი დონე.

ბანკის საკუთარი სახსრები შედგება ისეთი ელემენტებისაგან, რომლებსაც შესწევთ უნარი იყვნენ ბანკის დამზღვევნი გაუთვალისწინებელი ზარალის წარმოქმნისას. მის შემადგენლობაში შედის: საწესდებო კაპიტალი, სარეზერვო ფონდები, გაუნაწილებელი მოგება და სხვა საკუთარი წყაროები, რომლებიც ქმნიან პირველი დონის კაპიტალს, ანუ **ძირითად კაპიტალს**. მათ გააჩნიათ ყველაზე მუდმივი ხასიათი და მათი გამოყენება დაუბრკოლებლად შეიძლება ნებისმიერი გარემოებებისას. ეს ელემენტები აისახება ბანკის მიერ გამოქვეყნებულ ანგარიშებში, შეადგენს საფუძველს რომელსაც ეფუძვნება ბანკის მუშაობის ხარისხობრივი შეფასება, დაბოლოს გავლენას ახდენს მის შემოსავლიანობასა და კონკურენტუნარიანობაზე.

საკუთარ სახსრებში შედის ასევე მეორე დონის ანუ **დამატებითი კაპიტალის** ელემენტები, რომლებსაც აქვთ ნაკლებად მუდმივი ხასიათი, მაგრამ ისინიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს გაუთვალისწინებელი ზარალის დასაფარავად (სესხების შესაძლი დანაკარგების რეზერვის ნაწილი) და მხოლოდ გარკვეული გარემოებებისას შეიძლება იქნეს მიმართული ზემოაღნიშნული მიზნით. ასეთი სახსრების ღირებულება შესაძლებელია განსაზღვრული დროის განმავლობაში შეიცვალოს.

საკუთარი კაპიტალის ცალკეული ელემენტების (წყაროების) დახასიათება. კომერციული ბანკის შექმნის პირველ ეტაპზე მისი საკუთარი კაპიტალის ერთადერთი წყაროა **საწესდებო კაპიტალი**. დანარჩენი წყაროები უშუალოდ ბანკის საქმიანობის პროცესში იქმნება. მათი შექმნის კვალობაზე ბანკის საწესდებო კაპიტალი ხდება ბანკის საკუთარი კაპიტალის ძირითადი ელემენტი, რომელიც უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს ბანკის საქმიანობაში. სწორედ ის განსაზღვრავს ქონების მინიმალურ მოცულობას, რომელიც ბანკის მენაბრეებისა და კრედიტორების გარანტია და მისი ვალდებულების უზრუნველყოფას წარმოადგენს. სწორედ ის აძლევს ბანკს შესაძლებლობას განაგრძოს ოპერაციები გაუთვალისწინებელი მსხვილი ხარჯების წარმოქმნის მიუხედავად, იმ შემთხვევაში თუ ამ მიზნით შექმნილი სარეზერვო ფონდი არასაკმარისი იქნება. საბანკო საქმის ექსპერტები აღიარებენ, რომ სხვა კომერციული საწარმოებისაგან განსხვავებით ბანკი მანამ ინარჩუნებს თავის გადახდისუნარიანობას, სანამ მისი საწესდებო კაპიტალი რჩება ხელუხლებელი.

კომერციული ბანკები საქმიანობის პროცესში მოგების დაგროვებისას ქმნიან საკუთარი კაპიტალის სხვა წყაროს-სხვადასხვა ფონდებს (**სარეზერვო, სპეციალური დანიშნულების, დაგროვების**). აღნიშნული ფონდები ჩაირთვება ძირითადი კაპიტალის შემადგენლობაში აუდიტორული ორგანიზაციის მიერ დამოწმებული ბანკის ბუღალტრული ანგარიშების მონაცემთა საფუძველზე.

სარეზერვო ფონდი განკუთვნილია ზარალის დასაფარად და დანაკარგების ასანაზღაურებლად, რომელიც ბანკის მიმდინარე საქმიანობის შედეგად წარმოიქმნება და ამგვარად ემსახურება ბანკის სტაბილური მუშაობის უზრუნველყოფას. სარეზერვო ფონდი არ უნდა შეადგენდეს მისი საწესდებო კაპიტალის 15%-ზე ნაკლებს.

სპეციალური დანიშნულების ფონდი და დაგროვების ფონდი უზრუნველყოფენ ბანკის საწარმოო და სოციალურ განვითარებას. ისინი მიზნობრივად გამოიყენებიან ახალი სიმძლავრეების შესაძენად ბანკის ზრდის პერიოდში ანუ ასრულებს ოპერატიულ ფუნქციას. ასევე გამოიყენება ბანკის კოლექტივის სოციალური განვითარებისთვის, მუშაკთა მატერიალური წახალისებისათვის, შემწეობათა გასაცემად და სხვა მიზნებისათვის.

ბანკის საკუთარი კაპიტალის განსაკუთრებული შემადგენელი ნაწილია **სადაზღვევო რეზერვები**, რომლებიც იქმნება ბანკის მიერ: 1) ფასიან ქაღალდებში დაბანდებების გაუფასურების შემთხვევისათვის რეზერვი, მისი დანიშნულებაა იმ ნეგატიური შედეგების აღმოფხვრა, რომლებიც დაკავშირებულია ბანკის მიერ შეძენილი ფასიანი ქაღალდების კურსის დაცემასთან, მას მუდმივი ხასიათი გააჩნია, რამდენადაც ბანკის მიერ ყოველდღიურად წარმოებს ფასიან ქაღალდებში დაბანდებათა გადაფასება მათი საბაზრო ფასით; 2) სესხების შესაძლო დანაკარგებისთვის რეზერვი- იგი გამოიყენება კლიენტების მიერ დაუფარავი სასესხო დავალიანების დასაფარავად.

საკუთარი კაპიტალი, როგორც ძირითადი და დამატებითი კაპიტალების ერთობლიობა, რომლებიც ირიცხება ბანკის ბალანსზე, წარმოადგენს ბანკის მთლიან საკუთარ კაპიტალს (**ბრუტო კაპიტალი**) ხოლო წმინდა საკუთარი კაპიტალი (**ნეტო კაპიტალი**) არის იმ საკუთარი სახსრების სიდიდე, რომელიც ბანკს ფაქტობრივად გააჩნია და შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საკრედიტო რესურსების სახით. იგი უნდა იყოს დადებითი სიდიდე, მისი უარყოფითი სიდიდე მოწმობს, რომ ბანკს არ გააჩნია თავისუფალი საკუთარი სახსრები და ბანკის გაუთვალისწინებელი ხარჯების დასაფარად გამოიყენება მხოლოდ მოზიდული სახსრები. შედეგად მცირდება კომერციული ბანკის ფინანსური სიმყარე, რასაც კრიზისული სიტუაციის წარმოქმნისას მივეყვართ სერიოზულ გართულებამდე. ამგვარად წმინდა საკუთარი კაპიტალის სიდიდე ერთგვარ ბარომეტრს წარმოადგენს.

ბანკის საკუთარი კაპიტალის **საკმარისობა** განსაზღვრავს ბანკის საიმედოებას. მისი შენარჩუნება საკმარის დონეზე წარმოადგენს კომერციული ბანკებისადმი მოსახლეობის ნდობის უზრუნველყოფისა და კრედიტორების მის მყარ ფინანსურ მდგომარეობაში დარწმუნების ძირითად მეთოდს. ამიტომ საკუთარი კაპიტალის საკმარისობის საკითხი მიეკუთვნება საბანკო პრაქტიკის ყველაზე მწვავე საკითხს.

ნებისმიერმა კომერციულმა ბანკმა, რომელიც ორიენტირებულია ფინანსურ ბაზარზე გაზარდოს მომსახურების მოცულობა და კლიენტთა წრე, უნდა იქონიოს ისეთი სიდიდის საკუთარი კაპიტალი, რომ შეძლოს ნასესხებ სახსრებზე კლიენტების ყველა დასაბუთებული მოთხოვნილების დაკმაყოფილება და დროულად შეასრულოს აღებული ვალდებულებები. ამასთან, არ დაარღვიოს დადგენილი ნორმატივები და არ აიღოს საკუთარ თავზე ზედმეტი რისკი. საბანკო საქმიანობის ზედამხედველობის მთავარი ბერკეტია ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მინიმალური მოთხოვნების დადგენა და მათ შესრულებაზე კონტროლი. ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის

მინიმალური მოთხოვნების შესრულება სავალდებულოა საქართველოში მოქმედი ყველა ბანკისა და უცხოეთის ბანკის ფილიალისათვის.

ბანკის კაპიტალის **ადეკვატურობის** განსაზღვრისა და შეფასებისათვის გამოიყენება ბანკის სხვადასხვა სახეობის კაპიტალის კოეფიციენტები და მინიმალური საზედამხედველო კაპიტალი. ბანკის კაპიტალის ადეკვატურობის განმსაზღვრელი სხვადასხვა სახეობის კაპიტალის კოეფიციენტები ეს არის **პირველადი კაპიტალის კოეფიციენტი და საზედამხედველო კაპიტალის კოეფიციენტი**.

ბანკის კაპიტალის ადეკვატურობის განსაზღვრისათვის გამოიყენება საზედამხედველო კაპიტალი. **საზედამხედველო კაპიტალი** არის კაპიტალის სახეობა, რომელიც იქმნება საბანკო საქმიანობის განხორციელებისათვის, მოსალოდნელი და მოულოდნელი ფინანსური დანაკარგების/ ზარალის განეიტრალების და სხვადასხვა რისკის თავიდან აცილებისათვის. ბანკის საზედამხედველო კაპიტალი შედგება პირველადი და მეორადი კაპიტალისაგან და უდრის პირველადი და მეორადი კაპიტალის ჯამს, გამოკლებული საზედამხედველო კაპიტალის დაქვითვა. საზედამხედველო კაპიტალის კოეფიციენტი არის ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის თანაფარდობა რისკის მიხედვით შეწონილ აქტივებთან, რომლის მიხედვით ბანკის საზედამხედველო კაპიტალი უნდა იყოს რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების არანაკლებ 12 პროცენტისა.

ბანკის **პირველადი კაპიტალი** არის საზედამხედველო კაპიტალის ძირითადი წყარო და უდრის პირველადი კაპიტალის შემადგენელი კომპონენტების თანხობრივ ჯამს, გამოკლებული პირველადი კაპიტალის დაქვითვის კომპონენტების თანხობრივი ჯამი. პირველადი კაპიტალი შედგება შემდეგი კომპონენტებისაგან: ჩვეულებრივი აქციები გამოსყიდულის გამოკლებით; არააკუმულაციური უვადო პრივილეგირებული აქციები გამოსყიდულის გამოკლებით; აქციების ემისიით მიღებული დამატებითი სახსრები; სარეზერვო ფონდი, რომლებიც შექმნილი უნდა იყოს წინა წლების გაუნაწილებელი მოგებიდან, ბანკის განკარგულებაშია და შეიძლება გამოყენებულ იქნეს წარმოშობილი ზარალის დასაფარავად; წინა წლების გაუნაწილებელი მოგება (ზარალი). პირველადი კაპიტალის დაქვითვა შედგება შემდეგი კომპონენტებისაგან: ბანკის საწესდებო კაპიტალში ასახული ძირითადი საშუალებების გადაფასების რეზერვიდან გადატანილი თანხა; არამატერიალური აქტივები. პირველადი კაპიტალის კოეფიციენტი არის ბანკის პირველადი კაპიტალის თანაფარდობა რისკის მიხედვით შეწონილ აქტივებთან, რომლის მიხედვით ბანკის პირველადი კაპიტალი უნდა იყოს რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების არანაკლებ 8 პროცენტისა.

ბანკის **მეორადი კაპიტალი** წარმოადგენს საზედამხედველო კაპიტალის დამატებით წყაროს და შედგება შემდეგი კომპონენტებისაგან: მიმდინარე წლის მოგება (ზარალი); მიზნობრივი ფონდები; საერთო რეზერვები, პრივილეგირებული აქციები გამოსყიდულის გამოკლებით, ბანკის აქციებში კონვერტირებადი ვალი და სხვ. პირველადი კაპიტალი უნდა შეადგენდეს საზედამხედველო კაპიტალის არანაკლებ 50%.

ბანკის კაპიტალის ადეკვატურობის განსაზღვრისათვის გამოიყენება რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები, რომლებიც მოიცავს საკრედიტო და საბაზრო რისკებით შეწონილ აქტივებს. საკრედიტო რისკი არის კონტრაგენტი პარტნიორის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობით ან გაკოტრებით გამოწვეული რისკი. საბაზრო

რისკი არის ბაზარზე ფასების მერყეობის შედეგად ბანკის აქტივების ღირებულების ცვლილებით გამოწვეული რისკი. რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები არის საკრედიტო რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივებისა და საბაზრო რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივების ჯამი.

საკრედიტო რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები. აქტივების საკრედიტო რისკის მიხედვით შეწონვის მიზნით ბანკის აქტივები იყოფა 4 კატეგორიად და თითოეული კატეგორიის აქტივებს შეესაბამება საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი:

I კატეგორიის აქტივები, 0%-იანი საკრედიტო რისკი – რისკისკოეფიციენტი 0;

II კატეგორიის აქტივები, 20%-იანი საკრედიტო რისკი – რისკისკოეფიციენტი 0.2;

III კატეგორიის აქტივები, 50%-იანი საკრედიტო რისკი – რისკისკოეფიციენტი 0.5;

IV კატეგორიის აქტივები, 100%-იანი საკრედიტო რისკი – რისკის კოეფიციენტი 1.0.

მაგალითად 0%-იან საკრედიტო რისკს დაქვემდებარებული I კატეგორიის აქტივებია: ბანკში არსებული ნაღდი ფულადი სახსრები, ეროვნულ ბანკში საკორესპონდენტო და მინიმალური რეზერვების ანგარიშებზე განთავსებული ფულადი სახსრები; ხოლო 100%-იანი საკრედიტო რისკი ახასიათებს კორპორაციულ სავალს ფასიან ქაღალდებს, ინვესტიციებს იურიდიულ პირთა საწესდებო კაპიტალში, საერთაშორისო სტანდარტებისადმი შეუსაბამო ოქროსა და სხვა ძვირფასი ლითონების ზოდებს, ძირითად საშუალებებს და სხვ.

საბაზრო რისკი არის ბანკის აქტივებსა და ბალანსგარეშე ვალდებულებებზე ზარალის მიღების რისკი, რომელიც შესაძლებელია გამოიწვიოს ბაზარზე ფასების მერყეობამ. საბაზრო რისკი მოიცავს საპროცენტო, საფონდო, სავალუტო და სასაქონლო პოზიციის რისკებს. საბაზრო რისკში ჩაითვლება მხოლოდ სავალუტო რისკი. **სავალუტო რისკი** არის უცხოური ვალუტის გაცვლითი კურსის ცვლილების შემთხვევაში ბანკის უცხოურ ვალუტაში ფორმირებული აქტივების გაუფასურების რისკი, ვინაიდან ასეთმა ცვლილებამ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს ბანკის მოგებაზე, კაპიტალზე, ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე. სავალუტო რისკის მიხედვით შეწონვას ექვემდებარება ბანკის მიერ უცხოურ ვალუტაში ფორმირებული სესხები, დებიტორული დავალიანებები და მათზე დარიცხული მისაღები პროცენტები.

ბანკები ვალდებული არიან დაიცვან დადგენილი მოთხოვნები, **სააგენტოს** ყოველთვიურად წარუდგინონ დადგენილი მოთხოვნების შესრულების ამსახველი ანგარიშგება. კაპიტალის ადეკვატურობის მიმართ დადგენილი მოთხოვნების დარღვევის შემთხვევაში ბანკები ვალდებული არიან: სააგენტოს წარუდგინონ კაპიტალის აღდგენის გეგმა და კაპიტალის აღდგენისათვის უზრუნველყონ სააგენტოს მიერ დაწესებული მოთხოვნების შესრულება; კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების დაკმაყოფილების მიზნით უზრუნველყონ სააგენტოს მიერ დადგენილი ღონისძიებების, სანქციებისა და შეზღუდვების სრულყოფილად შესრულება.

კომერციული ბანკების მოზიდული სახსრები და მათი სტრუქტურა.

ყველა კომერციული ბანკის რესურსების სტრუქტურაში დიდი წილი უჭირავს მოზიდულ სახსრებს. ამით კომერციული ბანკები განსხვავდებიან სხვა კომერციული სტრუქტურებისაგან. ბანკის საკუთარი კაპიტალის წილად მოდის დაახლოებით 20%, შესაბამისად სხვა კომერციულ საწარმოებში ეს წილი 50-60%-ია. ამ განსხვავების ახსნა შეიძლება საბანკო ბიზნესისთვის დამახასიათებელი თავისებურებით-შეასრულოს

ფინანსური შუამავლის როლი, გარდა ამისა ბანკს სახსრების მოზიდვა უჯდება გაცილებით იაფი, ვიდრე სხვა სახის ოპერაციები საკუთარი კაპიტალის გასაზრდელად. ბანკებში სარესურსო ბაზის ფორმირებისათვის სხვადასხვა წყაროდან ფულადი სახსრების მოზიდვა ხდება მუდმივად, პრაქტიკულად ყოველდღე. ამასთან საბანკო რესურსების აბსოლუტური მოცულობა დღის განმავლობაში იცვლება მცირდება ან იზარდება. ერთდროულად ხდება ბანკის ვალდებულებათა გასტუმრება ვადის დადგომისას ანგარიშებიდან ფულადი სახსრების ჩამოწერა, საგადასახდლო დოკუმენტების განაღდება და თანხების მოზიდვა. ყოველდღიური რყევები მთლიანად თვის განმავლობაში გამოთანაბრდება და საბოლოო ანგარიშით ბანკში გამოიკვეთება გარკვეული ტენდენცია.

კონკრეტული კომერციული ბანკის რესურსების სტრუქტურა თავისი ხარისხობრივი და რაოდენობრივი შემადგენლობით შეიძლება არსებითად განსხვავდებოდეს სხვა კომერციული ბანკების რესურსებისგან ასევე მთლიანად რეგიონში ჩამოყალიბებულისაგან. ეს დამოკიდებულია ბევრ ფაქტორზე, კერძოდ როგორცაა ბანკის ფუნქციონირების პერიოდი, მისი საწესდებო კაპიტალის მოცულობა, ბანკის საქმიანობის თავისებურებანი, საბანკო ლიკვიდობა, კლიენტთა რაოდენობა და ხარისხი, ბანკის პოლიტიკა დაკრედიტების სფეროში, მონაწილეობა საფინანსო ბაზარზე და ბოლოს საბანკო რესურსების ბაზრის მდგომარეობა.

კომერციული ბანკების მოზიდულ სახსრებში მათი აკუმულაციის მეთოდის მიხედვით გამოყოფენ **დეპოზიტებსა და სხვა მოზიდულ სახსრებს. დეპოზიტები**-ეს არის ბანკის მიერ მოზიდული იურიდიული და ფიზიკური პირის ფულადი სახსრები შემდეგი ოპერაციების გატარების შედეგად: კლიენტების ანგარიშების გახსნა და წარმოება; ანაბრების(დეპოზიტების) მიღება; საკუთარი ფასიანი ქაღალდების გამოშვება სავალო ვალდებულებათა სახით (სერთიფიკატები, თამასუქები, ობლიგაციები). სხვა მოზიდული სახსრები ატარებენ სესხების ხასიათს. ვინაიდან ბანკი მათ იძენს საკუთარი ინიციატივით ძირითადად ბანკთაშორის ბაზარზე (ან ეროვნული ბანკისგან). ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით დეპოზიტები იყოფა შემდეგ ჯგუფებად: **მოთხოვნმდე; ვადიანი; ფიზიკური პირების დეპოზიტები; ფასიანი ქაღალდები.** დეპოზიტების სტრუქტურაში მოთხოვნამდე დეპოზიტებს ყველაზე დიდი მოცულობა უჭირავთ. მათ მიეკუთვნება ლორო ანგარიშები.

ანგარიშებზე თავისუფალი ფულადი სახსრები აქვთ კერძო სტრუქტურებს, თუმცა ბანკისთვის უფრო ხელსაყრელია მიმდინარე და საბიუჯეტო ანგარიშები, სპეცფონდების ანგარიშები, რადგან მათი მიხედვით სახსრების მოძრაობის ხასიათი (თანხები, ვადები, თანხების შემოსვლის პერიოდულობა) ბანკისთვის წინასწარ არის ცნობილი. ძალიან მიმზიდველია **ბიუჯეტის საკასო** შესრულებასთან დაკავშირებული ოპერაციები, რადგან ისინი დაკავშირებულია საბანკო ანგარიშებზე დიდი მოცულობით ფულადი სახსრების აკუმულირებასთან, მაგრამ თანამედროვე პირობებში კომერციული ბანკების შესაძლებლობები ამ კუთხით რამდენადმე შეზღუდულია საბიუჯეტო კლიენტების მომსახურების წრის შემცირების გამო.

მოთხოვნამდე დეპოზიტები განკუთვნილია მიმდინარე ანგარიშსწორებისათვის (შენახვისათვის) ასეთი ტიპის ანგარიშების გახსნის ინიციატივა მოდის კლიენტებისაგან ანგარიშსწორების განხორციელების, გადახდების განსახორციელებლად და იმისათვის

რომ მიიღონ ბანკის შუამავლობით თანხები საჭიროებისდა მიხედვით. ისინი ითვლებიან ბანკის მოძრავ რესურსად. ანგარიშის მფლობელებს შეუძლიათ ნებისმიერ მომენტში ამოიღონ სახსრები. ამავე დროს ბანკები იხდიან ასეთ ანგარიშებზე დაბალ პროცენტს ან საერთოდ არ იხდიან არაფერს. მიუხედავად ამისა ბანკებისთვის ისინი ითვლებიან სტაბილურ რესურსებად. აქედან გამომდინარე ბანკები დაინტერესებულნი არიან ისეთი კლიენტებით, რომლებსაც ანგარიშებზე მუდმივად აქვთ დიდი თანხები.

ვადიანი დეპოზიტები -ეს არის იურიდიული პირების ხელშეკრულების პირობებით შეტანილი სახსრები. პლასტიკური ბარათებით ანგარიშსწორების გავრცელებამ მოითხოვა დეპოზიტების გამოყოფა, რომელიც მოემსახურება ანგარიშსწორების ამ სახეობის უზრუნველყოფას. ვადიანი დეპოზიტების თანხები უცვლელი უნდა იყოს შეთანხმებული ვადის განმავლობაში. თუმცა პრაქტიკაში გამოიყენება ვადიანი ანაბრები დამატებითი შენატანით. ვადიანი ანაბრების მიხედვით ბანკი იხდის უფრო მაღალ პროცენტს მოთხოვნამდე დეპოზიტებთან შედარებით.

ფიზიკური პირების დეპოზიტები არის ფულადი სახსრები ქართულ ან უცხოურ ვალუტაში, რომელსაც ფიზიკური პირი განათავსებს შენახვისა და შემოსავლის მიღების მიზნით საბანკო ანაბრის ხელშეკრულებით. ის შეიძლება იყოს ვადიანი და მოთხოვნამდე.

ხანმოკლე ანაბრებს აქვთ ზოგიერთი უპირატესობა, როგორც ბანკისათვის ასევე მენაბრისათვის. ბანკებს ისინი საპროცენტო რისკის მართვას უადვილებს. განსაკუთრებით ღირებულია ეს თვისება ისეთ პერიოდში, როცა აქტივების შემოსავლიანობის საერთო შემცირების გამო ბანკი იძულებულია მოძებნოს თავისი ვალდებულებების გაიაფების გზები. ისეთი არაპოპულარული ზომების მიღება, როგორიცაა საპროცენტო განაკვეთის შემცირება, უფრო ადვილია ახალი დეპოზიტების მიხედვით, ვიდრე უკვე შეტანილის.

მენაბრეთა მიდრეკილება ანაბრებზე თავისუფალი ფულადი სახსრები განათავსონ უფრო ხანმოკლე ვადებით, აიხსნება ბანკების სიცოცხლის უნარიანობაში დაურწმუნებლობით, ანაბრების გარანტირებულობის არარსებობით. ხშირ შემთხვევაში ანაბრის მუდმივი **პროლონგაციის** (ხელშეკრულების ვადის გაგრძელება) გზით და მიღებული პროცენტების რეინვესტირებით მიიღება უფრო მაღალი შემოსავალი, ვიდრე ერთბაშად ხანგრძლივი ვადით ხელშეკრულების დადებისას.

კომერციული ბანკების მიერ ფულადი სახსრების მოზიდვის ერთ-ერთი მეთოდია საკუთარი ფასიანი ქაღალდების გამოშვება **სავალო ვალდებულებათა** სახით (სერტიფიკატები, თამასუქები, ობლიგაციები). სხვა სახის დეპოზიტებთან შედარებით ფასიანი ქაღალდები იჭერენ ბოლო ადგილს საბანკო სისტემის მოზიდულ სახსრებში. საზღვარგარეთის ქვეყნებში კი ფასიანი ქაღალდების ბაზარი საკმაოდ განვითარებულია, თუმცა ძირითადი პრობლემაა ფასიანი ქაღალდების შემოსავლიანობა.

სერტიფიკატი-ფასიანი ქაღალდია, რომელიც ადასტურებს ანაბრის თანხის ბანკში შეტანას და სერტიფიკატის მფლობელის უფლებას მიიღოს დადგენილი ვადის გასვლისას ანაბრის თანხა და შესაბამისი პროცენტები. იგი არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც საანგარიშსწორებო და საგადასახდელო საშუალება გაყიდული საქონლისა და გაწეული მომსახურებისათვის. მაგრამ ვადიან ანაბრებთან შედარებით სადეპოზიტო სერტიფიკატებს გააჩნიათ რიგი უპირატესობები, კერძოდ:

- შესაძლებელია გადაეცეს სხვა პირს, სახელობით სერტიფიკატს უნდა ჰქონდეს ადგილი მოთხოვნათა დათმობის (ცესია) გასაფორმებლად სერტიფიკატის უკანა მხარეზე ან დამატებით ფურცელზე;
- შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს საკრედიტო ორგანიზაციებში გირაოს სახით;
- შეუძლია ბანკებისათვის პოტენციური ინვესტორების წრის გაფართოება.

თამასუქი ასევე ფასიანი ქაღალდია, რომელიც ადასტურებს თამასუქის გამცემის (ბანკის) უპირობო ფულად სავალო ცალმხრივ ვალდებულებას გადაუხადოს ვადის დადგომისას თამასუქის მფლობელს განსაზღვრული თანხა. ზოგჯერ ბანკები კრედიტს გასცემენ თამასუქის სახით, რითაც ისინი იღებენ დეპოზიტს იმავე ვადითა და თანხით. სათამასუქო დაკრედიტება საკმაოდ გავრცელებულია იმ საწარმოებსა და ორგანიზაციებში, რომლებიც დაკავშირებულია ერთმანეთთან ტექნოლოგიური და ფინანსური ჯაჭვით.

სახსრების მოსაზიდად კომერციულ ბანკებს შეუძლიათ გამოუშვან სავალო ვალდებულებები-**ობლიგაციები**. ისინი ფასიანი ქაღალდებია, რომლებიც ადასტურებენ სასესხო ურთიერთობებს ობლიგაციის მფლობელს და ბანკს შორის, რომელმაც ისინი გამოუშვა. ობლიგაციების მიხედვით გადაიხდება ობლიგაციის ნომინალური ღირებულება და ფიქსირებული პროცენტი.

ობლიგაციის ძირითადი რეკვიზიტებია: ემიტენტის დასახელება, სეხის თანხა, კუპონი- გადასახდელი წლიური პროცენტი, გადახდის სიხშირე, დაფარვის ფასი, ობლიგაციის გავრცელებაზე პასუხისმგებელი ბანკის დასახელება, ბირჟის დასახელება, სადაც რეგისტრირებულია ობლიგაცია. ობლიგაციის გამოშვებით კომპანია თავის თავზე იღებს ორი სახის ვალდებულებას: დათქმულ ვადაში დაფაროს ობლიგაციის ნომინალური ანუ ძირითადი თანხა და გადაიხადოს პროცენტი. ობლიგაცია როგორც წესი, უნდა დაიფაროს 100%-ით, ხოლო პროცენტის გადახდა ხდება 2-ჯერ.

არსებობს ორი სახის საპროცენტო განაკვეთი: **ნომინალური და საბაზრო**. ნომინალური საპროცენტო განაკვეთი აიღება ობლიგაციის ნომინალური ღირებულებიდან. მას **გამოცხადებულ** საპროცენტო განაკვეთსაც უწოდებენ, იგი უცვლელია (ფიქსირებულია) ობლიგაციის მთელი ვადის განმავლობაში თუ საპროცენტო განაკვეთი დაბალია ნომინალურზე, მაშინ ობლიგაცია გამოშვებულია **ფასდანამატი** ანუ **პრემიით**, ე.ი. გამოშვებული ობლიგაციის საბაზრო ღირებულება მეტია მის ნომინალურ ღირებულებაზე. აქედან, გამომდინარე, ობლიგაციები ბაზარზე შეიძლება გაიყიდოს ნომინალურ ღირებულებაზე მაღალი ფასით-პრემიით ან კიდევ ნომინალზე დაბალი ფასით -**ფასდათმობით ანუ დისკონტით**.

სხვა მოზიდული რესურსები წარმოდგენილია ბანკთაშორისი კრედიტებით და ბანკთაშორისი დეპოზიტებით. კომერციულ ბანკებს შეიძლება ჰქონდეთ საკრედიტო რესურსების სიჭარბე ან მათი დროებითი ნაკლებობა. ნამეტი შეიძლება განთავსდეს, ხოლო ნაკლებობა შეივსოს ბანკთაშორისი კრედიტის ხარჯზე. ბანკთაშორისი ბაზარი არის სასესხო კაპიტალების ბაზრის ნაწილი, სადაც ხდება ბანკების მიერ ურთიერთშორის საკრედიტო ორგანიზაციების დროებით თავისუფალი სახსრების მოზიდვა და განთავსება. ბანკთაშორისი დაკრედიტება ხორციელდება ბანკების ლიკვიდობის შენარჩუნების ან სახსრების რენტაბელური დაბანდების უზრუნველყოფის მიზნით და ხორციელდება ბანკების საკორესპონდენტო ურთიერთობების ფარგლებში.

ის წარმოადგენს საკმაოდ ძვირადღირებულ რესურსს სხვა წყაროებთან შედარებით. ბანკთაშორისი ხელშეკრულებების ძირითადი ნაწილი ვადიანია, მაგრამ მცირე ნაწილი იდება უვადოდაც. საპროცენტო განაკვეთი წესდება ბაზარზე ჩამოყალიბებული დონიდან გამომდინარე. ბანკის საკრედიტო წყაროებში შეიძლება იყოს ეროვნული ბანკის კრედიტებიც, რომელიც გაიცემა რეფინანსირების წესით.

ბანკთაშორისი კრედიტების მოზიდვის ვადა ძირითადად ხანმოკლეა. გრძელვადიანი ბანკთაშორისი კრედიტები გამოიყენება აქტიური ოპერაციების გაფართოებისთვის. სარესურსო ბაზის, მისი სტრუქტურის სტაბილურობა, აქტივებთან დაბალანსებულობა, ბანკის სრულფასოვანი ფუნქციონირების გარანტირებას ახდენს.

კომერციული ბანკის აქტივები

ეკონომიკურ თეორიაში აქტივებში გულისხმობენ მომავალ ეკონომიკურ სარგებლობას, რომლის მიღებაც შესაძლებელია წარსული ოპერაციების ან გარიგებების შედეგად ქონების შესაძენად, აგრეთვე თავისი ქონების მესამე პირისთვის დროებით სარგებლობაში გადაცემით.

კომერციული ბანკის აქტივები არის ბუღალტრული ბალანსის მუხლები, რომელიც ასახავს კომერციული ბანკის რესურსების განთავსებასა და გამოყენებას. საბანკო აქტივები იქმნება აქტიური ოპერაციების შედეგად, ანუ საკუთარი და მოზიდული სახსრების განთავსებით შემოსავლის მიღების, ლიკვიდურობის შენარჩუნებისა და ბანკის ფუნქციონირების უზრუნველყოფის მიზნით.

კომერციული ბანკების საბალანსო ანგარიშებში გამოიყოფა აქტივების შემდეგი აგრეგირებული მუხლები:

- ფულადი სახსრები და ანგარიშები ცენტრალურ ბანკში;
- სახელმწიფო სავალო ვალდებულებები;
- სახსრები საკრედიტო ორგანიზაციებში;
- წმინდა დაბანდებები ფასიან ქაღალდებში გადაყიდვისათვის.
- სახსრები გადაცემული ლიზინგით;
- ძირითადი საშუალებები და არამატერიალური აქტივები;
- მომავალი პერიოდის ხარჯები;
- სხვა აქტივები.

ბანკის აქტივები შეიძლება კლასიფიცირებულ იქნეს: დანიშნულების, ლიკვიდობის, რისკის ხარისხის, განთავსების ვადების, სუბიექტების მიხედვით.

დანიშნულების მიხედვით აქტივები იყოფა ხუთ კატეგორიად: საკასო, მომუშავე (საბრუნავი), საინვესტიციო, კაპიტალიზებული და სხვა აქტივები.

საკასო აქტივები ბანკის ლიკვიდობას უზრუნველყოფს, კომერციულმა ბანკმა სხვა ფუნქციებთან ერთად უნდა შეასრულოს კლიენტების მითხოვნები უნაღდო ანგარიშსწორებისა და მათი ანგარიშებიდან ნაღდი ფულის გაცემის მიხედვითამისთვის ბანკს სახსრების გარკვეული ნაწილი ფულად ფორმაში უნდა იმყოფებოდეს როგორც წესი საკორესპონდენტო ანგარიშებზე და სალაროში ნაღდი ფულის სახით. იმ სახსრების გრკვეული ნაწილი, რომელსაც ფლობს ბანკი არის სახსრები მოთხოვნამდე ანგარიშებზე. ამ სახსრების მფლობელებს შეუძლიათ ნებისმიერ დროს მოითხოვონ ეს თანხა ბანკი მზად უნდა იყოს ეს მოთხოვნები დააკმაყოფილოს. მაგრამ იმის ალბათობა, რომ ყველა

კლიენტი ერთდროულად მოითხოვს ამ თანხას, მცირეა (ის იზრდება საბანკო სისტემაში კრიზისული სიტუაციების დროს). ამსთან თუ ბანკი ყველა სახსრებს ფულადი ფორმით შეინახავს ის ვერ შეძლებს შემოსავლის მიღებას. ყოველი ბანკისთვის მნიშვნელოვანია სწორად განსაზღვროს სახსრების ის რაოდენობა, რომელიც საჭიროა ყოველდღიური მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. ასეთ სახსრებს უწოდებენ მაღალლიკვიდურ ანუ **საკასო აქტივებს**. ბანკის მოზიდულ სახსრებში მათი წილი 20%-მდეა. საკასო აქტივებს მიეკუთვნება:

- სახსრები ბანკის სალაროებში, ბანკომატებში, გადამცვლელ პუნქტებში;
- ძვირფასი ლითონები, ძვირფასი ქვები;
- საკორესპონდენტო ანგარიში ეროვნულ ბანკში;
- საკორესპონდენტო ანგარიშები კომერციულ ბანკებში;
- სავალდებულო რეზერვების თანხები ეროვნულ ბანკში;
- სახსრები ფასიანი ქაღალდების ბაზრის საანგარიშსწორებო ცენტრებში.

ბანკის მიერ მოზიდული სახსრების ნაწილი ირიცხება აუცილებელი რეზერვების ფონდში ცენტრალურ ბანკში. ზოგი კლასიფიკაციის მიხედვით ისინი უტოლდება ფულად სახსრებს, მაგრამ რიგი მეთოდის ავტორები არცთუ უსაფუძვლოდ მიაკუთვნებენ მათ **იმობილიზებულ** ანუ განყენებულ აქტივებს.

განთავსებული აქტივები მათ მომუშავე აქტივებსაც უწოდებენ- ბანკისთვის მოაქვთ მიმდინარე შემოსავალი და ამიტომ მათი ბრუნვადობა მაღალია, ესენია:

- დეპოზიტები ეროვნულ ბანკში;
- ბანკთაშორისი კრედიტები და დეპოზიტები კომერციულ ბანკებში;
- ფაქტორინგული, სალიზინგო ოპერაციები;
- მოკლევადიანი დაბანდებები ფასიან ქაღალდებში;
- დაბანდებები სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებში;
- თამასუქები ბანკის პორთფელში.

საინვესტიციო აქტივები-თავისი აქტივების ნაწილს ბანკი განათავსებს გრძელვადიან დაბანდებებში პირდაპირი ან საპორტფელო ინვესტიციების სახით ასეთ დაბანდებათა მიზანია რისკების დივერსიფიკაცია, შემოსავლის სრდის უზრუნველყოფა და ბანკის გავლების სფეროს გაფართოება. ამ აქტივების ხვედრითი წილი ბანკის მთელ აქტივებში არ უნდა აღემატებოდეს 20%-ს. სპეციალიზებულ საინვესტიციო ბანკებში მათი წილი 50-60%-ია. საინვესტიციო აქტივების სტრუქტურა ასეთია:

- თამასუქები, ერთ წელზე მეტი ვადით დაფარვით;
- ინვესტირებისთვის შეძენილი სავალო ვალდებულებები;
- აქციები შეძენილი ინვესტირებისათვის;
- პირდაპირი ინვესტიციები-მონაწილეობა შვილობილ კომპანიებში, საწარმოთა საწესდებო კაპიტალში წილები.

კაპიტალიზებული აქტივები- თავიანთი ძირითადი საქმიანობის განსახორციელებლად ბანკს ესაჭიროება სხვადასხვა ქონება, შენობები, სატრანსპორტო საშუალებები, კომპიუტერები, სეიფები. ეს სახსრები არ მონაწილეობს ბრუნვაში და ამიტომ მათ ბრუნვისგარეშე აქტივებს უწოდებენ. მათ მიაკუთვნებენ ასევე იმობილიზებულ ანუ განყენებულ აქტივებს. ბანკების აქტივების სტრუქტურაში მათი წილი არ უნდა აღემატებოდეს 10-15%-ს. მნიშვნელოვანია, რომ კაპიტალიზებული

აქტივების თანხა სრულად უნდა დაიფაროს ბანკის საკუთარი კაპიტალით. მათ შემადგენლობაში შედის:

- ბანკის ძირითადი საშუალებები;
- კაპდაბანდებები;
- არამატერიალური აქტივები;
- სამეურნეო მასალები.

სხვა აქტივები-მათ მიაკუთვნებენ დებიტორულ დავალიანებას, ფილიალებთან ანგარიშსწორებას, ბანკის ანგარიშზე შეცდომით გადმორიცხულ თანხებს, მომავალი პერიოდის ხარჯებს. მათი წილი აქტივების საერთო მოცულობაში მცირეა 0- 10%-მდე.

აქტივების დაჯგუფება ლიკვიდობის მიხედვით: ლიკვიდობის ხარისხის მიხედვით აქტივები იყოფა შემდეგ ჯგუფებად: 1) **მაღალლიკვიდური აქტივები**, რომლებიც იმყოფებიან მუდმივ მზადყოფნაში ესენია: ნაღდი ფული, ძვირფასი ლითონები, სახსრები ეროვნულ ბანკში, პლასტიკურ ბარათებზე. მათი წილი აქტივების საერთო მოცულობაში 12-დან-15 %-მდეა. 2) **ლიკვიდური აქტივები**, რომლებიც ბანკის განკარგულებაშია და შეიძლება გადაიქცეს ფულად სახსრებად (მეორე რიგის აქტივები ანუ მიმდინარე აქტივები), კრედიტები და ბანკის სასარგებლოდ გადასახდელები, ბირჟაზე კოტირებადი ადვილად რეალიზებადი ფასიანი ქაღალდები. 3) **გრძელვადიანი ლიკვიდობის აქტივები**-განთავსებული დეპოზიტები, მათ შორის ძვირფას ლითონებში დაფარვამდე¹ წელს ზევით. 4) **მცირელიკვიდური აქტივები**-გრძელვადიანი ინვესტიციები, კაპიტალიზებული აქტივები, ვადაგადაცილებული დავალიანებები. არაკოტირებადი ფასიანი ქაღალდები.

აქტივების დაჯგუფება სუბიექტების მიხედვით -აქტივების სტრუქტურა სუბიექტების მიხედვით გვიჩვენებს ეკონომიკის რომელ სექტორში მიმართავს ბანკი თავის რესურსებს და რა ხარისხითაა დივერსიფიცირებული მისი დაბანდებანი. რაც უფრო მცირეა ბანკის რესურსების ერთ ჯგუფში კონცენტრირების ხარისხი, მით უფრო საიმედოა ის.

ბანკის აქტივების ხარისხი აქტივების ხარისხი განისაზღვრება იმით, თუ რამდენად უწყობს ისინი ხელს კომერციული ბანკის ძირითადი მიზნის -მოგების მიღების უზრუნველყოფას. ხარისხის თვალსაზრისით აქტივები იყოფა „**კარგებად**” (სრულფასოვნებად) და „**ცუდებად**” (არასრულფასოვნებად). აქტივი ითვლება არასრულფასოვნად, თუ ბანკს არ შეუძლია გადააქციოს ის ფულად სახსრებად მთლიანად მიმდინარე საბალანსო ღირებულების მიხედვით მისი დაფარვის ვადის დადგომისას. არასრულფასოვანი აქტივები უნდა განვასხვავოთ სარისკოსგან, ამ უკანასკნელს მიეკუთვნება ის აქტივები, რომლისთვისაც მხოლოდ მომავალში არსებობს ლიკვიდობის დაკარგვის ალბათობა, ხოლო არასრულფასოვნებისთვის ეს ალბათობა უკვე დამდგარია. „ცუდი” აქტივებს მიეკუთვნება: გაუფასურებელი ფასიანი ქაღალდები; დებიტორული დავალიანება 30 დღემდე და მეტი ვადით; სახსრები საკორესპონდენტო ანგარიშებზე გაკოტრებულ ბანკში, დაბანდებები საწარმოს კაპიტალში, რომლებიც კრიზისულ სიტუაციაში იმყოფება და სხვ.

აქტივების ხარისხის სრული ანალიზისას იყენებენ შემდეგ მაჩვენებლებს:

- **A1-შემოსავლიანი** აქტივების დონე- იგი განისაზღვრება, როგორც შემოსავლის მომტანი აქტივების შეფარდება აქტივების საერთო თანხასთან. ამ კოეფიციენტის

მნიშვნელობა 70-85%-ის ფარგლებშია. მისი დაბალი მნიშვნელობა მეტყველებს ბანკის მუშაობის არაეფექტიანობაზე.

- **A2-კოეფიციენტი** აქტივების მაღალი რისკით, რომელიც ტოლია მაღალრისკიანი აქტივების თანხის ფარდობისა აქტივების საერთო თანხასთან. მაღალრისკიან აქტივებს მიეკუთვნება დაბანდებები აქციებში, თამასუქებში, ფაქტორინგი, ლიზინგი, პირდაპირი ინვესტიციები.
- **A3-საექვო დავალიანების დონე**, ტოლი ვადაგადაცილებული კრედიტორული დავალიანების შეფარდებისა განთავსებული აქტივების საერთო თანხასთან. მისი მნიშვნელობა არ უნდა აღემატებოდეს 5%-ს.
- **A4-რეზერვების დონე** გამოთვლილი, როგორც რეზერვების ფარდობა განთავსებული აქტივების თანხასთან. ოპტიმალურად ითვლება რეზერვების დონე 5-7%-ის ფარგლებში.
- **A5-დებიტორული დავალიანების დონე** აქტივებში-რომლებსაც არ მოაქვთ შემოსავალი. ამ კოეფიციენტის დასაშვები მნიშვნელობაა 40%.
- **A6-აქტივების იმობილიზაციის კოეფიციენტი**-ტოლია იმობილიზებული აქტივების ფარდობისა მთლიანი აქტივების თანხასთან. ნორმალურად ითვლება მისი მნიშვნელობა 15-17%.
- **A7 ნეტო** აქტივების თანხის ფარდობა საბალანსო შედეგთან. ნორმალურად ითვლება როცა ნეტო აქტივები შეადგენენ ბრუტო აქტივების არანაკლებ 65%-ს.

უნაღდო ანგარიშსწორების ფორმები და მათი გამოყენების წესები

უნაღდო ანგარიშსწორება – ანგარიშსწორება საგადახდო საბუთებით ნაღდი ფულის გამოყენების გარეშე;

ბანკთაშორისი ანგარიშსწორება – ანგარიშსწორება ფინანსთა სამინისტროს სახაზინო სამსახურსა და საბანკო დაწესებულებას ან საბანკო დაწესებულებებს შორის;

დროის რეალური რეჟიმი – საანგარიშსწორებო პერიოდში ელექტრონული საგადახდო საბუთების შესრულების და გადაცემის პროცესის უწყვეტად და დაუყოვნებლივ განხორციელება. დღეისათვის საქართველოში ფუნქციონირებს დროის რეალურ რეჟიმში ანგარიშსწორების სისტემა (RTGS), რომლის ორგანიზატორი და ოპერატორია საქართველოს ეროვნული ბანკი. სისტემა აგებულია ინტერნეტ ტექნოლოგიებზე. მასში ანგარიშსწორება ხორციელდება საგადახდო დავალებების მიხედვით, "გროს" პრინციპით, ანუ ფულადი სახსრების გადაგზავნა ხდება ინდივიდუალურად თითოეული დავალების მიხედვით.

RTGS სისტემის უშუალო მონაწილეები არიან კომერციული ბანკები და სახელმწიფო ხაზინა. მასში ჩართვისათვის საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილია სპეციალური მოთხოვნები (საკორესპოდენტო ანგარიშის გახსნა სებ-ში, საბანკო ცნობარში ახალი მონაწილის საბანკო კოდის დაფიქსირება, სამუშაო ადგილის მოწყობა და სებ-ის მიერ დაწესებული ტექნიკური მოთხოვნების უზრუნველყოფა, რომელთა შესრულების შემთხვევაში საფინანსო დაწესებულებას შეუძლია სებ-თან გააფორმოს ხელშეკრულება.

ინდივიდუალურ რეჟიმში საგადახდო დავალების შესრულება – გადამხდელის ბანკის მიერ საგადახდო დავალების ეროვნული ბანკის დროის რეალურ რეჟიმში ანგარიშსწორების (RTGS) სისტემისათვის (უწყვეტ რეჟიმში) დაუყოვნებლივი ინდივიდუალური გადაცემა;

პაკეტურ რეჟიმში საგადახდო დავალების შესრულება – ბანკის მიერ ერთ პაკეტად ფორმირებული საგადახდო დავალებების გადაცემა ეროვნული ბანკის დროის რეალურ რეჟიმში ანგარიშსწორების (RTGS) სისტემისათვის, რომლებიც შესაძლოა განკუთვნილი იყოს ერთი ან რამდენიმე მიმღებისთვის;

ელექტრონული საგადახდო საბუთი – კლიენტის ან ბანკის მიერ ფორმირებული ელექტრონული საბუთი, რომელიც წარმოადგენს ანგარიშსწორების მონაწილეთა შესაბამის ანგარიშებზე ოპერაციების შესრულების საფუძველს;

ფაქსიმილია – კლიენტის მიერ თავისი პირადი ხელმოწერის ზუსტი შესრულება მექანიკური საშუალებების გამოყენებით;

ვადაში გაუნაღდებელი საგადასახადო საბუთების კარტოტეკა – სახსრების უკმარისობის გამო განსაკუთრებულ აღრიცხვაზე მყოფი გაუნაღდებელი საგადახდო საბუთების ერთობლიობა;

„კლიენტ-ბანკის“ სისტემა - ელექტრონულ-ტექნოლოგიური სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს საკომუნიკაციო არხებით ელექტრონული ინფორმაციის მიღება/გადაცემას, მომზადებას, შექმნას, შემოწმებას, დაცვას, დამუშავებას;

რეესტრი – ობიექტების ჩამონათვალი, აღწერა, რეესტრული სია;

საანგარიშსწორებო პერიოდი – საოპერაციო დღის ის ნაწილი, რომლის განმავლობაშიც ხდება კლიენტურის საგადახდო საბუთების საფუძველზე ფულადი სახსრების გადარიცხვები მიმდინარე კალენდარული თარიღით;

საოპერაციო დღე – სამუშაო დღის ის ნაწილი, რომლის განმავლობაშიც ბანკი ახდენს კლიენტურის, ან „კლიენტ-ბანკის“ სისტემით ელექტრონული საგადახდო საბუთების მიღებას და ანგარიშსწორებას; საოპერაციო დღის ხანგრძლივობას განსაზღვრავს ბანკი.

საბანკო ანგარიში – ფულადი სახსრების აღრიცხვის უნიკალური სააღრიცხვო პოზიცია, რომელიც მოცემულ მომენტში პირის საკუთრებაა და გახსნილია საქართველოს ეროვნული ბანკის შესაბამისი ნორმატიული დოკუმენტის საფუძველზე;

საბუთის უნიკალური კოდი (რეფერენსი) – სპეციალური კოდი, რომელიც ელექტრონულ-ტექნოლოგიური საშუალებებით ავტომატურად ენიჭება თითოეულ ელექტრონულ საგადახდო საბუთს ქალაქის საგადახდო საბუთიდან ელექტრონულ ფორმატში გადაყვანისას;

საგადახდო დავალება – ანგარიშის მფლობელის (გადამხდელის) მიერ საგადახდო საბუთის სახით გაფორმებული განკარგულება მისი მომსახურე ბანკისათვის, სახსრების მიმღების ამავე ან სხვა ბანკში გახილ ანგარიშზე ფულადი სახსრების გადარიცხვის შესახებ;

საგადახდო სისტემა – საგადახდო ურთიერთობების სუბიექტებს შორის ფულადი სახსრების მიმოქცევის ორგანიზაციულ-ტექნიკური ფორმების, ფულადი სახსრების ანგარიშსწორების, ინსტრუმენტებისა და პროცედურების ერთობლიობა;

საინკასო დავალება – საქართველოს კანონმდებლობით შესაბამისი უფლებებით აღჭურვილი მესამე მხარის (ეროვნული ბანკი, სააღსრულებო ბიუროები, კერძო

აღმასრულებელი, ფინანსთა სამინისტრო, შემოსავლების სამსახური) მიერ ბანკისთვის დადგენილი ფორმით მიცემული დავალება, გადამხდელის ანგარიშიდან თანხმობის გარეშე სახსრების უპირობო ჩამოწერაზე;

კლირინგი არის უნაღდო ანგარიშსწორების სისტემა, რომელიც ემყარება მოთხოვნებისა და ვალდებულებების ურთიერთჩათვლას და გამოიყენება, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საერთაშორისო ანგარიშსწორებაში;

საგადახდო საბუთების სახეები, მათი გაფორმება და გამოყენება

ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში ფულის მიმოქცევის ძირითად ნაწილს(80-90%) უნაღდო საგადახდელო ბრუნვა წარმოადგენს, რომლის დროსაც ფულის მოძრაობა ხორციელდება საკრედიტო დაწესებულებებში ანგარიშზე გადარიცხვების სახით და ურთიერთმოთხოვნათა (**კლირინგი**) ჩათვლით.

უნაღდო ანგარიშსწორების წესები შემუშავებულია საქართველოს საბანკო კანონმდებლობის და სხვა საკანონმდებლო აქტების შესაბამისად, რომელიც საქართველოს ტერიტორიაზე, კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ფორმებში, განსაზღვრავს ანგარიშსწორების ორგანიზებისადმი საერთო მიდგომას, აწესრიგებს უნაღდო ანგარიშსწორებას, ერთიან საბუთბრუნვას, საგადახდო საბუთების გამოყენებას, მათი შევსების, გაფორმების წესებს, ფორმატებს, არქივების წარმოებას, ადგენს საბანკო ანგარიშებით ოპერაციების წარმოების წესებს.

ეს წესები ვრცელდება სახელმწიფო და ადგილობრივი მმართველობის და თვითმმართველობის ორგანოებზე, დაწესებულებებზე, ორგანიზაციებზე, ნებისმიერ ფიზიკურ ან იურიდიულ პირზე, მიუხედავად მათი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმისა, აგრეთვე იმ ორგანიზაციულ წარმონაქმნებზე, რომლებიც არ წარმოადგენენ იურიდიულ პირს, მაგრამ საქართველოს კანონმდებლობით აქვთ ანგარიშის გახსნის უფლება (შემდგომში – კლიენტი).

ანგარიშზე არსებული ფულადი სახსრების ფარგლებში სახსრების ჩამოწერა ხორციელდება **უაქცეპტოდ** ამ წესების მოთხოვნების შესაბამისად შედგენილი საგადახდო საბუთების საფუძველზე. კლიენტის ანგარიშიდან ფულადი სახსრების ჩამოწერა ხორციელდება ანგარიშის მფლობელის მიერ განსაზღვრული რიგითობით, გარდა ბიუჯეტში და მასთან გათანაბრებული გადასახდელებისა კლიენტსა და ბანკს შორის გაფორმებული ხელშეკრულების შესაბამისად ან კლიენტის წერილობითი განცხადების საფუძველზე, ბანკს უფლება აქვს ანგარიშსწორება აწარმოოს გეგმური გადახდებით. პირი უფლებამოსილია საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად შექმნილი საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სასარგებლოდ ან/და სახელმწიფო ბიუჯეტში თანხების გადახდა განახორციელოს მესამე პირის მაგივრად. პირი აღნიშნულ გადახდებს აწარმოებს თავისი საბანკო ანგარიშიდან. დაშვებულია ფიზიკური პირის მიერ გადახდის განხორციელება ანგარიშის გახსნის გარეშე. კომერციული ბანკი იურიდიულ პირთან ანგარიშსწორებას ახორციელებს იურიდიული პირის საბანკო ანგარიშის მეშვეობით.

უნაღდო ანგარიშსწორებისას გამოიყენება: ა) საგადახდო დავალება; ბ) საინკასო დავალება; გ) დოკუმენტალური აკრედიტივი; დ) დოკუმენტალური ინკასო; ე) საბანკო პლასტიკური ბარათი; ვ) საანგარიშსწორებო ჩეკი.

საგადახდო საბუთები, კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევების გარდა, უნდა შეიცავდეს ისეთ რეკვიზიტებს, როგორიცაა: საგადახდო საბუთის დასახელება; საგადახდო საბუთის ნომერი- მიეთითება ციფრებით; საგადახდო საბუთის შევსების თარიღი; გადამხდელის დასახელება: სახსრების გადამხდელი იურიდიული პირის სრული დასახელება -სასურველია სამართლებრივი ფორმის ჩათვლით და მისი საიდენტიფიკაციო ნომერი; ფიზიკური პირის სახელი და გვარი, შესაძლებელია ასევე მიეთითოს ფიზიკური პირის პირადი ნომერი; უცხო ქვეყნის მოქალაქის შემთხვევაში – სახელი და გვარი, შესაძლებელია ასევე მიეთითოს უცხო ქვეყნის მოქალაქის პასპორტის ნომერი და ქვეყნის დასახელება; გადასახადის გადამხდელის საიდენტიფიკაციო ნომერი. საგადახდო საბუთებზე ხელმოწერის უფლება დასტურდება მომსახურე ბანკში წარდგენილი **ხელმოწერის ნიმუშის** ბარათით. ელექტრონულ საგადახდო საბუთს ხელს აწერს პირი ან პირები, რომელიც საგადახდო სისტემაში რეგისტრირებულია ელექტრონულციფრული ხელმოწერის მფლობელად. გადამხდელი ბანკში წარდგენილ საგადახდო საბუთს ბეჭედს იმ შემთხვევაში დაარტყამს, თუ მას მომსახურე ბანკისათვის ხელმოწერის ნიმუშის ბარათით წარდგენილი აქვს მისი ბეჭდის ტვიფრის ანაბეჭდი. ასეთის არარსებობის შემთხვევაში, ბანკები გადამხდელისაგან ბეჭდით დამოწმებულ საგადახდო საბუთებს არ მიიღებენ; ბანკის აღნიშვნები – ავსებს ბანკის პასუხისმგებელი შემსრულებელი; ბანკში შემოსვლის თარიღი – გადამხდელის მიერ საგადახდო საბუთის ბანკში წარდგენის თარიღი. ავსებს ბანკის პასუხისმგებელი შემსრულებელი შემდეგი ფორმატით; ხელმოწერა – ბანკის პასუხისმგებელი შემსრულებლის ხელმოწერა; შტამპის ადგილი – ბანკის პასუხისმგებელი შემსრულებლის მიერ საბუთის გაფორმების სისწორის შემოწმების და შესასრულებლად მიღების ან საბუთის გამოუთხოვადობის დამადასტურებელი შტამპი. ბანკის პასუხისმგებელი შემსრულებელი საბუთის გაფორმების სისწორის შემოწმების და შესასრულებლად მიღების ფაქტს ადასტურებს შტამპით „მიღებულია“, ხოლო თუ საბუთი გამოუთხოვადია – შტამპით „განადღებულია“. საგადახდო საბუთში აგრეთვე სავალდებულო წესით უნდა მიეთითოს ფიზიკური პირის შემთხვევაში პირადი ნომერი, ხოლო უცხო ქვეყნის მოქალაქის შემთხვევაში უცხო ქვეყნის მოქალაქის პასპორტის ნომერი და ქვეყნის დასახელება.

ბანკები ანგარიშებზე უნაღდო ოპერაციებს აწარმოებენ **ელექტრონული ან ქაღალდის საგადახდო საბუთების საფუძველზე**. კლიენტსა და მის მომსახურე ბანკს შორის შეთანხმების საფუძველზე დასაშვებია საგადახდო საბუთის **ფაქსით** მიღება.

ქაღალდის საგადახდო საბუთებით ანგარიშსწორებისას ბანკი შესასრულებლად იღებს ხელმოწერის უფლების მქონე პირების (ან ერთი პირის) მიერ ხელმოწერილ და ბეჭდით დადასტურებულ საგადახდო საბუთებს. საბუთზე ხელმოწერები უნდა შეესაბამებოდეს ხელმოწერის ნიმუშის ბარათში მოცემულ ხელმოწერებს. საგადახდო საბუთს ავსებს კლიენტი (გადამხდელი) ან ბანკი. საგადახდო საბუთის შინაარსისა და რეკვიზიტების სისწორისათვის პასუხისმგებლობა ეკისრება კლიენტს. კლიენტის თხოვნით შევსებულ საგადახდო საბუთს კლიენტი ხელს მოაწერს შესაბამის ველში და ამით ადასტურებს, რომ საანგარიშსწორებო საბუთის ადეკვატურობისათვის კლიენტმა თვითონ აიღო პასუხისმგებლობა. საოპერაციო დღეში საგადახდო საბუთები შესასრულებლად მიიღება დღის განმავლობაში, ბანკის მიერ კლიენტებთან მუშაობის

დადგენილ საათებში. საოპერაციო დღის განმავლობაში კლიენტებისგან მიღებული საგადახდო საბუთების შესრულება ეროვნულ ვალუტაში ხდება იმავე სამუშაო დღეს დაუყოვნებლივ, თუ გადამხდელი და მიმღები პირი ერთი ბანკის კლიენტია. საოპერაციო დღის განმავლობაში კლიენტისგან მიღებული საგადახდო დავალების შესრულება, რომლის თანხა არის ან აღემატება 10 000 ლარს, უნდა განხორციელდეს ინდივიდუალურ რეჟიმში. კლიენტის მოთხოვნით საგადახდო დავალების შესრულება ასევე უნდა განხორციელდეს ინდივიდუალურ რეჟიმში, მიუხედავად საგადახდო დავალების თანხის ოდენობისა. საოპერაციო დღის განმავლობაში კლიენტისგან მიღებული საგადახდო დავალების შესრულება, რომლის თანხა არ აღემატება 10 000 ლარს, შესაძლოა განხორციელდეს პაკეტურ რეჟიმში. საოპერაციო დღის დამთავრების შემდეგ, სამუშაო დღის ბოლომდე შემოსული საგადახდო საბუთები შესრულდება არა უგვიანეს მომდევნო საოპერაციო დღეს. განსაზღვრული მოთხოვნები არ ვრცელდება იმ შემთხვევებზე, როდესაც კომერციულ ბანკსა და კლიენტს შორის შეთანხმებით გათვალისწინებულია საგადახდო დავალების შესრულების სხვა ვადები.

კომერციული ბანკი ვალდებულია მიაწოდოს კლიენტს ინფორმაცია საგადახდო დავალების ინდივიდუალურ რეჟიმში შესრულების შესაძლებლობისა და პირობების შესახებ. ანგარიშზე საკმარისი სახსრების არსებობის შემთხვევაში, საგადახდო საბუთები შესასრულებლად მიიღება მათში აღნიშნული თანხის ოდენობის მიუხედავად. საინკასო დავალების და ბიუჯეტში გადასახდელების შემთხვევაში საგადახდო საბუთები შესასრულებლად მიიღება ანგარიშზე საკმარისი სახსრების არსებობის მიუხედავად. უნაღდო ანგარიშსწორების ამ წესების მოთხოვნების დარღვევით გაფორმებულ საგადახდო დავალებებს ბანკი შესასრულებლად არ მიიღებს. ამასთან, არასწორად გაფორმებული საგადახდო საბუთის არ მიღება, ბანკის მხრიდან წერილობით მოტივირებას არ საჭიროებს. კლიენტს უფლება აქვს გააუქმოს ბანკისათვის მიცემული დავალება, სანამ რეალურად არ მომხდარა მისი საბანკო ანგარიშებიდან ფულადი სახსრების გადარიცხვა.

საგადახდო საბუთი ითვლება რეალურად გადარიცხულად (შესრულებულად) როდესაც: ა) კლიენტის მომსახურე საბანკო დაწესებულება ამ საბუთის კლიენტისათვის დასაბრუნებელ ეგზემპლარზე ასვამს შტამპს – „განაღდებულია“.

საგადახდო დავალების ელექტრონული წარდგენა ხდება საგადახდო საბუთების ელექტრონულად გაცვლის შესახებ ელექტრონული სისტემების, პროგრამულ კრიპტოგრაფიული დაცვების და ელექტრონულ-ციფრული ხელმოწერების გამოყენების თაობაზე ბანკსა და კლიენტს შორის გაფორმებული ხელშეკრულების საფუძველზე. საგადახდო დავალების ელექტრონული შეტყობინებების სახით წარდგენისას, ბანკს ქალაქის საგადახდო დავალება არ წარედგინება;

ელექტრონული საგადახდო საბუთი ელექტრონული შეტყობინებების სახით გასაცვლელად უნდა შეესაბამებოდეს: საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილ მოთხოვნებს – ბანკთაშორის ანგარიშსწორების შემთხვევაში; კომერციული ბანკის მიერ დადგენილ მოთხოვნებს – სათავო ბანკსა და მის ფილიალებს შორის, აგრეთვე ბანკსა კლიენტებს შორის (კლიენტი-ბანკით, ინტერნეტით, მობილური ტელეფონებით ან სხვ.) ანგარიშსწორების შემთხვევაში; ბანკთაშორის ანგარიშსწორების სისტემისათვის გადასაცემი ელექტრონული საგადახდო საბუთი უნდა შეიცავდეს ყველა რეკვიზიტს,

გარდა იმ რეკვიზიტებისა, რომელთა გადატანაც ელექტრონულ ფორმატში შეუძლებელია (ბეჭედი, შტამპი, ხელმოწერა), ამასთან, იგი უნდა შეიცავდეს დამატებით რეკვიზიტებს-საბუთის უნიკალურ კოდს (რეფერენსს), ელექტრონულ-ციფრულ ხელმოწერას.

თუ კლიენტმა არ მიიღო ბანკის წინადადებები და ბანკს შესთავაზა დაცვის სხვა წინადადებები, რომლებიც ბანკისათვის აღმოჩნდა მისაღები, ასეთ შემთხვევაში არასანქცირებული გადახდების დაცვის მოქმედებებისათვის პასუხისმგებლობა ეკისრება კლიენტს.

საგადახდო დავალების ქაღალდით წარდგენა: საგადახდო დავალება (მათ შორის საინკასო დავალება) ბანკში წარსადგენად ძალაშია მათი გამოწერიდან ათი კალენდარული დღის განმავლობაში (გამოწერის დღის ჩათვლელად); საგადახდო დავალებები შესასრულებლად მიიღება კლიენტის ანგარიშზე საკმარისი სახსრების არსებობის შემთხვევაში (გარდა ბიუჯეტის და მასთან გათანაბრებულ გადასახდელებზე წარდგენილი საგადახდო დავალებებისა, რომლებიც მიიღება კლიენტის ანგარიშზე თანხების არსებობის მიუხედავად და აღირიცხება ვადაზე გაუნაღდებელი საბუთების კარტოთეკაში). საგადახდო დავალების კარტოთეკაში მოთავსების შემთხვევაში, საგადახდო დავალების ყველა ეგზემპლარის ზედა მარჯვენა კუთხეში კეთდება შენიშვნა კარტოთეკაში მოთავსების შესახებ, თარიღის ჩვენებით. კლიენტის მიერ ამ წესების დაცვით შედგენილი ქაღალდის საგადახდო დავალება ბანკს წარედგინება ერთ ეგზემპლარად, რომელიც წარმოადგენს დედანს. საგადახდო დავალების კლიენტისადმი დასაბრუნებელი მეორე ეგზემპლარი არის მისი ასლი (გადაღებული ასლგადამღები ტექნიკით, სკანერით და ა.შ). საგადახდო დავალების დედანი რჩება ბანკში და წარმოადგენს ოპერაციის შესრულების საფუძველს, ხოლო ბანკის პასუხისმგებელი მუშაკის ხელმოწერით და შტამპით დამოწმებული ასლი, სავალდებულო წესით, უბრუნდება კლიენტს; კლიენტის მიერ ბანკში წარდგენილ საგადახდო დავალების ნაწილობრივი შესრულების პირობის მითითება დაუშვებელია. ბიუჯეტში გადასახდელებზე წარდგენილ საგადახდო დავალებებზე ხელმოწერა დასაშვებია განხორციელდეს მექანიკური საშუალებების გამოყენებით – ფაქსიმილით.

ანგარიშსწორება საინკასო დავალებებით

უდავო წესებით თანხების გადახდევინებას (ჩამოწერას) ახდენს საქართველოს ეროვნული ბანკი, სააღსრულებო ბიუროები, კერძო აღმასრულებელი, ფინანსთა სამინისტრო „სახელმწიფო ვალის შესახებ“ საქართველოს კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში და საჯარო სამართლის იურიდიული პირი- შემოსავლების სამსახური, რომელსაც საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად აქვს პირისათვის გადასახდელთა დაკისრების უფლებამოსილება. კერძო აღმასრულებელი გადამხდელის ანგარიშიდან სახსრების უდავო წესით ჩამოწერას ახდენს უფლებამოსილი ორგანოების მიერ გაცემული სააღსრულებო ფურცლების დედნის ან სანოტარო წესით დამოწმებული ასლებისა და სახსრების ჩამოწერის შესახებ მის მიერ შევსებული და სათანადო წესით დამოწმებული საინკასო დავალების (განკარგულების) საფუძველზე ეროვნული ბანკი, სააღსრულებო ბიუროები, საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო და საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – შემოსავლების სამსახური, გადამხდელის ანგარიშიდან სახსრების უდავო წესით ჩამოწერას ახდენენ მათ მიერ შევსებული და სათანადო წესით

დამოწმებული საინკასო დავალების საფუძველზე. ბიუჯეტის გადასახდელების ამოღების მიზნით წარმოდგენილ საინკასო დავალებზე ხელმოწერა დასაშვებია განხორციელდეს მექანიკური საშუალებების გამოყენებით – ფაქსიმილით. ბანკში წარდგენილი სააღსრულებო ფურცელი გაფორმებული უნდა იყოს „სააღსრულებო წარმოებათა შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად. უდავო წესით სახსრების ჩამოწერის შესახებ საინკასო დავალების შესაბამის ველში უნდა მიეთითოს იმ ნორმატიული აქტის სახელწოდება და მუხლი (პუნქტი), რომლის საფუძველზეც შესაძლებელია სახსრების უდავო წესით ჩამოწერა. ამ ველში შეტანილი ინფორმაციის ნამდვილობისათვის ბანკი პასუხს არ აგებს. საინკასო დავალებაში მიეთითება გადამხდელის საიდენტიფიკაციო ნომერი და ჩამოსაწერი თანხის ოდენობა, ხოლო საბანკო ანგარიშის მითითება, რომლიდანაც უნდა განხორციელდეს თანხების ჩამოწერა, სავალდებულო არ არის. იმ შემთხვევაში, თუ საინკასო დავალებაში მითითებულია საბანკო ანგარიში, საბანკო დაწესებულების შესაბამისი პასუხისმგებელი პირი არ არის ვალდებული შეამოწმოს მითითებული ანგარიშის სისწორე და თანხის ჩამოწერას ახორციელებს მხოლოდ საინკასო დავალებაში მითითებული გადამხდელის საიდენტიფიკაციო ნომრის მიხედვით, გარდა კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. საბანკო დაწესებულებასა და საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს შემოსავლების სამსახურს შორის ინფორმაციის (მათ შორის, საინკასო დავალების) ელექტრონულად გაცვლის შესახებ ხელშეკრულების არსებობის შემთხვევაში საბანკო დაწესებულება ვალდებულია საგადასახადო და საბაჟო ორგანოს საინკასო დავალება ან დადებული ყადაღა ავტომატურად გაავრცელოს ბანკში არსებულ გადამხდელის (კლიენტის) ყველა ანგარიშზე, გარდა კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. საინკასო დავალებით წარდგენილი თანხა უდავო წესით ჩამოიწერება ერთხელ. თანხის ჩამოწერა შესაძლებელია როგორც ერთი რომელიმე ანგარიშიდან, ასევე გადამხდელის სხვა საბანკო ანგარიშებიდან ჯამურად, გარდა კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. საინკასო დავალება, პირველ რიგში, შესრულდება იმ ანგარიშიდან რა ვალუტითაც არის წარდგენილი უდავო წესით გადასახდელი თანხა. წარდგენილი ვალუტით ანგარიშზე არსებული ფულადი სახსრების არასაკმარისობის დროს, სხვა ვალუტაში არსებული ანგარიშის (ანგარიშების) არსებობის შემთხვევაში, ბანკი საინკასო დავალების შესრულებას ახორციელებს ამ ანგარიშზე (ანგარიშებზე) არსებული თანხის კონვერტაციით. სხვა ვალუტით გახსნილი ანგარიშიდან თანხების ჩამოწერისას, კონვერტაცია ხდება საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილი კურსით, ხოლო ბანკსა და კლიენტს შორის ანგარიშსწორების საკომისიო (გადარიცხვის საკომისიო, კონვერტაციის საკომისიო) განისაზღვრება ბანკის მიერ დადგენილი ტარიფებით. უდავო წესით სახსრების ჩამოსაწერად კერძო აღმასრულებლის მიერ სააღსრულებო ფურცელი და საინკასო დავალება ან საქართველოს ეროვნული ბანკის, სააღსრულებო ბიუროების, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – შემოსავლების სამსახურის საინკასო დავალება, შესაბამისი უფლებამოსილი პირების მიერ ან საფოსტო გზავნილით, წარედგინება უშუალოდ იმ საბანკო დაწესებულებას ან მის ქვედანაყოფს, რომელშიც წარმოებს გადამხდელის ანგარიში. სათავე ბანკში მონაცემთა ბაზების ცენტრალიზებული დამუშავების სისტემის არსებობის შემთხვევაში საინკასო დავალება შეიძლება

წარედგინოს სათავო ბანკს. საინკასო დავალების წარმდგენი პირის (პირების) სამსახურებრივი უფლებამოსილების დადგენას საბანკო დაწესებულება ახდენს პირის სამსახურებრივი და პირადობის დამადასტურებელი დოკუმენტის საფუძველზე. სამსახურებრივი უფლებამოსილების დამადასტურებელი საბუთები გაცემული უნდა იყოს საინკასო დავალების წარმომდგენი ორგანოს მიერ. კერძო აღმასრულებლის სამსახურებრივი უფლებამოსილების დადგენა ხდება პირადობის დამადასტურებელი დოკუმენტის და საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ გაცემული კერძო აღმასრულებლების რეესტრიდან ამონაწერით. საინკასო დავალების წარმომდგენი პირის იდენტიფიკაცია შეიძლება განახორციელონ საბანკო დაწესებულებების კანცელარიის, საოპერაციო ან იურიდიული დეპარტამენტის თანამშრომლებმა. წარმომდგენის ვინაობის დადგენის გარეშე საბანკო დაწესებულება არ მიიღებს შესასრულებლად საინკასო დავალებას. საინკასო დავალებას ბანკი მიიღებს შესასრულებლად მოვალის საბანკო ანგარიშზე სახსრების არსებობის მიუხედავად. თუ გადამხდელს ანგარიშზე, მათ შორის, სავალუტო ანგარიშებზე არ გააჩნია ფულადი სახსრები საინკასო დავალების შესასრულებლად, დავალება აღირიცხება ვადაზე გაუნაღდებელი საბუთების კარტოთეკაში და განაღდება მოხდება სახსრების შემოსვლის კვალობაზე, მთლიანად ან ნაწილობრივ, მითითებული რიგითობით. საინკასო დავალების შეუსრულებლობის ან არასათანადოდ შესრულების შემთხვევაში ბანკი პასუხს აგებს მოქმედი კანონმდებლობით დადგენილი წესით. უდავო წესით თანხების გადახდევინების საფუძველიანობისა და სამართლიანობისათვის პასუხისმგებლობა ეკისრება სახსრების ამომღებს და ბანკი არ არის ვალდებული განიხილოს გადამხდელის პრეტენზიები სახსრების უდავო წესით ჩამოწერაზე.

ამ მოთხოვნების არასრულყოფილად დაცვის შემთხვევაში საბანკო დაწესებულება **უდავო** წესით თანხის ჩამოსაწერად წარდგენილ საინკასო დავალებას დაუბრუნებს წარმომდგენს, ამ დავალების შესრულებაზე მოტივირებული უარის თქმის შესაბამისი თანხლები წერილით. უდავო წესით სახსრების ჩამოწერის უფლებამოსილების მქონე ორგანოების საინკასო დავალებებს ერთმანეთის მიმართ აქვს **გარკვეული უპირატესობა**, კერძოდ: საქართველოს ეროვნული ბანკის, სააღსრულებო ბიუროების, კერძო აღმასრულებლის, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და შემოსავლების სამსახურის მიერ წარდგენილ საინკასო დავალებათა შორის უპირატესობით სარგებლობს საქართველოს **ეროვნული ბანკის საინკასო დავალება** და მისი შესრულება უნდა განხორციელდეს პირველ რიგში, მიუხედავად იმისა, სხვა საინკასო დავალებებთან შედარებით რა ვადაში იყო წარდგენილი იგი; საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს, სააღსრულებო ბიუროების და კერძო აღმასრულებლის მიერ წარდგენილი საინკასო დავალებების შესრულება უნდა განხორციელდეს საქართველოს ეროვნული ბანკის და შემოსავლების სამსახურის მიერ წარდგენილი საინკასო დავალებების შესრულების შემდეგ საბანკო დაწესებულებებში მათი წარდგენის ქრონოლოგიური რიგითობით. საბანკო ანგარიშზე ყადაღის დადებისას იზღუდება პირის უფლება განკარგოს თავის საბანკო ანგარიშზე არსებული ან რიცხული ფულადი სახსრები ყადაღის მოცულობის ფარგლებში. საგადასახადო ორგანოს მიერ ანგარიშზე ყადაღის დადების შემთხვევაში, ანგარიშის მფლობელი უფლებამოსილია დაყადაღებული ანგარიშიდან განახორციელოს სახელმწიფო ბიუჯეტში გადახდები საქართველოს საგადასახადო კოდექსის

შესაბამისად, როგორც ყადაღისაგან თავისუფალი სახსრების ფარგლებში, ასევე ასეთი თანხების უკმარისობის შემთხვევაში დაყადაღებული თანხების ფარგლებშიც. სხვა უფლებამოსილი ორგანოს მიერ საბანკო ანგარიშზე ყადაღის დადების შემთხვევაში აღნიშნული ანგარიშიდან გადახდები შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ ყადაღისაგან თავისუფალი თანხების ფარგლებში. საინკასო დავალებაში მითითებული თანხის ჩამოწერა შესაძლებელია კლიენტის ნებისმიერი საბანკო ანგარიშიდან, მიუხედავად იმისა, მითითებულია თუ არა საინკასო დავალებაში თანხების ჩამოსაწერად რომელიმე კონკრეტული საბანკო ანგარიშის ნომერი, გარდა კანონმდებლობით გათვალისწინებული შემთხვევებისა. იმ შემთხვევაში თუ, საინკასო დავალების წარმდგენ პირს კანონმდებლობით მინიჭებული აქვს უფლებამოსილება საბანკო დაწესებულებებთან გააფორმოს ხელშეკრულება ინფორმაციის (მ.შ. საინკასო დავალების) ელექტრონულად გაცვლის შესახებ, დასაშვებია გათვალისწინებული მოთხოვნები განხორციელდეს ელექტრონულ-ტექნოლოგიური საშუალებების გამოყენებით, ხელშეკრულებით დადგენილი პირობების შესაბამისად. საბანკო დაწესებულებაში ადრე წარდგენილ საინკასო დავალებაში თანხის ან/და ანგარიშსწორების ანგარიშის კორექტირების აუცილებლობის შემთხვევაში, საბანკო დაწესებულებას წარედგინება ახალი საინკასო დავალება, რომლის „დამატებითი ინფორმაციის“ ველში აუცილებელია იმ საინკასო დავალების მითითება, რომელშიც ხორციელდება კორექტირება. კორექტირებულ ახალ საინკასო დავალებაზე ვრცელდება კორექტირებამდე წარდგენილი საინკასო დავალების რიგითობა.

ანგარიშსწორება აკრედიტივებით

გადამხდელსა და მიმღებს შორის საერთაშორისო დოკუმენტალური ოპერაციების უნიფიცირებული წესების გამოყენება დასაშვებია იმ შემთხვევაში, თუ **დოკუმენტალური აკრედიტივის და დოკუმენტალური ინკასოს** ტექსტში მითითებულია, რომ ისინი ექვემდებარება დოკუმენტალური ოპერაციების წარმოების უნიფიცირებულ წესებს. დოკუმენტალური ოპერაციები ხორციელდება **საერთაშორისო სავაჭრო პალატის** მიერ მიღებული დოკუმენტალური აკრედიტივის უნიფიცირებული წესებისა და ჩვეულებების და დოკუმენტალური ინკასოს უნიფიცირებული წესების თანახმად. იმ შემთხვევაში, როდესაც დოკუმენტალური ოპერაციები ექვემდებარება საერთაშორისო უნიფიცირებულ წესებს, ბანკს უფლება აქვს ისარგებლოს დოკუმენტალური ოპერაციების შემოწმების, საერთაშორისო საბანკო პრაქტიკაში მიღებული დებულებებით. უნიფიცირებული წესები განსაზღვრავენ აკრედიტივის ცნებებსა და სახეობებს, ბანკების ვალდებულებებსა და პასუხისმგებლობას, დოკუმენტებისადმი მოთხოვნებს, მათი წარდგენის წესებს.

აკრედიტივი-ეს არის ბანკის მყარი ვალდებულება გადაუხადოს საქონლის(სამუშაოს, მომსახურების) გამყიდველს მკაცრად განსაზღვრული ფულადი თანხა განსაზღვრულ ვალუტაში დათქმულ ვადაში, ბანკში წინასწარდათქმული დოკუმენტების თავისდროული წარდგენისას, რომლებიც ადასტურებს საქონლის გადაგზავნას და აკრედიტივით გათვალისწინებული პირობების შესრულებას.

გადამხდელსა და მიმღებს შორის **აკრედიტივით** ანგარიშსწორება რეგულირდება მოქმედი კანონმდებლობით და საერთაშორისო სავაჭრო პალატის მიერ დამკვიდრებული წესების შესაბამისად. იგი წარმოადგენს ყველაზე თანამედროვეს,

მოსახერხებელსა და საიმედოს სხვადასხვა სავაჭრო ოპერაციების გახორციელებისას. კომერციული ბანკები სთავაზობენ კლიენტებს აკრედიტივების სხვადასხვა სქემებს. ბანკს უფლება აქვს დამოუკიდებლად მიიღოს გადაწყვეტილება აკრედიტივის გახსნის თაობაზე, თუ კონკრეტული აკრედიტივის გახსნა ბანკისათვის დაკავშირებულია რაიმე რისკთან. აკრედიტივით ანგარიშსწორებისას დაშვებული შეცდომებისათვის ბანკები პასუხს აგებენ კანონმდებლობის შესაბამისად. ბანკისაგან დამოუკიდებელი მიზეზებით წარმოქმნილ პრეტენზიებს აკრედიტივის დავალების მიმცემი (გადამხდელი) და სახსრების მიმღები განიხილავენ ბანკის მონაწილეობის გარეშე.

სააკრედიტივო ფორმისას პირველხარისხოვან მნიშვნელობას იძენს არა საქონელთა მოძრაობა, არამედ იმ **დოკუმენტების მოძრაობა**, რომელთა მიხედვითაც მიიკვლევა საქონლის მოძრაობა. გადახდის ვალდებულებას იმპორტიორთან ერთად იღებს თავის თავზე ის ბანკი, რომელიც ხსნის აკრედიტივს. თანმიმდევრულად ეს პროცესი შემდეგნაირად მიმდინარეობს:

1. ექსპორტიორსა და იმპორტიორს შორის ფორმდება კონტრაქტი და განისაზღვრება ანგარიშსწორების ფორმა-აკრედიტივი, მისი სახე, დოკუმენტების ჩამონათვალი, რომლებიც უნდა წარადგინოს ექსპორტიორმა და სხვა პირობები.

2. მყიდველი-იმპორტიორი უგზავნის თავის მომსახურე ბანკს **განცხადებას** აკრედიტივის გახსნის თაობაზე, სადაც აფიქსირებს თანხას, საქონლის ჩამონათვალს, დოკუმენტების სიას, გადატვირთვისა და დოკუმენტების წარდგენის ვადებს. იმპორტიორს, რომელიც იძლევა დავალებას აკრედიტივის გახსნის თაობაზე უწოდებენ **ბრძანების გამცემს**, ხოლო ბანკს, რომელიც ხსნის აკრედიტივს და მოქმედებს ბრძანების გამცემის ინსტრუქციების საფუძველზე, **ბანკ-ემიტენტს**.

3. შეტყობინებები აკრედიტივის გახსნის შესახებ (გაფორმებული სტანდარტულ ბლანკზე) ეგზავნება ექსპორტიორ- ბენეფიციარს, რომლის სასარგებლოდაც ის იხსნება და ეწოდება „**ავიზო ბენეფიციარს**“. ამასთან ბანკი-ემიტენტი უგზავნის აკრედიტივს ბენეფიციარს მისი მომსახურე ბანკის საშუალებით, რომელიც თავის მხრივ ახორციელებს ოპერაციათა **ავიზირებას(შეტყობინებას)** ექსპორტიორისათვის და იწოდება **მეავიზე ბანკად**.

4. მეავიზე ბანკი იღებს ასევე საკუთარ სააკრედიტივო წერილის ეგზემპლარს, რამდენადაც ის უფლებამოსილია მიიღოს ექსპორტიორისაგან საქონლის დოკუმენტები, შეამოწმოს და გადააგზავნოს ბანკ-ემიტენტში. საბოლოოდ მას ენიჭება უფლებამოსილება განახორციელოს გადახდა.

5. აკრედიტივის მიღებისას (ავიზო ბენეფიციარს) ექსპორტიორი ამოწმებს მას კონტრაქტის პირობებთან შესაბამისობაზე და პირობების შესრულების შემთხვევაში გადააგზავნის საქონელს, წინააღმდეგ შემთხვევაში ატყობინებს თავის ბანკს დარღვევებთან დაკავშირებით და იმპორტიორისგან მოითხოვს კონტრაქტის პირობების სრულად დაცვას.

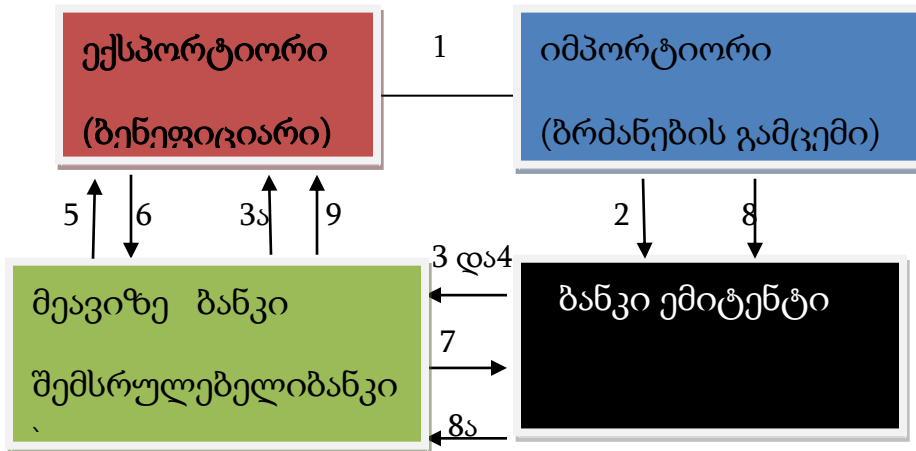
6. ექსპორტიორი სატრანსპორტო დოკუმენტებს აკრედიტივის განცხადების თანახმად წარადგენს მათ თავის ბანკში(არაუგვიანეს 21 დღისა საქონლის გადაგზავნიდან და არაუგვიანეს აკრედიტივის ვადის ამოწურვისა).

7. ექსპორტიორის ბანკი ამოწმებს დოკუმენტებს და არაუმეტეს 7 საბანკო დღისა უგზავნის ბანკ-ემიტენტს დამიუთითებს თუ როგორ უნდა ჩაირიცხოს ამონაგები.

8. დოკუმენტების მიღებისას ბანკი ემიტენტი ამოწმებს მათ და იმავედროულად გადაახდევინებს სახსრებს იმპორტიორს ადებეტებს რა მის ანარიშს ან ჩამოწერს ანგარიშზე „თანხები აკრედიტივების მიხედვით“ წინასწარ დაჯავშნული სახსრებიდან. დოკუმენტების შემოწმების შემდეგ ბანკი ემიტენტი გადაურიცხავს თანხას ექსპორტიორის ბანკს.

9. ექსპორტიორის მომსახურე ბანკი ურიცხავს თანხას ექსპორტიორს აკრედიტივის შესაბამისად. იმპორტიორი ბანკი ემიტენტისაგან დოკუმენტების მიღების შემდეგ ხდება გადაგზავნილი საქონლის მესაკუთრე.

საკრედიტო ოპერაციის განხორციელების სქემა

აკრედიტივების კლასიფიკაცია

1. **ვალდებულების სახეობის მიხედვით:** გამოთხოვადი და გამოუთხოვადი. უნიფიცირებული წესების თანახმად აკრედიტივს უნდა ჰქონდეს მითითება აკრედიტივის გამოთხოვადობის შესახებ. **გამოთხოვადი** აკრედიტივი ნებისმიერ დროს შეიძლება იქნეს შეცვლილი ან ანულირებული იმპორტიორის მიერ, აკრედიტივის გამხსნელი ბანკის მიერ, საჭირო არ არის ყველა მხარის თანხმობა. **გამოუთხოვადი** აკრედიტივის მიხედვით ბანკის მიერ აკრედიტივში მოცემული ინსტრუქციების შესრულება სავალდებულოა დადგენილ ვადაში და არ შეიძლება მისი შეცვლა ექსპორტიორის თანხმობის გარეშე. **გამოუთხოვადი** აკრედიტივი შეიძლება იყოს დადასტურებული და დაუდასტურებელი. დადასტურებული უფრო საიმედოა, რადგან აკრედიტივის გამხსნელი ბანკის პასუხისმგებლობას ემატება სხვა ბანკის პასუხისმგებლობა, რომელიც მას ადასტურებს. იმ შემთხვევაში, თუ აკრედიტივის გადამხდელი ბანკი ბანკი ემიტენტის დავალებით არ იღებს პასუხისმგებლობას სასაქონლო დოკუმენტების გადახდაზე აკრედიტივი იქნება დაუდასტურებელი.

2. **ფულადი სახრებით უზრუნველყოფის ხერხის მიხედვით** აკრედიტივები არის **დაფარული და დაუფარავი**. იმ შემთხვევაში თუ ბანკი წინასწარ გადარიცხავს და აძლევს შემსრულებელ ბანკს განკარგულებაში ფულად სახსრებს აკრედიტივის მიხედვით გადახდისათვის მაშინ აკრედიტივი დაფარულია. თუ დაფარვა არ იქნება წარდგენილი აკრედიტივი წარმოადგენს დაუფარავს. ფულადი სახსრების დაფარვის **მეთოდებია:** შემსრულებელი ბანკის ბანკ-ემიტენტთან სხვა ბანკში საკორესპონდენტო ანგარიშის აკრედიტივის თანხით დაკრედიტება; შემსრულებელი ბანკისთვის უფლების მინიჭება

ჩამოწეროს აკრედიტივის თანხა (ბანკი-ემიტენტის) ლორო ანგარიშიდან აკრედიტივის შესასრულებლად; ბანკი ემიტენტის მიერ შემსრულებელ ბანკში დეპოზიტებზე თანხის განთავსებით ან სადაზღვევო დეპოზიტების გახსნის გზით.

3. ტრანსფორტაბელური აკრედიტივი. იმ შემთხვევაში, თუ ექსპორტიორი არ წარმოადგენს პროდუქციის მიმწოდებელს და აქვს სურვილი, რომ აკრედიტივის მიხედვით გადასახდელთა ნაწილი გადაყვანილ იქნეს სუბმიმწოდებლის სასარგებლოდ ის უთანხმდება მის სასარგებლოდ გადასაყვანი აკრედიტივის გახსნის შესახებ. ტრანსფორტაბელურ აკრედიტივებს სხვანაირად გადასაგზავნ (გადასაყვან) აკრედიტივებს უწოდებენ.

4. გამოყენების ხერხის მიხედვით გამოყოფენ: განახლებად(რევიზიურული) და არაგანახლებად აკრედიტივს. იმ შემთხვევაში, როდესაც აკრედიტივის თანხა გადახდის მიხედვით გაახლდება აკრედიტივის საერთო დადგენილი ლიმიტისა და დროის ფარგლებში აკრედიტივი წარმოადგენს რევიზიურულს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის არაგანახლებადია. განახლებადობა ნიშნავს, რომ აკრედიტივის თანხა აღდება გამოყენების მიხედვით დადგენილი განსაზღვრული ვადის განმავლობაში. ასეთ აკრედიტივებში წინასწარ დგინდება ზღვრული თანხა(ლიმიტი).

5. აკრედიტივი- „წითელი დათქმით“. შეიძლება იყოს აკრედიტივის ზემოთგანხილული ნებისმიერი სახეობა. იგი ითვალისწინებს შემსრულებელი ბანკის მიერ ექსპორტიორისათვის ავანსების გადახდას განსაზღვრულ თანხამდე, რომელიც ბენეფიციარმა შეიძლება გამოიყენოს საქონლის შესასყიდად, რომელსაც მიაწვდის იმპორტიორს. ხსნის რა ამ სახეობის აკრედიტივს ბანკი-ემიტენტი ვალდებულია იღებს აუნაზღაუროს შემსრულებელ ბანკს გადახდილი ავანსების თანხები იმ შემთხვევაშიც კი, თუ გადაზიდვა არ განხორციელდება, ასეთი სახის აკრედიტივს ბანკები იშვიათად იყენებენ.

აკრედიტივების შესრულების ხერხებია:

- **გადახდა გადავადებით-** არახელსაყრელია ექსპორტიორისათვის, რადგან ის დაინტერესებულია ამონაგების სწრაფი მიღებით;
- **გადახდა წარდგენისას-** ხელსაყრელია ექსპორტიორისათვის და არახელსაყრელი იმპორტიორისათვის;
- **ტრატების აქცეპტი და ნეგოციაცია-** უზრუნველყოფს ექსპორტიორისთვის სწრაფ გადახდას, მაგრამ იმპორტიორისათვის გადახდის გადავადებას, **ნეგოციაცია არის რისკი** ბანკი ემიტენტის შესაძლო უარი გადახდაზე დოკუმენტაციაში შეუთანხმებლობის გამო.

ანგარიშსწორების სააკრედიტივო ფორმას გააჩნია დადებითი და უარყოფითი მხარეები. ანგარიშსწორების ეს ფორმა:

- ითვალისწინებს ორივე მხარის ინტერესებს;
- წარმოადგენს გადახდის მყარ და საიმედო უზრუნველყოფას გადაზიდვის დაწყებამდე;
- ექსპორტიორს შეუძლია მაქსიმალურად მოკლე ვადაში მიიღოს თანხა;
- ექსპორტიორს შეუძლია მიიღოს აკრედიტივის გირაოს ქვეშ კრედიტი ბანკში;
- ბანკები იცავენ იმპორტიორების ინტერესებს, რამეთუ მოქმედებენ მათი ინსტრუქციების მიხედვით.

აკრედიტივებს გააჩნია გარკვეული ნაკლოვანებებიც: კერძოდ ის ანგარიშსწორების რთული ფორმაა, რამდენადაც მოითხოვს ანგარიშსწორების ყველა მონაწილის მაღალ პროფესიონალიზმს, საგარეო ვაჭრობის ოპერაციებს შორის გამოირჩევა ანგარიშსწორების მაღალი ღირებულებით. საზღაური გადაიხდევენ ფიქსირებული პროცენტის სახით აკრედიტივის თანხიდან ნებისმიერი ოპერაციისათვის როგორცაა გახსნა, ავიზირება დადასტურება, დოკუმენტების მიღება და შემოწმება, მისი მოქმედების პროლონგაცია.

ანგარიშსწორების სათამასუქო ფორმა

ანგარიშსწორების სათამასუქო ფორმა წარმოადგენს ანგარიშსწორებას მიმწოდებელსა და გადამხდელს შორის საქონლისა და მომსახურებისათვის გადახდის გადავადებით (კომერციული კრედიტი) სპეციალური დოკუმენტის -თამასუქის საფუძველზე.

თამასუქი-ეს არის უთუო წერილობითი სავალო ვალდებულება კანონით მკაცრად განსაზღვრული ფორმისა რომელიც მის მფლობელს აძლევს უდავო უფლებას ვადის დადგომისას მოითხოვოს მოვალისგან თამასუქში აღნიშნული ფულადი თანხის გადახდა. განასხვავებენ თამასუქის ორ ძირითად ფორმას: მარტივსა და გადასაყვანს.

მარტივი (სოლო) თამასუქი, წარმოადგენს წერილობით დოკუმენტს, რომელიც მოიცავს მარტივ და არაფრით განპირობებულ ვალდებულებას თამასუქის გამცემისა (მოვალისა) გადაუხადოს განსაზღვრული ფულადი თანხა დადგენილ ვადასა და ადგილზე თანხის მიმღებს. მარტივ თამასუქს გამოწერს თავად გადამხდელი და ის თავის სავალო ხელწერილს წარმოადგენს. **გადასაყვანი თამასუქი (ტრატა)** არის წერილობითი დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს თამასუქის გამცემის (კრედიტორის) უთუო ბრძანებას გადამხდელისადმი გადაუხადოს თამასუქში მითითებული თანხა მესამე პირს. მარტივი თამასუქისაგან განსხვავებით, სადაც ორი პირი მონაწილეობს, გადასაყვან თამასუქში მონაწილეობს მინიმუმ სამი პირი. თამასუქის გამცემი-**ტრასანტი**, გადამხდელი-**ტრასატი**, რომლისკენაც არის მიმართული ბრძანება გადაიხადოს თამასუქის მიხედვით და თამასუქის მფლობელი-**რემიტენტი**, თამასუქის მიხედვით თანხის მიმღები.

გადასაყვანი თამასუქი აუცილებლად უნდა იყოს აქცეპტირებული გადამხდელის-ტრასატის მიერ. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძენს ის სამემსრულებლო დოკუმენტის ძალას. გადასაყვანი თამასუქის მეაქცეპტე, ისევე, როგორც მარტივი თამასუქის გამცემი, წარმოადგენს ძირითად სათამასუქო მოვალეს. აქცეპტი აღინიშნება თამასუქის წინა მხარეს მარცხენა ნაწილში და გამოიხატება სიტყვებით „**აქცეპტირებულია**, მიღებულია, გადავიხდი”. და დასტურდება ხელწერით. თამასუქი წარმოადგენს მკაცრად ფორმალურ დოკუმენტს. ის მოიცავს აუცილებელი რეკვიზიტების ჩამონათვალს: დოკუმენტის აღნიშვნას „**თამასუქი**”, შედგენის დროს და ადგილს, თანხის აღვნიშვნას, გადახდის ვადას, ადგილს, იმ პირის დასახელებას, რომლის ბრძანებითაც უნდა გაიცეს თანხა. თუნდაც ერთი მათგანის არარსებობა ართმევს თამასუქს იურიდიული დოკუმენტის ძალას. გადახდა მარტივი თამასუქით ან ტრასატის მიერ აქცეპტირებული გადასაყვანი თამასუქით, შეიძლება დამატებით გარანტირებულ იქნეს გარანტიის (ავალის) გაცემის საშუალებით. თამასუქების გადახდის გარანტად აწმყოში გამოდის ბანკი. ავალი ფორმდება ავალისტის სპეციალური წარწერით, რომელიც კეთდება

თამასუქის წინა მხარეზე ან თამასუქის დამატებით ფურცელზე-**ალონჟზე**. ავალში მიუთითებენ ვისთვის არის გაცემული ბანკის მიერ გარანტია, გაცემის ადგილს და თარიღს, ბანკის ორი თანამდებობის პირების ხელწერებს და დაესმება ბეჭედი. საბანკო გარანტია(ავალი) შეიძლება გამოყენებულ იქნეს თამასუქის სრულ თანხაზე ან მის ნაწილზე. ავალისტის მიერ თამასუქის განაღდების შემთხვევაში მასზე გადადის თამასუქიდან გამომდინარე ყველა უფლება. თამასუქის ავალირება ზრდის მათ საიმედოებას, ხელს უწყობს სათამასუქო მიმოქცევის განვითარებას.

შესაძლებელია თამასუქის გადაცემა ხელიდან-ხელში როგორც გადახდის საშუალებისა გადასაცემი წარწერის -**ინდოსამენტის** საშუალებით. ინდოსამენტით თამასუქის გადაცემა გულისხმობს თამასუქთან ერთად სხვა პირისთვის გადახდის მიღების უფლების გადაცემას მოცემული თამასუქის მიხედვით. თამასუქის მფლობელი თამასუქის უკანა მხარეზე ან დამატებით ფურცელზე-**ალონჟზე** წააწერს: „**გადაუხადეთ ჩემს(ჩვენს) მაგიერ**” და მიუთითებს მიმ პირზე, ვისზეც გადადის გადასახდელი.

პირი, რომელიც გადასცემს თამასუქს ინდოსამენტით-იწოდება **ინდოსანტად**. რომელიც იღებს თამასუქს ინდოსამენტით-**ინდოსატად**. ამ უკანასკნელზე გადადის თამასუქის მიხედვით ყველა უფლება და ვალდებულება. თამასუქში მითითებული ყველა პირი სოლიდარულ პასუხისმგებლობას იღებს გადახდებზე. თამასუქების ინდოსირება კიდევ უფრო ზრდის მათი გამოყენების არეალს. ყველა გადასაცემი წარწერა თამასუქზე, მისი აქცეპტი ან ავალი ფორმდება დადგენილ ვადაში რომელიც აუცილებელი ატრიბუტია თამასუქის გამოყენებისას. არსებობს თამასუქის მიხედვით გადახდის ვადის დადგენის **ოთხი მეთოდი**:

1. ვადა განსაზღვრულ დღეზე-„ვალდებულებას ვიღებ გადავიხადო 2012 წლის 10 მაისს“;
2. ვადა წარდგენისას-ექვემდებარება გადახდას წარდგენის დღეს;
3. „ამა და ამ დროში თამასუქის შედგენიდან,” მაგ. 20 დღეში, ერთ თვეში;
4. „ამა და ამ დროში თამასუქის წარდგენის შემდეგ”. მაგალითად წარდგენიდან მეორე დღეს.

ანგარიშსწორების სათამასუქო ფორმა გულისხმობს მასში საბანკო დაწესებულებების მონაწილეობას. კერძოდ ბანკები ახორციელებენ თამასუქების ინკასირებასანუ ასრულებენ თამასუქის მფლობელის მიერ თამასუქის მიხედვითგადასახდელთა დადგენილ ვადაში მიღების მიღების ვალდებულებას.თამასუქები, რომლებიც ბანკებს გადაეცემა ინკასირებისათვის აღჭურვილია თამასუქის მფლობელის მიერ წარწერით„გადახდის მისაღებად” ან „ინკასოზე”. ბანკი ვალდებულია თავისდროულად გადააგზავნოს ის სხვა საბანკო დაწესებულებაში -გადახდის ადგილასდა შეატყობინოს გადამხდელს დოკუმენტის ინკასოზე შემოსვლის შესახებ.გადასახდელის მიღებისას ბანკი ჩარიცხავს მას შემსრულებლის ანგარიშზე და შეატყობინებს კლიენტს დავალების შესრულების შესახებ.თამასუქების ინკასირებისათვის ბანკები იღებენ საკომისიოს გარდა ამისა, ბანკი ინაზღაურებს კლიენტისაგან ყველა ხარჯს, რაც დაკავშირებულია დოკუმენტების გადაგზავნასთან, აგრეთვე დანახარჯებს, თამასუქის გაპროტესტების შემთხვევაში, თუკი გადამხდელი უარს იტყვის თამასუქის მიხედვით თანხის გადახდაზე. **თამასუქის პროტესტი** წარმოადგენს სანოტარო ბიუროს საჯარო აქტს, რომელიც ოფიციალურად აფიქსირებს თამასუქის მიხედვით გადახდაზე უარს. თუკი

თამასუქზე არის რამდენიმე ინდოსამენტი, საბოლოოდ თამასუქის მიხედვით თანხის მიმღებს უფლება აქვს სარჩელი წარუდგინოს ნებისმიერ ინდოსანტს, რა თქმა უნდა წარდგენისთვის დადგენილია შესაბამისი ვადები. ბანკების მიერ თამასუქების ინკასირების ოპერაციები ხელსაყრელია როგორც კლიენტებისთვის ასევე ბანკებისთვის. ამ უკანასკნელებისთვის იგი მოგების მიღების ერთ-ერთი წყაროა, რადგან საინკასო ოპერაციების განხორციელებისას კომერციული ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშებზე გროვდება მნიშვნელოვანი თანხები, რომელთა მიმოქცევაში გაშვება და დამატებითი შემოსავლის მიღება შეუძლიათ ბანკებს.

საკორესპონდენტო ანგარიში არის-ერთი ბანკის ანგარიში მეორე ბანკში. ვთქვათ A ბანკი ხსნის ანგარიშს B ბანკში, მაშინ A ბანკისთვის ეს იქნება „Nostro”(ჩვენი ანგარიში თქვენთან) ტიპის აქტიური ანგარიში, ხოლო B ბანკისთვის „Loro”(თქვენი ანგარიში ჩვენთან) ტიპის პასიური ანგარიში.

თამასუქის დომიცილირება: ანგარიშსწორების სათამასუქო ფორმაში, გარდა თამასუქის მფლობელის ბანკისა, რომელიც თამასუქის ინკასირებას ახორციელებს, შეიძლება მონაწილეობდეს გადამხდელის ბანკიც, დომიცილიანტის როლში, ანუ შეასრულოს თავისი კლიენტის-გადამხდელის დავალება თამასუქის მიხედვით გადახდის თავისდროული განხორციელებისა. თამასუქების დომიცილირება ხორციელდება კლიენტსა და მის მომსახურე ბანკს შორის დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე. დომიცილირებული თანასუქის საგარეო ნიშანს წარმოადგენს სიტყვები: „გადახდა ბანკში”, რომელიც მოთავსდება გადამხდელის ხელმოწერის ქვეშ. ბანკისთვის ეს ოპერაცია შემოსავლის მომტანია, რადგან იღებენ საკომისიო გასამრჯელოს და თან არავითარ პასუხისმგებლობას არ ატარებენ თუ არ შედგება გადახდა. კლიენტი-გადამხდელი ვალდებულია უზრუნველყოს თავის ანგარიშზე თანხის შემოსვლა განაღდების ვადის დადგომისას, ან წინასწარ დაჯავშნოს ანგარიშზე თანხა.

საბანკო თამასუქი-წარმოადგენს თამასუქის ემიტენტი ბანკის ცალმხრივ ვალდებულებას გადაუხადოს მასში აღნიშნულ პირს მითითებული თანხა დადგენილი თარიღისთვის. საბანკო თამასუქებს იძენენ ფიზიკური და იურიდიული პირები შემოსავლის მიღების მიზნით. ეს უკანასკნელი კი განისაზღვრება დისკონტით(სხვაობა ნომინალის ფასსა და დაფარვის ფასს შორის.)ეს მიუთითებს საბანკო თამასუქის სადეპოზიტო ბუნებაზე. საბანკო თამასუქი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მისი მფლობელის მიერ არა მარტო, როგორც დაგროვების საშუალება, არამედ როგორც მსყიდველობითი და საგადასახდელო საშუალება. იგი ასევე შესაძლებელია ინდოსამენტით გადაეცეს ახალ მფლობელს რომელზედაც გადავა თამასუქის მიხედვით ყველა უფლება. ინდოსამენტი, რომელშიც მონაწილეობენ ფიზიკური პირები, მოწმდება სახელმწიფო ნოტარიატის ორგანოების ან ბანკის მიერ. ამდენად საბანკო თამასუქი ხდება გადახდის თანამედროვე და მოქნილი ინსტრუმენტი.

ანგარიშსწორება ჩეკებით

"ჩეკი"- დადგენილი ფორმის ფასიანი ქაღალდია, რომელიც შეიცავს ჩეკის გამცემის წერილობით დავალებას საბანკო დაწესებულებებისადმი გაანაღდოს ჩეკში აღნიშნული თანხა. ჩეკი შეიცავს: სიტყვას "ჩეკი" დოკუმენტის სათაურში და ტექსტში იმ ენაზე, რომელზეც შედგენილია ტექსტი. უპირობო დათქმას მითითებული თანხის გადახდის შესახებ, გადამხდელის დასახელებას; განაღდების ადგილს; ჩეკის გამოწერის ადგილსა

და თარიღს; ჩეკის გამოწერის ხელმოწერას. ჩეკს, რომელსაც არ გააჩნია ჩამოთვლილი რეკვიზიტები ჩეკის ძალა არა აქვს.

ჩეკი შეიძლება გამოწერილ იქნეს მხოლოდ იმ საბანკო დაწესებულებაზე, რომელშიც ინახება ჩეკის გამოწერის სახსრები, რაც მას უფლებას აძლევს საერთო წესით განკარგოს ეს სახსრები ჩეკის საშუალებით. დოკუმენტი, გამოწერილი არასაბანკო დაწესებულებაზე, თუნდაც მას ჰქონდეს ჩეკის სახელწოდება, ჩეკად არ ჩაითვლება. ჩეკი არ საჭიროებს თანხმობას განაღდების შესახებ (აქცეპტს). იგი შეიძლება გამოიწეროს გასანაღდებლად: კონკრეტული პირის სახელზე "განკარგულებით" ან მითითების გარეშე (**საორდერო ჩეკი**); კონკრეტული პირის სახელზე "არა განკარგულებით" ან სხვა თანაბარი მითითებით (**სახელობითი ჩეკი**); **წარმდგენზე**.

ჩეკს, რომელიც გამოწერილია კონკრეტული პირის სახელზე ან წარწერით "ან წარმდგენზე" ან სხვა თანაბარმნიშვნელოვანი წარწერით, აქვს წარმდგენზე გამოწერილი ჩეკის ძალა. ჩეკი, რომელშიც არ არის მითითებული თანხის მიმღები პირი, ითვლება ჩეკად წარმომდგენზე. ჩეკი შეიძლება გამოიწეროს ჩეკის გამცემის განკარგულებით, ის შეიძლება გამოიწეროს მესამე პირზე. ჩეკი არ შეიძლება გამოიწეროს თვით ჩეკის გამცემის სახელზე, გარდა შემთხვევისა, როდესაც ჩეკის გამოწერა ხდება თვით ჩეკის გამცემის ერთი ორგანიზაციიდან მეორე ორგანიზაციაზე. ასეთი ჩეკი არ შეიძლება გამოიწეროს წარმდგენის სახელზე. პირი, რომელიც სათანადო უფლებამოსილების გარეშე აწერს ხელს ჩეკს, როგორც სხვისი წარმომადგენელი, თვითონ აგებს პასუხს ჩეკისთვის და ჩეკის განაღდების შემთხვევაში აქვს ისეთივე უფლებები, როგორიც თავისი უფლებამოსილების გადაჭარბებისას. ჩეკის გამცემი პასუხისმგებელია ჩეკის განაღდებისათვის კონკრეტულ პირზე გამოწერილი ჩეკი მითითებით - "განკარგულებით" ან უამისოდ, შეიძლება გადაიცეს **ინდოსამენტის** მეშვეობით. კონკრეტულ პირზე გასანაღდებლად გამოწერილი ჩეკი მითითებით - "განკარგულების გარეშე", ან სხვა თანაბარმნიშვნელოვანი დამოწმებით, შეიძლება გადაიცეს მხოლოდ ჩვეულებრივი **ცესიის** ფორმით. ინდოსამენტი შეიძლება შესრულდეს ჩეკის გაცემის ან ჩეკით ვალდებული სხვა პირის სასარგებლოდაც. ამ პირებს თავის მხრივ შეუძლიათ ჩეკის შემდგომი ინდოსირება. ინდოსირება უპირობო უნდა იყოს. მისი შემზღუდავი ნებისმიერი პირობა ბათილია. ინდოსამენტი შესრულდება ჩეკზე ან დანართზე. იგი ხელმოწერილი უნდა იყოს. ინდოსანტი პასუხს აგებს ჩეკის განაღდებისათვის იმ შემთხვევაში, თუ არ არის ამის საწინააღმდეგო წარწერა. ინდოსანტს შეუძლია აკრძალოს ჩეკის შემდგომი ინდოსირება. ასეთ შემთხვევაში ის არის პასუხისმგებელი იმათ წინაშე, ვის სასარგებლოდაც მოხდება ჩეკის შემდგომი ინდოსირება.

ჩეკის განაღდება შეიძლება გარანტირებული იქნეს **თავდებობის (ავალის)** საშუალებით, ჩეკის მთელ თანხაზე ან თანხის ნაწილზე. თავდებობის აფორმებს მესამე პირი ან თვით ჩეკზე ხელმომწერი პირი, გარდა გადამხდელისა. თავდებობა აღინიშნება ჩეკზე ან მის დანართზე. ის გამოიხატება სიტყვებით "მიცემულია თავდებობა", მას ხელს აწერს თავდები. პირი, რომელიც ხელს აწერს ჩეკის წინაპირზე, ითვლება თავდებად, თუ ის ჩეკის გამცემი არ არის. თავდებობაში ნაჩვენები უნდა იყოს, ვის უდგებიან თავდებად. ასეთი აღნიშვნის უქონლობისას ითვლება, რომ თავდებობა მიცემული აქვს ჩეკის გამცემს. ჩეკისთვის თავდები ისევე აგებს პასუხს, როგორც ის, ვისაც იგი თავდებად დაუდგა. ჩეკის განაღდება ხდება წარდგენისთანავე.

გადამხდელი, რომელიც ახდენს გადაცემული ჩეკის განაღდებას, ვალდებულია შეამოწმოს ინდოსამენტთა რიგის თანმიმდევრობის სისწორე, მაგრამ არა ინდოსატთა ხელმოწერის ნამდვილობა. ჩეკის შესაძლო გამოყენების შეზღუდვის მიზნით ჩეკის გამცემს ან მფლობელს უფლება აქვს ჩეკი მონიშნოს (ნიშანი დაადოს) ორი პარალელური **დიაგონალური ხაზით** ჩეკის წინა პირზე. იმ შემთხვევაში, როცა ორ პარალელურ ხაზს შორის არ არის რაიმე ჩანაწერი ან სიტყვა "ბანკი" კონკრეტული დასახელებით, ან სხვა თანაბარმნიშვნელოვანი სიტყვები, ჩეკი ითვლება **უბრალო განსხვავებულ** ჩეკად. თუ პარალელურ ხაზებს შორის ჩაწერილია საბანკო დაწესებულებების ზუსტი დასახელება, ჩეკი ითვლება **სპეციალურ განსხვავებულ** ჩეკად. უბრალო განსხვავებული ჩეკი შეიძლება გადაიქცეს სპეციალურ განსხვავებულ ჩეკად. სპეციალური განსხვავებული ჩეკი არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება გადაიქცეს უბრალო განსხვავებულ ჩეკად. ჩეკის გამცემი, აგრეთვე მის მფლობელს შეუძლიათ აკრძალოს ჩეკის ნაღდი ფულით განაღდება, ჩეკის წინა პირზე დიაგონალური წარწერით "ანგარიშსწორებისათვის" ან სხვა თანაბარმნიშვნელოვანი დამოწმებით. ჩეკის მფლობელს შეუძლია პრეტენზია წარუდგინოს ინდოსანტს, ჩეკის გამცემს ან ჩეკით ვალდებულ სხვა პირებს, თუ დროულად წარდგენილი ჩეკი არ განაღდებულა და განაღდებაზე უარი დადასტურებულია:

- 1) ოფიციალური აქტით (პროტესტით);
- 2) გადამხდელის დათარიღებული წარწერით იმ ჩეკზე, რომელშიც მითითებულია ჩეკის წარდგენის თარიღი.

ჩეკით ვალდებული ყველა პირი სოლიდარულად აგებს პასუხს ჩეკის მფლობელის წინაშე. მფლობელი უფლებამოსილია წარედგინოს სარჩელი როგორც ყველა ამ პირს, ასევე ერთ მათგანს, ან რამდენიმეს ერთდროულად, მიუხედავად იმ თანმიმდევრობისა, რომლითაც მათ ვალდებულება იკისრეს. იგივე უფლებით სარგებლობა შეუძლია ჩეკის ხელმომწერ ყველა პირს, რომელმაც ჩეკი გაანაღდა.

ნებისმიერი ჩეკი, გარდა ჩეკისა "წარდგენაზე", რომლის გამოწერისა და განაღდების ადგილები სხვადასხვა ქვეყანაში ან სხვადასხვა კონტინენტზე, ანდა ერთსა და იმავე ქვეყანაში, მაგრამ სხვადასხვა კონტინენტზე მდებარეობენ, შეიძლება გამოიწეროს რამდენიმე ერთნაირ ეგზემპლარად, ამ ეგზემპლარზე უნდა დაისვას თანმიმდევრობით ნომერი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ყოველი ეგზემპლარი დამოუკიდებელ ჩეკად მიიჩნევა.

შიდასაბანკო და ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების წესები

ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების წესები განსაზღვრავს საქართველოს საბანკო სისტემაში საანგარიშსწორებო ოპერაციების ორგანიზაციის, საბანკო ანგარიშებით (საკორესპონდენტო და სხვ.) ანგარიშსწორების განხორციელების, საგადახდო სისტემების ფუნქციონირების, კონფიდენციალურობის და სხვა საკითხებისადმი საერთო მიდგომებს. ბანკთაშორისი ანგარიშსწორება, რომელიც საბანკო ანგარიშების მეშვეობით ფულადი სახსრების გადარიცხვის საშუალებაა, რეგულირდება საბანკო კანონმდებლობით, ეროვნული ბანკის ცალკეული ნორმატიული აქტებით, ბანკსა და კლიენტებს შორის, ასევე ბანკებს შორის გაფორმებული ხელშეკრულებებით და საგადახდო სისტემებთან დაკავშირებული ნორმატიული აქტებით. ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების ორგანიზატორი და ზედამხედველია ეროვნული ბანკი, რომელიც

ახორციელებს მათ მართვას, აწესებს უნაღდო ანგარისწორების წესებს, ფორმებს, ვადებს, სტანდარტებს, უსაფრთხოების წესებს, უზრუნველყოფს ნორმატიული აქტების შემუშავებას, სისტემის ყველა მონაწილისათვის იძლევა ერთიანი პირობების და ინფორმაციის კონფიდენციალურობის გარანტიას, თავისი ფუნქციების შესრულებისათვის პასუხისმგებელია ბანკების წინაშე კანონმდებლობის შესაბამისად.

ბანკთაშორისი ანგარიშსწორების უშუალო მონაწილეა ის, ვისაც მინიჭებული აქვს საბანკო კოდი, ეროვნულ ბანკში გახსნილი აქვს შესაბამისი ანგარიში, რეგისტრირებულია ანგარიშსწორების სისტემაში და სისტემისადმი პირდაპირი წვდომა აქვს. ანგარიშსწორების არაპირდაპირი მონაწილეები არიან ისინი, რომელთა დავალებების შესრულებაც შეიძლება მათი სახელით, სისტემის სხვა უშუალო მონაწილეთა მეშვეობით. ყოველ მონაწილეს სისტემაში შეუძლია შეასრულოს მხოლოდ ის ფუნქციები, რომლებიც განსაზღვრულია კონკრეტული საგადახდო სისტემის მარეგულირებელი ნორმატიული აქტებით და შესაბამისი ხელშეკრულებებით. საანგარიშსწორებო ოპერაციების საწარმოებლად საქართველოს ტერიტორიაზე განთავსებული ყველა კომერციული ბანკი საბანკო ლიცენზიის მიღების შემდეგ სავალდებულო წესით ხსნის ერთ საკორესპონდენტო ანგარიშს ეროვნულ ბანკში. მრავალფილიალიანი კომერციული ბანკი, მისი ფილიალის საკორესპონდენტო ანგარიშს ხსნის მხოლოდ სათავო ბანკში. ბანკის ფილიალის საკორესპონდენტო ანგარიშის გახსნა ეროვნულ ბანკში დაუშვებელია. საქართველოს ტერიტორიაზე მოქმედი უცხო ქვეყნის ბანკის ფილიალი საკორესპონდენტო ანგარიშს ხსნის ეროვნულ ბანკსა და საქართველოს ტერიტორიაზე მოქმედ სხვა კომერციულ ბანკებში.

ეროვნულ ბანკსა და მის მომსახურებაში მყოფ ბანკს შორის ფორმდება ხელშეკრულებები „საკორესპონდენტო ანგარიშის მომსახურების“ და „დროის რეალურ რეჟიმში ანგარიშსწორების მომსახურების შესახებ“. განსაზღვრული ვადით იდება ხელშეკრულებები, რომლებიც განსაზღვრავს საანგარიშსწორებო მომსახურების, ოპერაციების განხორციელების, საბუთების გაცვლის, მომსახურების ანაზღაურების წესებს, უფლებებს და ვალდებულებებს, აგრეთვე კანონმდებლობით და ეროვნული ბანკის ნორმატიული დოკუმენტებით განსაზღვრულ სხვა პირობებს. ეროვნული ბანკის საანგარიშსწორებო სისტემაში მონაწილეობის შეწყვეტა შეიძლება როგორც მონაწილის, ისე ეროვნული ბანკის ინიციატივით, ხელშეკრულებით განსაზღვრული პირობების შესაბამისად. ეროვნულ ბანკს საანგარიშსწორებო საბუთები წარედგინება მხოლოდ ელექტრონული სახით.

ეროვნული ბანკი საანგარიშსწორებო საბუთების მიღებას ახორციელებს ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე საბუთების მიღების მომენტში არსებული სახსრების ოდენობის მიუხედავად, შემხვედრი ჩარიცხვების გათვალისწინებით. ელექტრონულ საგადახდო საბუთს, რომელიც შედგენილია დამცავი საშუალებების გამოყენებით და რომელშიც ასახულია პირველადი საგადახდო საბუთის ყველა რეკვიზიტი, ქალაქის საგადახდო საბუთის ტოლფასი იურიდიული ძალა აქვს და არ საჭიროებს ქალაქის საბუთების დართვას. ელექტრონული საგადახდო საბუთები, რომლებიც ვერ აკმაყოფილებს საგადახდო სისტემების მარეგლამენტირებელი ნორმატიული დოკუმენტების მოთხოვნებს, შესრულებას არ ექვემდებარება. ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე წარმოებული ოპერაციების დასაბუთება ხდება „ამონაწერით

საკორესპონდენტო ანგარიშიდან“ და თანდართული საანგარიშსწორებო საბუთებით, რომლებიც ბანკს გადაეცემა ასევე ელექტრონული სახით, ხელშეკრულებით დადგენილი წესით და ვადებში, ინფორმაციის დაცვის საშუალებების გამოყენებით.

ბანკებს უფლება აქვთ ბანკთაშორის ანგარიშსწორება აწარმოონ ერთმანეთთან გახსნილი საკორესპონდენტო ანგარიშებით. ბანკებს შორის ანგარიშსწორება დასაშვებია იმ არასაბანკო საკრედიტო დაწესებულებების (საანგარიშსწორებო, საკლირინგო დაწესებულება და სხვ.) მეშვეობით, რომლებსაც აქვთ მონაცემთა გაცვლის ქსელების საშუალებით წვდომა საბანკო სფეროს საგადახდო სისტემებთან და შესაძლებლობა აქვთ უზრუნველყონ მონაწილეთა შორის ინფორმაციულ-ტექნოლოგიური ურთიერთქმედება დადგენილი წესების შესაბამისად.

სათავო ბანკები თავის ფილიალებთან ანგარიშსწორებას ახორციელებენ დამოუკიდებლად, სათავო ბანკის შიდასაბანკო წესების შესაბამისად ორგანიზებული საგადახდო სისტემების მეშვეობით. ბანკში შიდასაბანკო წესები ფორმდება ცალკე დოკუმენტის სახით, რომელსაც ამტკიცებს ბანკის ხელმძღვანელი ორგანო. კომერციულ ბანკებს, აგრეთვე საქართველოს ტერიტორიაზე რეგისტრირებულ უცხო ქვეყნის ბანკების ფილიალებს, უფლება აქვთ ანგარიშსწორება აწარმოონ ერთმანეთთან გახსნილი საკორესპონდენტო ანგარიშების მეშვეობით. საკორესპონდენტო ანგარიშების გახსნა და მათი მეშვეობით საანგარიშსწორებო ოპერაციების წარმოება ხორციელდება მათ შორის გაფორმებული ორმხრივი ხელშეკრულების საფუძველზე, მოქმედი კანონმდებლობის ფარგლებში. სახსრების ჩამოწერის ან ჩარიცხვის დასრულების დასტურს წარმოადგენს ამონაწერი საკორესპონდენტო ანგარიშიდან, რომელსაც შემსრულებელი ბანკი გადასცემს ოპერაციის დამწყებ ბანკს. მხარეებს შორის ინფორმაციის გაცვლისა და საანგარიშსწორებო ოპერაციების წარმოების წესი, უფლება-მოვალეობები, ოპერაციების ბალანსში ასახვის თარიღი, სადავო საკითხების რეგულირების და ანგარიშის დახურვის შემთხვევაში ნაშთების გადაცემის წესი და სხვა პირობები აისახება ხელშეკრულებაში. საკორესპონდენტო ანგარიშების დახურვა ხდება ხელშეკრულების გაუქმებისას.

„კლიენტი-ბანკის“ სისტემით ანგარიშსწორების წესი

„კლიენტი-ბანკის“ სისტემის ორგანიზატორი და მფლობელია ბანკი, რომელიც უზრუნველყოფს მის გამართულ ფუნქციონირებას და უფლება აქვს კლიენტთან შეთანხმებით მოახდინოს სისტემის შეცვლა ან მისი განახლება. „კლიენტი-ბანკის“ სისტემას ბანკი და კლიენტი იყენებენ საანგარიშსწორებო ოპერაციების საწარმოებლად და კლიენტის მიერ უშუალოდ მისი ოფისიდან ან ნებისმიერი სხვა ადგილიდან ბანკში არსებული ანგარიშების შესახებ ინფორმაციის მისაღებად. „კლიენტი-ბანკის“ სისტემის მეშვეობით ბანკსა და კლიენტს შორის ელექტრონული ანგარიშსწორება რეგულირდება დებულებებით: „საბანკო სისტემაში ელექტრონული საქმიანობის შესახებ“, „დროის რეალურ რეჟიმში ანგარიშსწორების შესახებ“, მხარეთა შორის გაფორმებული ხელშეკრულებით და საქართველოს კანონმდებლობით.

„კლიენტი-ბანკის“ სისტემით ოპერაციების წარმოება დასაშვებია დროის რეალურ, პაკეტურ ან ისეთ რეჟიმში, რომელიც მისაღებია ორივე მხარისათვის. ბანკი კლიენტისგან მიღებულ ელექტრონულ საგადახდო დავალებების შესრულებას ახდენს სისტემაში მათი შემოსვლის რიგითობით. „კლიენტი-ბანკის“ სისტემის მეშვეობით

კლიენტს უფლება აქვს ელექტრონული სახით ფორმირებული განაცხადის საფუძველზე გააუქმოს მის მიერ ბანკში გადაცემული ელექტრონული საბუთი, თუ ეს საბუთი ჯერ არ შეუსრულებია ბანკს. ბანკი ვალდებულია „კლიენტი-ბანკის“ სისტემით მიღებული და სათანადო წესით გაფორმებული ელექტრონული საბუთების საფუძველზე აწარმოოს კლიენტის ანგარიშზე შესაბამისი საანგარიშსწორებო ოპერაციები. ბანკს უფლება არა აქვს „კლიენტი-ბანკის“ სისტემით მიღებულ ელექტრონულ საბუთებში შეიტანოს რამე შესწორება. ხელშეკრულების და მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად, კლიენტი და ბანკი ვალდებული არიან დაიცვან ინფორმაციის კონფიდენციალურობა.

„კლიენტი-ბანკის“ სისტემით მუშაობისას **კლიენტი ვალდებულია:** შეიტანოს ბანკში გადასაცემი საბუთები კომპიუტერში ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ფორმატებით, შეამოწმოს საბუთების შეტანის სისწორე, მოახდინოს ელექტრონულ-ციფრული ხელმოწერის საშუალებით ელექტრონული საბუთების ხელმოწერა და შიფრირება, დაუკავშირდეს ტელესაკომუნიკაციო საშუალებებით ბანკს და გადასცეს მომზადებული ელექტრონული საბუთები, მიიღოს ბანკიდან ელექტრონული დასტური ბანკის მიერ ელექტრონული საბუთების შესასრულებლად მიღების თაობაზე, დაუკავშირდეს ბანკს გადაცემული ელექტრონული საბუთების დამუშავების შესახებ ელექტრონული დასტურის მისაღებად, მოათავსოს სათანადო წესით გაფორმებული ქაღალდის საბუთები არქივში.

„კლიენტი-ბანკის“ სისტემით მუშაობისას **ბანკი ვალდებულია:** მიიღოს დამცავი საშუალებებით უზრუნველყოფილი ელექტრონული საგადახდო საბუთებისა და საანგარიშსწორებო საქმიანობასთან დაკავშირებული ნებისმიერი სახის ტექსტური ინფორმაცია; შეამოწმოს მიღებული ელექტრონული საბუთები, გააუქმოს არასწორად შედგენილი საბუთები და ამის შესახებ შეტყობინება გაუგზავნოს კლიენტს მიზეზის ჩვენებით, მოახდინოს ელექტრონული საბუთების მიღების დასტურად შესაბამისი შეტყობინების ფორმირება, დაამუშაოს მიღებული ელექტრონული საბუთები, მოახდინოს ელექტრონული საბუთების დამუშავების დასტურად შესაბამისი შეტყობინების ფორმირება, გადასცეს დამუშავებული ელექტრონული საგადახდო საბუთები კლიენტს; ანგარიშზე ბრუნვების არსებობის შემთხვევაში მოახდინოს კლიენტის ანგარიშიდან ამონაწერის გადაცემა, გადასცეს საანგარიშსწორებო საქმიანობასთან დაკავშირებული ინფორმაცია, მათ შორის, მომსახურების პირობების შეცვლის შესახებ, მიაწოდოს კანონმდებლობით დადგენილი ნებისმიერი ინფორმაცია.

ანგარიშსწორება რეესტრის გამოყენებით: ორგანიზაცია-დაწესებულებები მთელი რიგი ოპერაციების საწარმოებლად (მუშაკთა ხელფასები, პენსიები, კომუნალური გადახდები და სხვ.) უფლებამოსილი არიან ბანკთან ხელშეკრულების საფუძველზე ანგარიშსწორება აწარმოონ რეესტრების გამოყენებით. ორგანიზაცია-დაწესებულება ბანკს წარუდგენს საგადახდო დავალებას, რომელსაც უნდა დაერთოს დეტალური სტრიქონების რეესტრი (ანგარიშების ჩამონათვალი, თანხების სიდიდე, სახელი, გვარი და სხვ.), რომელიც დამოწმებული უნდა იყოს უფლებამოსილი პირის ხელმოწერითა და ორგანიზაციის ბეჭდით. საგადახდო დავალებაში დაფიქსირებული უნდა იყოს რეესტრის მთლიანი თანხა, გადარიცხვის შინაარსი და ის პერიოდი, რომელსაც ეხება აღნიშნული გადარიცხვა. ბანკის პასუხისმგებელი პირი ამოწმებს საგადახდო დავალების შევსების სისწორეს, ადგენს შეესაბამება თუ არა რეესტრში დაფიქსირებულ

პირთა რეკვიზიტები ბანკში არსებულ მონაცემებს, რეესტრის მთლიანი თანხას, რეესტრის დეტალური სტრიქონებით წარმოდგენილი თანხების ჯამს.

ანგარიშსწორება საგადახდო ბარათებით: საგადახდო ბარათებით ანგარიშსწორება რეგულირდება საგადახდო ბარათების შესახებ დებულებით, კლიენტსა და ბანკს შორის გაფორმებული ხელშეკრულებით, ბანკებისა და პლასტიკური ბარათების საერთაშორისო საგადახდო სისტემების მომწოდებელ კორპორაციათა მიერ შემუშავებული წესების შესაბამისად.

საგადახდო ბარათი-ბანკის მიერ გამოშვებული საგადახდო ინსტრუმენტი (საკრედიტო, სადებეტო, წინასწარი გადახდის, პლასტიკური)რომლის საშუალებით ხდება საქონლის/ მომსახურების საფასურის გადახდა, ნაღდი ფულის მიღება, ვალუტის გადაცვლა, ფულადი გზავნილის განხორციელება და კანონმდებლობით განსაზღვრული სხვა ოპერაციების შესრულება. არსებობს საგადახდო საბუთების სხვადასხვა სახე:

სადებეტო ბარათი მის მფლობელს საშუალებას აძლევს ემიტენტსა და ბარათის მფლობელს შორის გაფორმებული ხელშეკრულების საფუძველზე განკარგოს მის საბარათე ანგარიშზე არსებული თანხები, ასევე ისარგებლოს ოვერდრაფტით.

საკრედიტო ბარათი კი მის მფლობელს საშუალებას აძლევს ემიტენტთან გაფორმებული ხელშეკრულების საფუძველზე ოპერაციები განახორციელოს საკრედიტო ხაზის ფარგლებში.

წინასწარი გადახდის ბარათი არ საჭიროებს ბარათის მფლობელის ან ბარათის შემძენის სახელზე საბარათე ანგარიშის გახსნას. აღნიშნული ბარათით ოპერაციები სრულდება მხოლოდ წინასწარ ჩარიცხული თანხის ფარგლებში.

ვირტუალური ბარათი-მატერიალური ფორმის არმქონე ბარათი, რომელიც გულისხმობს ხელშეკრულების საფუძველზე ემიტენტის მიერ უსაფრთხოების ზომების დაცვით ბარათის მფლობელისათვის მიწოდებული რეკვიზიტების (ბარათის ნომერი, მოქმედების ვადა, და უსაფრთხოების კოდი) ერთობლიობას, რომლის საშუალებით ბარათის მფლობელს შეუძლია განახორციელოს გადახდები მხოლოდ ინტერნეტის საშუალებით. კომერციული ბარათი-სადებეტო ან საკრედიტო ბარათი, რომელიც მის მფლობელს საშუალებას აძლევს განკარგოს იურიდიული პირის ან მეწარმე ფიზიკური პირის ანგარიში და შეასრულოს ოპერაციები.

საგადახდო ბარათები შეიძლება იყოს **პერსონიფიცირებული**, (რომელზედაც ასახულია მფლობელის სახელი და გვარი, ასევე იგი ჩაწერილია ბარათის მაგნიტურ ზოლზე ან/და მიკროჩიპში), ასევე არაპერსონიფიცირებული, რომელზედაც არ არის ასახული ბარათის მფლობელის სახელი ან/და გვარი.

ემიტენტი ვალდებულია გააფორმოს ბარათის მომსახურების შესახებ ხელშეკრულება ბარათის მფლობელთან, რომელშიც ასახული იქნება კანონმდებლობით გათვალისწინებული რეკვიზიტები კერძოდ ბარათის ტიპი, გამოყენების წესი, საკომისიო და საპროცენტო განაკვეთი, მხარეთა უფლება-მოვალეობანი და სხვ. ბარათის შემძენს ბანკი ასევე გადასცემს **პინ-კოდს**. ემიტენტი ვალდებულია ბარათის გადაცემამდე მოახდინოს პირის იდენტიფიცირება, გახსნას ბარათის მფლობელის სახელზე მიმდინარე ანგარიში. ბარათის გადაცემის შემდეგ ბანკი ვალდებულია ბარათზე ჩარიცხული ფულადი სახსრები ხელმისაწვდომი გახადოს ბარათის მფლობელისთვის. ბანკი ვალდებულია დაიცვას ბარათის მფლობელის პერსონალური

მონაცემების და საბარათე ანგარიშის შესახებ ინფორმაციის კონფიდენციალურობა, გარდა იმ ინფორმაციისა, რომელიც დაკავშირებულია საერთაშორისო საბარათე სისტემაში მონაწილეობასთან.

ანგარიშწორება პლასტიკური ბარათებით.

ეკონომიკური ურთიერთობების ახალ ფორმებზე გადასვლამ გამოიწვია, საბანკო სისტემის რესტრუქტურირება და ანგარიშწორების ახალი პროგრამული ფორმების დანერგვა, რომელსაც მიეკუთვნება ანგარიშწორება პლასტიკური ბარათებით.

საბანკო პლასტიკური ბარათი – ეს არის ფინანსური ბარათების ერთ-ერთი სახეობა, რომელიც წარმოადგენს პერსონიფიცირებულ საგადასახდელო საშუალებას, განკუთვნილს საქონლის, მომსახურებათა ასანაზღაურებლად და ნაღდი ფულის მისაღებად ბანკებსა და საბანკო ავტომატებში (ბანკომატებში). კლიენტზე ბარათის გაცემისას, ხორციელდება მისი პერსონალიზაცია: მასზე დაიტანება მონაცემები, რომლებიც შესაძლებლობას იძლევა, მოხდეს ბარათისა და მისი მფლობელის იდენტიფიცირება, აგრეთვე განხორციელდეს ბარათის გადახდის უნარიანობის შემოწმება მის გასანაღდეblად, მიღებისას ან ნაღდი ფულის გაცემისას. არსებობს სხვადასხვა კრიტერიუმები პლასტიკური ბარათების კლასიფიკაციისთვის:

1. ბარათზე ინფორმაციის ჩაწერის ხერხის მიხედვით:

- გრაფიკული ჩანაწერი;
- ემბოსირება;
- შტრიხ-კოდირება;
- კოდირება მაგნიტურ ზოლზე;
- ჩიპი;
- ლაზერული ჩანაწერი;

ბარათზე ინფორმაციის ჩაწერის ყველაზე ადრეული და მარტივი ფორმა იყო და არის **გრაფიკული გამოსახულება**. ის დღემდე გამოიყენება ყველა ბარათში.

ემბოსირებამ შესაძლებელი გახადა, გაცილებით სწრაფად გაფორმებულიყო ბარათის განაღდების ოპერაცია, კეთდებოდა რა მასზე სლიპის ანაბეჭდი. ემბოსირება არის ბეჭდვის პროცესი, რომლის დროსაც ხორციელდება საბანკო ბარათზე საიდენტიფიკაციო მონაცემების რელიეფური ფორმით გადატანა;

ბარათზე ინფორმაციის ჩაწერა **შტრიხ-კოდების** დახმარებით, გამოიყენებოდა მაგნიტური ზოლის გამოყენებამდე და საგადასახდელო სისტემებში გავრცელება ვერ ჰპოვა. თუმცა ბარათები შტრიხ-კოდებით საკმაოდ პოპულარულია სპეციალურ საბარათე პროგრამებში, სადაც არ მოითხოვება ანგარიშწორება. საბანკო ბარათების

მაგნიტურ ზოლზე ჩვეულებრივ კოდირებული სახით ჩაიწერება ბარათის ნომერი, მისი მოქმედების ვადა და ბარათის მფლობელის პინი.

მაგნიტური ჩანაწერი დღეისთვის წარმოადგენს პლასტიკურ ბარათებზე ინფორმაციის დატანის ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ ხერხს. ის განსაკუთრებით პოპულარულია საგადასახდლო სისტემაში, მაგრამ მაგნიტური ზოლი უკვე ვერ უზრუნველყოფს ინფორმაციის დაცულობის საკმარის დონეს თაღლითობისა და გაყალბებისკენ. ინფორმაციის ჩაწერის უფრო საიმედო ხერხი აღმოჩნდა ჩიპი ანუ მიკროსქემა. ბარათებს ჩიპით აგრეთვე ძალიან ხშირად უწოდებენ სმარტ-ბარათებს (**smart card**) ანუ ინტელექტუალური ბარათები. სმარტ-ბარათები აღჭურვილია მიკროსქემებით, რომელიც მოიცავს მიკროპროცესორს, მეხსიერებას, ინფორმაციის შეყვანა-გამოყვანის მოწყობილობებს, აგრეთვე საკუთარ საოპერაციო სისტემას.

2. საერთო დანიშნულებით პლასტიკური ბარათები იყოფა:

- საიდენტიფიკაციოდ;
- საინფორმაციოდ;
- ფინანსური ოპერაციებისათვის;

ბარათების ასეთი დაყოფა არ არის ურთიერთგამომრიცხავი. მაგალითად მსხვილ კომპანიას ყოველ თავის თანამშრომელზე შეუძლია გასცეს ბარათი, რომელიც:

1. წარმოადგენს საშვს, რომელიც იძლევა საწარმოს გარკვეულ ზონებში შეღწევის ნებართვას;

2. კოდირებული სახით შესაძლებელია ჩაწერილი იყოს რაიმე მნიშვნელოვანი ინფორმაცია ბარათის მფლობელზე, მაგალითად ავადმყოფობის ისტორია;

3. ბარათი შეძლება გამოვიყენოთ ანგარიშსწორებისთვის მოცემული კომპანიის სასაღილოსა და მაღაზიებში;

3. ბარათების დაყოფა ემიტენტების მიხედვით:

- საბანკო ბარათები, რომლებსაც უშვებენ ბანკები და საფინანსო კომპანიები;
- კერძო ბარათები, გამოშვებული კომერციული კომპანიების მიერ ანგარიშსწორებისათვის მოცემული კომპანიების სავაჭრო და სერვისულ ქსელში;

4. ანგარიშსწორების ტექნიკური თავისებურებების მიხედვით იყოფა:

- ავტონომიური „ელექტრონული საფულე“
- „ელექტრონული საფულე“ ემიტენტთან ანგარიშსწორების დუბლირებით
- „ანგარიშის გასაღები“ – იმ ანგარიშის მფლობელის იდენტიფიკაციის საშუალება, რომელიც ემიტენტთან წარმოებს.

5. ბარათზე ოპერაციების ეკონომიკურ შინაარსზე დამოკიდებულების მიხედვით იყოფა:

- სადებეტო;
- საკრედიტო.

სადებეტო ბარათის მფლობელმა წინასწარ უნდა შეიტანოს თავის ანგარიშზე ბანკ-ემიტენტში გარკვეული თანხა. სწორედ მისი სიდიდე განსაზღვრავს მისაწვდომი სახსრების ლიმიტს. ანგარიშსწორების განხორციელებისას ბარათის გამოყენებით სინქროლურად მცირდება ლიმიტიც. ლიმიტის კონტროლი ხორციელდება ავტორიზაციის ჩატარებისას, რომელიც სადებეტო ბარათის გამოყენებისას აუცილებელია ყოველთვის.

გადახდათა უზრუნველყოფისთვის ბარათის მფლობელს შეუძლია არ შეიტანოს წინასწარ სახსრები, არამედ მიიღოს ბანკ-ემიტენტში კრედიტი. მსგავსი სქემა რეალიზდება გადახდისას საკრედიტო ბარათის საშუალებით. ამ შემთხვევაში ლიმიტი დაკავშირებულია გაცემული კრედიტის სიდიდესთან, რომლის ფარგლებშიც ბარათის მფლობელს შეუძლია სახსრების ხარჯვა.

6. კლიენტურის კატეგორიის მიხედვით, რომელზეც ორიენტირდება ემიტენტი:

- ჩვეულებრივი ბარათი
- ვერცხლის ბარათი
- ოქროს ბარათი
- ელექტრონული ბარათი

დღეისათვის არსებობს შემდეგი საერთაშორისო საგადასახდელო სისტემები, რომლებიც პლასტიკური საბანკო ბარათების ემიტენტებსა და გამავრცელებლებს წარმოადგენს:

- ევროკარდი (**Euro Card**)
- ვიზა (**Visa**)
- მასტერკარდი (**Master Card**)
- ევროპეი (**Europay**)
- ცირუს/მაესტრო (**Cirrus/Maestro**)
- დაინერს კლაბი (**Diners Club**)
- იუნიონ კარდი (**Union Card**)

საქართველოს ბანკი, ბარათების ფართო არჩევანს გვთავაზობს:

სადებეტო ბარათები:

1. Visa Electron ან Cirrus Maestro ერთ-ერთი ყველაზე შეღავათიანი, მოსახერხებელი და უსაფრთხო ბარათია ნებისმიერი ფიზიკური პირისათვის. ბარათით თანხის განაღდება შეიძლება ბანკომატიდან ან საქართველოს ბანკის ნებისმიერ სერვისცენტრში.

2. VISA Classic-ით ან MasterCard Standard-ით – ნებისმიეი ფიზიკურ პირს შეუძლია სარგებლობა. მსოფლიოში ყველაზე გავრცელებული უნივერსალური პლასტიკური ბარათია და მათი გამოყენება შეიძლება მსოფლიოს სხვადასხვა სავაჭრო ობიექტში და ასევე ინტერნეტსივრცეში.

3. LOVE CARD-ს აქვს Visa Electron, Visa Classic, Cirrus Maestro და MasterCard Standard პლასტიკური ბარათების ყველა ფუნქცია. ასევე თქვენ შეგიძლიათ შექმნათ საკუთარი პლასტიკური ბარათის დიზაინი სასურველი ფოტოსურათითა თუ გრაფიკული გამოსახულებით.

4. Rewards Card-ი არ არის ჩვეულებრივი სადებეტო ბარათი – თქვენ ხდებით American Express-ის წევრი და სარგებლობთ ყველა იმ პრივილეგიით, რითაც American Express საკრედიტო ბარათის მფლობელები.

5. VISA Gold ან MasterCard Gold ბარათი ხაზს უსვამს მფლობელის სტატუსსა და კრედიტუნარიანობას. განაღდებისა და გადახდის მაღალი ლიმიტები კი ბარათს გამოსაყენებლად მოსახერხებელსა და კომფორტულს ხდის.

6. Express Card-ის საშუალებით შეგიძლიათ გადაიხადოთ მხოლოდ ერთი შეხებით სუპერმარკეტში, აფთიაქში, ბენზინგასამართ სადგურზე, კაფეში და ყველა იმ სავაჭრო

თუ მომსახურების ობიექტში, სადაც ExpressPay-ს გადახდების ტერმინალია განთავსებული.

საკრედიტო ბარათები:

Amex, Amex Gold და Amex Blue აბსოლუტურად იდენტურ პირობებს გვთავაზობს:

- 55 დღიანი უპროცენტო კრედიტი
- დაგროვების პროგრამა **Membership Rewards**
- ფასდაკლების პროგრამა **Select**

რაც შეეხება დაზღვევას Amex Gold უფრო მაღალი კლასის დაზღვევას გვთავაზობს/

Orange Card-ის დახმარებით თქვენ 30 დღის განმავლობაში სარგებლობთ 0%-იანი კრედიტით და იძენთ თქვენთვის სასურველ პროდუქტსა თუ მომსახურებას მსოფლიოს თითქმის ნებისმიერ წერტილში. Orange Card-ის უპირატესობები:

ბიზნეს ბარათი:

ორგანიზაციისთვის **VISA** ან **MasterCard** კორპორატიულ ბიზნეს ბარათები, რომელთა საშუალებითაც საჭიროების შემთხვევაში განახორციელებთ ანგარიშსწორებას თქვენი ორგანიზაციის ანგარიშიდან მაქსიმალურად ოპერატიულად და ეფექტურად.

Amex Business და Amex Gold Business აბსოლუტურად იდენტურ პირობებს გვთავაზობს:

- **Business Saving** პროგრამა
- ფასდაკლების პროგრამა **Select**
- მაღალი საკრედიტო ლიმიტი
- 45-დღიანი უპროცენტო კრედიტი
- სადაზღვეო პაკეტი

ძირითადი განსხვავება ამ ორ ბიზნეს ბარათს შორის ის არის, რომ **Amex Gold Business** დამატებით დაგროვების პროგრამა **Membership Rewards** გვთავაზობს.

სტუდენტური ბარათი:

სპეციალურად სტუდენტებისთვის შეიქმნა სტუდენტური ბარათი, სტუდენტური ბარათი ყველა თავის უპირატესობასთან ერთად **VISA Electron** ტიპის პლასტიკური ბარათია, რომლითაც შეგიძლიათ ნებისმიერი ტიპის საბანკო ოპერაციის განხორციელება.

ბარათების წარმოებამ ბანკებს შესაძლებლობა მისცა გადაეღახათ სივცობრივი შეზღუდვები კლიენტების მოზიდვასა და მომსახურების გაწევისას. ადრე წამყვანი ფაქტორი იყო ბანკის ადგილმდებარეობა, მისი განყოფილებების ქსელის არსებობა, რაც მსხვილ კაპიტალდაბანდებებს მოითხოვს. ბარათმა კლიენტს შესაძლებლობა მისცა, განეხორციელებინა ოპერაციები ბანკისგან მოშორებით. მომხმარებელი გეოგრაფიულად არ არის მიჯაჭვული ბანკზე, რაც აფართოვებს მისი მომსახურებით მოსარგებელთა წრეს. ხოლო კლიენტურის გაფართოებამ ბანკებს შესაძლებლობა მისცა უფრო ინტენსიურად შეეთავაზებინათ დამატებითი პროდუქტები და მომსახურება.

ბლუმბერგის სავაჭრო სისტემით ვალუტით ელექტრონული ვაჭრობა

სავაჭრო სისტემა – ბლუმბერგის ელექტრონული სისტემა, რომლის საშუალებითაც ხდება გარიგებების დადება;

სადილინგო კოდი – ოთხნიშნა კოდი, რომელიც ენიჭება ბანკს ბლუმბერგის საავტორო სისტემაში მისი იდენტიფიკაციის მიზნით;

დილერი – ბანკის თანამშრომელი, რომელიც ბანკის სახელით დებს გარიგებებს

ადმინისტრატორი – პირი, რომელიც პასუხისმგებელია ბანკის სადილინგო კოდის გამოყენების უფლების მინიჭებაზე იმ დილერებისათვის, რომლებიც უფლებამოსილნი არიან ბანკის სახელით დადონ გარიგებები საავტორო სისტემის მეშვეობით;

სპოტი – გარიგება, რომლის ანგარიშსწორება ხორციელდება გარიგების დადების დღიდან 2 საბანკო დღის განმავლობაში;

ფორვარდი – გარიგება, რომლის ანგარიშსწორება ხორციელდება გარიგების დადების დღიდან 2 საბანკო დღეზე მეტი პერიოდის განმავლობაში;

სვოპი – გარიგება უცხოური ვალუტის ყიდვის ან გაყიდვის შესახებ, მისი შემდგომი გაყიდვის ან გამოსყიდვის წინასწარ დათქმული პირობებით;

კოტირება – ყიდვა-გაყიდვის კურსების გამოცხადება;

ბლუმბერგის საავტორო სისტემის მეშვეობით პირდაპირ ბანკთაშორის ბაზარზე ხორციელდება ვალუტით ელექტრონული ვაჭრობა. შესაბამისი პირობების დაცვით საავტორო სისტემის გამოყენებით ვაჭრობა შეუძლიათ საქართველოში ლიცენზირებულ კომერციულ ბანკებს და უცხოური ბანკების ფილიალებს, რომელთაც ეროვნულ ბანკს მიმართეს შესაბამისი წერილობითი თხოვნით. მონაწილე ბანკს შეუძლია გარიგებების დადება სხვა მონაწილე ბანკთან ან/და საქართველოს ეროვნულ ბანკთან. საავტორო სისტემაში შესაძლებელია სპოტ, ფორვარდული და სვოპ სავალუტო გარიგებების დადება. საავტორო სისტემაში მონაწილე ბანკს ეძლევა **სადილინგო კოდი**. საავტორო სისტემაში გარიგებების დადების მსურველი ბანკი წერილობით მიმართავს ეროვნულ ბანკს და უგზავნის საკუთარ სადილინგო კოდს და ინფორმაციას ადმინისტრატორის შესახებ. ეროვნული ბანკის მიერ აღნიშნული მიმართვის მიღების შემდეგ, ბანკს ავტომატურად ენიჭება მონაწილე ბანკის სტატუსი. მონაწილე ბანკი ვალდებულია უზრუნველყოს სადილინგო კოდის გამოყენება მხოლოდ ავტორიზებული პირების მიერ. მონაწილე ბანკის სადილინგო კოდის და ადმინისტრატორების შესახებ ინფორმაციას ეროვნული ბანკი აქვეყნებს ბლუმბერგის საავტორო სისტემის მეშვეობით სპეციალურ გვერდზე. მონაწილე ბანკები ვალდებულნი არიან ბლუმბერგის მეშვეობით მიაწოდონ ერთმანეთს და ეროვნულ ბანკს ინფორმაცია ბანკის სახელით გარიგების დადებაზე უფლებამოსილი დილერების, ასევე მათთვის ამ უფლებამოსილების ჩამორთმევის შესახებ. საავტორო სისტემის მონაწილე ბანკის სტატუსის გასაუქმებლად ბანკი წერილობით მიმართავს ეროვნულ ბანკს არა უგვიანეს ერთი კვირით ადრე. საავტორო სისტემის მონაწილე ბანკი ყოველ სამუშაო საბანკო დღეს აქვეყნებს საკუთარ კოტირებებს საავტორო სისტემაში სპეციალურ გვერდზე. მონაწილე ბანკი ვალდებულია საკუთარ კოტირებებზე წვდომა მიაწოდოს საავტორო სისტემის მონაწილე ყველა ბანკს და მათ დილერებს. მონაწილე ბანკს არა აქვს უფლება უარი თქვას გამოყენებული კურსით 200 000 აშშ დოლარის და ნაკლები მოცულობის გარიგების დადებაზე. უფრო დიდი მოცულობის გარიგებებზე კურსის შეთანხმება მხარეთა შორის ხდება დამატებით. საავტორო სისტემის მეშვეობით გარიგებების დადება ხდება ყოველ სამუშაო საბანკო დღეს და მათი დადების დრო დღის განმავლობაში არ იზღუდება. დადებული გარიგებები საბოლოოა და მათი გაუქმება შესაძლებელია მხოლოდ მხარეთა შეთანხმებით.

გარიგების დადების დღეს მხარეთა შეთანხმებით გარიგების პირობების ცვლილება ან გარიგების გაუქმება რეგისტრირდება სავაჭრო სისტემაში. გაუქმებული გარიგების ან გარიგების პირობებში ცვლილებების შესახებ ინფორმაცია ეგზავნება ეროვნულ ბანკს წერილობით, შესაბამისი მიზეზის მითითებით, არა უგვიანეს ანგარიშსწორების დღისა. მონაწილე ბანკებს შორის ეროვნულ ვალუტაში ანგარიშსწორება ხორციელდება საქართველოს ეროვნულ ბანკში ან კომერციულ ბანკში არსებული საკორესპონდენტო ანგარიშის მეშვეობით დადებული გარიგების პირობების შესაბამისად. იმ შემთხვევაში, თუ მონაწილე ბანკი ვერ უზრუნველყოფს ანგარიშსწორებას ანგარიშსწორების დღეს, ანგარიშსწორება განხორციელდება მომდევნო საბანკო დღეს. იმ შემთხვევაში, თუ მონაწილე ბანკის მიერ არ განხორციელდება ანგარიშსწორება მომდევნო საბანკო დღესაც, გარიგება ითვლება გაუქმებულად. მონაწილე ბანკს ანგარიშსწორების ვადის დარღვევისათვის ეკისრება ჯარიმა დადებული გარიგების თანხის 0.1%-ის ოდენობით მეორე მხარის სასარგებლოდ. ანგარიშსწორების ვადის დარღვევის შემთხვევაში გარიგების გაუქმებისათვის მონაწილე ბანკს ეკისრება ჯარიმა მეორე მხარის სასარგებლოდ გარიგების თანხის 5%-ის ოდენობით. საჯარიმო თანხის ჩამოწერა ეროვნული ვალუტით ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშიდან და თანხის ჩარიცხვა მეორე ბანკის საკორესპონდენტო ანგარიშზე ხორციელდება საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ. გარიგების გაუქმების შემთხვევაში გარიგების შესაბამისად გადარიცხული თანხა სრულად უბრუნდება გადამრიცხველ ბანკს არა უგვიანეს გარიგების გაუქმების დღისა. ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე მონაწილე ბანკს ეკისრება ჯარიმა დაუბრუნებელი თანხის 1%-ის ოდენობით მეორე მხარის სასარგებლოდ. გარიგების პირობის დარღვევის შემთხვევაში დაზარალებული ბანკი წერილობით მიმართავს ეროვნულ ბანკს ანგარიშსწორების დღიდან არა უგვიანეს სამი საბანკო დღის განმავლობაში. იმ შემთხვევაში, თუ გარიგების მონაწილე მეორე მხარე არ ეთანხმება გარიგების პირობების დარღვევის ფაქტს, იგი ვალდებულია ეროვნული ბანკიდან შესაბამისი შეტყობინების მიღებიდან არა უგვიანეს მომდევნო საბანკო დღისა წარმოადგინოს გარიგების შესრულების დამადასტურებელი საბუთები. გარიგებების პირობების სისტემატურად დარღვევის შემთხვევაში ეროვნული ბანკი უფლებამოსილია თავისი გადაწყვეტილებით აუკრძალოს ბანკს სავაჭრო სისტემაში მონაწილეობის მიღება. ინფორმაცია სავაჭრო სისტემაში დადებული გარიგებების შესახებ ავტომატურად ხელმისაწვდომი ხდება ეროვნული ბანკისათვის. ეროვნული ბანკი ყოველდღიურად აქვეყნებს ინფორმაციას სავაჭრო სისტემაში დადებული გარიგებების მოცულობის, მონაწილეთა რაოდენობის, მაქსიმალური, მინიმალური და საშუალო გაცვლითი კურსის შესახებ.

საბანკო მარკეტინგი

საბანკო მარკეტინგი შეიძლება განვიხილოთ როგორც: 1) ადამიანის საქმიანობის ერთ-ერთი სახეობა; 2) მართვის სისტემა და კონცეფცია; 3) აზროვნების ფილოსოფია; 4) მეცნიერება. პირველი ასპექტით საბანკო მარკეტინგი გულისხმობს ბანკების საქმიანობის მიმართვას ბაზრის მონაწილეთა მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად მათზე საბანკო პროდუქტების მიყიდვით. როგორც მართვის ფუნქცია მარკეტინგი მოიცავს ისეთ პრინციპებს, როგორიცაა ბანკის კონიუქტურის შესწავლა, საქონლის წარმოებისა და მომსახურებათა გაწევის მაქსიმალური მისადაგება ბაზრის მოთხოვნებისადმი,

კლიენტებზე ზემოქმედება საბანკო მომსახურებაზე მოთხოვნის ფორმირებისათვის, სტრატეგიული დაგეგმვა საბანკო სფეროში, მისწრაფება მკაფიოდ გამოხატული კომერციული შედეგისაკენ.

საბანკო მარკეტინგის **კონცეფციებია**: პროდუქტების (მომსახურების) წარმოებისა და შექმნის კონცეფცია; საბანკო პროდუქტების სრულყოფის კონცეფცია; ინტენსიფიკაციისა და კომერციული ძალისხმევის კონცეფცია(იგი მოიცავს პროდუქტის რეკლამას, საბანკო მომსახურებაზე ფასების პრეისლურანტების შედგენის სხვადასხვა მეთოდებს, საბანკო ორგანიზაციების ოპტიმალური ფორმების არჩევას), მიზნობრივი ბაზრის მარკეტინგის კონცეფცია, სოციალურ-ეთიკური მარკეტინგის კონცეფცია, (სოციალური დანიშნულების პროგრამების დაკრედიტება, საქველმოქმედო საქმიანობა, მეანაბრეთა და აქციების მცირე რაოდენობის მფლობელთა ინტერესების დაცვა).

კლიენტურასთან ურთიერთობის ხერხის მიხედვით საბანკო მარკეტინგი იყოფა **აქტიურად და პასიურად**. აქტიური საბანკო მარკეტინგი მოიცავს ისეთ ელემენტებს, როგორიცაა:

- პირდაპირი მარკეტინგი, მათ შორის რეკლამა ფოსტის გამოყენებით, სატელეფონო კავშირის გამოყენებით, ტელემარკეტინგი, სარეკლამო სტენდები, და სხვა საშუალებები;
- განვითარების დღეების და კონფერენციების ჩატარება;
- კლიენტების გამოკითხვა;
- ფოკუს ჯგუფების შექმნა საბანკო მომსახურებასთან დაკავშირებული სადისკუსიო თემების განხილვისათვის;
- პერსონალური ურთიერთობა კლიენტებთან(მათი ინფორმირება ბანკში ვიზიტისას, ანგარიშიდან ამონაწერების გაცემისას, საჩუქო წიგნაკების გაცემისას და სხვ.).

პასიური საბანკო მარკეტინგი ეს არის საქმიან პრესაში ბანკისა და საბანკო მომსახურების შესახებ სტატიების პუბლიკაცია, თეორიული სტატიების გამოქვეყნება, რომლის ცალკეული დებულებები ილუსტრირებულია მაგალითებითა და ციფრებით ბანკის საქმიანობის შესახებ.

საფინასო ბაზარი, ისევე როგორც სხვა ნებისმიერი ბაზარი, მარკეტინგულ მიდგომას მოითხოვს. ბანკის მარკეტინგული სტრატეგიის ფორმულირებისათვის უპირველეს ყოვლისა აუცილებელია განისაზღვროს საბანკო მომსახურების იმ ბაზრის საზღვრები რომელზედაც ბანკი თავის საქმიანობას ახორციელებს. ასევე მიზნობრივი ბაზრები მომსახურებისა და პროდუქტების ყველა სახეობისათვის და მათზე მიზნობრივი სეგმენტები, თუკი ბანკი აპირებს იმუშაოს ამ სეგმენტზე.

შემდგომ პრინციპულ ნაბიჯს საბანკო მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავებაში წარმოადგენს ყოველ ბაზარსა და სეგმენტზე ბანკის მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მიზნების ფორმულირება. უმეტეს შემთხვევაში ბაზარზე ბანკის სტრატეგიული მიზნები შემდეგი კომბინაციებისაგან შედგება: ბაზრის გარკვეული ნაწილის მოპოვება და შენარჩუნება ამ ბაზრის მომხმარებლებისთვის საბანკო მომსახურებიდან განსაზღვრული შემოსავლიანობის მიღწევად შენარჩუნებაან მომავალში პირველი ორი მიზნის დასახვისთვის წინაპირობების შექმნა. მიზანს ასევე შეიძლება წარმოადგენდეს ბანკის მიერ განსაზღვრული სოციალური მისიის შესრულება ბაზრის ერთ-ერთ

შეზღუდულ სეგმენტზე. მაგ. შემწეობის გაცემა სტიქიური უბედურებით დაზარალებულთათვის. სტრატეგიული მიზნების კუთხით პრინციპულად მნიშვნელოვანია მათი დროითი ჰორიზონტების სწორად განსაზღვრა.

მარკეტინგული სტრატეგიის მესამე ელემენტად ითვლება ე.წ. „მარკეტინგ-მიქსი“- ყოველი ბაზრისა და სეგმენტისათვის სპეციალურად შემუშავებული ან მისადაგებული საბანკო მომსახურების კომბინაცია მათი შემოსავლიანობის, გავრცელების და წინ წაწევის წესის გათვალისწინებით. მარკეტინგ-მიქსი ბანკის მარკეტინგულ სტრატეგიაში ასრულებს პრინციპულ როლსწარმოადგენს რა ყოველ ბაზარსა და მის სეგმენტზე სტრატეგიული მიზნების მიღწევის საშუალებას.

ყოველი ბაზარი და მისი ყოველი სეგმენტი შედგება მომხმარებლებისაგან რომლებიც განსხვავდებიან სამომხმარებლო ქცევის ტიპით, ბუნებრივ მაქსიმალური შემოსავლების მისაღებად ბანკმა უნდა შესთავაზოს სხვადასხვა მომხმარებელს მომსახურებისა და საბანკო პროდუქტების მრავალფეროვანი არჩევანი, რომლებიც ერთის მხრივ შეესაბამება კლიენტის მოთხოვნილებებსა და მოლოდინს, ხოლო მეორის მხრივ შეუძლია მოუტანოს ბანკს მნიშვნელოვანი მოგება.

მიზნობრივი ბაზრებისა და სეგმენტების განსაზღვრისა და ამ ბაზრებზე მიმდინარე და პერსპექტიული მიზნების დასახვიდან გამომდინარე ბანკისთვის აუცილებელი იქნება ყოველი მიზნობრივი ბაზრისა და სეგმენტისათვის საბანკო მომსახურების გაწევის პირობების გადასინჯვა. საბანკო მომსახურების როლის მოწესრიგებისა და გაანალიზებისათვის. ეს უდიდესი სამუშაო მიმართულია ბანკისათვის აუცილებელი მოქნილობის მისაღწევად და შესაბამისად მიზნობრივ ბაზრებზე ოპერაციების ეფექტიანობის და შეთავაზებული მომსახურების კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად. საბანკო მომსახურების შემოსავლიანობა სხვადასხვა ბაზრებზე განიხილება, როგორც საბანკო მომსახურების ფასის გამოხატულება. ღირებულების მიხედვით კონკურენტუნარიან საბანკო მომსახურებას შეუძლია უზრუნველყოს მეტი მოგება ვიდრე იღებენ კონკურენტები, ამ ბაზრის მომხმარებლების შეთავაზებული მომსახურების უფრო დიდი მოცულობის ხარჯზე, იმ შემთხვევაშიც კი თუ კონკურენტებთან შედარებით შემოსავლიანობა მცირდება.

საბანკო მომსახურების გავრცელება მოიცავს ყველა იმ საშუალებას, რომლის გამოყენებაც კლიენტებს შეუძლიათ მის მისაღებად. ტრადიციულად ითვლებოდა, რომ კლიენტებს უნდა ესარგებლათ ბანკის მომსახურებით მის მრავალრიცხოვან ან პირიქით ექსკლუზიურ ფილიალებში. განტოტვილი საფილიალო ქსელი, კეთილად განწყობილი ატმოსფერო საოპერაციო დარბაზებში, ბანკის მუშაობის დადგენილი გრაფიკი - ყველაფერი ეს ხანგრძლივი დროის განმავლობაში აღიქმებოდა, როგორც წარმატებული ბანკის აუცილებელი ატრიბუტიმიუხედავად ამისა თანამედროვე მსოფლიოში, სადაც შეიცვალა როგორც ბანკების როლი, ასევე საბანკო მომსახურების ხასიათი და ფულისა და ფინანსების გაგება, საფინანსო ბაზრებზე წარმატების მისაღწევად და კლიენტების საბანკო მომსახურების სისწრაფის ფორმისა და შინაარსისადმი გაზრდილი მოთხოვნისდასაკმაყოფილებლად ბანკს უნდა შეეძლოს შესთავაზოსმომხმარებლებს თავისი მომსახურება იქ და მაშინ როცა ისინი მას საჭიროებენ.

ეფექტიანად მოქმედი ბანკები სთავაზობენ კლიენტებს მომსახურების მიღების სულ ცოტა 6 ძირითად ხერხს, რაც საბანკო მომსახურების გავრცელების დაბალანსებულ სისტემას შეადგენს:

- ტრადიციული მომსახურება ფილიალების საოპერაციო დარბაზებში;
- ტელესაკომუნიკაციო სისტემა „ბანკი-კლიენტი“;
- ბანკომატებისა და საგადასახდელო სისტემის საავტორიზაციო ტერმინალების სისტემა;
- ზოგიერთი საბანკო მომსახურების მიღება ფოსტით, ტელეფონით, ტელეფაქსით, კომპიუტერული ქსელით;
- საბანკო მომსახურების გაწევა ბანკის თანამშრომლების მიერ კლიენტის ტერიტორიაზე.

საბანკო მომსახურების წინწაწევა წარმოადგენს საკომუნიკაციო ფუნქციას, რაც ნიშნავს, რომ ბანკის მომსახურებათა წინ წაწევის ნებისმიერი ღონისძიება (აქციონერთა საერთო კრება, ბანკის საბჭო, ბანკის გამგეობა). ღონისძიებებს სტრატეგიის რეალიზაციისათვის (საბანკო პოლიტიკას) შეიმუშავენ შიდასაფირმო ქვედანაყოფები, მაგრამ თანამედროვე პირობებში ამ პროცესის კოორდინაციას საბანკო მარკეტინგის სამსახური ახორციელებს, რომლის ძირითადი ფუნქციებია:

- ბაზრის გამოკვლევა და მასზე აქტიური ზემოქმედების შესაძლებლობათა შესწავლა;
- მარკეტინგული სტრატეგიის შემუშავება;
- ახალ მომსახურებათა დაგეგმვა, რაც მოიცავს ასორტიმენტის ფორმირებას, მომსახურებათა გაწევის (შეთავაზების) პირობების განსაზღვრას;
- ფასების მანევრირებისთვის ინტერვალის განსაზღვრას;
- გასაღების ადგილისა და არხების არჩევას;
- გასაღების რეკლამას და სტიმულირებას;
- მარკეტინგული სტრატეგიის რეალიზაციაზე კონტროლს.

მარკეტინგული სამსახურის როლი დამოკიდებულია ბანკის სიდიდეზე, მის ორგანიზაციულ სტრუქტურაზე და ის შეიძლება შეასრულოს მარკეტინგის ჯგუფმა დირექციასთან, მარკეტინგისა და რეკლამის განყოფილებამ, მარკეტინგის სექტორმა, რომელიც რამდენიმე განყოფილებისაგან შედგება. მარკეტინგის სამსახურის სტრუქტურა შეიძლება ძალზედ მრავალფეროვანი იყოს. ბანკის ყველა მუშაკი შეიძლება ჩაერთოს სტრატეგიის რეალიზაციაზე კონტროლში კონტროლი შეიძლება განხორციელდეს კოლექტივის საერთო კრების, ფოკუს ჯგუფების სხდომების და ა.შ. ფორმით. 70-იანი წლებიდან ფირმებისა და ბანკების მმართველობით სტრუქტურაში განვითარებულ ქვეყნებში შეიქმნა სპეციალური მმართველობითი სტრუქტურები, რომლებმაც კონტროლინგის სამსახურის სახელწოდება მიიღო.

კონტროლინგი - ეს არის მენეჯმენტის კონცეფცია, მიმართული ბანკის საქმიანობის ყველა სახეობის (მმართველობითი, საწარმოო, გასაღებისა და ა. შ.) კოორდინაციასა და კონტროლზე, რათა წარმატებით მივაღწიოთ სტრატეგიულ მიზნებს. სხვა სიტყვებით კონტროლინგი ეს არის ბანკის ეფექტიანი მართვისა და მისი გრძელვადიანი არსებობის უზრუნველყოფის კონცეფცია. კონტროლინგის სამსახური შემდეგ ფუნქციებს ასრულებს:

- ინფორმაციის შეგროვებისა და ანალიზის საფუძველზე ყველა ქვედანაყოფის ფუნქციონირებაზე კონტროლს;
- კონტროლიორი გერმანელი ეკონომისტების ხატოვანი გამოთქმით უნდა იყოს ყველაზე ინფორმირებული ადამიანი ორგანიზაციაში;
- ხელმძღვანელობის დახმარება, რაც გამოიხატება პრობლემების გამოვლენისა და გადაწყვეტის ხელშეწყობაში.

კონტროლიორი შეიძლება შევადაროთ ლოცმანს გემზე. ბანკის უმაღლესი ხელმძღვანელობა განსაზღვრავს „გემის დანიშნულების პუნქტს“-საბოლოო მიზანს, მარკეტოლოგი „კაფავს კვალს“-განსაზღვრავს კურსს, სტრატეგიის რეალიზაციის გზებს, ხოლო კონტროლიორს „მიჰყავს გემი ამ კურსით“(ახორციელებს სტრატეგიაზე კონტროლს და მის კორექტირებას. როგორც კოპნტროლინგის სფეროში ცნობილი გერმანელი მეცნიერი მაიერი აღნიშნავს, კონტროლიორი არის ის ვინც ყველაზე მეტს სწავლობს, შეუძლია, იცის, სისტემატიურად აზროვნებს და მოქმედებს ჰარმონიულად გარემოსთან ორიენტირდება რა დასახულ მიზნებსა და მომავალზე, რათა წარმატებით მართოს საწარმო. კონტროლინგის ძირითადი პრინციპია: „დღეს გავაკეთოდ ის, რაზედაც დანარჩენები ხვალ მხოლოდ იფიქრებენ.“

მაგრამ შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ საბანკო სტრატეგიისა და პოლიტიკის უზრუნველყოფა შემოიფარგლება მარკეტინგის და კონტროლინგის სამსახურის შექმნით. როგორც პრაქტიკა ადასტურებს სტრატეგიის წარმატებული რეალიზაციისათვის შესაძლოა საჭირო გახდეს ცვლილებები მთლიანად ბანკის ორგანიზაციულ სტრუქტურაში.

მარკეტინგ-ორიენტირებული საბანკო ორგანიზაცია

მრავალი წლის მანძილზე კომერციულ ბანკებში ბატონობდა ტრადიციული ანუ ფუნქციონალური ორგანიზაცია. ამ ტიპის საბანკო ორგანიზაციას აქვს გარკვეული უპირატესობა შიდასაბანკო სპეციალიზაციის მაღალი დონე, რაც მომსახურებათა უნაკლო ტექნიკურ შესრულებას განაპირობებს. მაგრამ აქედანვე გამომდინარეობს მისი ნაკლოვანებები: ვიწრო სპეციალიზაცია აძნელებს განყოფილებათა საქმიანობის კოორდინაციას და აღმოცენებული კომპლექსური პრობლემების გადაწყვეტას კლიენტებისათვის. განსაკუთრებით მკვეთრად ამ ამ ნაკლოვანებების აღმოფხვრის აუცილებლობა გამოაშკარავდა საბანკო ბაზრის გადაქცევისას მყიდველის ბაზრად, (კონკურენციის გაძლიერებასთან დაკავშირებით) რამაც მოითხოვა მარკეტინგული სამსახურის შექმნის აუცილებლობა. ტრადიციული მოდელის კრიტიკის საფუძველზე აღმოცენდა „მარკეტინგ-ორიენტირებული“ საბანკო ორგანიზაცია, რომელიც გულისხმობს რომ მომსახურებათა გასაღების საკითხები პრიორიტეტულია მათი წარმოების საკითხებთან შედარებით. ეს კი ნიშნავს, რომ მარკეტინგის სამსახური ბანკში წამოიწევს პირველ პლანზე და ყველა სხვა დანაყოფის საქმიანობის კოორდინირებას განახორციელებს. არსებობს „მარკეტინგ-ორიენტირებული“ საბანკო ორგანიზაციის ოთხი ძირითადი ვარიანტი:

1. ორგანიზაცია მომსახურებათა ჯგუფების მიხედვით;
2. ორგანიზაცია კლიენტების ჯგუფების მიხედვით;
3. მატრიცული ორგანიზაცია;
4. დივიზიონალური ორგანიზაცია.

მომსახურებათა ჯგუფების მიხედვით ორგანიზაცია გარკვეულწილად ახლოსაა ტრადიციულთან. ამ დროს შენარჩუნებულია სპეციალიზებული განყოფილებები, მაგრამ ყოველ მათგანში გაწეულ მომსახურებათა ასორტიმენტის მრავალფეროვნებაზე დამოკიდებულებით შემოღებულია მომსახურებათა ჯგუფების მენეჯერების (პროდუქტ-მენეჯერების) ერთი ან რამოდენიმე თანამდებობა. ყოველი მათგანი განთავისუფლებულია რუტინული საქმიანობისაგან და ძალისხმევის კონცენტრირებას ახდენს ცალკეული მომსახურების, წარმოებისა და გასაღების ორგანიზაციაზე-დაკავებულია მარკეტინგით მხოლოდ საკუთარ მონაკვეთზე. ატარებს საბაზრო კვლევებს, აკონტროლებს რამდენად შეესაბამება მომსახურებათა ასორტიმენტი სამომხმარებლო მოთხოვნას, შეიმუშავებს მომსახურებათა ახალ სახეობებს, დაკავებულია რეკლამით, გასაღების სტიმულირებით. ძალზედ მნიშვნელოვანი პრობლემაა მისი უფლებამოსილებათა სფეროს განსაზღვრა. ამ პრობლემის გადაწყვეტის ხასიათზე დამოკიდებულებით განასხვავებენ ორგანიზაციის ორ ინტერპრეტაციას: **ფუნქციონალურს და ინტეგრაციულს**. ფუნქციონალური ინტერპრეტაციის თანახმად ჯგუფის მენეჯერი აღჭურვილია სათათბირო უფლებამოსილებით. მას არ არ აქვს განკარგულებათა გაცემის უფლება და არ ატარებს პერსონალურ პასუხისმგებლობას თავისი წინადადებების რეალიზაციისათვის. ინტეგრაციული ინტერპრეტაციის თანახმად მომსახურებათა ჯგუფის მენეჯერი წარმოადგენს წრფივ ქვეგანყოფის გადაწყვეტილებათა მიღებისა და განკარგულებათა გაცემის უფლებით, აგრეთვე მათ განხორციელებაზე პასუხისმგებლობით.

კლიენტების ჯგუფების მიხედვით ორგანიზაციის ძირითადი განმასხვავებელი ნიშანია ის რომ ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურა იგება არა მომსახურებათა ასორტიმენტის, არამედ კლიენტურის ხასიათზე დამოკიდებულებით. ყოველი კომერციული განყოფილება პასუხისმგებელია ერთი მიზნობრივი ჯგუფის მომსახურებაზე, გასწევს რა ნებისმიერ აუცილებელ მომსახურებას.

მატრიცულ ორგანიზაციაში კომბინირებულია ორგანიზაციული სტრუქტურის აგების ორი კრიტერიუმი: მართვის ეკონომიკური ფუნქციები და მომსახურებათა ჯგუფები. ფუნქციონალურ განყოფილებებთან ერთად ბანკში წარმოდგენილია მომსახურებათა ჯგუფების მენეჯერების ინსტიტუტი. ეს მენეჯერები ფლობენ გადაწყვეტილებათა მიღების უფლებამოსილებას, „თავიანთი“ ჯგუფის ფარგლებში და ახორციელებენ სხვა განყოფილებათა საქმიანობის კოორდინაციას, რაც ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში არის აუცილებელი. ამ მოდელის ნაკლოვანებაა კონფლიქტების აღმოცენების შესაძლებლობა ფუნქციონალური განყოფილებების ხელმძღვანელებსა და მენეჯერებს შორის.

დივიზიონალური ორგანიზაცია გულისხმობს ბანკის დაყოფას რიგ მსხვილ დივიზიონებად, ანუ მომგებიანობის ცენტრებად (profit centers), ან მომსახურებათა ჯგუფების მიხედვით. თავისებურება ის არის, რომ დივიზიონალურ მენეჯერებს დაგეგმვისა და გადაწყვეტილებების მიღების ფართო უფლებამოსილებასთან ერთად აკისრიათ სრული პასუხისმგებლობა თავისი დივიზიონების მოგებაზე. ამგვარად ბანკი პრაქტიკულად ნაწილდება რიგ დამოუკიდებელ ბანკად. მათთან ერთად შენარჩუნებულია ზოგი ფუნქციონალური განყოფილება, რომლებიც ასრულებენ დირექციის კონსულტანტის როლს და ეხმარებიან დივიზიონს გადაწყვეტილებათა

მიღებაში. უმაღლესი ხელმძღვანელობა ახორციელებს მხოლოდ საკონტროლო ფუნქციებს და ერევა დივიზიონების საქმიანობაში მხოლოდ განსაკუთრებულ საქმიანობაში. დივიზიონალიზაცია წარმოადგენს უნივერსალიზაციის ლოგიკურ დასასრულს. სპეციალიზებულ ბანკს მისი ერთგვაროვანი ასორტიმენტიდან გამომდინარე დივიზიონები არ სჭირდება. მაგრამ მეორის მხრივ ერთიანი უნივერსალური ბანკის დაყოფა რამდენიმედ რომლებსაც მნიშვნელოვანწილად ერგვაროვანი ასორტიმენტი აქვთნიშნავს სპეციალიზაციისაკენ დაბრუნებასთუმცა ახალ ხარისხობრივ დონეზე. ყველაზე ცხადად ეს ტენდენცია ვლინდება მსხვილი კომერციული ბანკების მიერ შვილობილი კომპანიების შექმნისას, როგორცაა მაგ. სალიზინგო, ფაქტორინგული კომპანიები.

დივიზიონალიზირებისას მარკეტინგული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია, რომ კლიენტების კონსულტირება უნდა განხორციელდეს ერთ ქვედანაყოფში კვალიფიციური და კომპეტენტური კონსულტანტების-კონტრაქტორების მიერ. ამ ორგანიზაციული სტრუქტურის აშკარა უპირატესობა კლიენტურის მომსახურების კომპლექსურობაა. სირთულე კი ის არის, რომ კონტრაქტორს ძალზედ მაღალი კვალიფიკაცია უნდა ჰქონდეს. ამიტომ ნაცვლად ერთი „ყოვლისმცოდნე“ კონტრაქტორისა კონსულტირების სფერო შეიძლება დაიყოს პრობლემურ სექტორებად, შეიქმნას საკონსულტაციო ცენტრები.

ამგვარად კონკურენციის გაძლიერებასთან ერთად საბანკო -ორგანიზაციულმა სტრუქტურამ სერიოზული ცვლილებები განიცადა, რაც გამოიხატება მარკეტინგული ფილოსოფიის დანერგვით. სათანადო კონკურენტული სტიმულების არარსებობა მარკეტინგული ფილოსოფიის ფორმირებისათვის, როგორც საქმიანობის და აზროვნების გარკვეული სტილისა, განაპირობებს მარკეტინგის დანერგვის მცდელობების უმეტესობის წარუმატებლობას ბანკებში. მარკეტინგის სამსახურის შექმნა წარმოადგენს აუცილებელ მაგრამ არასაკმარის პირობას საბანკო მარკეტინგის სისტემის ფუნქციონირებისათვის. საბანკო კონკურენციის განვითარებას მოსდევს საბანკო ინსტიტუტების ევოლუციის აუცილებლობა ტრადიციულიდან მარკეტინგ-ორიენტირებულ საბანკო ორგანიზაციისაკენ.

ბაზარზე შეთავაზებული საბანკო პროდუქტები

საბანკო ბაზარზე საქონელს წარმოადგენს საბანკო პროდუქტები და მომსახურება. საბანკო პროდუქტების განმასხვავებელი ნიშანია მათი არამატერიალური და ფულადი ხასიათი. **ტრადიციული** საბანკო პროდუქტებია: საკრედიტო, სადეპოზიტო, საანგარიშსწორებო, საინვესტიციო, პლასტიკური ბარათების მომსახურება. მათ თან ახლავს **დამატებითი პროდუქტები**: ინკასაცია, დოკუმენტებისა და ფასეულობების გადაზიდვა, ვალუტის კონვერტაცია, რისკის მართვა. **არატრადიციული პროდუქტებია**: ნდობითი ოპერაციები, ფაქტორინგი, ფორფეიტინგი, ლიზინგი, გარანტიების გაცემა, დეპოზიტარული საქმიანობა, კლიენტის ფასეულობათა შენახვა.

საბანკო მომსახურება წარმოადგენს კონკრეტული არამატერიალური საბანკო პროდუქტების სახესხვაობას და გამოიხატება ბანკის ქმედებებით, რომელიც მიმართულია კლიენტის კონკრეტული ფულადი ხასიათის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. მაგ. თუ საბანკო პროდუქტია ბარათების გამოშვება და მომსახურება, საბანკო მომსახურებაა იურიდიული პირებისთვის -Visa Business;

Eurocard/Master Card Business, Visa Classic და სხვ. ფიზიკური პირებისათვის: Visa Classic, EuroCard MasterCard Business, Visa Gold „პრივილეგირებული“, „შელავათიანი“, „წარმომდგენისა“.

საბანკო ოპერაცია - ბანკის ქმედებათა ტექნიკური, ბუღალტრული, ფინანსური და სხვა ხერხები, რომელთა ერთობლიობა და გარკვეული შეხამება გამოიხატება საბანკო მომსახურების შექმნის ტექნოლოგიით. მაგ. თუ საქმე გვაქვს ისეთ საბანკო პროდუქტთან, როგორიცაა სადეპოზიტო, ამ დროს საბანკო მომსახურებაა: 1. კლიენტების- იურიდიული პირების ანგარიშის გახსნა და წარმოება, რაც ხორციელდება ისეთი ოპერაციებით როგორიცაა: ანგარიშის გახსნა, საჩეკო წიგნაკების გაცემა, ნაღდი ფულის მიღება ანგარიშზე, ნაღდი ფულის გაცემა ანგარიშიდან, ფულის გადარიცხვა კლიენტის დავალებით, გადარიცხვების პირობების შეცვლა, ანულისრება და დაბრუნება, ამონაწერის გაცემა, პროცენტების დარიცხვა და სხვ. 2. კლიენტების - ფიზიკური პირების ანგარიშების წარმოება, და გახსნა, და 3. ბანკების საკორესპონდენტო ანგარიშების წარმოება, (ოპერაციები: ანგარიშის გახსნა და წერილობითი დასტურის გაცემა, ანგარიშის დახურვა და წერილობითი დასტურის გაცემა, ამონაწერების გაცემა ანგარიშიდან, სახსრების მოძიება ბანკი კორესპონდენტის დავალებით და სხვ.)

საბანკო მომსახურების **ფასის ძირითადი ფორმებია**: პროცენტი, დისკონტი და საკომისიო. აღნიშნულ ფასებზე ისეთი ფაქტორები ახდენს გავლენას, როგორიცაა: მომსახურების თვითღირებულება, ბანკისთვის მისაღები რენტაბელობის დონე, ბაზარზე მოცემული მომსახურების მოთხოვნა-მიწოდება და სხვ.

ბანკის საკრედიტო ოპერაციები და მათი ორგანიზება

ეკონომიკურ ლიტერატურაში გვხვდება კრედიტების კლასიფიკაცია შემდეგი **ნიშნების მიხედვით**: დანიშნულების; გამოყენების სფეროს; სარგებლობის ვადების; უზრუნველყოფის; გაცემისა და დაფარვის მეთოდის და საპროცენტო განაკვეთის სახეობის მიხედვით.

დანიშნულების მიხედვით საბანკო კრედიტები იყოფა შემდეგ ჯგუფებად: სამრეწველო, სასოფლო-სამეურნეო, სავაჭრო, საინვესტიციო, იპოთეკური. სამრეწველო სესხები მიეცემათ საწარმოებსა და ორგანიზაციებს წარმოების გაფართოებისათვის, მასალების შესაძენად, ხარჯების დასაფარად. სასოფლო-სამეურნეო სესხები მიეცემათ ფერმერებს და გლეხურ მეურნეობებს მიწის დასამუშავებლად მოსავლის ასაღებად. სამომხმარებლო სესხები მიეცემათ ფიზიკურ პირებს გადაუდებელ საჭიროებათა დასაფარავად ბინების, სახლების მშენებლობისათვის. იპოთეკური სესხები გაიცემა უძრავი ქონების დაგირავებით საცხოვრებლის მშენებლობის, შეძენის ან რეკონსტრუქციისათვის.

გამოყენების სფეროს მიხედვით საბანკო კრედიტები შეიძლება იყოს ორი სახის: სესხები ძირითადი ან საბრუნავი კაპიტალის დასაფინანსებლად.

სარგებლობის ვადების მიხედვით საბანკო კრედიტები შეიძლება იყოს: ონკოლური (მოთხოვნამდე) და ვადიანი. ონკოლური სესხები ექვემდებარება დაბრუნებას ფიქსირებულ ვადაში კრედიტორისაგან ოფიციალური შეტყობინების მიღების შემდეგ. ისინი მოითხოვენ სტაბილურ პირობებს სასესხო კაპიტალების ბაზარზე. ვადიანი კრედიტები კი მიღებულია დაიყოს მოკლევადიანად, საშუალო და გრძელვადიანად.

უზრუნველყოფის მიხედვით კრედიტები იყოფა: არაუზრუნველყოფილად (საბლანკო) და უზრუნველყოფილად. საბლანკო კრედიტები მიეცემათ პირველხარისხოვან მსესხებლებს რაიმე სახის დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის გარეშე. უზრუნველყოფის სახეობაზე დამოკიდებულებით მიღებულია კრედიტების დაყოფა **საგირავნოებად, გარანტირებულებად და დაზღვეულებად**. საბანკო პრაქტიკაში ასევე მიღებულია კრედიტების დაყოფა უზრუნველყოფის არა სახეობის, არამედ ხარისხის მიხედვით. ამასთან დაკავშირებით გამოიყოფა უზრუნველყოფილი, არასაკმარისად უზრუნველყოფილი და არაუზრუნველყოფილი კრედიტები. უზრუნველყოფილია სესხი, რომელსაც აქვს უზრუნველყოფა გირაოს სახით იმ შემთხვევაში როცა გირაო პასუხობს შემდეგ მოთხოვნებს:

- მისი რეალური (საბაზრო) ღირებულება საკმარისია ბანკისთვის სესხის მიხედვით ძირითადი თანხის, ხელშეკრულების მიხედვით ყველა პროცენტის ასევე საგირავნო უფლებების რეალიზაციასთან დაკავშირებული შესაძლო ხარჯების კომპენსაციისათვის.
- ყველა იურიდიული დოკუმენტაცია ბანკის საგირავნო უფლებებთან მიმართებით ფორმდება ისეთნაირად, რომ დრო აუცილებელი გირაოს რეალიზაციისთვის არ აღემატება 150 დღეს იმ დღიდან, როდესაც ბანკისთვის აუცილებელი ხდება საგირავნო უფლებების რეალიზაცია.

არასაკმარისად უზრუნველყოფილი სესხი-ისეთი სესხია, რომელსაც აქვს უზრუნველყოფა გირაოს სახით, მაგრამ ის არ პასუხობს თუნდაც ერთ მოთხოვნათაგანს, რომელიც წაყენება სესხს. არაუზრუნველყოფილი სესხი კი ისეთი სესხია, რომელსაც ან არა აქვს უზრუნველყოფა გირაოს სახით ან აქვს გირაო მაგრამ არ პასუხობს მოთხოვნებს.

გაცემის ხერხის მიხედვით საბანკო კრედიტები შეიძლება დაიყოს კრედიტებად რომლებიც ატარებენ კომპენსაციურ ან საგადასახდელო ხასიათს. კომპენსაციური კრედიტი გულისხმობს სასესხო სახსრების მიმართვას მსესხებლის ანგარიშსწორების ანგარიშზემის მიერ ადრე გაწეული ხარჯების ანაზღაურების მიზნით. საგადასახდელო კრედიტის არსი ისაა, რომ მსესხებელი აუცილებლობის მიხედვით გადასცემს ბანკს მასთან შემოსულ საანგარიშსწორებო-საგადასახდელო დოკუმენტებს და სასესხო სახსრები მიიმართება უშუალოდ ამ დოკუმენტების გასანაღდეblად.

დაფარვის ხერხის მიხედვით საბანკო კრედიტები იყოფა სესხებად, რომლებიც იფარება ერთდროულად და სესხებად, რომლებიც იფარება ნაწილ-ნაწილ. სესხის დაფარვა ნაწილ-ნაწილ გულისხმობს კრედიტის დაფარვას ორი ან მეტი გადასახდელით დაკრედიტების მთელი ვადის განმავლობაში. დაბრუნების კონკრეტული ვადები განისაზღვრება საკრედიტო ხელშეკრულებით.

საპროცენტო განაკვეთის სახეობის მიხედვით კრედიტები იყოფა ფიქსირებულ ან მცურავ საპროცენტო განაკვეთად. სესხები ფიქსირებული საპროცენტო განაკვეთით გულისხმობს დაკრედიტების მთელი პერიოდისთვის საპროცენტო განაკვეთის ზღვრული განაკვეთის დაწესებას, მისი გადასინჯვის უფლების გარეშე. მოცემულ შემთხვევაში მსესხებელი თავის თავზე იღებს ვალდებულებას გადაიხადოს პროცენტები, შეთანხმებული პირობებით, იმის მიუხედავად სასესხო კაპიტალის ბაზარზე რა ცვლილებები მოხდება. დაკრედიტება მცურავი საპროცენტო განაკვეთით გულისხმობს საპროცენტო განაკვეთის გამოყენებას რომლის მოცულობაც პერიოდულად

გადაისინჯება. მოცემულ შემთხვევაში საპროცენტო განაკვეთი შედგება ორი ნაწილისაგან ძირითადი განაკვეთი, რომელიც იცვლება ბანკის კონიუქტურაზე დამოკიდებულებით და დანამატისაგან რომელიც წარმოადგენს ფიქსირებულ სიდიდეს. **მოცულობის მიხედვით** მიღებულია საბანკო კრედიტების დაყოფა მცირე, საშუალო და მსხვილ სესხებად. თუმცა საბანკო პრაქტიკაში არ არსებობს მოცულობის მიხედვით კლასიფიკაციის ერთიანი მიდგომა

დაკრედიტების პრინციპები

დაკრედიტების პრინციპებზე მსჯელობა, თეორიული საკითხია, რომელსაც დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. დაკრედიტების პრინციპები ეკონომიკურ ლიტერატურაში განიხილება სხვადასხვაგვარად: როგორც ბანკების მიერ ფულადი სახსრების სესხად გაცემის ძირითადი წესები; როგორც კრედიტის ეკონომიკური კანონების რეალიზაციის ხერხები; როგორც დაკრედიტების სისტემის მთავარი ელემენტი; როგორც დაკრედიტების ფუნდამენტალური პირობები, რომლითაც გაიცემა კრედიტი მსესხებელზე; როგორც დაკრედიტების სისტემის საფუძველი, რამეთუ ასახავენ კრედიტის არსსა და შინაარსს, აგრეთვე ობიექტური ეკონომიკური კანონების მოთხოვნებს. „დაკრედიტების პრინციპებთან ერთად ეკონომიკაში გვხვდება ცნება „კრედიტების პრინციპები“. ამავე დროს ეს არ არის იდენტური ცნებები. ნებისმიერ ეკონომიკურ კატეგორიას, მათ შორის კრედიტსაც აქვს განსაზღვრული, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი არსი, ასრულებს თავის ფუნქციებს და ამოცანებს, მაგრამ ეკონომიკურმა კატეგორიამ „მოქმედება“ რომ დაიწყოს აუცილებელია გარკვეული პირობები. კრედიტთან მიმართებით აუცილებელია განისაზღვროს დაკრედიტების მექანიზმის **ამოსავალი ელემენტი**, ანუ დაკრედიტების პრინციპები, მაგრამ არა კრედიტის პრინციპები. მეცნიერ-ეკონომისტი ო. ლავრუშინი იკვლევდა რა ამ საკითხებს მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ კრედიტის მოძრაობა ექვემდებარება გარკვეულ სპეციფიკურ კანონებს-კრედიტის კანონებს. ასეთს ის მიაკუთვნებდა:

1. სახსრების გეგმაზომიერი დაბრუნებითობის კანონი;
2. საკრედიტო სახსრების დაცულობის კანონი.

სწორედ კრედიტის კანონები უნდა იყოს ამოსავალი დაკრედიტების პრინციპების შემუშავებისას. მხოლოდ ამ შემთხვევაში უპასუხებს დაკრედიტების მექანიზმი კრედიტის არსსა და და გახდება მართლაც მომუშავე მექანიზმი.

ეკონომისტ-მეცნიერთა უმრავლესობა აღიარებს საბანკო დაკრედიტების ისეთ პრინციპებს როგორიცაა: მიზნობრივი გამოყენება (**მიზნობრიობა**); **ვალიანობა** და **უზრუნველყოფა**. დაკრედიტების დამატებითი პრინციპების სახით გამოიყოფა: დიფერენცირებულობა, საფასურიანობა, ეფექტიანობა.

რადგანაც საბანკო დაკრედიტების პრინციპები წარმოადგენს დაკრედიტების მექანიზმის ამოსავალ ელემენტს, რომლითაც იქმნება კონკრეტული პირობები კრედიტის ფუნქციონირებისათვის, მისი შესაბამის სფეროში გამოყენებისათვის და ამით განისაზღვრება კრედიტის როლი მეურნეობაში, ამიტომ აუცილებელია, რომ დაკრედიტების მექანიზმში განსახიერდეს კრედიტის, როგორც ეკონომიკური კატეგორიის სპეციფიკური თავისებურებები. ამის მიღწევა კი მხოლოდ მაშინ არის შესაძლებელი, თუ საბანკო დაკრედიტების პრინციპს საფუძვლად დაედება კრედიტის კანონები, წინააღმდეგ შემთხვევაში მოცემულმა კანონებმა შეიძლება არ მიიღონ

მატერიალიზაცია საბანკო დაკრედიტების პრინციპებში შედეგად დაკრედიტების მექანიზმი აგებული იქნება კრედიტის არსობრივი თავისებურებების გათვალისწინების გარეშე, რამაც შეიძლება მიგვიყვანოს მეურნეობაში საბანკო კრედიტის როლის შესუსტებამდე და სხვა ნეგატიურ მოვლენებამდე. რომელი პრინციპები უნდა დაედოს საფუძვლად საბანკო საბანკო დაკრედიტებას, რომ დაცულ იქნეს კრედიტის კანონები?

კრედიტის წამყვან კანონს წარმოადგენს „სახსრების დაბრუნებითობის კანონი“, მაგრამ როგორაა შესაძლებელი, რომ დაბრუნებითობა, როგორც კრედიტის ატრიბუტი გადაიქცეს სპეციფიკურად აქტიურ თვისებად, ამის გაკეთება შესაძლებელია დაკრედიტების მექანიზმის საშუალებით. აუცილებელია ჩავრთოთ ამ პრინციპების შემადგენლობაში ისეთები, რომლებიც უზრუნველყოფს გასესხებული სახსრების თავისდროულ დაბრუნებას, ამ მიზანს სავსებით პასუხობს **ვადიანობის პრინციპი**, ის მოწოდებულია განსაზღვროს როგორც კრედიტის გამოყენების დროითი საზღვრები, ისე მისი დაბრუნების კონკრეტული ვადები.

ერთმანეთისაგან უნდა გავმიჯნოთ ორი ცნება: კრედიტის სარგებლობის ვადა და კრედიტის დაფარვის ვადა. ზოგჯერ ისინი ემთხვევიან კიდეც ერთმანეთს. ეს ხდება საბრუნავ საშუალებებზე დანახარჯების დაკრედიტებისას. ძირითად საშუალებებზე დანახარჯების დაკრედიტებისას ისინი არ ემთხვევიან ერთმანეთს. მაგ. ახალი ტექნიკის დანერგვისას კრედიტით სარგებლობის ვადა სამი ნაწილისგან შედგება: დასაკრედიტებელი ღონისძიების მიხედვით სამუშაოთა დროისაგან, ათვისების პერიოდისა და დაკრედიტებული ხარჯების ანაზღაურების ვადისაგან. ასეთი კრედიტი იფარება ობიექტზე სამუშაოების დასრულების შემდეგ ან თუ აუცილებელია დანერგილი ტექნიკის ათვისების პერიოდის შემდეგაც. აქედან გამომდინარე ძირითად ფონდებში დანახარჯებზე კრედიტის დაფარვის ვადა მნიშვნელოვნად მცირეა კრედიტით სარგებლობის ვადაზე. ამიტომ დაკრედიტების ვადიანობის პრინციპი მოითხოვს კრედიტით სარგებლობის ვადის განსაზღვრას და არა მისი უბრალოდ დაფარვის ვადისა. ამ პირობებში დიდ მნიშვნელობას იძენს კრედიტით სარგებლობის ვადების ასევე მისი დაფარვის ვადების ეკონომიკურად დასაბუთებული დაწესება.

ვადიანობის პრინციპი მიმართულია საგადახდელო დისციპლინის განმტკიცებისაკენ. ბანკები ახდენენ ეკონომიკურ ზემოქმედებას იმ საწარმოებზე, რომლებიც არღვევენ ამ დისციპლინას საპროცენტო განაკვეთების გამოყენების გზით. აგრეთვე ყველა იმ შესაძლებლობების გამოყენებით, რაც დაფიქსირებულია საკრედიტო ხელშეკრულებაში. მხოლოდ ვადიანობის პრინციპი არ არის საკმარისი კრედიტის ისეთი კანონის მოქმედების უზრუნველსაყოფად, როგორცაა სახსრების დაბრუნებითობა. თავისი სპეციფიკიდან გამომდინარე კრედიტი არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ნებისმიერი დანახარჯების განსახორციელებლად. მისი მიმართვა შესაძლებელია მხოლოდ ეკონომიკურად მიზანშეწონილ ხარჯებზე, რომლებსაც აქვთ დაბრუნებითი საფუძველი. ამიტომ დაკრედიტების მნიშვნელოვან პრინციპს წარმოადგენს მისი **მიზნობრიობა**. ეს პრინციპი მოწოდებულია განსაზღვროს კრედიტის გამოყენების საზღვრები.

კრედიტის მეორე კანონს წარმოადგენს საკრედიტო სახსრების **დაცულობის კანონი**. ის გულისხმობს სასესხო სახსრების სრულ და თავისდროულ დაფარვას. პრაქტიკაში ეს კანონი რომ არ დაირღვეს დაკრედიტების მექანიზმში უნდა იყოს ჩადებული შესაბამისი

პრინციპები. სასესხო სახსრების თავისდროული დაბრუნების მისაღწევად ბანკები იყენებენ დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის სხვადასხვა ფორმას. აქედან ჩნდება აუცილებლობა დაკრედიტების პრინციპის სახით გამოიყოს კრედიტის უზრუნველყოფის პრინციპი. ყველა გაცემული კრედიტი როდია დაკავშირებული მატერიალურ უზრუნველყოფასთან. ასეთ შემთხვევაში კრედიტის დაბრუნებითობის აუცილებელი პირობაა საწარმოს ფინანსური მდგომარეობა, მისი კრედიტუნარიანობა.

დასახელებული პრინციპები: ვადიანობა, მიზნობრიობა, უზრუნველყოფა სავსებით უწყობენ ხელს კრედიტის კანონების უზრუნველყოფას და აქედან გამომდინარე შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს საბანკო დაკრედიტების პრინციპების სახით. დაკრედიტების ყველა პრინციპი ურთირთმორის მჭიდროდაა დაკავშირებული. მაგ. მიზნობრიობის პრინციპის არასწორმა შესრულებამ შეიძლება მიგვიყვანოს კრედიტის გამოყენებამდე არარაციონალური მიმართულებით. ნაკლოვანებები დაკრედიტების უზრუნველყოფის პრინციპის რეალიზაციაში გაართულებენ ვადიანობის პრინციპის შესრულებას. ამავე დროს მოკლევადიანი და გრძელვადიანი საბანკო დაკრედიტების პრინციპები უნდა იყოს ერთიანი, რამდენადაც ისინი ასახავენ ერთიანი კრედიტის-საბანკო კრედიტის არსსა და კანონებს. რაც შეეხება მის სახესხვაობებს (მოკლევადიანი, გრძელვადიანი, საბრუნავ საშუალებებში, ძირითად ფონდებში) სპეციფიკა მდგომარეობს კონკრეტული ობიექტისადმი მიმართებით დაკრედიტების მექანიზმის შინაარსის თავისებურებებში, მაგრამ არ ეხება თავად საბანკო დაკრედიტების პრინციპებს, როგორც მის ამოსავალ ელემენტებს.

მოკლევადიანი დაკრედიტების პროცესის ორგანიზება

დაკრედიტება პირობითად რამდენიმე ეტაპად იყოფა:

- საკრედიტო განაცხადის განხილვა და კლიენტთან გასაუბრება;
- კლიენტის კრედიტუნარიანობის ანალიზი;
- საკრედიტო ხელშეკრულების მომზადება, დადება და კრედიტის გაცემა;
- სესხის შესაძლო დანაკარგის რეზერვის ფორმირება;
- ბანკის კონტროლი ხელშეკრულების შესრულებაზე და კრედიტის დაფარვაზე;
- ბანკის მუშაობა პრობლემურ სესხებთან.

1. საკრედიტო განაცხადის განხილვა და კლიენტთან გასაუბრება: კლიენტმა, რომელიც ბანკს მიმართავს კრედიტისათვის უნდა წარადგინოს საკრედიტო განაცხადი, რომელშიც მიეთითება: კრედიტის თანხა, გამოყენების ვადა, სავარაუდო უზრუნველყოფა, კლიენტისთვის მისაღები საპროცენტო განაკვეთი. ბანკი ასევე მოითხოვს, რომ განაცხადს თან ახლდეს შესაბამისი დოკუმენტები და ფინანსური ანგარიშები, რომელთა საგულდაგულო ანალიზი, მას შემდეგ მოხდება, რაც ბანკის წარმომადგენელი ჩაატარებს წინასწარ ინტერვიუს განმცხადებელთან და გააკეთებს დასკვნას გარიგების პერსპექტიულობაზე. ეს დოკუმენტებია:

- კრედიტზე მოთხოვნის ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება, დაგეგმილი ხარჯების და პროდუქციის რეალიზაციიდან მოსალოდნელი შემოსულობების გაანგარიშებით;
- ფინანსური ანგარიში, რომელიც მოიცავს ბალანსსა და მოგება-ზარალის ანგარიშს. ბალანსი აჩვენებს საწარმოს აქტივების, ვალდებულებებისა და კაპიტალის

სტრუქტურას, მოგება-ზარალის ანგარიში იძლევა მონაცემებს საწარმოს შემოსავლებსა და ხარჯებზე, ასევე წმინდა მოგების განაწილების შესახებ;

- ანგარიში სალაროს შემოსულობათა მოძრაობის შესახებ;
- საშინაო საფინანსო ანგარიშები, ისინი დეტალურად ახასიათებენ კომპანიის ფინანსურ მდგომარეობას, რესურსებზე მოთხოვნილების ცვლილებას წლის განმავლობაში;
- საშინაო მმართველობითი ანგარიშები-ეს დოკუმენტები შეეხება ოპერაციებსა და ინვესტიციებს, დებიტორულ და კრედიტორულ დავალიანებას, გაყიდვათა და მარაგების ცვლილებას;
- დაფინანსების პროგნოზი-იგი შეიცავს მომავალი შემოსავლების, ხარჯების, პროდუქციის წარმოებაზე დანახარჯების, დებიტორული დავალიანების, ნაღდ ფულზე მოთხოვნილების, კაპიტალდაბანდებების შეფასებას, ბალანსისა და მოგება-ზარალის პროგნოზულ ვარიანტებს;
- ბიზნეს-გეგმები-ბევრი საკრედიტო განაცხადი დაკავშირებულია დამწყები საწარმოების დაფინანსებასთან, რომლებსაც მოცემულ ბანკში ჯერ არ გააჩნია ფინანსური ანგარიშები და დოკუმენტაცია, ამიტომ ბანკი ასეთი კლიენტისგან ითხოვს დაწვრილებითი ბიზნეს-გეგმის წარდგენას, კერძოდ ქონებაზე საკუთრების უფლების დამდგენ დოკუმენტს, ვალდებულების კრედიტის თავისდროულ დაბრუნებაზე (გარანტიები, სადაზღვევი პოლისები, თავდებობები), სადამფუძვნებლო ხელშეკრულება, სხვა ბანკში ანგარიშების დამადასტურებელი ცნობა, ბარათები ხელმოწერის ნიმუშებით და ბეჭდით.

საკრედიტო განაცხადი შემოდის შესაბამის საკრედიტო მუშაკთან, რომელსაც იხილავს **ორი დღის** განმავლობაში. განაცხადის განხილვაც განსხვავებულია პირველადი კლიენტისა და იმათ მიმართ, ვისაც ბანკში აქვს დადებითი საკრედიტო ისტორია. კრედიტის გაცემა შემოწმების გარეშე არ დაიშვება, მიუხედავად დოკუმენტების წესრიგში ყოფნისა და თანამდებობის პირების უფლებამოსილებისა. რამდენადაც ბანკი ოპერირებს ძირითადად მოზიდული სახსრებით, ამიტომ საკრედიტო განაცხადის განხილვისას უნდა გაითვალისწინოს მეანაბრეთა წინაშე ვალდებულებათა დაფარვის პერსპექტივა და დადებითი დასკვნის გამოტანამდე შეაფასოს რისკი-სესხის დაუფარაობის ალბათობა. თუ წინასწარი გამოკვლევისას ბანკი ვერ მიიღებს დამაკმაყოფილებელ პასუხს ძირითად საკითხებზე განაცხადი უყოყმანოდ უნდა იქნეს უარყოფილი. ამასთან კლიენტს უნდა აუხნას უარის მიზეზი. ვერც სოლიდური უზრუნველყოფის არსებობა, ვერც სხვა რაიმე დადებითი ფაქტორი ვერ შეძლებენ კრიზისული სიტუაციის თავიდან აცილებას, თუ სესხი საფუძველშივე არ წარმოადგენს დასაბუთებულს. უეჭველია გირაოს ან სხვა რაიმე უზრუნველყოფის არსებობა მნიშვნელოვნად ამცირებს დაკრედიტების რისკს, მაგრამ ანალიზისას მხოლოდ გირაოს მხედველობაში მიღება არასწორია. ამავე დროს უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ არ არსებობს ყოველმხრის უნაკლო სესხი. ბანკის ხელმძღვანელობისა და რიგითი მუშაკების პროფესიული მომზადება სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ კრედიტის გარიგების ძლიერ და სუსტ მხარეებს მისცეს სწორი შეფასება და მიღებულ იქნეს დასაბუთებული გადაწყვეტილება. განაცხადის განხილვის შემდეგ საკრედიტო ოფიცერი ეცნობა წარდგენილ იურიდიულ და ფინანსურ დოკუმენტებს. შემდეგ ეტაპზე

ხდება კლიენტთან გასაუბრება, რომელიც მას აძლევს შესაძლებლობას დაასაბუთოს კრედიტის აუცილებლობა, ბანკის წარმომადგენელი კი აფასებს კლიენტის გულწრფელობას, პატიოსნებას, პროფესიულ უნარს. თუ კლიენტი საკმარისად დამაჯერებელი არ არის მიზნისა და მისი მიღწევის რეალურობის მითითებაში, იბადება ეჭვი მის წესიერებასა და ხელშეკრულების პირობები შესრულებაზე, ეს გარემოებები უნდა იქნეს გათვალისწინებული, როგორც ძლიერი ნეგატიური ფაქტორი საკრედიტო განაცხადის განხილვისას. კრედიტზე უარი შეიძლება ითქვას შემდეგ მიზეზთა გამო: თუ მიზნები და მისი მიღწევის სასუალებები განსხვავდება საკრედიტო პოლიტიკისაგან; თუ მსესხებლის საკუთარი წილი საწარმოს საერთო კაპიტალში მცირეა; თუ არსებობს ეჭვები კლიენტის მიმართ. ამ შემთხვევაში განაცხადი ჩაეკვრება ცალკე საქმეში, რომლებმაც ვერ მიიღეს დაკმაყოფილება, თუ წინასწარი ინტერვიუს შედეგების მიხედვით ბანკი გადაწყვეტს გააგრძელოს კლიენტთან მუშაობა, მაშინ დგება შემდეგი ეტაპი.

2. მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ანალიზი: კრედიტუნარიანობის ანალიზი იწყება მსესხებლის შესახებ ინფორმაციის შეგროვებით, მსესხებლის დარგის თავისებურებების და პერსპექტივების გათვალისწინებით და ფინანსური ანალიზის ჩატარებით. საკრედიტო რისკის ანალიზი ეყრდნობა კრედიტუნარიანობის ოთხ ასპექტს: **დარგობრივი ასპექტი** - ასახავს დარგის განვითარების პროცესებს და პოზიციას რომელიც კომპანიას უჭირავს დარგში. **ფინანსური ასპექტი** - განსაზღვრავს მსესხებლის უნარს მიიღოს საკმარისი ფულადი სახსრები რომლებიც წარმოადგენს კრედიტის დაფარვის ძირითად წყაროს. ან შესაძლებლობას აუცილებლობის შემთხვევაში მიმართოს არსებული უზრუნველყოფის რეალიზაციას. მაგ. ძირითადი საშუალებების სამ ძირითად კომპონენტს წარმოადგენს რენტაბელობა, ლიკვიდობა, და ფინანსური ბერკეტი (ნასესხები და საკუთარი საშუალებების თანაფარდობა). **მმართველობითი ასპექტი** მართვის ხარისხი განისაზღვრებასაწარმოს ხელმძღვანელთა ერთსულოვნებითა და კომპეტენტურობით, მათ მიერ კოლექტივის ხელმძღვანელობის ეფექტიანობით. მენეჯმენტის ნაკლოვანებებს შეუძლია შეუქმნას სირთულეები არა მარტო კრედიტის დაფარვას, არამედ უზრუნველყოფის რეალიზაციას. **კრედიტის უზრუნველყოფის ხარისხის ასპექტი** განსაზღვრავს ბანკის მხრივ გირაოს საგნის კონტროლის დონეს და შესაძლებლობას, მიიღონ უზრუნველყოფის რეალური ღირებულება მისი ლიკვიდაციისას. ეყრდნობა რა ამ ოთხი ასპექტის ანალიზს, ბანკმა ისეთნაირად უნდა მოახდინოს დაკრედიტების სტრუქტურირება, რომ მინიმუმამდე დაიყვანოს გამოვლენილი რისკებისადმი მიდრეკილება, უზრუნველყოს საჭირო შემოსავლიანობა და საკრედიტო ხელშეკრულების შესაბამისობა საკრედიტო პოლიტიკის პრინციპებთან, ასევე სწორად გააფორმოს დოკუმენტები და განახორციელოს სახსრების გადარიცხვა.

ძირითადი ფინანსური კოეფიციენტები. ისინი ახასიათებენ საწარმოს ლიკვიდობის მდგომარეობას. მათ შეესაბამება შემდეგი უმნიშვნელოვანესი კოეფიციენტები: ლიკვიდობის, საქმიანობის ეფექტიანობის, ფინანსური სტრუქტურის. რენტაბელობის - მომგებიანობის ანალიზისას გაითვალისწინება როგორც მთლიანი მოგება, ასევე წმინდა მოგება. ლიკვიდურობის ანალიზი წარმოადგენს მსესხებლის ანალიზის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან ნაწილს, რამდენადაც ის ყველაზე მეტად შეესაბამება კრედიტუნარიანობის ანალიზის მიზნებს. კერძოდ რამდენად შესწევს მსესხებლს უნარი, შეასრულოს ბანკის წინაშე აღებული ვალდებულებები საკრედიტო ხელშეკრულების

შესაბამისად. ბალანსის ლიკვიდობის ანალიზისას გამოიანგარიშება ორი ძირითადი კოეფიციენტი: მიმდინარე ლიკვიდობის კოეფიციენტი (საბრუნავი საშუალებები/ მოკლევადიანი ვალდებულებები) და სასწრაფო ლიკვიდობის კოეფიციენტი. (საბრუნავი საშუალებები სასაქონლო მატერიალურ ფასეულობათა მარაგების გამოკლებით/ მოკლევადიანი ვალდებულებები). მაგრამ ბალანსის ლიკვიდობის შეფასების უდავო მნიშვნელობასთან ერთად საწარმოს უნარს დაფაროს მოკლევადიანი დავალიანება უფრო ზუსტად ახასიათებს ფულადი სახსრების მოძრაობის ანალიზი.

ძირითადი საქმიანობის ეფექტიანობის მაჩვენებლები უპირველესად საინტერესოა საწარმოს ხელმძღვანელებისათვის, მაგრამ ის მნიშვნელოვანია ბანკისთვისაც, რადგან საშუალებას იძლევა შეფასდეს ბანკის მენეჯმენტის ხარისხი და მსესხებლის უნარი გადაიხადოს კრედიტზე პროცენტები.

ფონდუკუგების მაჩვენებელი (საერთო შემოსავალი-ამონაგები/აქტივები) წარმოადგენს ექსტენსიურ მაჩვენებელს, რომელიც ახასიათებს საწარმოს აქტივების გამოყენების მასშტაბს-რამდენი ლარის პროდუქციას იღებს მსესხებელი თავისი ძირითადი და საბრუნავი ფონდების ერთი ლარიდან.

გაყიდვების რენტაბელობის მაჩვენებელი(მოგება/საერთო შემოსავალი- ამონაგები) აჩვენებს ბაზარზე მუშაობის ეფექტიანობას-რამდენია მოგების ხვედრითი წონა მსესხებლის პროდუქციის ერთ ლარში.

აქტივების რენტაბელობის მაჩვენებელი(მოგება/აქტივები) წარმოადგენს პირველი ორი მაჩვენებლიდან წარმოებულს და გვიჩვენებს რამდენ მოგებას იღებს მსესხებელი თავისი აქტივებიდან.

საკუთარი კაპიტალის რენტაბელობა(მოგება/საკუთარი კაპიტალი) წარმოადგენს წამყვანს საწარმოს მფლობელებისათვის, ნაკლებ მნიშვნელოვანია კრედიტორისათვის. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას საკრედიტო ანალიზისას იძენს **დაფარვის კოეფიციენტი**-თანაფარდობა მსესხებლის საერთო მოგებასა და საპროცენტო გადასახდელებს შორის.

ფინანსური სტრუქტურის შეფასების წამყვანი **კოეფიციენტია-ფინანსური ბერკეტი**.- თანაფარდობა ნასესხებ და საკუთარ სახსრებს შორის. რაც უფრო დაბალია ეს კოეფიციენტი მით უკეთესია. რაც მეტი საკუთარი სახსრები აქვს კომპანიას, მით უფრო იოლია მისთვის შეეწინააღმდეგოს ფინანსურ სიძნელეებს. თავისთავად კოეფიციენტები გამოთვლილი მხოლოდ ერთი საანგარიშო პერიოდისათვის უმნიშვნელოა, მაგრამ აღებული სისტემურად რამდენიმე კვარტლის ან წლისათვის ხდება მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი და გვეხმარება განვსაზღვროთ ტენდენციები. განსაკუთრებული მნიშვნელობას ანალიზისას იძენს მათი შედარება სხვა საწარმოების, დარგების ანალოგიურ მაჩვენებლებთან.

ფულადი სახსრების მოძრაობის ანალიზი შესაძლოა წარმოადგენდეს ყველაზე მნიშვნელოვანს საკრედიტო ანალიზისთვის. რადგან ფულადი სახსრების მოძინება წარმოადგენს კრედიტის დაფარვის ძირითად წყაროს. თუ არ არსებობს ეს წყარო, მაშინ კრედიტი არ უნდა გაიცეს. ფულადი სახსრების მოძრაობის ანალიზი წარმოებს მიმდინარე მდგომარეობის, განვლილი პერიოდების და ფულადი სახსრების მოძრაობის პროგნოზის კუთხით. ანალიტიკოსი ამზადებს ფულადი სახსრების მოძრაობის პროგნოზსა და ანალიზს საწარმოს უნარის შესაფასებლად შეასრულოს თავისი

ვალდებულებები საკრედიტო ხელშეკრულების მიხედვით. ანალიტიკოსები მუშაობენ ფულადი სახსრების მოძრაობის რამდენიმე პროგნოზზე. მაგ. ერთ-ერთი სცენარი შეესაბამება გაყიდვების უდიდეს მოცულობას ან უმცირეს მოცულობას. რამდენიმე პროგნოზით მუშაობის ჩატარებამ **მგრძნობიარობის** ანალიზის სახელწოდება მიიღო. ანალიტიკოსის უმნიშვნელოვანესი ამოცანა მდგომარეობს საწარმოს უნარის განსაზღვრაში დაფაროს კრედიტი, თუ დადგა ყველაზე ცუდი შემთხვევა. მას შემდეგ რაც წარმოდგენილია ანალიზისთვის ფინანსური ანგარიშები, რომლებიც შეესაბამება თანამედროვე სტანდარტებს, აუცილებელია შესწავლილ იქნეს ფულადი სახსრების მოძრაობა არა მარტო მოგება-ზარალის ანგარიშთან შეპირისპირებით, არამედ ბალანსთანაც. პირველ რიგში ანალიტიკოსი იხილავს ფულადი სახსრების მოძრაობას განვლილ პერიოდში.

არსებობს განვლილ პერიოდში ფულადი სახსრების მოძრაობის გაანგარიშების ორი მეთოდი: **პირდაპირი და არაპირდაპირი**. პირდაპირი მეთოდი ითვლება უფრო ზუსტად, ვინაიდან გამომდინარეობს წმინდა შემოსავლიდან და გადის ბალანსისა და მოგება-ზარალის ანგარიშის ყველა მუხლს. გაანგარიშების ალგორითმი არაპირდაპირი მეთოდისას იწყება მხოლოდ წმინდა მოგებიდან და ითვლება ნაკლებად ზუსტად.

ბანკების მიერ გამოიყენება ფულადი სახსრების მოძრაობის ანალიზის შემდეგი ძირითადი **კოეფიციენტები**: მსესხებლის საერთო დავალიანება/ფულადი სახსრების ბალანსთან; სამეურნეო საქმიანობიდან შემოსული თანხა/პროცენტებთან, რომელიც გადაიხდება. პირდაპირი მეთოდის გამოყენების დროს ძირითადი ყურადღება უნდა დაეთმოს ფულადი სახსრების შემოდიანებას, მსესხებლის სამეურნეო საქმიანობიდან სწორედ ეს მუხლი წარმოადგენს ბანკის სესხის დაფარვის კონტროლირებად წყაროს. არსებობს ორი მიზეზი, რის გამოც აღნიშნული მაჩვენებელი შეიძლება იყოს უარყოფითი:

- გაყიდვების უარყოფითი რენტაბელობა (ბაზარზე სუსტი პოზიციის ან პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციაზე მაღალი დანახარჯების გამო);
- საწარმოს საბრუნავი კაპიტალის მოძრაობაში შეყოვნება (დებიტორული დავალიანების გადახდასა და საწარმოო მარაგების შექმნაში).

რომელ მიზეზს აქვს რეალურად ადგილი განისაზღვრება დამატებითი ინფორმაციის მოზიდვით. მოგება-ზარალის ანგარიში მოიცავს ინფორმაციას გაყიდვათა რენტაბელობის ანალიზისათვის, ხოლო საბალანსო ინფორმაციის მოზიდვით შეიძლება საბრუნავი კაპიტალისა და მისი ცალკეული შემადგენლების ბრუნვადობის მაჩვენებლების გაანგარიშება. კაპიტალის ბრუნვადობის სიტუაციას განსაკუთრებით ამწვავებს არგადახდების კრიზისი, რომელიც მკვეთრად ამცირებს ბანკისთვის მისაღები საკრედიტო რისკის მქონე მსესხებლების რიცხვს.

3. საკრედიტო ხელშეკრულების მომზადება და დადება

კრედიტის გაცემის მიზანშეწონილობის თაობაზე გადაწყვეტილება მიიღება ან უფლებამოსილი თანამდებობის პირის მიერ ან ბანკის მმართველობითი ორგანოს მიერ. გამგეობის გადაწყვეტილებით განისაზღვრება საკრედიტო განყოფილების უფროსის, გამგეობის თავმჯდომარის მოადგილის უფლებამოსილებები დგინდება მაქსიმალური თანხები, რომელთა ფარგლებშიც შეიძლება გაიცეს სესხები. ზოგ ბანკში საკრედიტო ოფიცერი მხოლოდ შეიმუშავებს სესხის პირობებს და ამზადებს მასალას, ხოლო

დამტკიცების უფლება აქვს უმაღლეს ადმინისტრაციას და საკრედიტო კომიტეტს, რომელიც შედგება დირექტორებისა და გამოცდილი საკრედიტო მუშაკებისაგან. ზოგ ბანკში კი საკრედიტო ოფიცერი იღებს გადაწყვეტილებას ყველა საკრედიტო განაცხადის მიხედვით და შემდგომ საკრედიტო კომიტეტი ამტკიცებს მას. საკრედიტო კომიტეტის შემადგენლობაში შედიან: გამგეობის, საკრედიტო, იურიდიული, სავალუტო და კომერციული განყოფილებების წარმომადგენლები, ასევე ბანკის მთავარი ბუღალტერი. დოკუმენტების პაკეტი, რომელიც გადაეცემა საკრედიტო კომიტეტს განსახილველად მოიცავს: განაცხადს, საკრედიტო ექსპერტის დასკვნას, მსესხებლის საანკეტო ფურცელს, უსაფრთხოების სამსახურის დასკვნას, იურიდიული სამსახურის დასკვნას. საკრედიტო კომიტეტის გადაწყვეტილება კრედიტის გაცემის თაობაზე ფორმდება **შეთანხმების ოქმით**, რომელიც კონფიდენციალურ დოკუმენტს წარმოადგენს.

კრედიტზე უარის შემთხვევაში საკრედიტო ოფიცერი აცნობებს კლიენტს და უგზავნის მას მოტივირებულ უარს ხელმძღვანელის ხელმოწერით. ასევე აკეთებს აღნიშვნას კრედიტზე უარის შესახებ რეგისტრაციის წიგნში. კლიენტს მისი თხოვნის საფუძველზე უბრუნებს დოკუმენტებს და იტოვებს დოკუმენტების ასლს. ათავსებს კრედიტების გაცემაზე უარების საქმეში დოკუმენტების ასლს.

მას შემდეგ რაც მიღებულია თანხმობა სესხის გაცემაზე ბანკი შეუდგება საკრედიტო ხელშეკრულების შემუშავებას. ამ ეტაპს ეწოდება **სესხის სტრუქტურირება**. სტრუქტურირების პროცესში ბანკი განსაზღვრავს კრედიტის სახეობას, თანხას, ვადას, დაფარვის ხერხს, უზრუნველყოფას, კრედიტის ფასს.

პირველი საკითხი, რომელის აინტერესებს ბანკს არის **კრედიტის მიზანი**, რადგან ის წარმოადგენს რისკის ხარისხის მნიშვნელოვან ინდიკატორს. ბანკი თავს არიდებს თანხის გაცემას სპეკულაციური ოპერაციებისათვის, რამეთუ დაფარვა დაკავშირებული იქნება საეჭვო და კანონით აკრძალულ საქმიანობასთან.

კრედიტის თანხა: ბანკი ამოწმებს განაცხადის დასაბუთებულობას კრედიტის თანხასთან მიმართებით, ზოგჯერ კლიენტი თავს იკავებს მოიხზოს საკმარისი თანხა, ფიქრობს რომ შემდგომ ისევ მიმართავს ბანკს თანხის გასაზრდელად ან პირიქით ითხოვს მეტ თანხას იმ მიზნით რომ მოთხოვნილი თანხიდან იმდენს მაინც მიიღებს რაც მას ესაჭიროება, ამიტომ ბანკმა მიიღებს რა კლიენტის გაანგარიშებებს, კარგად უნდა აწონოს რამდენად საკმარისია მოთხოვნილი კრედიტი და შეიტანოს მასში კორექტივები.

კრედიტის დაფარვა : კრედიტის გაცემისას მკაფიოდ უნდა განისაზღვროს კრედიტის დაფარვის წყარო. არსებობს ორი ძირითადი წყარო: **შემოსავლის შემოსვლის ხარჯზე ან აქტივების გაყიდვიდან**. ამიტომ ბანკმა კარგად უნდა შეამოწმოს შეესაბამება თუ არა კლიენტის მიერ შემოთავაზებული პირობები მის რეალურ შესაძლებლობებს. საწარმოს კრედიტუნარიანობა დამოკიდებულია მოგების მიღების სიდიდეზე და რეგულარულობაზე, რაც შეეხება აქტივების რეალიზაციას, როგორც სესხის დაფარვის მეთოდს, ძირითადი საფრთხე ის არის, რომ ამონაგები მათი გაყიდვიდან შეიძლება იყოს გაცილებით ნაკლები, ვიდრე სესხის ოდენობაა. ამიტომ ბანკმა ყოველივე უნდა წინასწარ გაითვალისწინოს და აიღოს კლიენტისგან ვალდებულება სესხის აუნაზღაურებელი ნაწილის დაფარვისა საკუთარი სახსრების ხარჯზე.

სესხის ვადა: რაც უფო ხანგრძლივია სესხის ვადა მით მეტია რისკი-ალბათობა იმისა რომ აღმოცენდება გაუთვალისწინებელი სირთულეები და კლიენტი ვერ შეძლებს სესხის დაბრუნებას ხელშეკრულების პირობებზე დაყრდნობით.

უზრუნველყოფა: საკრედიტო გარიგების მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს ის თუ როგორი აქტივების დაგირავებას შეძლებს მსესხებელი უზრუნველყოფის სახით ვინ არის უზრუნველყოფის პატრონი, უზრუნველყოფის საგნის ადგილმდებარეობა, დანახარჯები შენახვაზე, როგორაა შეფასებული ქონება. გადაწყვეტილება სესხის გაცემაზე უნდა ეფუძვნებოდეს თავად დასაფინანსებელი პროექტის ღირსებებს, და არა უზრუნველყოფის მიმზიდველობას.. უზრუნველყოფის გარეშე კრედიტი მხოლოდ მაშინ გაიცემა, თუ მსესხებელი მაღალსაიმედოა.

საპროცენტო განაკვეთი: იგი განისაზღვრება მოლაპარაკებათა პროცესში და ყალიბდება სასესხო კაპიტალების ბაზარზე კრედიტზე მოთხოვნისა და მისი მიწოდების გავლენით. განაკვეთი ვარირებს ასევე იმ რისკზე დამოკიდებულებით, რომელიც ახლავს მოცემულ სესხს მის სიდიდეზე, დაფარვის ვადაზე, მსესხებლის სადეპოზიტო ანგარიშის მდგომარეობასა და უზრუნველყოფაზე დამოკიდებულებით. განაკვეთებზე ასევე გავლენას ახდენს ჩვევები და ტრადიციები, ბანკებს შორის კონკურენცია, კანონით დადგენილი საპროცენტო განაკვეთის მაქსიმალური სიდიდე. საპროცენტო განაკვეთი კრედიტით სარგებლობისთვის, მათი გადახდის წესი, ფორმები და ვადები განისაზღვრება საკრედიტო ხელშეკრულებით. კრედიტზე საპროცენტო განაკვეთი შეიძლება გადაისინჯოს ბანკის მიერ საკრედიტო ხელშეკრულების მოქმედების განმავლობაში ეროვნული ბანკის სააღრიცხვო განაკვეთის ცვლილებისას, ასევე სასესხო კაპიტალების ბაზარზე განაკვეთების დონის ცვლილებისას. განაკვეთების ცვლილება ბანკს ცალმხრივად შეუძლია მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ საკრედიტო ხელშეკრულებაში იქნება ჩანაწერი ასეთი ცვლილების შესახებ.

საკრედიტო ექსპერტმა უნდა შესთავაზოს კლიენტს წინადადებები მომავალი კრედიტის პირობების თაობაზე. შესაძლებელია შეთავაზებული პირობები განსხვავდებოდეს კლიენტის განაცხადისგან, მაგრამ მოლაპარაკების პროცესში ხდება მხარეთა პოზიციების დაახლოება და კომპრომისამდე მისვლა.

სესხის მიხედვით დოკუმენტაციას აქვს დიდი მნიშვნელობა. არასწორად შედგენილმა დოკუმენტებმა შეიძლება მიგვიყვანოს მსხვილ დანაკარგებამდე. ბანკმა საკრედიტო დოსიეში შემდეგი დოკუმენტები უნდა შეინახოს:

- საკრედიტო მუშაკის დასკვნა საკრედიტო განყოფილების უფროსის ვიზით;
- ამონაწერი საკრედიტო კომიტეტის სხდომის ოქმიდან;
- ყველა ადრე ჩამოთვლილი დოკუმენტები, სადამფუძვნებლოს გარდა. (ეს უკანასკნელი ინახება საოპერაციო განყოფილებაში).
- საკრედიტო ხელშეკრულება;
- კრედიტის დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის გირაოს, თავდებობის სადაზღვევო პოლისის ან სხვა ტიპის ხელშეკრულება;
- დაგირავებული ქონების შეფასების აქტი;
- იურიდიული და უსაფრთხოების სამსახურის დასკვნები;
- ბანკის მიერ განვლილი პერიოდისთვის მსესხებლის საქმიანობის ანალიზი;

- განკარგულება საოპერაციო განყოფილებას სასესიო ანგარიშის გახსნასა და სესხის გაცემაზე.

საკრედიტო ხელშეკრულება წარმოადგენს ვრცელ გაშლილ დოკუმენტს, რასაც ხელს აწერს ორივე მხარე და მოიცავს ყველა პირობის დაწვრილებით გადმოცემას. მისი ძირითადი განყოფილებებია:

- საერთო დებულებები(აქ მიეთითება მხარეთა დასახელება, კრედიტის სახეობა, მისი თანხა, ვადა, მიზანი, საპროცენტო განაკვეთი, უზრუნველყოფის პირობები, კრედიტის გაცემისა და დაფარვის წესი, კრედიტზე პროცენტების დარიცხვისა და გადახდის წესი);
- მსესხებლის უფლებები და ვალდებულებები;
- ბანკის უფლებები და ვალდებულებები;
- მხარეთა პასუხისმგებლობა;
- დავათა გადაწყვეტის წესი;
- ხელშეკრულების მოქმედების ვადა;
- მხარეთა იურიდიული მისამართები.

მსესხებელს უფლება აქვს მოითხოვოს ბანკისგან კრედიტი იმ მოცულობით და პირობებით, რაც გათვალისწინებულია ხელშეკრულებაში, ვადამდე დაფაროს სასესიო დავალიანება, მოითხოვოს ხელშეკრულების ვადის პროლონგაცია ობიექტური მიზეზების გამო და სხვ. მსესხებელი ვალდებულებას იღებს: გამოიყენოს კრედიტი ხელშეკრულებით განსაზღვრული პირობებით; დააბრუნოს სესხი ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადაში, თავისდროულად გადაიხადოს პროცენტები, წარადგინოს ბალანსი და სხვა დოკუმენტები, უზრუნველყოს ბანკში წარსადგენი მონაცემების უტყუარობა, დაუშვას ბანკის წარმომადგენლები ხელშეკრულების პირობების შესრულების გაკონტროლების მიზნით ყველა თავის ნაგებობაში; წარუდგინოს ბანკს ყველა მონაცემი მესამე პირისგან მიღებული და მისაღები კრედიტების თაობაზე, წინასწარ აცნობოს ბანკს ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის ცვლილების თაობაზე, რეორგანიზაციის ან ლიკვიდაციისას დაუყონებლივ დაფაროს დავალიანება სახელშეკრულებო ვადაზე დამოუკიდებლად.

ბანკს უფლება აქვს განახორციელოს გაცემული კრედიტის უზრუნველყოფის შემოწმება; ასევე შეამოწმოს კრედიტის მიზნობრივი გამოყენება; საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების დარღვევისას შეუწყვიტოს სესხის მიწოდება მსესხებელს და წარადგინოს გადასახდელად ადრე გასესხებული სახსრები, აიღოს მსესხებლისაგან კრედიტის პროლონგაციისთვის საკომისიო გასამრჯელო, დაუთმოს მსესხებლის თანხმობით სხვა საკრედიტო ორგანიზაციას თავისი უფლებები.

ბანკი ვალდებულებას იღებს მისცეს კრედიტი კლიენტს ხელშეკრულების პირობების გათვალისწინებით მოცულობით და ვადებით, მოაწოდოს ინფორმაცია მსესხებელს ნორმატიულ დოკუმენტებში ცვლილებების შესახებ, რომელსაც განახორციელებს ეროვნული ბანკი. საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების დარღვევისთვის მეოთხე განყოფილებაში მოცემულია მხარეთა პასუხისმგებლობა ვალდებულებების დარღვევისთვის ორივე მხარის შემთხვევაში.

საკრედიტო ხელშეკრულების შედგენის შემდეგ ის უნდა იყოს ვიზირებული ბანკის იურიდიული სამსახურის მიერ. საკრედიტო ხელშეკრულებისა და გირაოს

ხელშეკრულების ხელმოწერას ახორციელებს: მსესხებლის მხრიდან დირექტორი და მთავარი ბუღალტერი. ბანკის მხრიდან ხელშეკრულებას ხელს აწერენ დირექტორი და მთავარი ბუღალტერი ასევე ის წევრები, რომლებიც მოხსენიებულია ტექსტში. დაუშვებელია კლიენტის მიერ ფაქსიმილეს გამოყენება. კლიენტი ხელს აწერს ხელშეკრულების ყველა გვერდს, რის შემდეგაც დოკუმენტების კომპლექტი გადაეცემა კლიენტს, ხოლო მეორე კომპლექტი თანმხლები დოკუმენტებით ინახება ბანკის **საკრედიტო დოსიეში**. თუ საკრედიტო კომიტეტის გადაწყვეტილებით აუცილებელია კრედიტის დაზღვევა, ის ფორმდება სადაზღვევო ხელშეკრულებით. საკრედიტო ექსპერტი ვალდებულია თვალი მიადევნოს სადაზღვევო შენატანების გადახდას.. საკრედიტო ხელშეკრულება ძალაში შედის ორივე მხარის მიერ ხელის მოწერიდან.

საკრედიტო ხელშეკრულების შესაბამისად, სადაც განსაზღვრულია სესხის ძირითადი ეკონომიკური და იურიდიული პარამეტრები, ხორციელდება კრედიტის გაცემა. მსესხებლის მოთხოვნილებისა და ბანკის ინტერესებიდან გამომდინარე შეიძლება გაიხსნას **მარტივი სასესხო ანგარიში ან ოვერდრაფტი**. დავალიანება აისახება აქტიური სასესხო ანგარიშის დებეტის მიხედვით, კრედიტის მიხედვით-დაფარვა. სასესხო ანგარიშის გახსნის დასაბუთებულობა მოწმდება დოკუმენტით -საოპერაციო განყოფილებისადმი განკარგულებით, რომელსაც ხელს აწერს უფლებამოსილი პირი და საკრედიტო მუშაკი.

4.რეზერვი სესხების შესაძლო დანაკარგებისათვის

რეზერვი სესხების შესაძლო დანაკარგებისათვის იქმნება სასესხო ანგარიშის გახსნასა და კრედიტის გაცემასთან ერთად. ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის ბრძანებით. ყველა კომერციულ ბანკს მოეთხოვება საერთო რეზერვების შექმნა. სესხების კლასიფიკაცია წარმოებს ხუთი კატეგორიის მიხედვით, მათ შორის:

ა. სტანდარტული სესხები: სესხი კლასიფიცირდება „სტანდარტულად“, თუ მისი ძირითადი თანხის და პროცენტის მუდმივად გადახდა დროულად წარმოებს, ამასთან, მსესხებლის კაპიტალი და გადახდის უნარი სტაბილურია. ეს კლასიფიკაცია მისაღებია, როდესაც მსესხებელი ფინანსურად ძლიერია და აქვს საკმარისი კაპიტალი, რათა შეამციროს უარყოფითი ზეგავლენა მოულოდნელი მოვლენებისაგან, ასრულებს მომგებიანობასთან დაკავშირებულ თავის მიზნებს და აქვს საკმარისი ნაღდი ფული, რათა დროულად დააკმაყოფილოს ყველა ვალდებულება, მათ შორის აღნიშნული აქტივიც.„სტანდარტულად“ კლასიფიცირებული სესხისთვის მიღებული გირაო ან იზოთეკა გამოყენებული იქნება, როგორც უსაფრთხოების დამატებითი კომპონენტი, თუმცა მაინც საჭიროა მისი სწორად რეგისტრაცია და დოკუმენტურად დადასტურება. ბიზნესისათვის გაცემული სესხის შემთხვევაში, ზემოთ მოყვანილ ფინანსურ მახასიათებლებთან ერთად მსესხებელმა უნდა დაამტკიცოს, რომ მისი ბიზნეს-გეგმა რეალურია და პრაქტიკულად განხორციელებადი, და რომ მისი ძირითადი პროდუქცია და მარკეტინგული სტრატეგია სტაბილურია და კონკურენტუნარიანი. „სტანდარტულად“ კლასიფიცირებული სესხი წარმოადგენს ნორმალურ მდგომარეობას, მაგრამ ყველა კომერციულ ბანკს მაინც მოეთხოვება საერთო რეზერვის შექმნა თითოეული „სტანდარტულად“ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი **ნაშთის 2%-ის** ოდენობით.

ბ. საყურადღებო სესხები: სესხი კლასიფიცირდება „საყურადღებოდ“, თუ: იგი ადეკვატურად არის დაცული, მაგრამ პოტენციურად სუსტია. მიუხედავად იმისა, რომ სესხის გაცემის დროს მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობა და გადახდის უნარი სტაბილური ჩანდა, შემდეგში გამოჩნდა განსაზღვრული ნაკლოვანებები და ტენდენციები. იმ შემთხვევაში, თუ ისინი არ გამოსწორდება, შესაძლოა გაჩნდეს ეჭვი მსესხებლის მიმართ, გააგრძელოს სესხის დროული დაფარვა. ასეთი სესხი ქმნის გაუმართლებელ საკრედიტო რისკს, მაგრამ არა ისეთს, რომ მიენიჭოს კლასიფიკაცია „არასტანდარტული“, იმიტომ, რომ საკრედიტო რისკი მოცემულ მომენტში მცირეა. ასეთი ნაკლოვანებების მაგალითებია ისეთი სიტუაციები, როდესაც საკრედიტო დოკუმენტაცია (ან მათი ნაწილი) დაკარგულია, არასრული ან მოძველებულია; როდესაც ბანკს არ ძალუძს აქტივების შესაბამისად მართვა ან მსესხებელთან სათანადო ურთიერთობა, ან როდესაც მთლიანად უზრუნველყოფილი სესხის შემთხვევაში, გირაო ან იპოთეკა დოკუმენტურად არ არის სწორად გაფორმებული, გადაცემული ან რეგისტრირებული, ანდა როდესაც არსებობს ინფორმაცია გირაოს ან იპოთეკის საეჭვო მდგომარეობასთან ან მის მონიტორინგთან და კონტროლთან დაკავშირებით; ბანკის განმეორებითი მოთხოვნის მიუხედავად მსესხებელმა ვერ მოახერხა ფინანსური ანგარიშგებების მიწოდება, მათ შორის საბალნსო უწყისის ან მოგება-ზარალის უწყისის, ან სამუშაო ან ბიზნეს-გეგმის, რაზეც არსებობდა შეთანხმება; მოსალოდნელია ისეთი მოვლენები მსესხებლის საქმიანობაში ან წარმოებაში, ან ისეთი მიმართულებები ბაზარზე, რომელთა გამოც შესაძლოა, რომ მსესხებლის მომავალი მოგება ან ბიზნესი გახდეს არასტაბილური, ანდა აღმოჩნდეს მნიშვნელოვნად გაუარესებული; - გირაოსთან ან იპოთეკასთან დაკავშირებული დოკუმენტაცია არ არის სწორად გაფორმებული, ან როდესაც გირაო ან იპოთეკა არ არის სწორად რეგისტრირებული, და ამ ორიდან რომელიმე სიტუაციას თან ერთვის გადახდის პირველადი წყაროს საშუალებით ამ ვალის სათანადო დაფარვის დაქვეითებული უნარი; სესხის ვადაგადაცილებული პროცენტი დაუფარავია და დამატებულია ძირითად თანხაზე; ნებისმიერი შეთანხმებული გადახდა ვადაგადაცილებულია 30 დღეზე ნაკლები პერიოდით. თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ამ კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი.

ყველა კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „საყურადღებოდ“ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის **გადაუხდელი ნაშთის 10%-ის** ოდენობით.

გ. არასტანდარტული სესხები სესხი კლასიფიცირდება „არასტანდარტულად“, თუ: იგი არაადეკვატურად არის დაცული მსესხებლის კაპიტალითა და გადახდის უნარით, ანდა გირაოს ან იპოთეკის ღირებულებით. „არასტანდარტულად“ კლასიფიცირებულ სესხს გააჩნია ისეთი სისუსტეები ან პრობლემები, რომლებიც საფრთხეს უქმნის დავალიანების დაფარვას ან საეჭვოს ხდის მთლიან გადახდას; სესხის გადახდის ძირითადი წყაროები, მათ შორის კაპიტალი და მოგება, არ არის საკმარისი ვალის გადასახდელად. ამიტომაც ბანკმა უნდა გამოიყენოს გადახდის სხვა წყაროები, როგორიცაა გირაოს ან იპოთეკის გაყიდვა, მსესხებლის სხვა აქტივების გაყიდვა ან მსესხებლის სხვა ვალ(ებ)ის რესტრუქტურისა. ამასთან, არსებობს სხვა ისეთი მნიშვნელოვნად უარყოფითი პირობები, როგორიცაა: ღირებულების მქონე და რეალიზებადი გირაოს ან იპოთეკის არარსებობა, მსესხებლის აუხსნელი და ხანგრძლივი

არყოფნა, ან საკუთარი ბიზნესისადმი უყურადღებობა. საბლანკო ან ნაწილობრივ უზრუნველყოფილ სესხს, როდესაც მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია სულ ცოტა 30 ან მეტი დღით, უნდა მიეცეს „არასტანდარტული“ სესხის კლასიფიკაცია, თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ასეთი კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი; მთლიანად უზრუნველყოფილ სესხს, როდესაც მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია სულ ცოტა 60 ან მეტი დღით, უნდა მიეცეს „არასტანდარტული“ სესხის კლასიფიკაცია, თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ამ კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი.

ყველა კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „არასტანდარტულად“ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 30%-ის ოდენობით.

დ. საექვო სესხები: სესხი კლასიფიცირდება „საექვოდ“, თუ მას აქვს „არასტანდარტულად“ კლასიფიცირებული სესხის მახასიათებლები, მაგრამ არსებულ პირობებში მისი გადახდა საექვოა ერთ-ერთი ისეთი სისუსტის გამო, როგორიცაა: გარკვეული და მნიშვნელოვანი ფაქტორის არსებობა, რომლიდან გამომდინარეც მოსალოდნელია ნაწილობრივი გადახდა უახლოეს პერიოდში და ამიტომ „უიმედო“ კლასიფიკაციის მინიჭება მოცემულ მომენტში საჭირო არ არის, სანამ ფაქტები უფრო არ გაირკვევა. „გარკვეული და მნიშვნელოვანი“ ფაქტორები მოიცავს ისეთ ფაქტორებს, როგორიცაა სესხის მიმდინარე ნაწილობრივი გადახდა ან გირაოს (იპოთეკის) დასაკუთრებისა და გაყიდვის პროცედურების დაწყება და განხორციელება უახლოეს მომავალში, ასევე დამატებითი გირაოს ან იპოთეკის ჩადების შესაძლებლობა, რითაც სესხი მთლიანად უზრუნველყოფილი გახდება. საბლანკო ან ნაწილობრივ უზრუნველყოფილ სესხს, როდესაც მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია სულ ცოტა 90 ან მეტი დღით, უნდა მიეცეს „საექვო“ სესხის კლასიფიკაცია, თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ამ კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი. მთლიანად უზრუნველყოფილ სესხს, როდესაც მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია სულ ცოტა 120 ან მეტი დღით, უნდა მიეცეს „საექვო“ სესხის კლასიფიკაცია, თუმცა ასეთი ვადაგადაცილება არ არის ამ კლასიფიკაციის ერთადერთი ან ძირითადი მიზეზი. ყველა კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „საექვოდ“ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის 50%-ის ოდენობით.

ე. უიმედო სესხები: სესხი კლასიფიცირდება „უიმედოდ“, თუ: მსესხებლის გადახდის უუნარობის გამო შეუძლებელია მისი ამოღება ან ამოღებადი თანხა იმდენად მცირეა, რომ იგი ბანკის ბალანსზე არ უნდა დარჩეს; გირაოს ან იპოთეკის მიუხედავად, მისი ძირითადი თანხის ან პროცენტის გადახდა ვადაგადაცილებულია 150 დღით; 150-ზე ნაკლები დღით ვადაგადაცილების მიუხედავად, მსესხებლის შესახებ მოპოვებულ ინფორმაციაზე დაყრდნობით, სესხის ამოღება მთლიანად შეუძლებელია ან ამოსაღებად მოსალოდნელი თანხები არ შეესაბამება ამოღებისათვის დახარჯულ დროსა და ხარჯებს. დანაკარგები სესხებიდან ბალანსზე აისახება იმ საანგარიშგებო პერიოდში, როდესაც დადგინდა, რომ მათი ამოღება შეუძლებელია. მათი საბუღალტრო აღრიცხვა უნდა შეწყდეს და ისინი უნდა ჩამოიწეროს ამავე პერიოდის ბალანსიდან. ბანკებმა ძალისხმევა უნდა მიმართონ „უიმედოდ“ კლასიფიცირებული სესხების კანონიერად ამოღებისაკენ

სათანადო ზომების გამოყენებით, ყველა არსებული გირაოს ან იპოთეკის დასაკუთრებასთან და გაყიდვასთან დაკავშირებული (კანონმდებლობით გათვალისწინებული) პროცედურების დაცვის ჩათვლით. ყველა კომერციულ ბანკს მოეთხოვება სპეციალური რეზერვის შექმნა თითოეული „უიმედოდ“ კლასიფიცირებული სესხისათვის სესხის ძირითადი თანხის გადაუხდელი ნაშთის **100%-ის ოდენობით**.

ბანკებმა ამ წესის შესაბამისად უნდა შექმნან ყველა სესხებისა და სხვა აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვები. ბანკის მენეჯმენტი პასუხისმგებელია იმის უზრუნველყოფისათვის, რომ ბანკს მუდმივად ჰქონდეს ადეკვატური რეზერვები. რეზერვების ადეკვატურობა თითოეულმა ბანკმა უნდა განიხილოს ყოველთვიურად და თუ აქტივებისა და მათი კლასიფიკაციის ზედმიწევნითი შესწავლის შემდეგ დადგინდება, რომ შესაძლო დანაკარგების რეზერვი არასაკმარისია, მენეჯმენტი იღებს გადაწყვეტილებას კლასიფიკაციის გათვალისწინებით დამატებითი რეზერვის შექმნაზე და ქმნის მას იმ ოდენობით, რომელიც საკმარისი იქნება მოსალოდნელი დანაკარგების დასაფარავად. ბანკები აქტივების შესაძლო დანაკარგების ადეკვატური რეზერვის შესაქმნელად დარეზერვებაზე გაწეულ ყველა ახალ რეზერვს გაატარებენ ხარჯებში და ასახავენ თავიანთ მიმდინარე მოგება-ზარალის უწყისში. ბანკის მიერ სასესხო პორტფელის ანალიზის შედეგად ჭარბი რეზერვის გამოვლენისას, ბანკი დაადებეტებს სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ანგარიშს და დააკრედიტებს ბანკის ხარჯების ანგარიშს. სესხის დაფარვისა და სხვა აქტივების ამოღების შეუძლებლობის დადგენის შემთხვევაში, ბანკებმა უნდა ჩამოწერონ „უიმედოდ“ კლასიფიცირებული აქტივები და შეამცირონ შესაძლო დანაკარგების რეზერვი მისი დადებეტებით და აქტივის ანგარიშის დაკრედიტებით. ბანკის მიერ სესხის ჩამოწერა გადახდის შეუძლებლობის გამო არ ჩაითვლება ვალის გაუქმებად. აღნიშნული ვალი უნდა დარჩეს სპეციალურ გარესაბალანსო ანგარიშებზე მისი ჩამოწერის დღიდან **ხუთი წლის განმავლობაში**. ბანკმა უნდა მიიღოს ზომები როგორც ვადაგადაცილებული პროცენტის, ისე ძირითადი თანხის ამოსაღებად. ასეთ აქტივზე, ბანკის სამეთვალყურეო საბჭოს შეხედულებისამებრ, პროცენტების დარიცხვა გაგრძელდება გარესაბალანსო ანგარიშზე, რათა კვლავ ხდებოდეს მიმდინარე ვალდებულების შესაფერისი ასახვა. 5-წლიანი პერიოდის განმავლობაში ბანკმა სულ ცოტა თვეში ერთხელ უნდა მიაწოდოს მსესხებელს ან მის სამართალმემკვიდრეს, ან წარმომადგენელს გადაუხდელი ძირითადი თანხის ნაშთისა და დარიცხული პროცენტის დამადასტურებელი ამონაწერი, რომელიც ზუსტად ასახავს გარესაბალანსო ანგარიშის ნაშთებს. თუ მოვალე ფარავს სესხს, რომელიც ჩამოიწერა საბალანსო უწყისიდან ბანკი თავიდან დაადებეტებს ფულადი სახსრების ანგარიშს და დააკრედიტებს აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვების ანგარიშს, რის შემდეგაც იგი დაადებეტებს აქტივების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის ანგარიშს და დააკრედიტებს დარეზერვებაზე გაწეული ხარჯების ანგარიშს. თუ მოვალე არ გადაიხდის ჩამოწერილ სესხს 5-წლის განმავლობაში, სესხის როგორც ძირითადი თანხა, ისე პროცენტები, გაუქმებული იქნება სპეციალური გარესაბალანსო უწყისის ანგარიშიდან ბუღალტრული სტანდარტების შესაბამისი გატარებების მეშვეობით, რაც არ ნიშნავს სესხის ამოღების პროცედურების შეწყვეტას.

5. კონტროლი საკრედიტო ხელშეკრულების პირობების შესრულებასა და კრედიტის დაფარვაზე.

საბანკო სესხის დაბრუნება ნიშნავს მსესხებლის მიერ მისთვის გაცემული სესხების და სასესხო სახსრებით სარგებლობისთვის პროცენტების შესაბამისი თანხების თავისდროულ და სრულ დაფარვას. სესხების დაბრუნების წყაროები იყოფა **პირველად და მეორადად (დამატებითად)**. პირველად წყაროს წარმოადგენს მსესხებლის შემოსავალი (იურიდიული პირებისათვის - ამონაგები ნაღდი ან/და უნაღდო ფორმით, ფიზიკური პირებისათვის - ხელფასი ან/და სხვა შემოსავალი) დამატებითად - მეორადად ითვლება ამონაგები დაგირავებული ქონების რეალიზაციიდან, გარანტიის ან სადაზღვევო ორგანიზაციის მიერ სახსრების გადარიცხვა. ბანკის მიერ პირველადი და მეორადი წყაროების გამოყენების წესი განსხვავებულია. სესხების დაფარვა მსესხებლის შემოსავლის ხარჯზე ბანკის მიერ რეგულირდება საკრედიტო ხელშეკრულებით. დაფარვა ხორციელდება გადახდის ვადის დადგომის დღეს სახსრების არსებობისას კლიენტის ანგარიშსწორების ანგარიშზე. სესხის დაფარვა მეორადი წყაროს ხარჯზე ნიშნავს ბანკის მიერ კუთვნილი ვალის იძულებით ამოღების მექანიზმის ამოქმედებას. ამ მექანიზმს აქვს სამართლებრივი უზრუნველყოფა (საკრედიტო ხელშეკრულების გარდა) საგირავნო ხელშეკრულების, საგარანტიო წერილის, სადაზღვევო პოლისის სახით. დამატებითი წყაროების გამოყენება მოითხოვს ბანკისაგან განსაკუთრებულ ძალისხმევას და დროს. მსესხებლის ქონების გირაოს გამოყენება გულისხმობს მიმართვას სასამართლოსა და არბიტრაჟში. აგრეთვე მოითხოვს საგირავნო სამართლის მიხედვით განსაზღვრული პირობების დაცვას, როგორც ბანკის ისე მსესხებლის მხრიდან. შედეგად წარმოიშვება ბანკის სარჩელის განხილვისა და დაკმაყოფილების ხანგრძლივი პროცედურა. სადაზღვევო ორგანიზაცია აუნაზღაურებს ბანკს ზარალს კრედიტის დაუბრუნებლობისაგან მხოლოდ საკრედიტო რისკის წარმოქმნის ფაქტორების გულდასმით შესწავლის შემდეგ და იმ პირობით თუ დაცულია სადაზღვევო ხელშეკრულების პირობები.

ძირითადი აქცენტი სესხის გაცემის შესაძლებლობის საკითხის გადაწყვეტისას უნდა მიეკუთვნოს პირველად წყაროს - შემოსავალს. თუ ჩნდება სერიოზული ეჭვი შემოსავლის როგორც სესხის დაფარვის ძირითადი წყაროს გამოყენების რეალურობაში, უმჯობესია სესხის გაცემაზე უარის თქმა. მეორადი წყაროები მხოლოდ ამყარებენ პირველადს, მაგრამ არ ცვლიან მას.

ყოველი ბანკი იყენებს მსესხებელთან **ქცევის თავის წესებს** განიხილავს მათ, როგორც კომერციულ საიდუმლოებას:

1. ბანკი ცდილობს საქმე ჰქონდეს იმ კლიენტებთან, ვისაც დიდი ხანია ცნობს ანუ ბანკი ირჩევს იმათ ვისაც ენდობა. შემთხვევითი მსესხებლები უნდა გამოირიცხოს;
2. ბანკი ზღუდავს დაკრედიტების ვადებს გათვლა მარტივია: რაც უფრო ხანმოკლეა ვადა მით მცირეა რისკის დონე;
3. ბანკი თანდათან ავითარებს კლიენტებთან ურთიერთობებს რამდენიმე თვეში სწავლობს მათ აკურატულობას, წესიერებას, წიგნიერებას;
4. ბანკი აღწევს რომ კრედიტების მაქსიმალურ რაოდენობას ჰქონდეს უზრუნველყოფა ამა თუ იმ ფორმით;

5. ბანკი აქტიურად იკავებს თავს კრედიტების უზრუნველყოფაში არალიკვიდური საქონლისა ან სხვა ქონების აღებისაგან, ასევე საექვო ფასიანი ქაღალდებისაგან.
6. ბანკი ხელშეკრულებაში რთავს დათქმას იმის შესახებ რომ მონაწილეთა შორის დავის წარმოქმნისას ის გადაეცემა გადასაწყვეტად **საარბიტრაჟოს სასამართლოს**;
7. საკრედიტო პროცესის ბოლო ეტაპზე როდესაც ახლოვდება ან უკვე დადგა კრედიტის დაბრუნების ვადა, ბანკი აქტიურად იყენებს თავისი ეკონომიკური უსაფრთხოების სამსახურს, რომელმაც უნდა იმოქმედოს მკაცრად, კანონის ფარგლებში აუცილებლობის შემთხვევაში მიჰყავს რა საქმე სასამართლომდე.

6. ბანკის მუშაობა პრობლემურ სესხებთან

მას შემდეგ, რაც კრედიტი გაიცემა, ბანკის მთავარ ამოცანას წარმოადგენს კრედიტზე დაკვირვების მიზნით აქტიური მუშაობა მის მართვაზე, რადგან პირობები, რომლებშიც კრედიტი გაიცა მუდმივად იცვლება. ამიტომ საკრედიტო ხელშეკრულების მოქმედების პერიოდში საკრედიტო მუშაკი ახორციელებს კონტროლს ხელშეკრულების პირობების შესრულებაზე. მსესხებლის ფინანსურ მდგომარეობაზე დაკვირვება გულისხმობს ყველა იმ ცვლილების შესახებ უტყუარი და ოპერატიული ინფორმაციის არსებობას, რომლიც ხდება მსესხებელთან. კერძოდ: მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის და მისი კრედიტუნარიანობის შემოწმება; დაგირავებული ქონების დაცულობა, მისი ლიკვიდობის შემოწმება, პროცენტების თავისდროულ შემოსვლაზე კონტროლი, სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვების ყოველთვიური კორექტირება უზრუნველყოფის ხარისხის და საკრედიტო ხელშეკრულების ცვლილებაზე დამოკიდებულებით, სასესო პორტფელის ყოველთვიური ანალიზი.

მსესხებლის მიმართ, რომელიც არღვევს ხელშეკრულების პირობებს შეიძლება ბანკმა გამოიყენოს შემდეგი ზომები:

- გააფრთხილოს მსესხებელი, რომ შეუწყდება დაკრედიტება;
- შეაჩეროს კრედიტის შემდგომი გაცემა;
- მოითხოვოს გაცემული კრედიტის ვადამდე დაფარვა.

ბანკს შეუძლია კრედიტი გასცეს მხოლოდ საიმედო მსესხებლებზე, მაგრამ ხელიდან გაუშვებს ბევრ მომგებიან შესაძლებლობებს. სირთულეები სესხის დაფარვასთან დაკავშირებით წარმოიქმნება არა შემთხვევით, არამედ ეს არის პროცესი, რომელიც გარკვეულ პერიოდში ვითარდება. ბანკის გამოცდილ მუშაკს მისი შემჩნევა ადრეულ სტადიაზე შეუძლია, სანამ სიტუაცია კონტროლიდან გამოვა. არსებობს მრავალრიცხოვანი შემაშფოთებელი სიგნალი, რომ მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობა უარესდება. (დებიტორული დავალიანების მკვეთრი ზრდა, ლიკვიდობის კოეფიციენტის შემცირება, გაყიდვათა მოცულობის შემცირება, ვადაგადაცილებული ვალების ზრდა, გადასახადების ბიუჯეტში შეუტანლობა, საწარმოს მომგებიანობის შემცირება, ხშირი თხოვნები შეცვალონ სესხის დაფარვის ვადა). ამ სიტუაციის აღმოჩენა ხდება ფინანსურ ანგარიშთა ანალიზის, მსესხებელთან პირადი კონტაქტების, მესამე პირთა შეტყობინების გზით. ამასთან გათვალისწინებული უნდა იქნეს, რომ ბანკის ზარალი (დანაკლისი) არ შემოიფარგლება მხოლოდ სესხის და პროცენტების გადაუხდელობით. ზიანი უფო დიდია კერძოდ: ირყევა ბანკის რეპუტაცია, დიდი ოდენობით ვადაგადაცილებულ კრედიტებს ბანკი მიჰყავს ინვესტორების ნდობის დაცემამდე, იზრდებას ადმინისტრაციული ხარჯები, იზრდება კვალიფიციური

კადრების წასვლის საფრთხე, სახსრები შეიძლება გაიყინოს არაპროდუქტიულ აქტივებში, აღმოცენდება მსესხებლის მხრიდან შემხვედრი სარჩელის საფრთხე. სირთულეების წარმოქმნის ძირითადი მიზეზი შეიძლება იყოს: ბანკის პერსონალის მიერ დაშვებული შეცდომები სესხის სტრუქტურებისას და შემდგომი კონტროლისას, სესხის არასაკმარისი უზრუნველყოფა, სუსტი ხელმძღვანელობა, შეცდომები სესხის დოკუმენტურ გაფორმებაში, პროდუქციის ხარისხის გაუარესება, არაეფექტიანი მარკეტინგი, სუსტი კონტროლი კომპანიის ფინანსებზე. ასევე შეიძლება მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს ისეთმა ფაქტორებმა, რომელიც არ იმყოფება ბანკის კონტროლის ქვეშ. კერძოდ ქვეყანაში ეკონომიკური კონიუქტურის გაუარესება და საკანონმდებლო ნორმების შეცვლა.

ბანკისთვის მნიშვნელოვანია მუდმივად შეინარჩუნოს პერსონალური კონტაქტები კლიენტებთან. მოინახულოს ფილიალები, გაესაუბროს ხელმძღვანელობას, ბანკი უნდა შეაშფოთოს ისეთმა ფაქტებმა როგორიცაა: წამყვანი თანამშრომლების შეცვლა, ბანკთან ურთიერთობის სურვილის არქონა, ფინანსური ანგარიშების ცუდი შედგენა, სპეკულაციური მარაგების შექმნა. ბანკისთვის ყველაზე კარგი გამოსავალია კლიენტთან ერთად იპოვოს გზები პრობლემის გადასაჭრელად. დაეხმაროს მას მარკეტინგულ კვლევაში, პროდუქციის გასაღებაში, ზედმეტი ხარჯების შემცირებაში, წამყვან პოსტებზე ახალი კადრების მოზიდვაში. თუ დასახული პროგრამა ხორციელდება წარმატებით სესხი უპრობლემოდ იფარება. თუ სიტუაცია გართულდა სესხის დაბრუნება შეიძლება განხორციელდეს: გირაოს გაყიდვის შემდეგ ან სესხის დაფარვას წინ შეიძლება უძღვოდეს სასამართლო გადაწყვეტილებები. მსესხებლის გაკოტრებულად გამოცხადების შემთხვევაში ბანკმა უნდა იმოქმედოს დაუყონებლივ. თუ ბანკმა დროულად არ მიიღო ზომები ის შეიძლება აღმოჩნდეს კრედიტორების გრძელ სიაში ბოლო ადგილზე. სესხების შესაძლო დანაკარგების რეზერვის გამოყენება ხორციელდება ძირითადი ვალის ჩამოწერისას, ბანკის საბჭოს გადაწყვეტილებით.

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა ასახვას პოულობს სპეციალურ დოკუმენტში- დებულებაში. საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავება მოითხოვს განსაზღვრულ კულტურას, რომლის მაღალი დონის მიღწევა ხანმოკლე ვადაში არ შეიძლება. აქ ბევრი რამაა დამოკიდებული ბანკის ხელმძღვანელობაზე. ამიტომ ბანკმა დიდი ყურადღება უნდა მიაქციოს ზნეობრივ და პროფესიონალურ ფასეულობებს. „სტრატეგია ინგრევა არა პრობლემების, არამედ ადამიანური ფაქტორის გამო“. ბანკმა ორიენტაცია უნდა აიღოს რისკის გარდუვალობაზე, რაც დაკავშირებულია სესხის გაცემასთან. დაკრედიტების საწყის სტადიაზევე ხერხდება ყველა რისკის გვერდის ავლა, რისკის ანალიზი და საკრედიტო რისკის მართვა გრძელდება შემდეგ სტადიებზე. საკრედიტო რისკები განსხვავდება დასაშვებობის ხარისხითაც. მინიმალურად ითვლება რისკი, რომელიც მერყეობს საანგარიშო მოგების 0-25% დანაკარგების დონეზე, გაზრდილად-25-50%-ის ფარგლებში, კრიტიკულია რომლის დროსაც საანგარიშო მოგების დანაკარგები შეადგენს 50-75%-ს დაუშვებლად- რომლის დროსაც დანაკარგები შეადგენს საანგარიშო მოგების 75-100%-ს.

რისკის მართვის წესები დაიყვანება შემდეგზე:

- ბანკისთვის არ შეიძლება იმაზე მეტად გარისკვა, ვიდრე ამის შესაძლებლობას მისი საკუთარი კაპიტალი იძლევა;

- აუცილებელია ვიფიქროთ რისკის შედეგებზე;
- არ შეიძლება გარისკო ბევრით მცირედის გულისთვის;
- დადებითი გადაწყვეტილება მიიღება ექვების არარსებობისას;
- უნდა გვახსოვდეს რომ არსებობს საკითხის გადაწყვეტის რამდენიმე ვარიანტი;

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის აქტივობის ხარისხს ახასიათებს ისეთი მაჩვენებელი როგორიცაა სესხები/აქტივები. საერთაშორისო სტანდარტებით მისი 65%-ზე მაღალი მნიშვნელობისას ბანკმა უნდა გადასინჯოს საკრედიტო პოლიტიკა.

საბანკო პრაქტიკაში ტერმინი „პრობლემური“ ხშირად ასოცირდება პრობლემურ ბანკებთან, პრობლემურ კრედიტებთან. თუ გაუარესებული კრედიტი არ ექვემდებარება სწრაფ ნორმალიზაციას მიზანშეწონილი ხდება ღონისძიებები, რომლებმაც კრედიტის რეაბილიტაციის (გადარჩენის) სახელწოდება მიიღო. მათ შორის კრედიტის დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის დამატებითი ფორმების მოზიდვა, დამატებითი კაპიტალისა და ფინანსური დახმარების მოზიდვა, ორგანიზაციულ-ადმინისტრაციული ზომები. ბანკები ქმნიან სპეციალურ მუშა ჯგუფებს საკრედიტო ქვედანაყოფის, იურიდიული განყოფილების, უსაფრთხოების განყოფილების მუშაკებისაგან პრობლემური საკითხების გადაწყვეტის მიზნით.

კრედიტის სხვადასხვა სახეობის გაცემისა და დაფარვის წესები, სასესხო ანგარიშების სახეობები N5

მოკლევადიანი კრედიტები; მოკლევადიანი მიზნობრივი კრედიტების ვადა არ აღემატება ერთ წელს, ატარებს ერთჯერად ხასიათს და მოემსახურება კონკრეტულ სამეურნეო გარიგებებს. მიზნობრივი დანიშნულების მიხედვით შეიძლება გამოვყოთ კრედიტები საწარმოო მიზნებისთვის, სავაჭრო-საშუამავლო ოპერაციებზე, კრედიტები დროებითი საჭიროებისთვის. მიზნობრივი კრედიტების მსესხებლები შეიძლება იყვნენ ორგანიზაციები, რომლებსაც არ გააჩნიათ ანგარიშსწორების ანგარიში კრედიტორ ბანკში. კრედიტები საწარმოო მიზნებისთვის დაკავშირებულია მსესხებლის მიერ კრედიტის მიღებასთან ნედლეულის შესყიდვის, მზა პროდუქციის საწყობში მოთავსების და შენახვის დასაფინანსებლად და საწარმოო ხარჯების გასასტუმრებლად. თუ სესხი დაკავშირებულია საწარმოო მარაგების დაგროვებასთან ბანკს შეუძლია მსესხებელზე გასცეს კრედიტი საწყობში - სასაქონლო-მატერიალური მარაგების თანხის 35%-ის ოდენობით. მოცემულ შემთხვევაში კრედიტის დაბრუნება უნდა განხორციელდეს სასაქონლო მატერიალური მარაგების გაყიდვის კვალობაზე. კლიენტმა სესხის მისაღებად ბანკში უნდა წარადგინოს: **განაცხადი**, მონაცემები საფინანსო საქმიანობის შესახებ, ბალანსის და მოგება-ზარალის ანგარიშების ასლები, ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება. წარმოდგენილი დოკუმენტებისა და კლიენტისაგან დამატებითი ინფორმაციის მიღების შემდეგ საკრედიტო ექსპერტი ატარებს კლიენტის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზს, აკეთებს დასკვნებს კრედიტუნარიანობის მიმდინარე მდგომარეობის და მომავალში პროგნოზის შესახებ. დაკრედიტების საკითხის დადებითად გადაწყვეტისას კლიენტს ეხსენება სასესხო ანგარიში. კრედიტის დათქმული თანხა შეიძლება მიეცეს კლიენტს ერთდროულად ან განსაზღვრული გრაფიკით. დღეისთვის მსგავსი კრედიტების გაცემისას კრედიტის დაბრუნების ფორმებიდან ყველაზე მეტად იყენებენ სასაქონლო-მატერიალური ფასეულობის გირაოს

და გარკვეული პერიოდულობით ახორციელებენ დაგირავებული ფასეულობების კონტროლს. მსგავსი კრედიტები შეიძლება პროლონგირებული იქნეს იმ შემთხვევაში, თუ მსესხებელს გადახდილი აქვს სესხის მნიშვნელოვანი ნაწილი მისი პროლონგაციის მომენტამდე. კრედიტის დაფარვა წარმოებს მსესხებლის ანგარიშსწორების ანგარიშიდან სახსრების ჩამოწერით. თუ მსესხებელს ანგარიშსწორების ანგარიში სხვა ბანკში აქვს გახსნილი, მაშინ კრედიტი დაიფარება მოცემული ანგარიშიდან სახსრების უდავო ჩამოწერაზე საგადასახდელო დავალების წარდგენის საფუძველზე.

კრედიტები სავაჭრო-საშუამავლო ოპერაციებზე ასევე მოკლევადიანია და უფრო ხშირად დაკავშირებულია კლიენტის დებიტორული დავალიანების წარმოქმნასთან. მსესხებლის როლში გამოდიან საბითუმო და საცალო ვაჭრობის საწარმოები. დაკრედიტება მოცემულ შემთხვევაში მსგავსია საწარმოო მიზნით დაკრედიტებისა მაგრამ ზემოთ ჩამოთვლილი დოკუმენტების გარდა მსესხებელი წარმოადგენს ბანკში ხელშეკრულებას პროდუქციის მიწოდებაზე. ბანკი აანალიზებს დოკუმენტებს და დადებითი გადაწყვეტილების შემთხვევაში უხსნის მას სასესხო ანგარიშს ან საკრედიტო ხაზს. დაკრედიტების პირობები ჩაწერილია ხელშეკრულებაში.

კრედიტები დროებითი საჭიროებისთვის გაიცემა ხელფასების გადასახდელად და გადახდებისთვის ბიუჯეტში ანუ ემსახურება კლიენტის მოკლევადიანი მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას. კრედიტები ხელფასების გასაცემად ეძლევათ მეურნე სუბიექტებს მათ ანგარიშსწორების ანგარიშზე სახსრების დროებითი ნაკლებობისას. კრედიტის მისაღებად მსესხებელი წარადგენს ბანკში განცხადებას კრედიტის გაცემაზე და კრედიტის დაფარვის გრაფიკს. ხელფასების გაცემისთვის კრედიტის გაცემამდე ბანკი განიხილავს საწარმოს ფინანსურ მდგომარეობას არკვევს კლიენტის ანგარიშზე სახსრების არარსებობის მიზეზს და კრედიტის დაფარვის პერსპექტივებს. ხელფასებისთვის კრედიტის გაცემისას კრედიტის ვადა მერყეობს 30-90 დღემდე. ფულადი თანხა მიემართება ჩეკის გასანაღდებლად, რომელიც გამოწერილია ხელფასების გასანაღდებლად ან ბიუჯეტში გადახდების განსახორციელებლად. კრედიტის დაფარვა ხორციელდება მსესხებლის ანგარიშსწორების ანგარიშიდან სახსრების ჩამოწერის გზით. ასეთი კრედიტები გაიცემა უზრუნველყოფის გარეშე მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ კლიენტი პირველი კლასისაა. ცალკეულ შემთხვევაში ბანკს შეუძლია მოსთხოვოს კლიენტს ქონების გირაო, საგარანტიო ვალდებულება ან სხვა უზრუნველყოფა.

დაკრედიტება საკრედიტო ხაზით

საკრედიტო ხაზი წარმოადგენს იურიდიულად გაფორმებულ შეთანხმებას ბანკსა და მსესხებელს შორის ბანკის ვალდებულებების თაობაზე გასცეს მსესხებელზე დროის განსაზღვრულ პერიოდში კრედიტები შეთანხმებული ლიმიტის ფარგლებში. საკრედიტო ხაზი მოსახერხებელია საკრედიტო პროცესის ორივე მხარისათვის. იგი შესაძლებლობას იძლევა დაიგეგმოს გამოყენებული ფულადი სახსრების მოცულობა, მოხდეს დროის ეკონომია, მოლაპარაკებათა წარმოებისა და ახალი საკრედიტო ხელშეკრულების დადების მსვლელობისას. საკრედიტო ხაზი შესაძლებლობას აძლევს მსესხებელს დაფაროს ყველა ან ნაწილი სასესხო სახსრებისა და განახორციელოს განმეორებითი სესხება საკრედიტო ხაზით სარგებლობის ვადის ფარგლებში. საკრედიტო ხაზის

სიდიდე დგინდება მსესხებლის საბალანსო მონაცემების საფუძველზე, საკრედიტო ხაზის მოცულობა გაიანგარიშება ფორმულით:

$$M = (S + D + M + D + S) - (C + S),$$

სადაც მ-საკრედიტო ხაზის მოცულობაა, სდ-საწარმოო დანახარჯები, დწ-დაუმთავრებელი წარმოება, მპ-მზა პროდუქცია, დდ-დებიტორული დავალიანება, სგ-საქონელი გადაგზავნილი, კდ-კრედიტორული დავალიანება, სს-საკუთარი სახსრები. საკრედიტო ხაზი ეხსნებათ საწარმოებსა და ორგანიზაციებს მყარი ფინანსური მდგომარეობით და ფორმდება საკრედიტო ხელშეკრულებით. ხელშეკრულებაში მხარეებს შეუძლიათ დათქვან დაკრედიტების პირობების შეცვლა, განსაზღვრულ შემთხვევებში. მაგ. მსესხებლის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესებისას ბანკს შეუძლია უარი უთხრას მსესხებელს კრედიტზე.

საზღვარგარეთის ქვეყნებში საკრედიტო ხაზი იხსნება **1 წლამდე ვადით ან 3-დან 5 წლამდე ვადით**. განსაკუთრებულ ყურადღებას საკრედიტო ხაზის გამოყენებისას ბანკები აქცევენ საკრედიტო ხელშეკრულების მიხედვით ლიმიტსა და სასესხო ანგარიშის მიხედვით დავალიანების ლიმიტზე. დაკრედიტების ეს სახეობა მეტად სარისკოა, ამიტომ საკრედიტო ხაზი ძირითადად ეხსნებათ ბანკის კლიენტებს ე.ი. საწარმოებსა და ორგანიზაციებს, რომლებსაც კრედიტორ ბანკში აქვთ ანგარიშსწორების ანგარიში გახსნილი. ასევე ბანკს შეუძლია მოსთხოვოს კლიენტს ლიკვიდური და საკმარისი გირაოს წარდგენა.

კრედიტის მისაღებად კლიენტი ბანკში **წარადგენს**: ანკეტას (განაცხადს), ბუღალტრული ანგარიშების ასლს, ფულადი შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსს, ტექნიკურ-ეკონომიკურ დასაბუთებას. საკრედიტო ხაზით მსესხებლის დაკრედიტებისას ბანკი იღებს **პროცენტებს** ანგარიშზე სადებეტო სალდოს წარმოქმნისთვის, ასევე შეუძლია მიიღოს ერთდროული გასამრჯელო **საკომისიოს** სახით. მისი მოცულობა განისაზღვრება ყოველი კონკრეტული შემთხვევის მიხედვით. ბანკს ასევე უფლება აქვს ხელშეკრულების დადებისას მოითხოვოს სადებოზიტო ანგარიშის გახსნა და მასზე წინასწარ საკრედიტო ხაზის თანხის 20%-მდე ჩარიცხვა. თუ კლიენტის კრედიტუნარიანობა უარესდება, მაშინ ბანკს შეუძლია შეცვალოს დაკრედიტების სქემა, ხოლო შემდგომ აწარმოოს საანგარიშსწორებო დოკუმენტების განაღდება მხოლოდ პროდუქციის რეალიზაციდან და მომსახურების გაწევიდან შემოსული ამონაგების ფარგლებში.

კონტროლის მიზნით ბანკი ყოველკვარტლურად განიხილავს საბრუნავი სახსრების ბალანსს ადარებს მას გეგმიურ მონაცემებს აუცილებლობის შემთხვევაში ახდენს საკრედიტო ხაზის თანხის კორექტირებას. ანგარიშების ანალიზისას ბანკს შესაძლებლობა აქვს შეამოწმოს საკრედიტო ხელშეკრულების სხვა პირობებიც. მაგ საკრედიტო ხაზით დაკრედიტებისას ბანკმა დაკრედიტების პირობად შეიძლება დაუწესოს კლიენტს დებიტორული დავალიანებების შემცირება. თუ დებიტორული დავალიანებები იზრდება ან რჩება იგივე ეს მოწმობს საწარმოს მართვის ხარისხის გაუარესებაზე. მოცემულ შემთხვევაში ბანკს შეუძლია გადახედოს საკრედიტო ხაზის ლიმიტს, ან გაზარდოს საზღაური მისით სარგებლობისთვის. საქართველოს პირობებში საკრედიტო ხაზი, როგორც წესი იგეგმება **ერთი წლით**.

საკრედიტო ხაზის ბოლომდე გამოუყენებლობა ასევე წარმოადგენს საკრედიტო ხელშეკრულების დარღვევას, რადგან ამით ბანკი ხელიდან უშვებს შესაძლებლობას სახსრები განათავსოს კრედიტის სახით სხვა მსესხებლებზე ამიტომ ბანკი ინაზღაურებს მსესხებლისაგან შესაბამის საკომისიოს, რომლის მოცულობა დამოკიდებულია საკრედიტო ხაზის ბოლომდე გამოუყენებლობის სიდიდეზე და ხანგრძლივობაზე, რაც აუცილებლად ფიქსირდება ხელშეკრულებაში. ხელშეკრულებაში ასევე ფიქსირდება ჯარიმის სიდიდე, რომელსაც ბანკი გადაიხდის იმ შემთხვევაში, თუ ბანკმა არ შეასრულა ვალდებულებები საკრედიტო ხაზის ფარგლებში.

საკრედიტო ხაზი შეიძლება იყოს: **მიზნობრივი, განახლებადი და არაგანახლებადი**. საკრედიტო ხაზი მიზნობრივია, თუ კრედიტი გაიცემა სასაქონლო მიწოდებების ასანაზღაურებლად ერთი ხელშეკრულების ჩარჩოებში, დათქმული ვადის განმავლობაში. განახლებადი საკრედიტო ხაზი, რომელიც ასევე იწოდება „რევილვერულ კრედიტად“ წარმოადგენს ყველაზე გაცრცელებულ სახეს. ამ შემთხვევაში კრედიტი გაიცემა და იფარება დადგენილი ლიმიტისა და ვადების ფარგლებში ავტომატურად, დამატებითი მოლაპარაკებების გარეშე. რევილვერული კრედიტი შესაძლებლობას იძლევა გამოთანაბრდეს რყევები ფირმის საწარმოო ციკლის ფარგლებში-ისესხონ დამატებითი სახსრები გაყიდვათა მოცულობის შემცირებისას და გადაიხადონ ისინი მოცულობათა გაზრდის პერიოდში. არაგანახლებადი საკრედიტო ხაზი ხასიათდება იმით, რომ კრედიტის გაცემისა და დაფარვის შემდეგ ურთიერთობა ბანკსა და მსესხებელს შორის წყდება.

ოვერდრაფტი

ოვერდრაფტი წარმოადგენს მოკლევადიან კრედიტს, რომელიც გაიცემა ბანკის კლიენტის ანგარიშიდან სახსრების ჩამოწერის გზით ანგარიშზე სახსრების ზევით. სხვანაირად ეს არის შესაძლებლობა კლიენტის ანგარიშზე უარყოფითი სადებეტო სალდოს წარმოქმნისა. ოვერდრაფტი შეიძლება იყოს **ნებადართული**, ე.ი. წარმოქმნილი მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე და **შემთხვევითი** ანუ ბანკის თანხმობის გარეშე. კლენტზე სასესხო სახსრების გაცემა წარმოებს ოვერდრაფტის შესახებ **დამატებითი შეთანხმების** საფუძველზე, რომელიც წარმოადგენს დამატებას საბანკო ანგარიშის ხელშეკრულებისადმი. ბანკები კლიენტებზე გასცემენ ოვერდრაფტს შემდეგი პირობების დაცვის შემთხვევაში:

- საბანკო ანგარიშის ხელშეკრულების დადება საანგარიშსწორებო-საკასო მომსახურებაზე;
- მოთხოვნათა არარსებობა ანგარიშსწორების ანგარიშისადმი ნახევარი წლის მანძილზე
- მუდმივი ბრუნვის არსებობა ანგარიშსწორების ანგარიშზე;
- უნაკლო საკრედიტო ისტორია;
- მყარი ფინანსური მდგომარეობა.

მსესხებლის დავალიანების აღრიცხვისათვის ბანკები ხსნიან სასესხო ანგარიშებს. მსესხებლის ანგარიშზე შემოსული ყველა თანხა მიემართება კრედიტორის წინაშე არსებული დავალიანების დასაფარავად. ოვერდრაფტის მისაღებად კლიენტი ბანკში წარადგენს დოკუმენტების პაკეტს:

- სესხის მიმღების ანკეტას;

- ფულადი შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსი;
- ტექნიკურ-ეკონომიკური დასაბუთება;
- ანგარიში დაკრედიტების(ოვერდრაფტის) შესახებ;
- მოგება-ზარალის ანგარიში ბოლო საანგარიშგებო პერიოდისათვის;
- სხვა ბანკებისგან ცნობები, სადაც კლიენტს ასევე გახსნილი აქვს ანგარიშები საკრედიტო ბრუნვების შესახებ ბოლო 6 თვის განმავლობაში;
- სხვა ბანკებისგან ცნობები (თუ მათთან არის კლიენტის ანგარიშები) კრედიტების პროცენტების მიხედვით და ბიუჯეტის წინაშე დავალიანების არსებობის ან არარსებობის თაობაზე.

წარმოდგენილი დოკუმენტებისა და ბანკში არსებული დამატებითი ინფორმაციის საფუძველზე ბანკები ანალიზებენ ფინანსურ მდგომარეობას და აკეთებენ შესაბამის დასკვნებს. განსაკუთრებულ ყურადღებას ბანკი უთმობს კლიენტის საქმიანობის სფეროს, ანგარიშზე შემოსული თანხის სტრუქტურას, გადასახადების გადახდას, კლიენტის საკრედიტო ისტორიას კლიენტის ანგარიშების არსებობას სხვა ბანკებში და მათზე ბრუნვას. იმ შემთხვევაში თუ ბანკში გამოიტანება დადებითი გადაწყვეტილება ოვერდრაფტის შესახებ, მაშინ ხორციელდება ოვერდრაფტის ლიმიტის გაანგარიშება, ანუ იმ მაქსიმალური თანხის დადგენა, რომელიც მიეცემათ კლიენტებს ოვერდრაფტით. ლიმიტი ბანკის მიერ ექვემდებარება მუდმივ მონიტორინგს. ოვერდრაფტის შესახებ დამატებით შეთანხმებაში უნდა იყოს დათქმა იმის შესახებ, რომ ბანკს უფლება აქვს ვადაგადაცილებული დავალიანების არსებობისას დაადოს ყადაღა კლიენტის ფულად სახსრებს. უაქცეპტო წესით ჩამოწეროს სახსრები კლიენტის ნებისმიერი ანგარიშიდან მოცემულ ბანკში ან სხვა საკრედიტო ორგანიზაციაში. თუ ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ იზრდება კლიენტის კრედიტუნარიანობა, ასეთ შემთხვევაში ბანკებს შეუძლიათ გაზარდონ ოვერდრაფტის ლიმიტი თუ მსესხებელი კვლავ ითხოვს თანხას.

ოვერდრაფტით კრედიტის გაცემისას ბანკები იღებენ შემოსავალს შემდეგი სახით:

- პროცენტები სასესხო სახსრებით სარგებლობისათვის;
- საკომისიო საზღაური ოვერდრაფტით სარგებლობისათვის, რომელიც განისაზღვრება მხარეთა შეთანხმებით.

ოვერდრაფტის მიხედვით ვადაგადაცილებული დავალიანების წარმოქმნისას კლიენტის ფულადი სახსრები პირველ რიგში მიემართება საკომისიოს დასაფარად, ხოლო შემდგომ პროცენტების და ძირითადი ვალის.

კონტოკორენტული კრედიტი

მსესხებლისთვის სესხის გაცემა შეიძლება ასევე განხორციელდეს კონტოკორენტული კრედიტის სახით, რომელიც გაიცემა კონტოკორენტული ანგარიშის საშუალებით, საიდანაც გადაიხდება კლიენტისთვის წარდგენილი მოთხოვნები ანგარიშზე მისი საკუთარი სახსრების არარსებობისას, ასეთნაირად კონტოკორენტული კრედიტი საშუალებას იძლევა განხორციელდეს ფულადი ოპერაციები არა მხოლოდ სახსრების თავისუფალი ნაშთის ფარგლებში, არამედ სასესხო სახსრების ხარჯზეც. კონტოკორენტული კრედიტი მსოფლიოში ფართოდ გამოიყენება, თუმცა ის საკმაოდ მაღალი რისკის შემცველია. კონტოკორენტული ანგარიში წარმოადგენს კლიენტის ერთიან ანგარიშს ბანკში, საკრედიტო-საანგარიშსწორებო მომსახურების განხორციელებისათვის, რომელზეც გატარდება კლიენტის ყველა ოპერაცია, ამიტომ

ბანკის მოვალეობაში შედის კონტროლი სასესხო სახსრების გამოყენებაზე დაკრედიტების ლიმიტის გადაჭარბების გარეშე. ეს ამოცანა რთულდება იმის გამო, რომ კონტოკორენტულ ანგარიშზე აისახება ყველა ბრუნვა კლიენტის საკუთარი და ნასესხები სახსრების შემოსვლისა და ჩამოწერის მიხედვით.

კონტოკორენტული ანგარიშის გახსნის საფუძველს წარმოადგენს კლიენტთან ხელშეკრულების დადება კონტოკორენტული კრედიტის გაცემაზე. ხელშეკრულებაში ფიქსირდება კლიენტზე გასაცემი მაქსიმალური თანხა(ლიმიტი), ვადა, რომლითაც გაიცემა კრედიტი, ანგარიშზე სადებეტო სალდოს არსებობის ზღვრულად დასაშვები ვადა, საპროცენტო განაკვეთი კრედიტით სარგებლობისათვის. კლიენტს უფლება აქვს მთლიანად ან ნაწილობრივ გამოიყენოს კრედიტის თანხა. საზღაური კონტოკორენტით სარგებლობითვის დგინდება ორი ფორმით: საზღაური **ფაქტობრივად** გამოყენებული კრედიტისათვის და **საკომისიო** გადასახდელები, რომელიც გაიანგარიშება საერთო თანხიდან. ამასთან შესაძლებელია ხელშეკრულებით დათქმა, რომ საკომისიო გადასახდელები დაირიცხება, მხოლოდ კრედიტის გამოუყენებლობის შემთხვევაში. კლიენტის მაქსიმალური დავალიანების მოცულობა, ანუ ლიმიტი გაიანგარიშება ოვერდრაფტის მსგავსად. კონტოკორენტი გაიცემა მხოლოდ ბანკის კლიენტებზე. იგი ოვერდრაფტის მსგავსია, თუმცა არის განსხვავებებიც კერძოდ:

- კონტოკორენტული კრედიტი მიეცემათ მხოლოდ ბანკის კლიენტებს, ხოლო შემთხვევით (ნებადაურთავი) ოვერდრაფტი შეიძლება წარმოიქმნას საგადასახდელო დისციპლინის დარღვევის გამო;
- კონტოკორენტით დაკრედიტებისას ბანკსა და კლიენტს შორის იდება ხელშეკრულება, ოვერდრაფტი კი წამოადგენს დამატებით შეთანხმებას ბანკსა და კლიენტს შორის;
- საფასური კონტოკორენტული კრედიტით სარგებლობისთვის უფრო მაღალია, ვიდრე ოვერდრაფტის მიხედვით;
- ოვერდრაფტის დროს კლიენტის ანგარიშზე ნაშთის გადამეტება ატარებს არარეგულარულ ხასიათს, მაშინ როცა კონტოკორენტული ანგარიში იხსნება სწორედ მასზე ბანკის მიერ გაცემული სესხის ასახვის მიზნით;
- მიმდინარე ანგარიში ოვერდრაფტით გულისხმობს აუცილებლობის მიხედვით კლიენტისთვის სხვა სასესხო და სადებეტო ანგარიშების გახსნის შესაძლებლობას, მაშინ როცა კონტოკორენტი არის ერთიანი ანგარიში, რომელზედაც აღირიცხება ბანკის მიერ ყველა ოპერაცია მოცემულ კლიენტთან.
- მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში მიმდინარე ანგარიშები ოვერდრაფტით ეხსნებათ როგორც იურიდიულ ისე ფიზიკურ პირებს, მაშინ, როცა კონტოკორენტული კრედიტი მიეცემათ მხოლოდ იურიდიულ პირებს.

სათამასუქო კრედიტები

სათამასუქო კრედიტები იყოფა **წარმომდგენისა და თამასუქის** გამცემის კრედიტებად წარმომდგენის სათამასუქო კრედიტები არის ორი სახის: **სააღრიცხვო და საგირავნო**.

თამასუქების აღრიცხვა-ეს არის მათი შესყიდვა ბანკის მიერ, რის შემდეგაც ისინი სრულად გადადის ბანკის განკარგულებაში. ამასთან ერთად თამასუქის გამცემისაგან ბანკზე გადადის გადახდის მოთხოვნის უფლებაც. თამასუქის მფლობელი, რომელმაც ბანკს წარუდგინა თამასუქები აღსაღრიცხავად იღებს თანხას დაუყონებლივ ანუ

თამასუქის მიხედვით გადახდის ვადის დადგომამდე, ამიტომ მისთვის ეს ნიშნავს ბანკისგან იგივე კრედიტის მიღებას. კომერციულმა ბანკმა, რომელიც ყიდულობს ვალებს სასაქონლო თამასუქების დისკონტირების გზით, შეიძლება ერთდროულად გამოიყენოს რამდენიმე სააღრიცხვო განაკვეთი შემდეგ ფაქტორებზე დამოკიდებულებით: ვადა, დარჩენილი თამასუქის განაღდებად; სათამასუქო მოვალის საიმედოობა; სხვა ბანკების სააღრიცხვო განაკვეთების დონე. ამგვარად ბანკების მიერ მესამე პირთა თამასუქების აღრიცხვა სესხების გაცემის ერთ-ერთი ხერხია. ასეთი ოპერაციების განხორციელებისთვის ბანკი იღებს პროცენტს, რომელსაც ეწოდება **სააღრიცხვო პროცენტი ანუ დისკონტი**. მისი სიდიდე განისაზღვრება კლიენტთან შეთანხმებით იმ ვადაზე დამოკიდებულებით, რომელიც დარჩა თამასუქის მიხედვით გადახდის ვადის დადგომამდე. დისკონტი კავდება მაშინვე ბანკის მიერ მისი ყიდვის მომენტში. სააღრიცხვო პროცენტის ანუ დისკონტის თანხა გამოითვლება ფორმულით:

$$S = v \cdot t \cdot r / 100 \cdot 360,$$

სადაც, S-არის დისკონტის თანხა, v-თამასუქის თანხა, t-ვადა აღრიცხვის დღიდან თამასუქის გადახდის დღემდე, r-წლიური სააღრიცხვო განაკვეთი.

მეურნე სუბიექტებისაგან მიიღება აღსაღრიცხვად სასაქონლო და კომერციულ გარიგებებზე დაფუძნებული თამასუქები. დღეისთვის კომერციული ბანკები ასევე ყიდულობენ სხვა ბანკების თამასუქებს (აფორმებენ ბანკთაშორის კრედიტებს), ხელისუფლების ორგანოების, სხვა სახელმწიფოების თამასუქებს. მათ მიყიდვას ბანიკისათვის თან ახლავს თამასუქის მფლობელის საბლანკო ინდოსამენტი და ბანკთან ხელშეკრულების გაფორმება თამასუქის აღრიცხვაზე, სადაც ფიქსირდება დისკონტის სიდიდე, თარიღი, სააღრიცხვო კრედიტის თანხის გადარიცხვის წესი და ვადა. თამასუქის მფლობელი ბანკს წარუდგენს თამასუქების მიღება-გადაცემის აქტს.

აღსაღრიცხად წარდგენილი თამასუქები უნდა შემოწმდეს ბანკის მიერ ეკონომიკური და იურიდიული საიმედოობის თვალსაზრისით. იურიდიული საიმედოობის ქვეს იგულისხმება ყველა რეკვიზიტის შევსების სისწორეაგრეთვე იმ პირთა უფლებამოსილება, რომელთა ხელმოწერებიცაა თამასუქზე და მათი უტყუარობა. ეკონომიკური კუთხით შემოწმების მიზანს წარმოადგენს მისი გადახდის სრული დარწმუნებლობა თითოეული ინდოსანტის მიხედვით, რომლებმაც დატოვეს გადასაცემი წარწერები თამასუქზე. თამასუქების ლიკვიდურობის განსაზღვრისთვის გამოიყენება ინფორმაცია თამასუქების **საბაზრო კოტირების** შესახებ. იმ შემთხვევაში თუ თამასუქები მესამე პირის მიერ არ კოტირდება ბაზარზე, ბანკი ატარებს მისი კრედიტუნარიანობის ანალიზს. თამასუქები, რომლებიც შემოწმებისას აღმოჩნდება არადამაკმაყოფილებელი (გადახდისუუნარო) აღსაღრიცხად არ მიიღება. აღრიცხული თამასუქის მიხედვით გადასახდელის მიღების კონტროლისათვის ბანკი ყოველი თარიღისათვის ადგენს სპეციალურ უწყისს ორ ეგზემპლიარად და ატარებს მას სარეგისტრაციო წიგნში. გადასახდელის მიღებისას უწყისში კეთდება შესაბამისი აღნიშვნა. თამასუქების გადაუხდელობისას ის ექვემდებარება **პროტესტს ნოტარიატის** ორგანოებში.

სესხები თამასუქების დაგირავებით განსხვავდება თამასუქების აღრიცხვისაგან იმით, რომ საკუთრება თამასუქზე ბანკს არ დაეთმოება, თამასუქი მხოლოდ გირავდება მისი მფლობელის მიერ განსაზღვრული ვადით სესხის დაფარვის შემდგომ მისი

გამოსყიდვით. სესხი ამავე დროს გაიცემა არა მთლიან თანხაზე, არამედ მისი ნომინალური ღირებულების 60-90%-ის ფარგლებში. ეს კეთდება ბანკის მიერ იმ მიზნით, რომ თავი დაიცვას დანაკარგებისაგან წარმომდგენის მიერ თამასუქის გადაუხდელობის შემთხვევაში.

თამასუქის გამცემის კრედიტი ასეთი კრედიტით სარგებლობენ საწარმოები, რომლებიც გამოდიან მყიდველის როლში, თუ არ ჰყოფნიან საბრუნავი სახსრები პროდუქციის, საქონლის, მომსახურების მიმწოდებლებთან ანგარიშწორებისთვის და სიძვირის გამო უჭირს ბანკის კრედიტის აღება. ასეთ შემთხვევაში ბანკი დებს კლიენტთან საკრედიტო ხელშეკრულებას, რომლის თანახმად მსესხებელი კრედიტის სახით იღებს კრედიტორი ბანკის საკუთარი თამასუქების პაკეტს, რომლებიც გამოწერილია ბანკის მიერ მასზე საერთო თანხით და დაფიქსირებულია ხელშეკრულებაში. საპროცენტო განაკვეთი თამასუქის გამცემის კრედიტზე უფრო დაბალია ვიდრე ჩვეულებრივ საბანკო კრედიტზე, იმასთან დაკავშირებით, რომ თამასუქები ფულთან შედარებით ნაკლებლიკვიდურია. თამასუქის გამცემის კრედიტს აქვს გარკვეული შეზღუდვები დადგენილი ცენტრალური ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის საკუთარი თამასუქების გამოშვებაზე, რადგან არ მოხდეს მიმოქცევაში ფულადი მასის დაუსაბუთებელი ზრდა.

აქცეპტური კრედიტი თამასუქის აქცეპტი ეს არის გადამხდელის მიერ გადასაყვანი თამასუქის (ტრატის) მიხედვით გადახდაზე თანხმობის დადასტურება. გადასაყვანი თამასუქის შინაარსიდან გამომდინარე ტრასატისათვის ვალდებულებები წარმოიშვება მხოლოდ მის მიერ თამასუქის მიღების(აქცეპტის) მომენტიდან. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის რჩება თამასუქის გარეშე პირად. აქედან გამომდინარე თამასუქის მიხედვით თანხის მიმღებებს შეუძლიათ წინასწარ გადახდის ვადის დადგომამდე გაარკვიონ გადამხდელის დამოკიდებულება თამასუქის განაღდებისადმი. ეს ხდება ტრასატისათვის თამასუქის წარდგენის გზით, რათა მან მოახდინოს თამასუქის აქცეპტირება. თამასუქის აქცეპტირებისათვის წარდგენა შეიძლება განხორციელდეს ნებისმიერ დროს. მისი გაცემის დღიდან დაწყებული გადახდის ვადის დადგომამდე. კონკრეტული პირობები აქცეპტისათვის უნდა იყოს დათქმული და დათარიღებული თამასუქის გამცემისა და ინდოსანტების მიერ. თამასუქები აქცეპტისთვის შეიძლება წარდგენილ იქნეს გადამხდელის მისამართის მიხედვით, რომელიც ხშირად ემთხვევა საცხოვრებელ ადგილს. ტრასატს(გადამხდელს) არა აქვს უფლება მოითხოვოს თამასუქის თავისთან დატოვება აქცეპტისთვის. გადამხდელს შეუძლია შემოფარგლოს აქცეპტი თანხის ნაწილით. ე. ი თანხმობა განაცხადოს მხოლოდ ნაწილის გადახდაზე, დანარჩენ თანხაში თამასუქი მიუღებლად ითვლება. თამასუქი მიუღებელია, თუ: მითითებულ მისამართზე შეუძლებელია გადამხდელის პოვნა, გადამხდელი ვალაუვალია, თამასუქში მითითებულია, „არ არის აქცეპტირებული“ წარწერა აქცეპტის შესახებ გადაშლილია. საბანკო აქცეპტები ფართოდ გამოიყენება საგარეო-სავაჭრო ოპერაციებში. ექსპორტიორის ან იმპორტიორის მიერ წაყენებული ვადიანი ტრატების აქცეპტი განიხილება, როგორც საგარეო ვაჭრობის საბანკო დაკრედიტების ერთ-ერთი ფორმა.

კონსორციული(სინდიცირებული) კრედიტი

კონსორციუმი ლათინური სიტყვაა და „თანამონაწილეობას“ ნიშნავს, ხოლო ბერძნულიდან „თანაზიარად მოქმედს“ ნიშნავს. საბანკო კონსორციუმი იქმნება ბანკებისაგან, რომლებიც ინარჩუნებენ სრულ დამოუკიდებლობას, მაგრამ ექვემდებარებიან ერთიან ხელმძღვანელობას საქმიანობის მხოლოდ იმ ნაწილში რა მიზნითაც შეიქმნა კონსორციუმი. საბანკო კონსორციუმი გასცემს სესხებს იმ შემთხვევაში, როცა მოთხოვნილი თანხა ან საკრედიტო რისკი ძალზედ დიდია ერთი ბანკისთვის. კონსორციუმიდან გამოიყოფა წამყვანი ბანკი, რომელიც აწარმოებს მოლაპარაკებას მსესხებელთან სწავლობს მის ფინანსურ შესაძლებლობებს და დასაკრედიტებელი პროექტის პერსპექტიულობას. თუ მიზანშეწონილად ჩათვლის, დებს მასთან საკრედიტო ხელშეკრულებას. ამის შემდგომ ხდება თანხის თავმოყრა ერთ ბანკში და აქედანვე გაიცემა სესხი. კონსორციუმში ახალი წევრების შემომატების კვალობაზე თითოეული ბანკის მიერ გასაღები ქვოტა მცირდება.

კონსორციული(სინდიცირებული) კრედიტის მსგავსია პარალელური კრედიტი. ამ შემთხვევაში რამდენიმე ბანკი აკრედიტებს ერთ მსესხებელს, მაგრამ თითოეული მათგანი დამოუკიდებლად აწარმოებს მასთან მოლაპარაკებებს, დებს ხელშეკრულებებს, გასცემს თანხის ნაწილს რომელიც სხვა ბანკებთანაა შეთანხმებული.

გრძელვადიანი კრედიტები

გრძელვადიანი კრედიტები თამაშობს განსაკუთრებულ როლს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში (დაკავშირებულია სამეცნიერო-ტექნიკურ პროგრესთან) დღეისთვის გრძელვადიანმა კრედიტებმა ვერ ჰპოვეს სათანადო გავრცელება საბანკო პრაქტიკაში, რაც აიხსნება სხვადასხვა მიზეზით: მაღალი საკრედიტო რისკით, დაკრედიტების პრინციპების დაუცველობით, კრედიტის დაფარვის წყაროების არასწორი შერჩევით .

ბანკთაშორისი კრედიტები

სახსრების მოსაზიდად და განსათავსებლად ბანკის ოპერაციების ჩატარების სპეციფიკა გულისხმობს, რომ ყველა ბანკს პერიოდულად შეიძლება ჰქონდეს საკრედიტო რესურსების როგორც სიჭარბე, რომელიც შეიძლება განათავსოს ბანკთაშორის ბაზარზე და ასევე დანაკლისი, რომელიც შეიძლება შეივსოს ასევე ბანკთაშორისი ბაზრიდან. ბანკთაშორისი დაკრედიტება წარმოადგენს ფინანსური ბაზრის მსხვილ სეგმენტს, სადაც ორგანიზებულია საკრედიტო რესურსების ყიდვა-გაყიდვა ბანკთაშორისი კრედიტებისა და ბანკთაშორისი დეპოზიტების სახით. ბანკთაშორისი კრედიტების ძირითად მახასიათებელს წარმოადგენს რესურსების გადანაწილება ბანკებს შორის. ბანკთაშორისი კრედიტების გამოყენებას მატერიალური წარმოების დარგების დაკრედიტებისათვის სარესურსო ბაზის გაფართოების მიზნით დღეისთვის არა აქვს ფართო გამოყენება, რაც აიხსნება ბანკთაშორისი კრედიტის მოზიდვის მოკლევადიანობით, რაც არ ეხამება ეკონომიკის რეალურ სექტორში სახსრების განთავსების ვადებს. ბანკთაშორისი კრედიტის თვისება, დააჩქაროს მულტიპლიკაცია, პირიქით მხოლოდ ძლიერდება ბანკთაშორისი სესხების გაცემის ხანმოკლე ვადებით და თავის მხრივ მივყავართ საბანკო სისტემის ფუნქციონირების სერიოზულ დამოკიდებულებამდე ბანკთაშორისი კრედიტის ბაზრის სტაბილურობაზე. ერთ ადგილას აღმოცენებული არგადახდა სწრაფად ვრცელდება ურთიერთ დაკავშირებულ ბანკებსა და მათ კლიენტებზე, რამაც ბანკთაშორისი კრედიტების

მნიშვნელოვანი მოცულობისას შეიძლება მიგვიყვანოს მძიმე შედეგამდე. გამოცდილება ადასტურებს, რომ საბანკო სისტემაში კრიზისული სიტუაცია იწყება სწორედ ბანკთაშორისი დაკრედიტების სფეროდან და აქვს გავრცელების მაღალი სისწრაფე. ეკონომიკური ზრდის ეტაპზე ბანკთაშორისი დაკრედიტების მოცულობათა მნიშვნელოვან გაფართოებას მივყევართ ბანკების დიდ დამოკიდებულებამდე სასესხო სახსრების მოცემულ სახეობაზე. ბანკთაშორისი ბაზრის მკვეთრი შემცირება არგადახდების, ნდობითი ურთიერთობების გაწყვეტის, ბაზრიდან ყველაზე მსხვილი ბანკების წასვლის შედეგად, იწვევს საბანკო სისტემის ნაწილობრივ კრიზისს, რომელიც გამოიხატება საწარმოებისა და ორგანიზაციების ანგარიშების მიხედვით გადახდათა შეჩერებასა და შეწყვეტაში, რაც იწვევს მეანაბრეების მღელვარებას და ანაბრების მასობრივ გატანას. ეს პროცესი აუარესებს ბანკების სარესურსო ბაზას და ნეგატიურად აისახება მათ აქტიურ ოპერაციებზე. ასეთ შემთხვევაში ცენტრალური ბანკის მხრიდან კომერციულ ბანკებზე სერიოზული დახმარების გარეშე შესაძლებელია ბანკებში არსებული კრიზისი გადაიზარდოს სისტემურში.

საქართველოში კომერციული ბანკები დამატებითი ფულადი საშუალებების ოპერატიულად მოსაზიდად რესურსების ბანკთაშორის ბაზარს იყენებენ, სადც ხდება სხვა საკრედიტო დაწესებულებების მიერ მობილიზებული ფულადი საშუალებების გაყიდვა. ბანკთაშორისი დაკრედიტა ხორციელდება საკორესპონდენტო ურთიერთობების ჩარჩოებში. მათ შორის პირდაპირი მოლაპარაკების საფუძველზე, ან ფინანსური შუამავლების მეშვეობით. კომერციული ბანკებისთვის კრედიტების მოზიდვის კიდევ ერთ წყაროს წარმოადგენს რეფინანსირების წესით ან ლომბარდული კრედიტების ფორმით აუქციონის მეშვეობით ეროვნული ბანკისგან მიღებული კრედიტები ამ შემთხვევაში ლომბარდული კრედიტი არის ეროვნულ ბანკში დეპონირებული ფასიანი ქაღალდების გირაოთი გაცემული კრედიტი.

მოსახლეობის დაკრედიტება მოსახლეობაზე გაცემულ სესხებს უწოდებენ სამომხმარებლო სესხებს. საკრედიტო გარიგებების სუბიექტების მიხედვით განასხვავებენ: საბანკო სამომხმარებლო სესხებს, არასაბანკო ტიპის საკრედიტო ორგანიზაციების (ლომბარდები, გაქირავების პუნქტები, საამშენებლო საზოგადოებები, საკრედიტო კავშირები, საპენსიო ფონდები) მიერ გაცემულ სამომხმარებლო სესხებს. პირადი ანუ კერძო სამომხმარებლო სესხებს. მსესხებლის სახეობის მიხედვით განასხვავებენ სესხებს გაცემულს მოსახლეობის ყველა ფენისათვის, სხვადასხვა სოციალური ჯგუფისათვის, სტუდენტებისათვის. მიზნობრივი დანიშნულებით სესხები შეიძლება იყოს განათლებაზე, იპოთეკური, ფასიანი ქაღალდების დაგირავებით, ოვერდრაფტი. ასევე არსებობს უზრუნველყოფის, ვადიანობის, გაცემის ხერხის, დაფარვის მეთოდის მიხედვით მოსახლეობაზე გაცემული სესხები და სხვ.

კომერციული ბანკების საშუამავლო ოპერაციები

საშუამავლო ოპერაციებს მიეკუთვნება: სალიზინგო, ფაქტორინგული, გარანტიების (თავდებობების) გაცემა და კონსალტინგური ოპერაციები. სალიზინგო ოპერაციების არსს საწარმოებისთვის წარმოების საშუალებების საშუალო და გრძელვადიანი პერიოდით იჯარის პირობებით გადაცემა წარმოადგენს. ჩვეულებრივი იჯარისაგან განსხვავებით ლიზინგი, როგორც წესი ითვალისწინებს მოწყობილობების გამოსყიდვას

იჯარის ვადის დასრულებისას ნარჩენი ღირებულებით. სალიზინგო ოპერაციებში მონაწილეობს სამი მხარე: საწარმო-მოწყობილობის მიმწოდებელი, მეიჯარე, რომელიც იხდის მოწყობილობის საფასურს და იჯარით გასცემს მას და საწარმო- მოიჯარე, რომელიც იღებს და იყენებს მოწყობილობას.

ეკონომიკურად განვითარებულ ქვეყნებში სალიზინგო ოპერაციებს ასრულებენ სპეციალიზებული საფინანსო საზოგადოებები სალიზინგო ფირმები, კომპანიები ან მსხვილი ბანკები. თავიანთი პროდუქციის გასაღების ბაზრის გაფართოების მიზნით საწარმოები-დამამზადებლებიც ახორციელებენ სალიზინგო ოპერაციებს, მაგრამ პრიორიტეტი სალიზინგო ბაზარზე ეკუთვნით სპეციალიზებულ სალიზინგო კომპანიებს რომლებიც სარგებლობენ მსხვილი კომერციული ბანკების ფინანსური მხარდაჭერით. ეს ფირმები წარმოადგენენ მსხვილი კომერციული ბანკების შვილობილ კომპანიებს. კომერციულ ბანკებს ღიზინგი საშუალებას აძლევს მიიღონ სალიზინგო ოპერაციებიდან დამატებითი შემოსავალი და გააფართოვონ გავლენის სფერო. ისინი მეიჯარის როლში გამოდიან.

ლიზინგის საგანი შეიძლება იყოს ნებისმიერი უძრავი და მოძრავი ქონება, რომლებიც მაღალი ღირებულებით გამოირჩევა, ასევე ინტელექტუალური საკუთრების უფლებები(ლიცენზიები, კომპიუტერული პროგრამები, ნოუ-ჰაუ და სხვ.)

არსებობს სალიზინგო გარიგებათა მრავალი სახეობა. ყველა სალიზინგო ოპერაცია ძირითადად ორ ჯგუფად იყოფა: 1.ოპერატიული ღიზინგი-ლიზინგი არასრული ანაზღაურებით; 2. ფინანსური ღიზინგი-ლიზინგი სრული გამოსყიდვით. ოპერატიული ღიზინგისას იჯარის ვადა მოწყობილობის ეკონომიკური სამსახურის ვადაზე ნაკლებია, მეიჯარის დანახარჯები იჯარით გასაცემი მოწყობილობის შესაძენად ანაზღაურდება მხოლოდ ნაწილობრივ, ამიტომ მეიჯარე ღიზინგის საგანს რამდენიმეჯერ გასცემს ღიზინგის ხელშეკრულებით. თავად აზღვევს საგანს, ახორციელებს მის რემონტს. ცდილობს სწრაფად იპოვოს ახალი მოიჯარე. **ოპერატიულ ღიზინგს** მიეკუთვნება: რენტინგი-ქონების მოკლევადიანი იჯარა- ერთი დღიდან ერთ წლამდე; ჰაირინგი-საშუალოვადიანი იჯარა-ერთი წლიდან სამ წლამდე. ფინანსური ღიზინგი გულისხმობს იჯარის ვადის განმავლობაში საიჯარო გადასახდელის გადახდას, რომელიც საკმარისია მეიჯარის მანქანებისა და მოწყობილობების სრული ამორტიზაციისათვის და ამასთან უზრუნველყოფს ფიქსირებულ მოგებას.

იჯარით გაცემულ ქონებასთან მიმართებით ღიზინგი არის: „წმინდა“-როცა ღიზინგით გაცემული ქონების მომსახურების ყველა ხარჯს გასწევს მოიჯარე. „სრული ღიზინგი“-მეიჯარე თავის თავზე იღებს იჯარით გაცემული მოწყობილობების ტექნიკური მომსახურების (ექსპლოატაციის) ყველა ხარჯს. ღიზინგი ეს არის „კრედიტ-იჯარა“. ღიზინგის მიმღები-მოიჯარე იღებს საგანს ხანგრძლივი მოხმარებისთვის ამავე დროს ის გასწევს მყიდველის ტრადიციულ ვალდებულებებს, რომლებიც დაკავშირებულია საკუთრების უფლებასთან: ქონების დაზღვევა, სალიზინგო გადასახდელების გადახდა დადგენილი გრაფიკით, საგნის შეკეთება-რემონტი, ქონების შემთხვევით დაღუპვის შემთხვევაში დანაკარგების ანაზღაურება, მაგრამ ქონების მესაკუთრედ რჩება ღიზინგის საგნის გამცემი. ღიზინგის მიმღები მოიჯარისაგან განსხვავებითუხდის ღიზინგის გამცემს არა ყოველთვიურ ან კვარტლურ გადასახდელს

არამედ მის სრულ ღირებულებას. თუ გამოვლინდა ლიზინგის საგნის დეფექტი ლიზინგის მიმღები წარუდგენს ყველა პრეტენზიას უშუალოდ მომწოდებლებს.

ლიზინგი განსხვავდება საბანკო კრედიტისაგან, რომლის დროსაც ბანკი ინარჩუნებს მსესხებლის ქონებაზე საკუთრების უფლებას, როგორც გირაო, მისი დაფარვის შემდეგ ქონება ხდება მსესხებლის საკუთრება. სალიზინგო ურთიერთობების დროს იჯარის ვადის დამთავრებისა და საიჯარო გადასახდელების გადახდის შემდეგ ობიექტი ბრუნდება ლიზინგის გამცემის საკუთრებაში. თუ ხელშეკრულებით გათვალისწინებულია ლიზინგის საგნის გამოსყიდვა ნარჩენი ღირებულებით, ასეთ ლიზინგს „ფინანსურს“ უწოდებენ.

საზღვარგარეთ გავრცელებულია კომერციული ბანკების მიერ სპეციალიზებული სალიზინგო კომპანიების დაკრედიტება, რომლებიც აწერენ რა ხელს სალიზინგო ხელშეკრულებას იღებენ ვალდებულებას მოცემულ ბანკში აიღონ კრედიტი. სასესხო ოპერაციების წყალობით ბანკებს შესაძლებლობა აქვს გავლენა მოახდინონ ლიზინგის მიმართულებებზე და ამით განიმტკიცონ კავშირები კლიენტებთან. ბანკებისთვის უფრო ხელსაყრელია იმოქმედონ სალიზინგო კომპანიების შუამავლობის გარეშე. ასეთ შემთხვევაში ბანკი იძენს მანქანა-მოწყობილობებს ხდება ლიზინგის გამცემი და გადასცემს მათ იჯარით სალიზინგო ხელშეკრულებით ლიზინგის მიმღებს. ეს უკანასკნელი კი ახორციელებს საგნის დაზღვევას, რემონტს, ექსპლუატაციაში შეყვანას და იყენებს ლიზინგის საგანს შემოსავლის მისაღებად. თავდაპირველად ბანკი ეძებს ლიზინგის საგნის დამამზადებელს და მიმღებს. ლიზინგის საგნის მიმღები ირჩევს საგანს, რომელშიც ბანკი არ ერევა, აფორმებს ხელშეკრულებას საგნის გადაგზავნაზე მიმღებთან. ბანკი ყიდულობს ლიზინგის საგანს, აფორმებს სალიზინგო ხელშეკრულებას მიმღებთან, ყიდულობს დამამზადებლისაგან საგანს და გადაუგზავნის მიმღებს. თუკი წარმოიშვება დავა მომწოდებესა და მიმღებს შორის, მეიჯარე ბანკი არ არის პასუხისმგებელი მიწოდების პირობების შესრულებაზე. ბანკს უფლება აქვს შეწყვიტოს სალიზინგო ხელშეკრულება თუკი მოიჯარე არ იყენებს სათანადოდ საგანს; არღვევს სალიზინგო გადასახდელების გრაფიკს; საგანი დაიღუპა ან დაიკარგა სხვადასხვა გარემოებების გამო. ბანკს უფლება აქვს მოსთხოვოს მოიჯარეს კომპენსაციის თანხა, პირგასამტეხლო, მოიჯარის გადახდისუუნაროდ გამოცხადების შემდეგ საგნის დაბრუნება და სხვ. ყველა ეს პირობა ხელშეკრულებით არის განსაზღვრული. ხელშეკრულების ვადის გასვლის შემდეგ ბანკი-მეიჯარე მიჰყიდის მიმღებს საგანს დაბალი ნარჩენი ღირებულებით და გადასცემს მას ამ ქონებაზე საკუთრების უფლებას.

ფინანსური ლიზინგის ოპერაციების უმრავლესობა ხორციელდება ე.წ. „ლიზინგი-სტანდარტის“ სქემით როდესაც მიმწოდებელი საგანს მიჰყიდის ბანკს, რომელიც ახორციელებს სალიზინგო ოპერაციებს, ხოლო ეს უკანასკნელი მიაქირავებს მას მიმღებს. დღეისთვის ეს სქემაა მისაღები კომერციული ბანკებისთვის. ეს სქემა განსაკუთრებით ხელსაყრელია როცა საქონელი შემოდის საზღვარგარეთიდან და ჩვენს ქვეყანაში იმყოფება მისი წარმომადგენელი. ყველა ფორმალობა დაკავშირებული საქონლის საზღვარზე გადაადგილებასთან ხორციელდება ბანკის მონაწილეობის გარეშე.

უფრო ნაკლები გავრცელება ჰპოვა ფინანსური ლიზინგის ისეთმა ფორმამ როგორიცაა „ლიზ-ბექი“ ანუ დაბრუნებადი ლიზინგი, როდესაც საწარმო მიჰყიდის ბანკს მოწყობილობებს და შემდეგ თავად იღებს უკან გამოსაყენებლად. ასეთ ფორმას

საწარმო მაშინ მიმართავს, როდესაც დროებითი ფინანსური პრობლემები გააჩნია. არსებობს ასევე ლიზინგი „მიმწოდებელს“, როდესაც ლიზინგის მიმღები იღებს მოწყობილობას იჯარით და გადასცემს მას მესამე პირს.

სალიზინგო ოპერაციების ვადები განისაზღვრება ამორტიზაციის გათვალისწინებით ან იჯარით გაცემული ქონების დაჩქარებული ამორტიზაციის მეთოდის გამოყენებით. ამ მეთოდის გამოყენება ეკონომიკურად ხელსაყრელია ლიზინგის გამცემისათვის-ბანკისათვის და მოიჯარისათვის (მიმღებისათვის) პირველი უფრო სწრაფად იბრუნებს ჩადებულ სახსრებს. მეორე კი იძენს შესაძლებლობას, შეიმციროს მოგების გადასახადის თანხა და ქონების თავის საკუთრებაში მიღების ვადა. საიჯარო გადასახდელის ფორმა და სიდიდე დამოკიდებულია იჯარით გაცემული ქონების სახეობასა და ღირებულებაზე, მისი გამოყენების ვადაზე, გადახდის პირობებზე, მოიჯარის კრედიტუნარიანობაზე, ბანკის ფინანსურ შესაძლებლობებზე. სალიზინგო გადასახდელების გადახდის პერიოდულობა დამოკიდებულია ხელშეკრულების პირობებზე. მოიჯარეს შეუძლია განახორციელოს გადახდა თვითურად, კვარტლურადწლიურად. ხელშეკრულებაში შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს გადახდები პროპორციულ-თანაბარი წილებით, პროგრესული, რომელიც მცირდება ხელშეკრულების ვადის გასვლის მიხედვით. თუ დადგენილ ვადაში არ იქნა შეტანილი სალიზინგო გადასახდელი, დაირიცხება ჯარიმა ბანკის სასარგებლოდ.

სალიზინგო ხელშეკრულება შეიძლება შეწყვეტილ იქნეს შემდეგ შემთხვევებში: გადასახდელების გადაუხდელობისას, სალიზინგო საგნის არამიზნობრივად გამოყენებისას. ხელშეკრულების გაწყვეტის შესახებ ბანკი ატყობინებს მოიჯარეს, რომელიც ვალდებულია გადაურიცხოს მას თანხა იმ ზარალის ასანაზღაურებლად რაც მიადგა ბანკს და უბრუნდება საგანი. თუ ხელშეკრულება ბანკის მიზეზით დაირღვა, მოიჯარეს უფლება აქვს მიიღოს პირგასამტეხლო. კომერციული ბანკები საკმაოდ სოლიდურ შემოსავალს იღებენ სალიზინგო ოპერაციებით, საქართველოში მათი შესაძლებლობები საკმაოდ შეზღუდულია ძირითადი ფონდების ბაზრის ჩამოუყალიბების გამო. კომერციული ბანკების მიერ სალიზინგო ოპერაციების გამოყენების პრაქტიკამ გამოავლინა მათი უდავო უპირატესობა როგორც მომწოდებელი ფირმებისათვის ასევე ლიზინგის მიმღებებისათვის. ამ უკანასკნელებისათვის ლიზინგი ძირითადი ფონდების დაკრედიტების ფორმაა, ამასთან კრედიტი ამ შემთხვევაში გამოდის სასაქონლო ფორმით. ამავე დროს მათ შეუძლიათ საკუთარი სახსრების წინასწარი დაგროვების და საბანკო და სხვა სახის კრედიტების მიღების გარეშე სწრაფად შეიძინონ და ოპერატიულად დანერგონ თავიანთ წარმოებაში უახლესი ტექნიკა, რითაც თავს აარიდებენ მანქანა-მოწყობილობების მორალური ცვეთის ზეგავლენას. მოიჯარე გარკვეულ შეღავათებსაც იღებს, რამდენადაც საიჯარო გადასახდელები მიეკუთვნება წარმოების დანახარჯებს(თვითღირებულებას) და შესაბამისად ამცირებს დასაბეგრ მოგებას. აღსანიშნავია ასევე, რომ სალიზინგო ხელშეკრულების პირობები ძალზედ მოქნილია. მათ შეუძლიათ გაითვალისწინონ მოიჯარის საწარმოო პროცესის თავისებურებანი (სეზონურობა, ციკლურობა). მიმწოდებელი საწარმოსთვის ასევე ხელსაყრელია სალიზინგო ოპერაციები, რამდენადაც მათი პროდუქციის გასაღების ბაზრის პრობლემა აღარ უდგათ. ლიზინგის ფართოდ გავრცელების მიზეზს წარმოადგენს მათი უპირატესობები ჩვეულებრივ სესხთან შედარებით. ლიზინგი

გულისხმობს 100%-იან დაკრედიტებას და არ მოითხოვს გადახდების დაუყოვნებლივ დაწყებას. ლიზინგის დროს კონტრაქტი იდება ქონების მთელ ღირებულებაზე, საიჯარო გადასახდელების გადახდა ჩვეულებრივ იწყება მოიჯარისათვის ქონების მიწოდების შემდეგ ან უფრო მოგვიანებით. მცირე და საშუალო საწარმოებისათვის უფრო იოლია ლიზინგის კონტრაქტის მიღება, ვიდრე სესხისა. ზოგიერთი სალიზინგო კომპანია არ მოითხოვს მოიჯარისაგან დამატებით გარანტიას, რადგან იგულისხმება, რომ გარიგების უზრუნველყოფას თავად მოწყობილობა წარმოადგენს. სალიზინგო ოპერაციებს ნაკლოვანებებიც გააჩნიათ: მოიჯარეს ეზრდება ნარჩენი ღირებულება (ინფლაციის გამო); თუ საქმე ეხება ფინანსურ ლიზინგს, ხოლო სამეცნიერო ტექნიკური პროგრესის გამო ნაკეთობა მოძველდა, მიუხედავად ამისა სალიზინგო გადასახდელები არ წყდება კონტრაქტის ბოლომდე.

ფაქტორინგული ოპერაციები

ფაქტორინგი-ეს არის საკომისიო-საშუამავლო და საკრედიტო ოპერაცია. ტერმინი „ფაქტორინგი“ ინგლისური სიტყვაა და აგენტს, შუამავალს, მაკლერს ნიშნავს. ფაქტორინგულ ოპერაციებში მონაწილეობს სამი მხარე: ფაქტორინგული კომპანია; კლიენტი-საქონლის მიმწოდებელი და საწარმო, ფირმა-საქონლის მომხმარებელი. ფაქტორინგული მომსახურების ძირითადი მიზანია კლიენტების დებიტორული ანგარიშების ინკასირება და მათ სასარგებლოდ კუთვნილი გადასახდელების მიღება.

მსოფლიო პრაქტიკაში არსებობს ფაქტორინგული ოპერაციების შემდეგი სახეობები:

1. ფაქტორინგი დაფინანსებით და დაფინანსების გარეშე;
2. ღია და დახურული(კონფიდენციალური) ფაქტორინგი;
3. საერთაშორისო და საშინაო.

ფაქტორინგი დაფინანსებით: კლიენტი(საქონლის მიმწოდებელი) უთმობს ფაქტორ-შუამავალს მყიდველისაგან გადასახდელების მიღების უფლებას. ჩვეულებრივ გადაგზავნილი საქონლის ღირებულების 80-90%-ს. სარეზერვო 10-20% საერთო თანხიდან კლიენტს არ გადაეხდება, არამედ იჯავშნება განსაზღვრულ ანგარიშზე, თუ მყიდველს არ წარმოეშვება საქონელთან დაკავშირებით პრეტენზია (ხარისხის, ფასის თაობაზე), ეს თანხა გადაეგზავნება კლიენტს. ასეთი ტიპის მომსახურების მიღება ხელსაყრელია საწარმოსთვის, რადგანაც მას შესაძლებლობას აძლევს გადაგზავნილი საქონლისათვის დაუყოვნებლივ მიიღოს თანხა. ეს თავის მხრივ აჩქარებს კაპიტალის მოძრაობას და ამცირებს არგადახდების რაოდენობას. თავისი მომსახურებისათვის ფაქტორ-შუამავალი იღებს საკომისიოს ანგარიშების ინკასირებისათვის (0,75-3% გარიგების ღირებულებიდან) და პროცენტს ფაქტორინგული კრედიტისათვის. მსოფლიო პრაქტიკაში ეს პროცენტი ჩვეულებრივ 1-2 პუნქტით მაღალია სააღრიცხვო განაკვეთზე.

ფაქტორინგი დაფინანსების გარეშე: ამ შემთხვევაში ბანკის ან ფაქტორინგული კომპანიის კლიენტი გადაგზავნის რა საქონელს წარუდგენს ანგარიშს თავის მყიდველს ფაქტორ-შუამავლის საშუალებით, რომლის ამოცანაც მდგომარეობს კლიენტის სასარგებლოდ მიიღოს დადგენილ ვადაში კუთვნილი თანხა, როგორც ეს ხელშეკრულებით არის განსაზღვრული მიმწოდებელს და მყიდველს შორის.

ღია ფაქტორინგი-არის ფაქტორინგის ისეთი სახეობა, როცა გადამხდელს (მოვალეს) ეცნობება ანგარიშსწორებაში ფაქტორ-შუამავლის მონაწილეობის შესახებ. შეტყობინება ხორციელდება ანგარიშ-ფაქტურაზე ჩანაწერის სახი.

დახურული ანუ კონფიდენციალური ფაქტორინგი. ასეთი სახის ფაქტორინგისას მყიდველმა არ იცის მიმწოდებლის მიერ ფაქტორ-შუამავლისათვის მოთხოვნათა დათმობის გარეშე. ამ შემთხვევაში მოვალე აწარმოებს ანგარიშსწორებას თავად მიმწოდებელთან, ხოლო ეს უკანასკნელი გადასახდელი თანხის მიღების შემდეგ ვალდებულია გადაურიცხოს მისი შესაბამისი წილი ფაქტორინგულ კომპანიას კრედიტის დასაფარავად.

ფაქტორინგი რეგრესის უფლების გარეშე- ნიშნავს, რომ ფაქტორ-შუამავალმა მყიდველის მიერ განსაზღვრული ვადის (ჩვეულებრივ 36-დან 90 დღემდე) განმავლობაში ანგარიშების გადაუხდელობისას უნდა აანაზღაუროს მიმწოდებლის სასარგებლოდ ვალის გადახდევინების ყველა ხარჯი. ამ შემთხვევაში მიმწოდებელი არ ატარებს რისკს, მის მიერ ფაქტორისათვის მიყიდული დებიტორული დავალიანების მიხედვით. კლიენტსა და ფაქტორ-შუამავალს შორის დადებულ ხელშეკრულებაში შესაძლოა გათვალისწინებულ იქნეს **რეგრესის უფლებაც**, ანუ ფაქტორის მიერ კლიენტისათვის მყიდველის მიერ გადაუხდელი ანგარიშების დაბრუნების უფლება კრედიტის დაფარვის მოთხოვნით. პრაქტიკაში ფაქტორინგი რეგრესის უფლებით ძალზედ იშვიათად გამოიყენება. ფაქტორინგული ფირმები, როგორც წესი მყიდველის გადაუხდელობის მთელ რისკს იღებენ საკუთარ თავზე.

საშინაო ფაქტორინგი-ნიშნავს, რომ მიმწოდებელი, ფაქტორ ფირმა-ბანკი და მყიდველი ერთ ქვეყანაში იმყოფებიან.

საექსპორტო (საერთაშორის) ფაქტორინგის დროს მიმწოდებელი მისი კლიენტი და ბანკი, რომელიც ახორციელებს ფაქტორინგულ ოპერაციებს სხვადასხვა ქვეყანაში იმყოფებიან. როგორც წესი ექსპორტიორი დებს ფაქტორთან გლობალურ ცესიის ხელშეკრულებას, რომლითაც იღებს ვალდებულებას დაუთმოს ფაქტორს ყველა მყიდველის ან მყიდველთა გარკვეული წრის დებიტორული დავალიანება.

თანამედროვე დასავლური ფაქტორინგული კომპანიები არა მხოლოდ აკრედიტებენ თავიანთ კლიენტებს, არამედ უწევენ მათ მრავალი სახის მომსახურებას: აწარმოებენ დებიტორული დავალიანების საბუღალტრო აღრიცხვას, კონსულტაციებს გასაღების ბაზრების, რეალიზაციის ფასების, ანგარიშსწორების ორგანიზების, ხელშეკრულებების დადების თაობაზე; ახორციელებენ იურიდიულ, სატრანსპორტო, სასაწყობო, სარეკლამო, სადაზღვევო და სხვა სახის მომსახურებას. ასე, რომ ფაქტორინგი ხდება კლიენტების ფინანსური მომსახურების უნივერსალური სისტემა და მას **კონვენციურს** უწოდებენ. ასეთი ფორმის ფაქტორინგით სარგებლობისას კლიენტს შეუძლია არსებითად შეამციროს მოსამსახურეთა შტატი, რაც ხელს უწყობს დანახარჯების შემცირებას პროდუქციის წარმოებასა და გასაღებაზე. მაგრამ ამავდროულად აღმოცენდება რისკი იმისა, რომ კლიენტი მთლიანად ხდება დამოკიდებული ფაქტორ ფირმაზე და ეს უკანასკნელი ჩახედულია კლიენტის ფინანსურ საკითხებში მთლიანად

ფაქტორ-შუამავლისა და კლიენტის ურთიერთობის სამართლებრივი საფუძველია ხელშეკრულება, რომელშიც მიეთითება: ოპერაციის განხორციელების წესი, ლიმიტები ოპერაციაზე, საკომისიო გასამრჯელოს მოცულობა, ხელშეკრულების გაწყვეტის

პრობები, მხარეთა პასუხისმგებლობა, ფაქტორინგის სახე, რეგრესის უფლების არსებობა ან არარსებობა. მომსახურების სახეები, რომელსაც დამატებით განახორციელებს ფაქტორ ფირმა, ოპერაციის განხორციელების საფასური, გადახდათა და ხელშეკრულების მოქმედების ვადები. ვინაიდან ფაქტორინგული ოპერაციები ატარებენ სარისკო ხასიათს, ფაქტორინგულმა კომპანიებმა გულდასმით უნდა შეისწავლოს კლიენტის ფინანსური მდგომარეობა. მიიღებს რა მიმწოდებლის განაცხადს ფაქტორინგული კომპანია ან ბანკი ატარებენ ისეთივე წინასწარ სამუშაოს როგორც ჩვეულებრივ კრედიტის გაცემისას, ამასთან ფასდება კრედიტუნარიანობა, გამოშვებული პროდუქციის სახეობა და რეალიზაციის შესაძლებლობა. დადებითი გადაწყვეტილების მიღებისას კლიენტი აფორმებს ფაქტორ-ფირმასთან ხელშეკრულებას. ხელშეკრულებით შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს როგორც კლიენტის რიგითი დაკრედიტება ასევე განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში კლიენტის გაყიდვათა დაკრედიტება. უკანასკნელ შემთხვევაში დგინდება დაკრედიტების ლიმიტები, რომლის განსაზღვრავად კლიენტმა ფაქტორ-ფირმას უნდა წარუდგინოს მყიდველებთან გაფორმებული ხელშეკრულებები.

როგორც წესი ფაქტორინგული მომსახურებისთვის არ მიიღებიან საწარმოები:

- დებიტორთა დიდი რაოდენობით;
- რომლებიც აწარმოებენ სპეკულაციურ ბიზნესს;
- აწარმოებენ არასტანდარტულ და ვიწროსპეციალიზებულ პროდუქციას;
- მუშაობენ სუბმოიჯარეზად;
- ეწევიან წვრლმანი პროდუქციის ფართო ნაკრების საცალო რეალიზაციას;
- პრაქტიკაში აქვთ ბარტერული გარიგებები.

ფაქტორინგული ოპერაციები არ ხორციელდება აგრეთვე საწარმოების ფილიალების სავალო ვალდებულებების, ფიზიკური პირების სავალო ვალდებულებების და საბიუჯეტო ორგანიზაციებისადმი მოთხოვნათა მიმართ.

ფორფეიტინგული ოპერაციები

ფორფეიტინგი წარმოადგენს საგარეო-სავაჭრო გარიგებათა საბანკო დაკრედიტების განსაკუთრებულ სახეობასექსპორტიორისაგან იმპორტიორის მიერ აქცეპტირებული კომერციულითამასუქების ყიდვის ფორმით. ფორფეიტინგის განსხვავება თამასუქების აღრიცხვის ოპერაციებისაგან ის არის, რომ მოცემულ შემთხვევაში მყიდველი ფორფეიტორი უარს ამბობს მყიდველისადმი რეგრესის უფლებაზე. ყველა რისკი ეკონომიკურიც და პოლიტიკურიც სრულად გადადის ფორფეიტორზე. სააღრიცხვო განაკვეთი ამ ოპერაციის დროს უფრო მაღალია ვიდრე დაკრედიტების სხვა ფორმების გამოყენებისასმათი მოცულობა დამოკიდებულია მსესხებლის კატეგორიაზე, ვალუტასა და დაკრედიტების ვადებზე. სავალუტო რისკის შემცირების მიზნით ფორფეიტორების უმრავლესობაიძენს თამასუქებს მხოლოდ მყარ ვალუტაში. ამდენად ვალუტა ფორფეიტინგული ოპერაციების ყველაზე ხშირი ობიექტია. როგორც წესი ფორფეიტორი იძენს თამასუქებს 6 თვიდან 5 წლამდე ვადით საკმაოდ მსხვილ თანხებზე.

ფორფეიტინგული ოპერაციები ეს ერთჯერადი ოპერაციებია, რომლებიც ხორციელდება ყოველი კონკრეტული თამასუქის ყიდვა-გაყიდვასთან დაკავშირებით. ფორფეიტინგის უპირატესობას წარმოადგენს გარიგების გაფორმების სიმარტივე.

თამასუქების ყიდვა ფორმდება სტანდარტული ხელშეკრულებით, რომელიც მოიცავს გარიგების ზუსტ აღწერას, ვადებს, ხარჯებს, გარანტიებს.

ფორფეიტორის როლს ასრულებენ კომერციული ბანკები. თამასუქები გადაეცემა ფორფეიტორს(ბანკს) ინდოსამენტის გზით გადახდის ვადის დადგომისას თამასუქი წარედგინება მოვალეს ფორფეიტორის სახელით. ფორფეიტინგული ოპერაციის შედეგად ექსპორტიორი-მიმწოდებელი გადაგზავნილი საქონლის ღირებულებას (სააღრიცხვო განაკვეთის გამოკლებით) იღებს ისე, რომ არ ელოდება გაცემული თამასუქების მიხედვით იმპორტიორებისაგან თანხის მიღების ვადის დადგომას. გარდა ამისა ექსპორტიორი თავისუფლდება ვალდებულებისაგან თვალი მიადევნოს თამასუქის განაღდების ვადებს.

სატრასტო ოპერაციები

სატრასტო ოპერაციები-ეს არის საბანკო მომსახურების გაწევა კლიენტთა იმ ჯგუფისათვის, რომლებიც ისწრაფვიან განკარგონ თავიანთი სახსრები უდიდესი სარგებლის მიღებით. კლიენტის დაინტერესება ბანკისთვის თავისი ქონების მართვის ცალკეული ფუნქციების გადაცემით, აიხსნება ბანკის იმ თანამშრომლების მაღალი პროფესიონალიზმითა და პრაქტიკული გამოცდილებით, რომლებიც გასწევენ ასეთი ტიპის მომსახურებას. დებს რა სატრასტო ხელშეკრულებას, რწმუნებული ავალებს ბანკს განკარგოს თავისი დროებით თავისუფალი სახსრები მაქსიმალური შემოსავლის მიღების მიზნით. ამასთან კლიენტი ამ ქონების სრულფასოვანი მესაკუთრე რჩება. ბანკს მხოლოდ უფლება ეძლევა განკარგოს ეს ქონება განსაზღვრული ვადით და მიიღოს მაქსიმალური მოგება. ასრულებს რა ასეთ ოპერაციებს ბანკი მოქმედებს თავისი სახელით, მაგრამ კლიენტის ინტერესებით.

სატრასტო ოპერაციები სამ კატეგორიად იყოფა:

1. პერსონალური სატრასტო ხელშეკრულება(მოქალაქეებისთვის);
2. ინსტიტუციონალური სატრასტო მომსახურება;
3. „მასტერ-ტრასტის“ ტიპის მომსახურება.

პერსონალური სატრასტო ოპერაციებიდან ყველაზე მეტად გავრცელებულია შემდეგი სახის პერსონალური სატრასტო მომსახურება:

- საანდერძო ტრასტი-ფორმდება მოქალაქის ანდერძის საფუძველზე;
- გამოუთხოვადი ტრასტი, ფორმდება ხელშეკრულებით, რომლის თანახმად რწმუნებულს არ შეუძლია გაწყვიტოს ხელშეკრულება;
- გამოუთხოვადი ტრასტი, ფორმდება ხელშეკრულებით, რომლის თანახმადაც მარწმუნებელს ნებისმიერ დროს შეუძლია გაწყვიტოს ხელშეკრულება.

ინსტიტუციონალური სატრასტო მომსახურება ხორციელდება გრძელვადიანი სავალო ვალდებულებების ემიტენტსა და იმ იურიდიულ პირებს შორის ხელშეკრულების საფუძველზე, რომლებიც ამ ვალდებულებებს მართავს. ასევე კომპანია-მესაკუთრესა და სატრასტო კომპანიას შორის საკუთრების პროფესიულად მართვის მიზნით.

„მასტერ-ტრასტის“ ტიპის მომსახურება, მათ ბანკები გასწევენ საპენსიო ფონდისთვის ან სხვა სახის კომპანიათა ჯგუფისათვის, აქციონერებისათვის, რომლებსაც სურთ განკარგონ თავიანთი სახსრები მაღალი შემოსავლის მიღების მიზნით.

მინდობილი საკუთრების განკარგვის ხასიათის მიხედვით ტრასტები იყოფა: **აქტიურად და პასიურად**. საკუთრება, რომელიც იმყოფება აქტიურ ტრასტში შეიძლება

გაიყიდოს, გაიცეს ან დაგირავდეს რწმუნებულთან დამატებითი შეთანხმების გარეშე. მსგავსი სატრასტო ოპერაციები დამახასიათებელია ბანკებისთვის. პასიური ტრასტები წარმოადგენს ისეთი ტიპის სატრასტო მომსახურებას, როცა რწმუნებულს არ გააჩნია უფლებამოსილება ქონება გაყიდოს ან დააგირავოს მესაკუთრესთან წინასწარი შეთანხმების გარეშე. მსგავს სატრასტო ოპერაციებს ახორციელებენ ფირმები, რომლებიც სპეციალიზდებიან გარკვეული სახეობის საკუთრების (მაგ. უძრავი ქონება, მიწა) მართვაზე, საკონსულტაციო მომსახურებაზე.

თანამედროვე პირობებში გავრცელებულია ბანკების მიერ განხორციელებული სატრასტო მომსახურების შემდეგი სახეობები:

- კლიენტის პირადი საბანკო ანგარიშის წარმოება;
- კლიენტის საკუთარი ფასიანი ქაღალდების მართვა;
- კლიენტის დებიტორული დავალიანებების მართვა;
- დეპოზიტარის ფუნქციების განხორციელება;
- კომპანიის რეორგანიზაციის შემთხვევაში, მისი დროებითი მართვა;
- კლიენტის ბუღალტრული დოკუმენტების წარმოება;
- კერძო საპენსიო ფონდებისა და მოქალაქეთა ასოციაციების შექმნა და მართვა;
- გარანტიებისა და თავდებობების გაცემა.

ბანკი თავის თავზე იღებს ამ ოპერაციების შესრულების ვალდებულებას. თუ ამ ოპერაციების განხორციელებისას კომპანია აღმოჩნდება ზარალიანი, მაშინ ბანკი ვალდებულია აუნაზღაუროს კლიენტს დანაკარგები, რომელიც მიადგა ბანკის მხრიდან. მსგავსი პირობები ჩაიწერება ნდობითი მართვის ხელშეკრულებაში. ყოველი ბანკი აწესებს კლიენტის სახსრების ნდობითი მართვის თავის პირობებს.

სხვა ოპერაციები: საბანკო გარანტია ნიშნავს, რომ ბანკი იღებს თავის თავზე ვალდებულებას, კლიენტის მიერ გადასახდელების გადაუხდელობისას თავად განახორციელოს გადახდები. ხელშეკრულების თანახმად (იღება კლიენტსა და ბანკს შორის) მოვალე და გარანტი(თავდები) სოლიდარულად აგებენ პასუხს კრედიტორის წინაშე. მსოფლიო პრაქტიკაში გამოიყენება საკრედიტო ორგანიზაციების მიერ გაცემული საბანკო გარანტიების სხვადასხვა სახეობა.

- გამოთხოვადი გარანტია-ეს არის გარანტია, რომელიც არ შეიძლება გამოთხოვილი, ანუღირებული ან შეცვლილი იქნეს ბანკი-გარანტორის მიერ, ბანკკრედიტორთან წინასწარი შეთანხმების გარეშე;
- გამოთხოვადი გარანტია-მისი გამოთხოვა გარანტს შეუძლია ნებისმიერ მომენტში კრედიტორთან წინასწარი შეთანხმების გარეშე;
- პირდაპირი გარანტია-წამოყენებული თავად ბანკი-გარანტორის მიერ;
- არაპირდაპირი გარანტია-წამოყენებული მესამე ბანკის მიერ;
- კონტრგარანტიები-ბანკი გარანტი მიმართავს კორესპონდენტ ბანკს თხოვნით წამოაყენოს მისი კლიენტის კონტრაგენტისათვის გარანტია და საგარანტიო შემთხვევის დადგომისას აანაზღაუროს შესაბამისი თანხა.
- სინდიცირებული გარანტიები გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა მოთხოვნილი საგარანტიო თანხები აღემატება ერთი ბანკის შესაძლებლობებს. ამ შემთხვევაში რამდენიმე ბანკი წილობრივად მონაწილეობს საგარანტიო თანხის შექმნაში.

- შეზღუდული გარანტიები-როცა გარანტი პასუხს აგებს მხოლოდ ვალდებულებათა ნაწილზე
- შეუზღუდავი გარანტიები-გარანტი პასუხს აგებს კლიენტის მთელ ვალდებულებებზე.

ბანკები ჩვეულებრივ გარანტიებს გასცემენ ისეთ კლიენტებზე, რომლებსაც აქვთ მყარი ფინანსური რეპუტაცია და და საიმედო უზრუნველყოფა. ყველა ურთიერთობა ბანკსა და გარანტორს შორის განისაზღვრება საბაკო გარანტიის ხელშეკრულებით, რომელიც წერილობითი სახით ფორმდება ან ორმხრივი ხელმოწერით, ან გარანტორის მიერ კრედიტორისადმი საგარანტიო წერილის გაგზავნით. ხელშეკრულება უნდა იყოს გაფორმებული კანონის მოთხოვნათა სრული დაცვით. საბანკო გარანტიის გაცემისთვის მსესხებელი უხდის გარანტს გასამრჯელოს. ბანკები იღებენ საკომისიოს შემდეგი ოპერაციების ჩატარებისათვის:

- გარანტიების გაცემა;
- გარანტიების დადასტურება;
- გარანტიების პირობების შეცვლა;
- ბანკის მიერ გარანტიის შესრულება.

კომერციულ ბანკებში საგარანტიო ოპერაციებით ძირითადად დაკავებულნი არიან სპეციალიზებული განყოფილებები, მსხილ ბანკებში-დეპარტამენტებიან იურიდიული განყოფილება. ბანკები კლიენტებს უწევენ ასევე საკონსულტაციო მომსახურება. საკონსულტაციო მომსახურებას მიეკუთვნება: ანგარიშსწორების, მიმდინარე სავალუტო ანგარიშების გახსნის და წარმოების ორგანიზება; საფონდო ბაზარზე ფასიანი ქაღალდების გამოშვების და მიმოქცევის მომსახურება; საკრედიტო, საკასო ოპერაციების მომსახურება; დებულებათა გამოყენების თაობაზე კონსულტაციების გამართვა.

კომერციული ბანკების ოპერაციები ფასიანი ქაღალდებით

ბანკის საემისიო ოპერაციები-ეს არის ბანკის საქმიანობა საკუთარი ფასიანი ქაღალდების გამოშვების მიზნით. კომერციული ბანკები უშვებენ შემდეგი სახის ფასიან ქაღალდებს: აქციებს, ობლიგაციებს, ჩეკებს, თამასუქებს, სადეპოზიტო და საშემნახველო სერტიფიკატებს, წარმოებულ ფასიან ქაღალდებს (ოფციონებს, ფიუჩერებს, ფორვარდებს). ობლიგაციების გამოშვებით კომერციული ბანკები მოიზიდავენ დამატებით სასესხო სახსრებს. თამასუქების, ჩეკების, სადეპოზიტო და საშემნახველო სერტიფიკატების ემიტირებით კომერციული ბანკები ასრულებენ თავის ერთ-ერთ ძირითად დანიშნულებას-ფულადი სახსრების აკუმულირებას და საგადასახდელო სახსრების შექმნას. აქციების გამოშვების მიზანს კი საწესდებო კაპიტალის ფორმირება წარმოადგენს. აქციონერული კომერციული ბანკების საწესდებო კაპიტალი არის აქციონერების მიერ შეძენილი მისი აქციების ნომინალური ღირებულების ჯამი. ყოველი კომერციული ბანკი დამოუკიდებლად განსაზღვრავს საკუთარი სახსრების სიდიდესა და მათ სტრუქტურას. გამომდინარე მის მიერ მიღებული განვითარების სტრატეგიიდან. თუ ბანკი ემორჩილება კონკურენტული ბრძოლის კანონებს, მიისწრაფის გააფართოოს თავისი კლიენტების წრე, მაშინ ცხადია საკუთარი კაპიტალი უნდა გაიზარდოს.

აქციონერული საზოგადოება მოქალაქეების და იურიდიული პირების გაერთიანებაა ერთობლივი სამეურნეო საქმიანობისთვის. სააქციო საზოგადოების საწესდებო კაპიტალი დაყოფილია აქციების განსაზღვრულ რაოდენობად. აქციონერული

საზოგადოების აქციონერები არ აგებენ პასუხს მის ვალდებულებებზე და ატარებენ ზარალის რისკს რაც დაკავშირებულია საზოგადოების საქმიანობასთან მათი კუთვნილი აქციების ღირებულების ფარგლებში. აქციონერული საზოგადოების წესდებაში ფიქსირდება საზოგადოების მიზნები, კაპიტალის სიდიდე და მართვის წესი.

აქციები-ფასიანი ქაღალდებია გამოშვებული აქციონერული საზოგადოებს მიერ რომელთა მფლობელებს აქვთ ყველა ქონებრივი და პირადი უფლება დაკავშირებული აქციების ფლობასთან. კერძოდ: დივიდენდების მიღების უფლება კორპორაციის მოგებაზე დამოკიდებულებით; კორპორაციის მართვაში მონაწილეობის მიღების უფლება-კრებაზე ხმის მიცემით; კორპორაციის ლიკვიდაციის შემდგომ დარჩენილი ქონების წილის მიღების უფლება (რეალიზდება აქციების სიდიდის პროპორციულად).

ჩვეულებრივი აქციები-აქციები, რომლებიც იძლევა ძირითად უფლებებს კორპორაციის საკუთრებაზე. ჩვეულებრივი აქციების მფლობელებს უფლება აქვთ აირჩიონ დირექტორთა საბჭო და ზეგავლენა მოახდინონ წამყვან საკითხებზე, მონაწილეობა მიიღონ აქტივებში, დივიდენდების განაწილებაში, კორპორაციის ლიკვიდაციის შემთხვევაში დარჩენილ უფლებებზე (მას შემდეგ რაც გაისტუმრებენ ყველა ვალს და პრივილეგირებული აქციების მფლობელები თავის წილს მიიღებენ).

პრივილეგირებული აქციები-აქციები, რომელთა მფლობელები ჩვეულებრივი აქციონერებისაგან განსხვავებით სარგებლობენ განსაზღვრული პრივილეგიებით. კერძოდ: ფიქსირებული, გარანტირებული სიდიდის დივიდენდების მიღებით; ლიკვიდაციის შემთხვევაში კორპორაციის ნარჩენი ქონების მიღების უპირატესი უფლებით; ემიტენტის მიერ შეღავათიანი პირობებით აქციების გამოსყიდვის უფლებით; ამავე დროს პრივილეგირებული აქციები უხმოა, არ იძლევა ფირმის მართვაში მონაწილეობის მიღების უფლებას.

სახელობითი აქციები-მათი მფლობელი მითითებულია აქციაზე და მისი სახელი შეტანილია აქციონერული საზოგადოების რეესტრში. მისი გადაცემა შეიძლება ახალ მფლობელზე გადასაცემი წარწერით დოკუმენტზე და მფლობელის შეტანით საზოგადოების რეესტრში.

აქციები წარმომდგენზე- აქციები, რომელთა უფლებამოსილი მფლობელია მათი წარმომდგენი. უფლებათა გადაცემა ასეთი აქციების მიხედვით წარმოებს დოკუმენტის ფაქტობრივი გადაცემით. აქციები წარმომდგენზე გამოიცემა მხოლოდ მათი სრული ანაზღაურებისას.

სადამფუძვნებლო აქციები-აქციები, რომლებიც ნაწილდება აქციონერული კომპანიების სადამფუძვნებლო შორის და აძლევს მათ ზოგიერთ უპირატესობას. სადამფუძვნებლო საზოგადოების მფლობელებს აქვთ ხმათა დამატებითი რაოდენობა აქციონერთა საერთო კრებაზე. სარგებლობენ აქციების მიღებაზე პირველი რიგის უფლებით მათი დამატებითი გამოშვებისას, თამაშობენ მთავარ როლს იმ საკითხთა გადაწყვეტისას, რომელიც დაკავშირებულია აქციონერული კომპანიის საქმიანობასთან.

კუმულაციური აქციები-პრივილეგირებული აქციები, რომელთა მფლობელებს შესაძლოა გადაეხადოთ დივიდენდები, რომლებიც დაგროვდა მრავალი წლის მანძილზე და რომლის გასტუმრება კორპორაციამ ვერ შეძლო ცუდი ფინანსური მდგომარეობის გამო.

კონვერტირებადი აქციები-აქციები, რომლებიც შეიძლება გადავცვალოთ პრივილეგირებულ ან ჩვეულებრივ აქციებზე ფიქსირებული ფასით განსაზღვრულ ვადაში. კონვერსიის პირობები, პრივილეგიები და მათი მოქმედების ვადა დაწვრილებით მიეთითება პროსპექტში.

„გაორმაგებული აქციები“-ორი კომპანიის ჩვეულებრივი აქციები, რომლებიც იმართება ერთი და იმავე საინვესტიციო კომპანიის მიერ და იყიდება როგორც მთლიანი.

ოქროს აქციები-აქციები ხმის განსაკუთრებული უფლებით, რომლებიც განსაზღვრულ პირობებში გამოშვებისას დათქმული ვადის განმავლობაში (3 წლამდე) აძლევს მის მფლობელს ვეტოს დადების უფლებას აქციონერთა კრების გადაწყვეტილებებზე. კერძოდ ცვლილებების შეტანაზე საზოგადოების წესდებაში, მისი რეორგანიზაციის და ლიკვიდაციის შემთხვევაში. სახელმწიფო საკუთრებაში დარჩენილი ქონების დაგირავების, იჯარით გაცემის, გაყიდვის, გასხვისების უფლებას. ოქროს აქციები შესაძლებლობას იძლევა შევინარჩუნოთ სახელმწიფო კონტროლი აქციონერულ საზოგადოებაზე.

აქციები პირობით კონსიგნაციაში-ანგლო-ამერიკული აღნიშვნა იმ აქციების აღსანიშნავად, რომლებიც უკვე კოტირდება ბირჟაზე, თუმცა მათი ფიზიკური გამოშვება ჯერ არ შემდგარა.

აქციები მიმოქცევაში-ფირმის აქციები, რომლებიც მუდმივად მიმოიქცევა საფონდო ბირჟაზე. მათ შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია „აქტიური აქციები“ რომლებიც მიმოიქცევა მნიშვნელოვანი რაოდენობით და რომელთა მიხედვითაც განსაზღვრავენ საბაზრო სიტუაციას. ისინი „აქცია-ბარომეტრებადაც“ იწოდებიან.

ვინკულირებული აქციები-სახელობითი აქციების სახეობა, რომლებიც შეიძლება გადაეცეს მესამე პირებს, მხოლოდ მათი გამომშვები სააქციო საზოგადოების თანხმობით. ისინი გამოიშვება იმ მიზნით, რათა გავიგოთ ვინ წარმოადგენს აქციონერს და აუცილებლობის შემთხვევაში გამოირიცხოს პირთა გარკვეული კატეგორია მათი რიცხვიდან.

ბონუსური აქციები-აქციები გადაცემული ანდერრაიტერისათვის (გამომშვების გარანტი) საკომისიოს სახით მომსახურებისათვის.

აქციების ერთობლივი შემოსავალი ტოლია დივიდენდების ჯამს დამატებული აქციების კურსის ცვლილება.

აქციების საკონტროლო პაკეტი-არის გამოშვებული აქციების მთლიანი თანხის ის ნაწილი, რომელიც მის მფლობელს სააქციო საზოგადოებაში ხმების გადამწყვეტ უპირატესობას ანიჭებს.

ობლიგაცია (ვალდებულება) ფასიანი ქაღალდია, რომელიც მოწმობს ემიტენტის ვალდებულებას განსაზღვრულ ვადაში გადაუხადოს მის მფლობელს ობლიგაციის ნომინალური ღირებულება და ფიქსირებული პროცენტი (**კუპონი**). ემიტენტების მიხედვით განასხვავებენ: სახელმწიფოს, საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების, ბანკების, კორპორაციების ობლიგაციებს. ობლიგაციებზე შესაძლოა დაწესდეს მცოცავი განაკვეთი. არსებობს ობლიგაციები ნულოვანი კუპონით, რაც იმას ნიშნავს, რომ გამოშვების ფასი ნაკლებია ნომინალზე და მთელი განსხვავებას პროცენტებია. შესაძლებელია დაწესდეს პროცენტის ზედა ზღვარი ობლიგაცია-„ქუდით“ (cap) ქვედა ზღვარი- ობლიგაცია „იატაკით“ (floor), როგორც ქვედა ისე ზედა ზღვარით ობლიგაცია

„საყელოთი”(collar) ობლიგაციების უზრუნველყოფა ხორციელდება მატერიალური ქონებით ან/და ფასიანი ქაღალდებით.

კონვერსია-ეს არის სესხის პირობების შეცვლა. განასხვავებენ იძულებით და ნებაყოფილობით კონვერსიას. **იძულებითი** კონვერსიის დროს ძველი ობლიგაცია იცვლება ახლით, რომლის პირობები შეცვლილია დებიტორის სასარგებლოდ, ისე, რომ კრედიტორს არაფერს ეკითხებიან. იძულებითი კონვერსია განიხილება როგორც ემიტენტის ნაწილობრივი გაკოტრება და მას ძირითადად სახელმწიფო მიმართავს კრიზისული სიტუაციებისას. **ნებაყოფილობითი** კონვერსიის დროს ობლიგაციის მფლობელი ან იძენს ახალ ობლიგაციას შედარებით დაბალი სარგებლით, ან იბრუნებს თანხას. ბანკის მიერ ობლიგაცია შეიძლება დაიფაროს ან ერთდროულად სრული თანხით ან ცალკეული წლების მიხედვითან ბირჟაზე შესყიდვის გზით.

კომერციული ბანკების საინვესტიციო ოპერაციები

ბანკის საინვესტიციო ოპერაციები არის ბანკის მიერ ფულადი და სხვა რეზერვების განთავსება ფასიან ქაღალდებში, უძრავ ქონებაში, საწარმოთა საწესდებო ფონდებში, კოლექციებში, ძვირფას ლითონებში და სხვა ობიექტებში, რომელთა საბაზრო ღირებულება შეიძლება გაიზარდოს და ბანკს მოუტანოს შემოსავალი დივიდენდების, პროცენტების და სხვა ტიპის შემოსავლების სახით.

საინვესტიციო ოპერაციების დანიშნულებას წარმოადგენს: ბანკის საშემოსავლო ბაზის განვითარება, ფინანსური მდგრადობის ზრდა, საერთო რისკის შემცირება, საფონდო ბაზრებზე ყოფნის უზრუნველყოფა, კლიენტურისა და რესურსების ბაზის გაფართოება. ხშირად საინვესტიციო ოპერაციების ფარულ მოტივად გვევლინება ბანკის გავლენის გაფართოების სურვილი-მისი წმინდა საბანკო საქმიანობის სფეროდან გამოყვანა. ბანკების განსაკუთრებულ მოტივს წარმოადგენს ფულადი სახსრების წილის შემცირება (ნაღდი ფული, ნაშთი საკორესპოდენტო ანგარიშებზე ეროვნულ ბანკში) რომელთაც არ მოაქვთ პროცენტები ბანკისთვის და ინვესტიციების მოკლევადიანი პორტფელის შექმნა (მაგ, სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები) ფულადი სახსრების ლიკვიდობის ადეკვატურად, რომელთაც მოაქვთ მოგება.

ბანკის ინვესტიციები კლასიფიცირდება: ობიექტების მიხედვით (ფასიან ქაღალდებში, პაი, და წილობრივი მონაწილეობა, ძვირფას ლითონებსა და კოლექციებში, უძრავ ქონებასა და ქონებრივ უფლებებში), **ვადების მიხედვით** (მოკლევადიანი, საშუალოვადიანი და გრძელვადიანი), **განთავსების მიზნების მიხედვით** (პირდაპირი ინვესტიციები- მათი მიზანია უზრუნველყონ ინვესტიციის ობიექტის პირდაპირი და უშუალო მართვა, **საპორტფელო** ინვესტიციები-განთავსება ფასიან ქაღალდების პორტფელში ან სხვა აქტივებში შემოსავლის მიღების მიზნით) **რისკების** (აგრესიული, ზომიერი, კონსერვატიული), **დარგების, რეგიონების** (ქვეყნების) მიხედვით.

განასხვავებენ **კონსერვატიულ, აგრესიულ და ზომიერ** საინვესტიციო პოლიტიკას. **კონსერვატიული** საინვესტიციო პოლიტიკა გულისხმობს მინიმალურ რისკს, ფასიანი ქაღალდების მაღალ საიმედოებას და ლიკვიდობას. უპირატესად ასეთი სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდებია. პორტფელი სტაბილურია, ქაღალდების ბრუნვადობა მცირე. კონსერვატიული პოლიტიკა ხორციელდება განსაკუთრებულად მომგებიანი და საიმედო წინადადებების შემთხვევაში. ბანკიდან გამოიყოფა სპეციალიზებული სალიზინგო, სატრასტო, ფაქტორინგული საწარმოები ცალკეულ ოპერაციათა

შესასრულებლად. **ზომიერი** საინვესტიციო პოლიტიკა გულისხმობს ზომიერ რისკს, ფასიანი ქაღალდების ზომიერ ლიკვიდობას და მომგებიანობას, თუმცა პორთფელში ჩნდება მაღალრისკიანი სპეკულაციური ქაღალდები. ფასიან ქაღალდებში განთავსებული წილი სტაბილურია ან ნელა იზრდება. არსებობს მცდელობა ახალ კომპანიებში ინვესტიციების განთავსებისა. **აგრესიული** საინვესტიციო პოლიტიკა გულისხმობს მაღალ რისკს, ფასიანი ქაღალდები დაბალ ლიკვიდურია, საფინანსო ინოვაციები ხორციელდება საკონტროლო პაკეტების ხელში ჩაგდების მიზნით. სპეკულაციები ხშირია, ფასიან ქაღალდებში განთავსების წილი იზრდება. აგრესიული პოლიტიკის დროს აგრესიულად იქმნება ბანკის მიერ კონტროლირებადი არასაბანკო საფინანსო ინსტიტუტები, ფორმირდება ჰოლდინგური სტრუქტურები, იქმნება ბანკის შვილობილი საწარმოები (სატრასტო, ფაქტორინგული, სალიზინგო).

საინვესტიციო პორტფელი. განთავსებანი ფასიან ქაღალდებსა და სხვა ობიექტებში შეიძლება შეადგენდეს ათობით პოზიციას, აღირიცხებოდეს დიდი თანხებით და მოიცვას ბანკის ბევრი კონტრაგენტი. ამ შემთხვევაში წარმოიქმნება აქტივების და მათთვის მოზიდული რესურსების, როგორც ერთი მთლიანის პროფესიონალური მართვის აუცილებლობა, ანუ იქმნება საინვესტიციო პორტფელი. მისი სტრუქტურა ასახავს ინვესტორთა ინტერესების განსაზღვრულ შეხამებას, ასევე აჯგუფებს რისკებს ცალკეული ფასიანი ქაღალდების მიხედვით. ეს საშუალებას იძლევა განვიხილოთ პორტფელი, როგორც მართვის მთლიანი ობიექტი, რაც გულისხმობს სტრატეგიისა და ტაქტიკის განსაზღვრას, რომელიც მთლიანად დგას პორტფელის წინაშე.

პორტფელის ტიპებია: ზრდის პორტფელი, სპეციალიზებული პორტფელები, დაბალანსებული პორტფელი, შემოსავლის პორტფელი, შერეული, სარისკო, კაპიტალის პორტფელები. **ზრდის პორტფელი** -ორიენტირებულია ფასიან ქაღალდებსა და სხვა საინვესტიციო ობიექტებზე, რომელთა საბაზრო ღირებულება სწრაფად იზრდება, მისი მიზანია ინვესტორების კაპიტალის შემატება, ამიტომ პორტფელების მფლობელებს პროცენტები და სხვა მიმდინარე შემოსავლები შეიძლება გადაუხადონ მცირე ოდენობით ან საერთოდ არ გადაუხადონ. **შემოსავლის პორტფელის** მიზანია მაღალი მიმდინარე შემოსავლების მიღება სტაბილურად ხორციელდება გადასახდელების, პროცენტების დივიდენდების გადახდა, რომელთა განაკვეთი საბაზროსთან შედარებით მაღალია. შესაბამისად მათი საბაზრო ღირებულება ნელა იზრდება. **სარისკო კაპიტალის პორტფელი** შედგება უპირატესად იმ ახალგაზრდა „აგრესიული“ ტიპის კომპანიების ფასიანი ქაღალდებისა და პასაგან რომლებმაც სწრაფად განვითარების სტრატეგია აირჩიეს. არსით ეს სპეკულაციური პორტფელია რომლის მიზანს წარმოადგენს ძალიან მაღალი შემოსავლის მიღება აქტივების შემენის ხარჯზე (მაგ. ახალგაზრდა მხატვართა კოლექცია, რომელთა 80%-ზე მეტი კოტრდება). **დაბალანსებული პორტფელი**- შედგება ნაწილობრივ ინვესტიციების ობიექტებისაგან, სწრაფად მზარდი საბაზრო ფასით, ნაწილობრივ მაღალშემოსავლიანი ფასიანი ქაღალდებისა და სხვა საინვესტიციო ობიექტებისაგან. ამ პორტფელში შეიძლება იყოს მაღალრისკიანი საინვესტიციო ობიექტებიც, მაგრამ საერთო რისკები ასეთ პორტფელებში დაბალანსებულია. **სპეციალიზებულ პორტფელში** ფასიანი ქაღალდები ან ინვესტიციების სხვა ობიექტები გაერთიანებულია კერძო კრიტერიუმებით (რისკის, ფასიანი ქაღალდების სახეობა, დარგობრივი ან რეგიონული მიკუთვნება) მაგ. შესაძლებელია იყოს შემდეგი

ვარიანტები: სტაბილური კაპიტალისა და შემოსავლის პორტფელი, საშუალო და გრძელვადიანი ფონდების პორტფელი, რომლებსაც აქვთ ფიქსირებული შემოსავალი, რეგიონალური ან დარგობრივი პორტფელი, გარდა ამისა შეიძლება გამოიყოს პორტფელის ტიპები იმ ობიექტების სახეობის მიხედვით რომლებიც საპორტფელო მართვაშია: მარტო ფასიანი ქაღალდების პორტფელი, შერეული პორტფელი, ფასიანი ქაღალდებისა და კოლექციების პორტფელი, ძვირფასი ლითონებისა და კოლექციების პორტფელი და სხვ.

შემოსავლები პორტფელიდან: ასეთი ოპერაციები ექსპერტების შეფასებით არ აღემატება აქტივების 10-15%-ს და ცალკეული ბანკების მოგების 20-25%-ს (ფასიანი ქაღალდის ბაზარი ჩვეულებრივ უფრო შემოსავლიანია, ვიდრე საფინანსო ბაზრის სხვა სეგმენტი). ნებისმიერი საინვესტიციო გადაწყვეტილება დაკავშირებულია იმასთან, რომ ბანკი ინვესტორი თავის თავზე იღებს საინვესტიციო რისკს. დანაკარგების მოლოდინი მათი შესაძლებლობის შედარება მოსალოდნელ მოგებასთან შეადგენს ბანკის საინვესტიციო გადაწყვეტილებების საფუძველს. ბანკის მიერ საინვესტიციო პორტფელის ქაღალდის ყიდვისას ის უნდა მოიხსნას მისი წინა მფლობელის ანგარიშიდან და ჩაირიცხოს ბანკის ანგარიშზე.

პორტფელის საოპერაციო უზრუნველყოფა აგრეთვე მოიცავს:

1. ფასიანი ქაღალდების რეესტრის წარმოებას და შენახვას. ბანკის მიერ ფასიანი ქაღალდის შეძენა დაუყონებლივ უნდა აისახოს რეესტრში, ძველი მფლობელის სახელი უნდა შეიცვალოს ახლით. რეესტრს აწარმოებს ან ემიტენტი ან ორგანიზაციარეგისტრატორი.

2. ანგარიშსწორება და კლირინგი ფასიანი ქაღალდებით.

3. საოპერაციო-სააღრიცხვო და ადმინისტრაციული სამუშაოები პორტფელის მფლობელ ბანკში.

ბანკს უფლება აქვს მოახდინოს ინვესტირება არასაბანკო კომპანიების წილობრივ მონაწილეობასა და პაიში, დააარსოს არასაბანკო საინვესტიციო ფონდები, კომპანიები, საფინანსო ბროკერები, დეპოზიტარული და საკლირინგო ინსტიტუტები, სადაზღვევო კომპანიები, არასახელმწიფო საპენსიო ფონდები და სხვ.

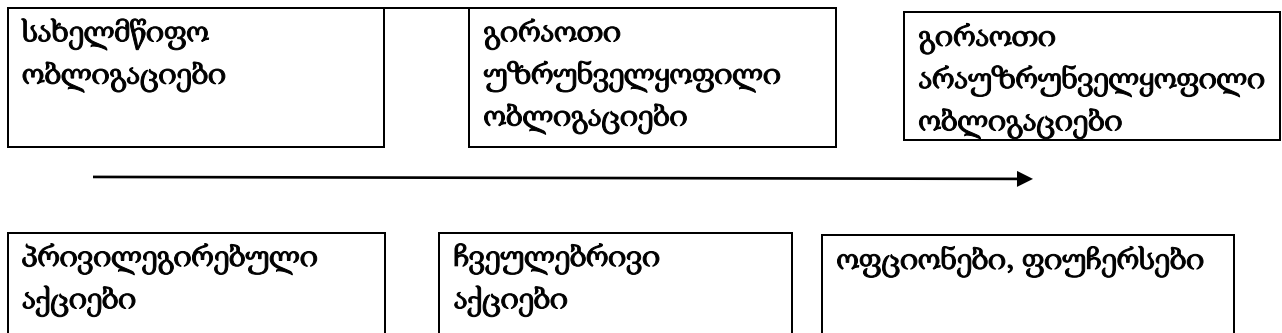
ფასიანი ქაღალდების ლიკვიდობა, შემოსავლიანობა და რისკი.

ლიკვიდობა არის ფასიანი ქაღალდების უნარი, სწრაფად გაიყიდოს და გადაიქცეს ფულად სახსრებად ნაღდი და უნაღდო ფორმით, მფლობელისათვის არსებითი დანაკარგების გარეშე. თუ ბაზარი უარს ამბობს აღიაროს ფასიანი ქაღალდით გამოხატული უფლებების რეალურობა, ლიკვიდობა, მაშინ იგი გადაიქცევა ქაღალდის ნაგლეჯად. უნდა განვასხვავოთ ფასიანი ქაღალდის ლიკვიდობა, მთლიანად საფონდო ბაზრის ლიკვიდობისაგან. (ბაზრის უნარი შთანთქმოს ფასიანი ქაღალდების მნიშვნელოვანი რაოდენობა, მათი საკურსო ღირებულების უმნიშვნელო რყევისას და დაბალი სარეალიზაციო დანახარჯების პირობებში.)

ფასიანი ქაღალდების **შემოსავლიანობა** არის ფასიანი ქაღალდების უნარი მოიტანონ მოგება. რისკების შემცირების კვალობაზე იზრდება მათი ლიკვიდობა და მცირდება შემოსავლიანობა. მაგალითად ბანკის ლიკვიდაციისას, რომელიც სააქციო საზოგადოებაა, პირველ რიგში დაიფარება დავალიანება მის მიერ გამოშვებული ობლიგაციების მიხედვით, რომლებიც უზრუნველყოფილია გირაოთი, შემდეგ

არაუზრუნველყოფილი, შემდეგ პრივილეგირებული აქციების მიხედვით და მხოლოდ ამის შემდეგ ჩვეულებრივი აქციების მიხედვით. შემოსავლის გადახდისას პროცენტები ობლიგაციებზე გადაიხდება იმის მიუხედავად მიიღო საზოგადოებამ მოგება თუ არა. დივიდენდები პრივილეგირებულ აქციაზე გარანტირებულია მხოლოდ მომგებიანობის შემთხვევაში ან თუ ამისთვის იქმნება სპეციალური ფონდი და ბოლოს ჩვეულებრივი აქციების მიხედვით დივიდენდები გადაიხდება იმ შემთხვევაში თუ ამ მიზნისთვის დარჩა გაუნაწილებელი მოგება.

ფასიანი ქაღალდების შემოსავლიანობა

ბანკები მუდმივად ახორციელებენ აქტივების სხვადასხვა სახეობების შემოსავლიანობის შედარებით ანალიზს. თუ შემოსავლიანობა კრედიტში განთავსების ან სავალუტო ოპერაციების დროს უფრო მაღალია, ვიდრე ფასიანი ქაღალდების პორტფელის მიხედვით, მაშინ ამ უკანასკნელში განთავსებები მცირდება და პირიქით. ბანკების გათავისუფლება იმ პროცენტებისა და დივიდენდების დაბეგვრისაგან რომლებიც მიიღება სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების მიხედვით უზიძგებს ბანკს გაზარდოს მათი ხვედრითი წონა ინვესტიციების პორტფელში. თუ საგადასახადო შეღავათები გავრცელდება სხვა სახის ფასიანი ქაღალდების მაგ. მუნიციპალური ობლიგაციების, განსაზღვრული დარგის აქციების მიმართ, ეს მაშინვე აისახება საბანკო პორტფელის სტრუქტურაზე.

საინვესტიციო პორტფელის სახელმწიფო რეგულირება ხორციელდება, როგორც არაპირდაპირი (გადასახადები, ნორმატივები) ასევე პირდაპირი მეთოდებით. საერთაშორისო პრაქტიკაში გამოიყენება შემდეგი პირდაპირი შეზღუდვები: ა) ბანკის აქტივების დადგენილი ნაწილის აუცილებელი განთავსება სახელმწიფო ფასიან ქაღალდებში; ბ) საწარმოების ფასიან ქაღალდებში განთავსებების შეზღუდვა; გ) იმ ფასიანი ქაღალდების განთავსებისა და მიმოქცევის ვადების დროითი შეზღუდვა, რომლებშიც განთავსდება სახსრები, რათა არ მოხდეს ბანკის მიერ მოზიდული მოკლევადიანი ფულადი რესურსების ტრანსფორმირება გრძელვადიან განთავსებებად.

საინვესტიციო რისკები: რისკი-იმ დანაკარგთა შესაძლებლობაა, რაც დაკავშირებულია ფასიან ქაღალდებში ინვესტიციებთან. ეს დანაკარგები გარდაუვალია.

რისკები საბანკო საქმიანობაში არის შემოსავლიანობის შემცირების, პირდაპირი საფინანსო დანაკარგების ან მოგების ხელიდან გაშვების რისკები წარმოქმნილი საინვესტიციო ოპერაციებში მათი შედეგების გაურკვევლობის მაღალი დონის,

წარმოების, ფინანსური მენეჯმენტის არაეფექტიანი მუშაობის გამო. საფინანსო, ფულადი სფერო უფრო მეტად მგრძნობიარეა არახელსაყრელი ფაქტორების შესაძლო ზემოქმედებისადმი. ფასიან ქაღალდებთან დაკავშირებული საინვესტიციო საბანკო ოპერაციების ჩატარებას თან ახლავს რისკები. განასხვავებენ სისტემურ და არასისტემურ რისკებს. **არასისტემურია:** 1). მაკროეკონომიკური, დარგობრივი, რეგიონალური (ქვეყნის) რისკები, საკანონმდებლო ცვლილების რისკი, ინფლაციური რისკი, სავალუტო რისკი; 2) საწარმოს რისკი, საკრედიტო, დროითი, ლიკვიდობის, საპროცენტო რისკი, მიწოდების რისკი, თაღლითობის რისკი, მიწოდების რისკი, საოპერაციო რისკი. არასისტემური რისკი დაკავშირებულია კონკრეტულ ფასიან ქაღალდთან, ამიტომ ინვესტორს შეუძლია შეამციროს ეს რისკი ფასიანი ქაღალდის ამორჩევით (სახეობა, ემიტენტი, გამოშვების პირობები). ქვეყნის რისკი მოიცავს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ რისკებს. სავალუტო რისკი გამოწვეულია უცხოური ვალუტის კურსის ცვლილებით, საკანონმდებლო ცვლილების რისკი-ახალი საკანონმდებლო ნორმების შემოღებასთან. დარგობრივი რისკი დაკავშირებულია ცალკეული დარგების სპეციფიკასთან. იმისდა მიხედვით თუ რომელ ტიპს მიეკუთვნება დარგი (ვენჩურული-„ჩასახვადი“, „მომაკვდავი“, „სწრაფად მზარდი ახალგაზრდა“, „სტაბილურად მომუშავე“). რაც უფრო მეტად განიცდის დარგი ციკლურ მერყეობას, მით უფრო მაღალია მის ფასიან ქაღალდებში განთავსების გამო დანაკარგები.

თავისი წვლილი რისკის ცვლილებაში შეაქვს საწარმოს ქცევის ტიპს, ის შეიძლება იყოს „კონსერვატიული“, „აგრესიული“, „ზომიერი“. დროითი რისკი გულისხმობს არახელსაყრელ დროს ფასიანი ქაღალდების ემისიის, ყიდვისა და გაყიდვის რისკი, რასაც თან ახლავს დანაკარგები. მაგ. ფასიანი ქარალდის გამოშვება იმ დროს, როცა ბაზარი გაჯერებულია მსგავსი ფასიანი ქაღალდებით. ასევე რისკები, რომლებიც დაკავშირებულია კურსების სეზონურ მერყეობასთან. საოპერაციო რისკი წარმოიშობება კომპიუტერულ სისტემებში უწყესრიგობის დროს კომპიუტერული თაღლითობისას.

სისტემური რისკი არის მთლიანად ფასიანი ქაღალდების ბაზრის დაცემის რისკი. ის არ არის დაკავშირებული კონკრეტულ ფასიან ქაღალდთან. ეს რისკი წარმოადგენს საერთო რისკს, რომ ინვესტორი ვერ დაიბრუნებს დანაკარგების გარეშე ფასიან ქაღალდს. სისტემური რისკის ანალიზი დაიყვანება იმის შეფასებამდე, ღირს თუ არა განთავსებები ფასიან ქაღალდებში, თუ უმჯობესია სახსრების დაბანდება სხვა სახის აქტივებში. ბანკი-ინვესტორი ვალდებულია განახორციელოს ფასიან ქაღალდებში თავისი ინვესტიციების რისკის შეფასება საინვესტიციო პორტფელის დაგეგმვისას და კონტროლისას. ამისათვის ბანკმა შეიძლება გამოიყენოს ფასიანი ქაღალდების საგარეო რეიტინგი. რეიტინგი არის განსხვავებული ფასიანი ქაღალდების (ობლიგაციების, სერთიფიკატების, კომერციული ქაღალდების, პრივილეგირებული აქციების) საკრედიტო რისკის შედარებითი შეფასება, რომელსაც ატარებს დამოუკიდებელი სარეიტინგო სააგენტოები.

რეიტინგის შესაბამისად ყველა ფასიანი ქაღალდი იყოფა **საინვესტიციო ან სპეკულაციური** ხასიათის ქაღალდად. რეიტინგის საფუძველია ხარისხობრივი შეფასების სკალა: „უმადლესი ხარისხი“, „კარგი ხარისხი“, „საშუალოზე მაღალი ხარისხი“ და ა. შ. ხარისხის ყველა დონეს შეესაბამება ასოთი აღნიშვნა. მაგ. რეიტინგი AAA, BBB,.. რაც უფრო მივიწევთ წინ ალფავიტში, მით უფრო მაღალია საკრედიტო

რისკი სხვა ფასიან ქაღალდებთან შედარებით და მით უფრო დაბალია საინვესტიციო ხარისხი. ხარისხობრივი ანალიზის დროს ფასდება საწარმოს საოპერაციო შედეგები-ამონაგები, მოგება, აქტივების გამოყენების ეფექტიანობა, დავალიანება, ლიკვიდობის მდგომარეობა. სარეიტინგო ანალიზის სისტემაში შედის ასევე ქვეყნის რისკის შეფასება, რომელიც ხორციელდება სარეიტინგო სააგენტოების და ფინანსური პრესის მიერ. პორტფელის რისკი არ უდრის ცალკეული ფასიანი ქაღალდების რისკების ჯამს. ფასიან ქაღალდებში ინვესტიციებიდან დანაკარგების ასაცილებლად გამოიყენება: **საპორტფელო სტრატეგიები**, რომლებიც ამცირებენ რისკებს საბაზრო ტენდენციების ცვლილებისას; **რისკების ჰეჯირება**; მესამე მხარის **გარანტიის მიღება**, რომ ის თავის თავზე აიღებს პასუხისმგებლობას სხვადასხვა სახის რისკის დადგომისას; საინვესტიციო **რისკების დაზღვევის** ხელშეკრულების დადება სადაზღვევო კომპანიასთან.

საპორტფელო სტრატეგიის განხორციელებისას **თუ**: ა) მოსალოდნელია საშუალო საბაზრო პროცენტის გაზრდა, ბანკი თავს არიდებს დაბალშემოსავლიანობას. იშორებს საშუალო და გრძელვადიან ფასიან ქაღალდებს ფიქსირებული დაბალი პროცენტით, ზრდის მოკლევადიანი ფასიანი ქაღალდების წილს, რომელთა მიხედვითაც პროცენტის გაზრდაა მოსალოდნელი; ბ) მოსალოდნელია საშუალო საბაზრო პროცენტის შემცირება, ბანკი ამყარებს მაღალშემოსავლიანობას-ზრდის საშუალო და გრძელვადიან ფასიანი ქაღალდების წილს, რომლებზეც პროცენტი შემცირდება და ამცირებს პორტფელის მოცულობას. გ) ეროვნული ვალუტის გაუფასურების დაჩქარების გამო უცხოურ ვალუტაში განავსებების შემოსავლიანობა ეროვნულ ვალუტაში აჭარბებს ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ინვესტირების შესაძლებლობას, მაშინ ბანკი ამცირებს ფასიან ქაღალდებში განთავსებული პორტფელის წილს, ზრდის უცხოურ ვალუტაში ინვესტირების წილს; დ) ეკონომიკური ინდიკატორები მოწმობენ სამეურნეო კრიზისის დასაწყისზე, ბანკი ზრდის საექსპორტო საწარმოების საქონლის მწარმოებელი საწარმოების ფასიანი ქაღალდების წილს; ე) გამოვლენილია არასაკმარისად დაფასებული ფასიანი ქაღალდების ჯგუფი, რომლებსაც აქვთ საკუროსო ღირებულების სწრაფი ზრდის პერსპექტივები, ბანკი იშორებს თავიდან იმ ფასიან ქაღალდებს, რომლებმაც ამოწურეს ზრდის პოტენციალი და იძენს არასაკმარისად დაფასებულ ფასიან ქაღალდებს.

ჰეჯირება-ფასიანი ქაღალდით ისეთი გარიგებაა, რომელიც ძირითადი გარიგების საწინააღმდეგოა. ამასთან მოგებას ადგილი აქვს მაშინ, როცა ძირითადი გარიგების მიხედვით რისკი რეალიზდება და წარმოიქმნება წაგება, რომელიც კონპენსირდება მოგებით ჰეჯირების გარიგებისას. მაგ. ფასიან ქაღალდებში ინვესტიციებისას ფასის ფიქსაციის, მათი საბაზრო ღირებულების შემცირებისაგან დაზღვევის მიზნით იძენენ **ოფციონებს** მათ გაყიდვაზე, (ან **ფიუჩერულ კონტრაქტებს**) ანუ იძენენ უფლებას განსაზღვრული ვადის გასვლის შემდეგ გაყიდონ ისინი წინასწარ ფიქსირებული ფასით. თუ ოფციონის შესრულების მომენტისთვის ფასიანი ქაღალდის კურსი დაეცა და ძირითად გარიგებაში (ინვესტიციებში) იქმნება საკუროსო დანაკარგები, მაშინ ოფციონის მიხედვით მიიღება მოგება (სხვაობა ფასიანი ქაღალდის წინასწარ ფიქსირებულ ფასსა და ბაზარზე მის შემცირებულ კურსს შორის).

გამოდიან რა შუამავლების როლში ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციებში კომერციული ბანკები ასრულებენ მომსახურებათა კომპლექსს, მათ შორისაა სახსრების

მოზიდვა წარმოების განვითარებისათვის; კლიენტების საინვესტიციო პორტფელის ფორმირება და მართვა; საბროკერო და სადილერო ოპერაციები, სადეპოზიტარო ოპერაციები. ბანკი შეიძლება გამოვიდეს კლიენტის კონსულტანტის როლში, დეპოზიტარის როლში, ყველა ეს ოპერაცია ბანკის შემოსავლების გაზრდისაკენ არის მიმართული. თუ ბანკის კლიენტს ესაჭიროება ფინანსური რესურსების მიღება ხანგრძლივი დროით ის მიმართავს ბანკს, რომელიც დაეხმარება მას გადაწყვეტოს ფასიანი ქაღალდების განთავსება უფრო ხელსაყრელი, თუ საკრედიტო რესურსების მოზიდვა. თუ კომპანია იღებს გადაწყვეტილებას ფასიანი ქაღალდების გაყიდვის საჯარო მიწოდების თაობაზე, ბანკი მას ეხმარება ფასების დაწესებასა და განთავსების ოპტიმალური დროის შერჩევაში. ბანკი ასევე **ანდერრაიტინგის** ხელშეკრულებით კომპანიისაგან ყიდულობს მთელ გამოშვებას ანუ გამოდის ფასიანი ქაღალდების გამოშვების გარანტად და შემდეგ ნაწილ-ნაწილ მიჰყიდის თავის კლიენტებს. ზოგჯერ ბანკი-ანდერრაიტერი (გამოშვების გარანტი) ახალი ფასიანი ქაღალდის განთავსების შემდეგ ქმნის მათთვის მეორად ბაზარს, სადაც ხორციელდება გადაყიდვითი ოპერაციები.

საბროკერო და სადილერო ოპერაციები: ბანკის საბროკერო საქმიანობა საშუამავლო საქმიანობის ერთ-ერთი სახეობაა. ბროკერი კლიენტების დავალებით ყიდულობს ან ყიდის ფასიან ქაღალდებს. ბროკერის პროფესიონალიზმი მაქსიმალური ეფექტის მიღების შესაძლებლობას იძლევა. ბროკერი ცდილობს მიიღოს საუკეთესო ფასი, ამასთან მას უფლება აქვს ბირჟის გახსნამდე მიღებული განცხადებები შეასრულოს პირველი კოტირებადი კურსით, ხოლო ის განცხადებები, რომლებიც ბირჟის სხდომის განმავლობაში შემოდის, მათი შემოსვლის მომენტიდან. კლიენტი თავადაც აწესებს ფასს, რომლითაც უნდა შედგეს გარიგება, მაგრამ ბროკერი ცდილობს მიიღოს უფრო მაღალი ფასი. დილერი კი ახორციელებს გარიგებებს თავისი სახელით და ხარჯით გარკვეული ფასიანი ქაღალდების ყიდვის ან გაყიდვის ფასების საჯარო გამოცხადების გზით. ბროკერების საქმიანობის სფეროში შედის ასევე კონსულტაციების გაწევა ფასიანი ქაღალდების განთავსების თაობაზე.

დილერი მუშაობს **ოფერტის** საფუძველზე. ოფერტა-ეს არის პირთა პოტენციურად შეუზღუდავი წრისათვის მიმართული წინადადება, დადონ გარიგება აღნიშნული პირობებით. ნებისმიერი პირი, რომელიც მოდის ამ შეთავაზებაზე იღებს გარიგებაში მონაწილეობას, დილერი კი ვალდებულია დაიცვას გარიგების პირობები. ოფერტაში დათქმულია ისეთი პირობები, როგორიცაა ყიდვის ან გაყიდვის ფასი, ერთი გარიგების მინიმალური მოცულობა, მოქმედების ვადა, ფასიანი ქაღალდების გადაცემისა და გადახდის წესი. დილერის შემოსავალი არის **სპრედი**- სხვაობა ყიდვისა და გაყიდვის ფასებს შორის, რომელიც კონკურენციის პირობებში უმნიშვნელოა, ამიტომ საჭიროებს ბრუნვათა გაზრდას. ბროკერებისაგან განსხვავებით დილერები ყიდულობენ ფასიან ქაღალდებს თავისი ხარჯით ან კრედიტით და გადაყიდიან მათ ინვესტორებზე. დილერების როლში გამოდიან სხვადასხვა საინვესტიციო ინსტიტუტები, მაგრამ მთავარი როლი ბანკებს ეკუთვნით. კომერციული ბანკების საშუამავლო ოპერაციების ერთ-ერთი სახეობაა **დეპოზიტარული საქმიანობა**, რომლის დროსაც ბანკი ახორციელებს ემიტენტებისა და სხვა მფლობელების უფლებათა აღრიცხვას და ფასიანი ქაღალდების შენახვას. ფასიანი ქაღალდები შეიძლება შეინახოს თავად ბანკში, მაგრამ როგორც

განვითარებული საფონდო ბაზრების პრაქტიკა გვიჩვენებს ფასიანი ქაღალდების მხოლოდ მცირე ნაწილი ინახება ბანკებში. საფონდო ფასეულობების უდიდესი ნაწილი თავმოყრილია **დეპოზიტარიუმებში**- სპეციალიზებულ ორგანიზაციებში. ბანკებს აქვთ სრული უფლება დააარსონ დეპოზიტარიუმები შვილობილი კომპანიების ან შიდასაბანკო ქვედანაყოფის სახით. ფასიანი ქაღალდების ბაზარზე ასევე აქტიური გამოყენება ჰპოვა კომერციული ბანკების **საკონსულტაციო** საქმიანობამ. თუ ბანკი ასრულებს საინვესტიციო კომპანიის ფუნქციებს, მას შეუძლია ფასიანი ქაღალდების გამოშვების ორგანიზება მესამე პირის სასარგებლოდ და მათ განთავსებაზე გარანტიების გაცემა, ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვა თავისი სახელით და თავისი ხარჯით. მათ შორის ფასიანი ქაღალდის კოტირების მეშვეობით ანუ მყიდველისა და გამყიდველის ფასის გამოცხადებით.

კრედიტის დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის ფორმები

კრედიტის დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის ფორმა გამოხატავს ბანკის ქონებრივი ინტერესების აუცილებლობას მსესხებლის მიერ თავის თავზე აღებული ვალდებულებების შესაძლო დარღვევისათვის.

კრედიტის დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის ფორმის ქვეშ იგულისხმება მსესხებლის გარანტირებული ვალდებულებების ფორმა. ყველა უზრუნველყოფი ვალდებულება წარმოადგენს დამატებით მსესხებლის ძირითადი ვალისადმი. ისინი ფორმდება სპეციალური დოკუმენტებით, რომელთაც აქვთ იურიდიული ძალა. მსესხებლის ძირითადი ვალდებულების შესრულება შეიძლება გამყარებულ იქნეს უზრუნველყოფის ისეთი ფორმებით, როგორიცაა **ქონების გირაო, გარანტია, თავდებობა**, და სხვა ხერხებით, რომლებიც გათვალისწინებულია საქართველოს კანონმდებლობით და საერთაშორისო ხელშეკრულებებით.

უზრუნველყოფის თითოეული ფორმის მიზანია, აიძულოს მსესხებელიშეასრულოს საკრედიტო ვალდებულებები საკუთარი სახსრების არარსებობისას და სხვა წყაროებით: დაგირავებული ქონების რეალიზაციიდან მიღებული ამონაგებით, გარანტია, თავდებობა, სადაზღვევო საზოგადოებათა სახსრებით და ა.შ. შესაძლებელია სხვადასვა წყაროთა კომბინირებაც. დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის ფორმების გამოყენება განსაკუთრებით აქტუალურია საწარმოთა არამდგრად ფინანსურ მდგომარეობასთან დაკავშირებით. მათი გამოყენება ამცირებს საკრედიტო რისკს უზრუნველყოფს ბანკების მოგებას და უნარჩუნებს მათ აქტივებს.

გ ი რ ა ო

გირაო წარმოადგენს სესხების დაბრუნების მეტად გავრცელებულ და ქმედით ხერხს. სამოქალაქო სამართალი აწესრიგებს გირაოს ცნებას და შინაარსს, რომლის თანახმად გირაოს ცნების ქვეშ იგულისხმება კრედიტორის(მოგირავნის) უფლება მიიღოს ანაზღაურება დაგირავებული ქონების ღირებულებიდან პრიორიტეტულად სხვა კრედიტორებთან მიმართებით. საგირავნო ურთიერთობები რეგულირდება ასევე კანონით გირაოს შესახებ.

გირაოს საგნად გამოდის ნებისმიერი ქონება, რომელიც შეიძლება გასხვისებულ იქნეს დამგირავებლისაგან. მატერიალურ შინაარსზე დამოკიდებულებით გირაოს საგნები იყოფა შემდეგ ჯგუფებად:

- ძირითადი ფონდების(უძრავი და მოძრავი ქონების) გირაო;

- საწარმოო მარაგების(ნედლეულის, მასალების, სათბობის) გირაო;
- მზა პროდუქციისა და საქონლის გირაო;
- ფასიანი ქაღალდების გირაო;
- ძვირფასი ლითონების, ხელოვნების ნიმუშების გირაო;
- დეპოზიტების (სალარე, სავალუტო) გირაო;
- ქონებრივი უფლებების გირაო;

ქონება, რომელსაც ბანკი იღებს გირაოს საგნად უნდა პასუხობდეს მთელ რიგ მოთხოვნებს, კერძოდ:

1. საკუთრების უფლება ქონებაზე დადასტურებული უნდა იყოს დოკუმენტალურად (სახელმწიფო რეგისტრაცია ეროვნულ სააგენტოში);
2. გასხვისების უნარი, დადასტურებული დოკუმენტებით (ქონებაზე სხვა გირაოთა არარსებობის, ან სხვა ტიპის ვალების არარსებობის შესახებ, ჩაწერისა და მობინადრეთა თანხმობის შესახებ გირაოზე;
3. გირაოს საგნების ფულადი შეფასება გირაოს საგნების უმრავლესობა ფასდება საბაზრო ღირებულებით ქონების ღირებულების შეფასება უნდა ჩაატარონ შესაბამისი კვალიფიკაციის სპეციალისტებმა. ფულადი შეფასებისას მხარეთა შეთანხმებით ზოგჯერ გაითვალისწინება დაგირავებული ქონების ინდექსაცია.
4. გირაოს ლიკვიდურობა, ანუ ქონების რეალიზაციის უნარი. ის დამოკიდებულია გირაოს საგნის ხარისხზე, ადგილმდებარეობაზე, ბაზერზე ასეთ საქონელზე მოთხოვნასა და სხვ.
5. დაგირავებული ქონების დაცულობაზე კონტროლის განხორციელების შესაძლებლობა;
6. გირაოს ზოგიერთი სახეობის საგნის დაზღვევა საგანგებო გარემოებათა გამო;
7. გირაოს საკმარისობა. გირაოს თანხა უნდა აღემატებოდეს კრედიტის თანხას ეს დაკავშირებულია იმ გარემოებასთან რომ დაგირავებული ქონების თანხიდან უნდა იფარებოდეს არამარტო ბანკისადმი ძირითადი ვალი და პროცენტები, არამედ ქონების კონტროლისა და შესაძლო რეალიზაციის ხარჯებიც. ბანკის მიერ დაგირავებული ქონების ღირებულების სხვადასხვა გათვალისწინება დამოკიდებულია აგრეთვე მის სახეობაზე, ცვეთაზე, ხარისხზე, საბაზრო ღირებულების შესაძლო შემცირებაზე.

გირაოს ყველა მოთხოვნა უნდა იქნეს დაცული, წინააღმდეგ შემთხვევაში ბანკს შეუძლია უარყოს განაცხადი კრედიტის მიღებაზე. ჩვეულებრივ კომერციული ბანკები შეიმუშავებენ დოკუმენტაციის რეგლამენტს მსესხებლისათვის უზრუნველყოფის მიხედვით, რაც მათ აძლევს შესაძლებლობას ადვილად გაერკვნენ ბანკის მოთხოვნებში ქონების გირაოს მიმართ. ერთ-ერთი ასეთი ხელშეკრულებაა იპოთეკის გირაოს ხელშეკრულება, რომლის გასაფორმებლადაც აუცილებელია შემდეგი დოკუმენტაცია:

- შენობაზე საკუთრების დამადასტურებელი დოკუმენტები(მაგ.ნასყიდობის ხელშეკრულება, პრივატიზაციის გეგმა);
- საკუთრების უფლების რეგისტრაციის მოწმობა;
- უძრავი ქონების ობიექტის გეგმა სართულების მიხედვით (ტექნიკური პასპორტი);

- დოკუმენტი მიწის ნაკვეთის ტერიტორიული საზღვრების შესახებ, გაცემული შესაბამისი ორგანოების მიერ;
- საკუთრებადამდგენელი დოკუმენტები მიწაზე(ნასყიდობის ხელშეკრულება);
- ცნობა უძრავი ქონების ობიექტის მესაკუთრის ბალანსზე აყვანის თარიღის მისი საწყისი და ნარჩენი საბალანსო ღირებულების მითითებით;
- დაგირავებული ქონების შემოწმების აქტები;
- გირაოს საბაზრო ღირებულების საექსპერტო შეფასების აქტი;
- სადაზღვევო პოლისი.

არასრული ან არასწორი ინფორმაციის წარდგენა ბანკისათვის განიხილება როგორც ბანკის შეცდომაში შეყვანის მცდელობა, რაც ხდება მიზეზი იმისა, რომ შეწყდეს საკრედიტო ხელშეკრულების განხილვის და შემუშავების პროცესი.

პრაქტიკაში გამოყოფენ გირაოს ორ სახეობას (იმაზე დამოკიდებულებით, თუ სად იმყოფება ქონება სანამ მსესხებელი სარგებლობს მიღებული სესხით):

1. დაგირავებული ქონება რჩება დამგირავებელთან;
2. დაგირავებული ქონება და ქონებრივი უფლებები გადაეცემა მოგირავნეს(ბანკს).

დაგირავებული ქონების პირველი სახეობა პრაქტიკაში ჰპოვებს ფართო გამოყენებას, რადგან ეს საშუალებას აძლევს დამგირავებელს გააგრძელოს ამ ქონების გამოყენება სამეურნეო საქმიანობაში. განასხვავებენ გირაოს ამ სახეობის შემდეგ ფორმებს:

ბრუნვაში საქონლის გირაო-იგი დამახასიათებელია სავაჭრო და მომარაგება გასაღების ორგანიზაციებისათვის, მათ შეუძლიათ შეცვალონ კრედიტით სარგებლობის პერიოდში დაგირავებული ქონების ერთი სახეობა მეორეთი ერთნაირი ან მეტი ღირებულების მქონეთი მაგრამ მას აქვს მნიშვნელოვანი ნაკლი, რაც გამოიხატება იმაში, რომ შესაძლებელია ადრე დაგირავებული ქონების რეალიზაციის დრო და მათი ახლით შეცვლის დრო არ დაემთხვეს ერთმანეთს ამიტომ, მოცემულ გირაოს არ ახლავს თან კრედიტის დაბრუნების სრული გარანტია.

გადამუშავებაში საქონლის გირაო-იგი დამახასიათებელია საამშენებლო, სასოფლო-სამეურნეოსაწარმოებისათვის, გადამამუშავებელი, სატრანსპორტო საწარმოებისათვის. გირაოს ამ სახეობის გამოყენებისას მსესხებელს შეუძლია გადაამუშავოს დაგირავებული საქონელი, მაგრამ კრედიტის დროულად დაუბრუნებლობისას ბანკი იტოვებს უფლებას ვალდებულებები გაავრცელოს მზა პროდუქციაზე. ჩვეულებრივ საწარმო ამ დროს იძლევა დაგირავებულ ფასეულობათა ღირებულების, მათი გადამამუშავების დროისა და გამოშვებული პროდუქციის ღირებულების სპეციალურ გაანგარიშებას. მაგრამ ამ ფორმის გამოყენებისას კონტროლის განხორციელება ბანკის მხრივ რთული განსახორციელებელია და ყოველთვის არ ახლავს კრედიტის დაბრუნების სრული გარანტია. განსაკუთრებით მაშინ, როცა ეს დამოკიდებულია გარკვეულ გარემოებებზე, მაგ. ამინდზე).

ძირითადი ფონდების გირაო-გირაოს ეს სახე ბოლო პერიოდში ჰპოვებს ფართო გამოყენებას ძირითად ფონდებს გადააქვთ მათი ღირებულება ცვთის კვალობაზე შექმნილ პროდუქციაშია მათვე დროს ინარჩუნებენ თავიანთ ნათურალურ ფორმას. ძირითადი ფონდებიდან შეიძლება გამოვყოთ **იპოთეკა**. იპოთეკად ითვლება უძრავი ქონება დაკავშირებული უშუალოდ მიწასთან ან მიწით სარგებლობის უფლებასთან. და მოძრავი ქონება ძალიან მაღალი ღირებულებით.

გირაოსთვის უძრავი ქონების სახით დამახასიათებელია შემდეგი ნიშნები: ექსპლოატაციიდან შემოსავლის მიღება და მისიდამოუკიდებლად განკარგვა მსესხებლის მიერ; გირაოთი რამდენიმე სესხის მიღების შესაძლებლობა, კონტროლის სიმარტივე, იპოთეკის ნოტარიალური დამოწმების და შესაბამის ორგანოებში რეგისტრაციის აუცილებლობა. იპოთეკა, როგორც გირაო გამოიყენება ძირითადად გრძელვადიანი სესხების გაცემის დროს იურიდიული და ფიზიკური პირებისათვის.

გირაოს მეორე სახეობაა გირაოს საგნის გადაცემა ბანკისათვის სესხით სარგებლობის პერიოდში. ის უფრო ხშირად გამოიყენება იმ შემთხვევაში, როცა დამგირავებელი არასაკმარისადაა ცნობილი ბანკისათვის. ან მისი კრედიტუნარიანობა არაა ბოლომდე ნდობის ღირსი. გამოყოფენ მის ისეთ სახეებს, როგორიცაა **მყარი გირაო და უფლებათა გირაო**. მყარი გირაო ითვალისწინებს ქონების გადაცემას ბანკისთვის და მის შენახვას ბანკის საწყობში(სეიფში). გირაოს ეს სახეობა შეიძლება ჩაგვეთვალო უპირატესობის მქონედ კონტროლის შესაძლებლობიდან და და სესხის დაბრუნების გარანტიიდან გამომდინარე, მაგრამ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ბანკების უმრავლესობას არ გააჩნიათ სასაწყობო მეურნეობა. გირაო მსესხებლის საწყობში ბანკის საკეტით ხშირად არ აწყობს არც ბანკს და არც მსესხებელს. განვითარებული ქვეყნების საბანკო პრაქტიკაში მიღებულია გირაოს საგნის შენახვა ისეთ კომპანიებში, რომლებიც წარმოადგენენ სპეციალიზებულ სასაწყობო კომპანიებს, ფირმებს და დაკავებულნი არიან ფასეულობათა საწყობებში მოთავსებით.

ითვალისწინებენ რა, შესაძლებლობათა არსებობას შენახვისთვის და რეალიზაციის სისწრაფეს, ქართული კომერციული ბანკები უპირატესობას ანიჭებენ გირაოში ისეთი ქონების მიღებას, რომლებიც პასუხობენ შემდეგ მოთხოვნებს, როგორიცაა: უმნიშვნელო ტევადობა, ადვილი რეალიზებადობა და ხანგრძლივი შენახვის ვადა. ბანკებისთვის ყველაზე მოსახერხებელ მყარი გირაოს ობიექტებს წარმოადგენს სავალუტო ფასეულობები, ძვირფასი ლითონები, ფასიანი ქაღალდები. ეს უკანასკნელი შეიძლება იყოს სახელმწიფოს, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების, კომერციული ბანკების. საგირავნო ფასიანი ქაღალდების შეფასება ხორციელდება ბანკის შესაბამისი ქვედანაყოფების მიერ მიმდინარე საბირჟო კოტირებების საფუძველზე ან ნომინალური ღირებულებით ლიკვიდობის დონეზე დამოკიდებულებით. კომერციული ბანკები იტოვებენ ფასიან ქაღალდებს, რომელიც კრედიტის თანხას აღემატება 1,5-2-ჯერ. უკანასკნელ პერიოდში დიდი გავრცელება ჰპოვა სასაქონლო-სატრანსპორტო დოკუმენტების გირაომ.

უფლებათა გირაო-გირაოს ახალი ფორმაა, რომელიც მხოლოდ საბაზრო ეკონომიკის პირობებში გამოჩნდა. აქ მსესხებლის როლში გამოდის მსესხებლის უფლებათა შეფასების დოკუმენტები ქონების ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების (საავტორო უფლებები, პატენტები, სასაქონლო ნიშნები, კომპიუტერული პროგრამა) ფლობის და სარგებლობის მიხედვით. უფლების დამგირავებელი შეიძლება იყოს ის პირი, ვისაც ეს ქონება ეკუთვნის. საკრედიტო ხელშეკრულების გაფორმებისას უმნიშვნელოვანესი საკითხია გირაოს თანხისა და სესხის მოცულობის თანაფარდობა. გირაოში სესხის უფრო დაბალი პროცენტი ამცირებს ბანკის საკრედიტო რისკს, მაგრამ არახელსაყრელია კლიენტებისათვის. უფრო მაღალი პროცენტი იზიდავს კლიენტებს,

მაგრამ არახელსაყრელია ბანკისათვის, რადგან იზრდება მისი რისკი. საზღვარგარეთის განვითარებულ ქვეყნებში დაიწყეს გირაოში სესხის წილის გაზრდა და იგი ბოლო მონაცემებით აღწევს კრედიტის თანხის 80%-ს.

საგირავნო ოპერაციების საფუძველს წარმოადგენს გირაოს ხელშეკრულება, რომელშიც დაწვრილებით აისახება ბანკსა და მსესხებელს შორის სამართლებრივი ურთიერთობების მთელი კომპლექსი. უნდა პასუხობდეს ყველა მოთხოვნას: იყოს ნოტარიულად დამოწმებული (უძრავი ქონების და ქონებრივი უფლებების დაგირავებისას) და რეგისტრირებული (იპოთეკისას) შესაბამის ორგანოებში.

გირაოს სპეციფიკაზე დამოკიდებულებით საგირავნო უფლება რეალიზდება ბანკის მიერ, თუ მსესხებელი არ დააბრუნებს იმ კრედიტს დროულად, რომელიც უზრუნველყოფილია კონკრეტული გირაოთი.

თ ა ვ დ ე ბ ო ბ ა

თავდებობა კრედიტის დაფარვის მიხედვით მსესხებლის უზრუნველყოფის ერთ-ერთი გავრცელებული ხერხია. თავდები კრედიტორის წინაშე იღებს ვალდებულებას პასუხი აგოს მსესხებლის ვალდებულებების შესრულებაზე სრულად ან ნაწილობრივ. თავდებობის მიცემა შეუძლიათ, როგორც ფიზიკურ ასევე იურიდიულ პირებს. ბანკსა და თავდებს შორის ურთიერთობათა გასაფორმებლად ხელი ეწერება თავდებობის წერილობით ხელშეკრულებას. პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ თავდებობის ხელშეკრულება იდება ან საკრედიტო ხელშეკრულების ხელმოწერამდე, ან მასთან ერთდროულად და მოწმდება კრედიტორი ბანკის, თავდების და მსესხებლის მიერ.

თავდების როლში შეიძლება იყვნენ ფინანსურად მდგრადი საწარმოები, სპეციალური ორგანიზაციები, რომლებიც ფლობენ საკმაო ფინანსებს, მაგ. ბანკები. ხელშეკრულების დადებამდე ბანკი გულდასმით შეისწავლის ინფორმაციას თავდების ფინანსური მდგომარეობის შესახებ. თუ თავდებ საწარმოს მოემსახურება იგივე ბანკი, მაშინ საქმე უფრო მარტივდება, თუ თავდებს სხვა ბანკი მოემსახურება, მაშინ გარიგების წარმატებით დასრულებაში დარწმუნების მიზნით მსესხებლის ბანკი მოითხოვს თავდების მომსახურე ბანკისაგან მისი გადახდისუნარიანობის დადასტურებას. თანამედროვე პირობებში ბანკებს ამ საქმეში ხელს უწყობს კომერციულ და ცენტრალურ ბანკებს შორის ხელშეკრულების გაფორმება ინფორმაციის გაცვლის თაობაზე და რეალური მონაცემები საწარმო-მოვალეების მიერ ბიუჯეტში გადახდების შესახებ (სახელმწიფო ვალების „წიგნები“).

ზოგიერთ ქვეყანაში თავდებებად გამოდიან სამთავრობო ორგანოზაციები, რომლებიც ფლობენ მიზნობრივ ფილად ფონდებს. მსგავსი დახმარებების გაწევა მეტად მნიშვნელოვანია ქვეყანაში მცირე ბიზნესის განვითარებისთვის. თავდებობა შეიძლება იყოს სრული- მთელ თანხაზე და ნაწილობრივი გარკვეული მოცულობის თანხაზე, ამ უკანასკნელისთვის კრედიტორი დამატებით გარანტიას ითხოვს.

მსესხებლის მიერ კრედიტის თავისდროული დაბრუნების ვალდებულების დარღვევისას მსესხებელი და თავდები პასუხს აგებენ ბანკის წინაშე სოლიდარულად. თავდები პასუხს აგებს კრედიტორის წინაშე პროცენტების გადახდის, სესხის ამოსაღებად გაწეული სასამართლო ხარჯების ანაზღაურების და ა. შ. ჩათვლით, თუ ხელშეკრულებაში არ არის დაფიქსირებული თავდების შეზღუდული პასუხისმგებლობა. თავდებზე, რომელმაც შეასრულა ვალდებულება მსესხებლის

მაგივრად გადადის ბანკის უფლებები ამ ვალდებულებების მიხედვით. ბანკი ვალდებულია მისცეს თავდებს დოკუმენტები, რომლებიც ადასტურებს მოთხოვნებს მსესხებლისადმი. თავდები შეიძლება იყოს ფიზიკური პირიც. ყველაზე მეტად ამას ადგილი აქვს სამომხმარებლო სესხების გაცემისას. თავდებები შეიძლება იყვნენ შრომისუნარიანი მოქალაქენი, რომელთაც აქვთ შემოსავლის მუდმივი წყარომისი ერთობლივი შემოსავალი არ უნდა იყოს ნაკლებიმსესხებლის შემოსავალზე. წინააღმდეგ შემთხვევაში ბანკი მოითხოვს კიდევ სხვა თავდებს, ან სესხის დაბრუნების უზრუნველყოფის სხვა ფორმების გამოყენებას დამატებით.

ფიზიკურ პირთა თავდებობა ფორმდება **ნოტარიალურად**.

თავდების სპეციალური შემთხვევის სახით შეიძლება განხილულ იქნეს სათამასუქო თავდებობა (**ავალი**). ავალისტებად ყველაზე შირად გამოდიან კომერციული ბანკები, რომლებიც ასრულებენ თამასუქის მიხედვით ვალდებულებებს.

გ ა რ ა ნ ტ ი ა

გარანტი, ისევე როგორც თავდები, ვალდებულებას იღებს ბანკის წინაშე პასუხი აგოს მსესხებლის ვალდებულებების მიხედვით. გარანტია წარმოადგენს ცალმხრივ გარიგებას, რომლის შესაბამისადაც გარანტი იძლევა საგარანტიო წერილს კრედიტორ ბანკს აღნიშნული ფულადი თანხა გადაუხადოს ბანკის მიერ წერილობითი მოთხოვნის წარდგენისას. გარანტიის მიღებისას მსესხებელმა უნდა გადაუხადოს გარანტს განსაზღვრული გასამრჯელო საკომისიო -პროცენტის სახით გარანტირებული თანხიდან.. პროცენტის სიდიდე განისაზღვრება შეთანხმებით გარანტსა და ბანკის მსესხებელს შორის .

გარანტიასა და თავდებობას შორის არის მსგავსება და განსხვავებაც.

1. გარანტების როლში კანონის თანახმად გამოდიან კომერციული ბანკები და სადაზღვევო საზოგადოებები, ხოლო თავდებთა როლში იურიდიული და ფიზიკური პირები. ყველაზე მეტად გავრცელებულია საბანკო გარანტია;
2. საბანკო გარანტია, განსხვავებით თავდებობისაგან არ არის დამოკიდებული ძირითად ვალდებულებებზე, რომლის შესრულებასაც ის უზრუნველყოფს, არამედ ინარჩუნებს ძალას ამ ვალდებულების ძალის დაკარგვის შემთხვევაშიც;
3. საბანკო გარანტიის გამოთხოვა კრედიტორ ბანკთან წინასწარი შეთანხმების გარეშეგარანტს არ შეუძლია, თუ ეს პირობა წინასწარ არ არის დათქმული წერილობით ვალდებულებაში, მაგრამ გამოთხოვის არსებობა, ეს უკვე უარია მსესხებლისთვის სესხის გაცემაზე, რადგან ასეთ პირობაზე კრედიტორი არ დათანხმდება.

საგარანტიო წერილში აუცილებლად უნდა იყოს მითითებული კონკრეტულ საკრედიტო ხელშეკრულებაზე, რომლის შესრულებაზეც მსესხებლის ნაცვლად ვალდებულებას იღებს გარანტი. გარანტიის ზღვრული ვადა უნდა აღემატებოდეს საარბიტრაჟო სასამართლოში საქმეთა განხილვის ვადას.

კრედიტის დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის სხვა ფორმები

უზრუნველყოფის სხვა ფორმებიდან შეიძლება გამოვყოთ: დაზღვევა, სადეპოზიტო ანაბრების გირაო, მსესხებლის მოთხოვნათა დათმობა ბანკისათვის.საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში არსებობს პირობები ნებაყოფილობითი სადაზღვევო მომსახურების განსახორციელებლად ერთ-ერთი მათგანია კრედიტის დაუფარაობისთვის

პასუხისმგებლობის დაზღვევა. ასეთი გარიგება ხელსაყრელია მასში მონაწილე სამივე მხარისათვის მსესხებელი ინარჩუნებს საქმიან რეპუტაციას, ბანკი იღებს თავისი რესურსების დაბრუნების გარანტიას, ხოლო სადაზღვევო კომპანია -გასამრჯელოს მომსახურებისათვის. პასუხისმგებლობის დაზღვევის ხელშეკრულება იდება მსესხებელ საწარმოს (დამზღვევს) და სადაზღვევო ორგანიზაციას(მზღვეველს) შორის ხელშეკრულება ითვლება დადებულიად დამზღვევის მიერ სადაზღვევო შენატანების(სადაზღვევო პრემიის) შეტანისას. მისი შეტანა შესაძლებელია ნაწილ-ნაწილ ან ერთდროულად სადაზღვევო საზღაურის სიდიდე დამოკიდებულია სადაზღვევო თანხასა და მზღვეველის ტარიფზე. როგორც წესი მზღვეველი იღებს თავის-თავზე პასუხისმგებლობის დაფარვისათვის 50-90%-ის ოდენობით დაუბრუნებელი კრედიტისა და მის მიხედვით გადასახდელი პროცენტების თანხიდან. მზღვეველის პასუხისმგებლობის დაბალი პროცენტისას ბანკებს უფლება აქვთ მოითხოვონ მსესხებლისაგან უზრუნველყოფის დამატებითი ფორმები.

სადეპოზიტო ანაზრების გირაო: კრედიტის უზრუნველყოფის გარანტირებული ფორმაა. ხელშეკრულებაში, რომელიც გარიგებას თან ახლავს მსესხებლის დეპოზიტის მიხედვით ფულის დაბრუნების მოთხოვნის უფლება გადადის კრედიტორ ბანკზე. მსესხებლის მოთხოვნათა დათმობა მეტად გავრცელებულია მდგრადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში. **დათმობა(ცესია)** არის ხელშეკრულება რომლის პირობების თანახმად, დებიტორული დავალიანებების მიხედვით ვალების გადახდის მოთხოვნის უფლება (დებიტორთა თანხმობით) გადადის მსესხებელი საწარმოდან-ბანკზე. დათმობილი მოთხოვნების თანხა უნდა აღემატებოდეს ბანკისადმი ვალს არანაკლებ ორჯერ.

გარიგების რისკის შესამცირებლად ბანკი ითხოვს მსესხებლისაგან დებიტორთა სიისა და იმ საანგარიშსწორებო დოკუმენტაციის ასლების წარმოდგენას, რომლებიც ადასტურებს მსესხებლის მიერ პროდუქციის გადაგზავნას, ან მომსახურების გაწევას. ასეთი ინფორმაცია არ ამცირებს იმ დიდ რისკს, რომელიც თან ახლავს საკუთრების უფლების გადაცემას. ბანკისათვის ვალდებულებათა უზრუნველყოფა დიდადაა დამოკიდებული მსესხებლის პატიოსნებაზე.

კრედიტის დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის სხვადასხვა ფორმის არსებობა შესაძლებელს ხდის ამოვირჩიოთ ისინი კონკრეტულ შემთხვევებში გამომდინარე სხვადასხვა კრიტერიუმიდან, როგორიცაა უზრუნველყოფის სახეობა, თანხა, ადგილმდებარეობა, მისი ლიკვიდობა, კონტროლის შესაძლებლობა და სხვ.

უზრუნველყოფის ამორჩევისას ბანკები დიდად ითვალისწინებენ მსესხებლის ფინანსურ მდგომარეობა. საქედან გამომდინარე ის კლიენტები ვინც დიდი ნდობით სარგებლობენ ხშირად სესხს უზრუნველყოფის წარმოდგენის გარეშე იღებენ.

სავალუტო ბაზარი და ბანკების საკონვერსიო ოპერაციები

სავალუტო ბაზარი არის განსაკუთრებული ინსტიტუციონალური მექანიზმი, რომლის საშუალებითაც ხორციელდება უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვა მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე, ის ძირითადად წარმოდგენილია ბანკთაშორისი ბაზრით, როდესაც ვალუტები ერთმანეთს უპირისპირდება საკორესპონდენტო ანგარიშებით, აგრეთვე მისი მონაწილეები არიან ბირჟები, ბროკერები.

სავალუტო ბაზრის ფუნქციები:

- საქონლის, მომსახურების კაპიტალის საერთაშორისო ბრუნვის მომსახურება;

- ვალუტის კურსის დადგენა;
- სავალუტო რისკისაგან დაზღვევა;
- სახელმწიფოს ფულად-საკრედიტო და ეკონომიკური პოლიტიკის ხელშეწყობა.

ვალუტის კურსი-ერთი ქვეყნის ეროვნული ფულადი ერთეულის ფასი, გამოხატული სხვა ქვეყნის ფულად ერთეულში.

ვალუტის კოტირება-ვალუტის კურსის, ფასის დადგენა.

პირდაპირი კოტირება -უცხოური ვალუტის კურსის გამოხატვა ეროვნულ ფულად ერთეულებში.

ირიბი კოტირება-ეროვნული ფულადი ერთეულის ფასი უცხოური ვალუტის განსაზღვრული რაოდენობით.

ფიქსინგი ეწოდება ბანკთაშორის მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე ვალუტის კურსის დადგენას და რეგისტრაციას. ჩვეულებრივ კურსი დგინდება აშშ დოლარის მიმართ, რომელიც საერთაშორისო საგადასახდელო და სარეზერვო საშუალებაა და ქვეყნდება ოფიციალურ ბიულეტენებში.

კროს-კურსი-ორი ვალუტის თანაფარდობა, რომელიც გამომდინარეობს მესამე ვალუტასთან (აშშ დოლართან) მათი თანაფარდობიდან.

საბანკო-სავალუტო ოპერაციებს მიეკუთვნება: სავალუტო ანაზღაურების მოზიდვა; რეზიდენტებისა და არარეზიდენტების ანგარიშების გახსნა და წარმოება უცხოურ ვალუტაში, ასევე არარეზიდენტების ლარებში; საერთაშორისო ანგარიშსწორების განხორციელება; უცხოური ვალუტისა და უცხოურ ვალუტაში ფასიანი ქაღალდების ყიდვა-გაყიდვა და ა.შ.

საკონვერსიო ოპერაციებში იგულისხმება ბანკების ოპერაციები დაკავშირებული კონვერსიასთან. ე. ი. ერთი ვალუტის გაცვლასთან მეორეზე. როგორც წესი მოცემული გაცვლა ხორციელდება უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის გარიგებათა დადებით (ნაღდი და უნაღდო). სახსრების მიწოდება ამ გარიგებების მიხედვით შეიძლება განხორციელდეს დაუყონებლივ, არაუგვიანეს მეორე სამუშაო დღისა გარიგების დადებიდან ან გარკვეული ვადის (ორი დღის) შემდეგ. აქედან გამომდინარე გამოყოფენ **სპოტურ ან ვადიან** სავალუტო ოპერაციებს. განვიხილოთ ისინი.

უფლებამოსილმა ბანკებმა შეიძლება დადონ სპოტური(საკასო, ნაღდი) გარიგება, ხოლო მათ მიხედვით ჩატარებული ოპერაციები იწოდება სპოტურ სავალუტო ოპერაციად. სახელწოდებით „სპოტური სავალუტო გარიგებები” გაერთიანებულია გარიგებათა სამი სახეობა უცხოური ვალუტის ყიდვა-გაყიდვის მიხედვით, რომლებიც გულისხმობენ სახსრების მიწოდებას:

1. გარიგების დადების დღეს. ასეთი გარიგებები ატარებენ სახელწოდებას გარიგება-„TOD”, ხოლო მასში დაფიქსირებული კურსი იწოდება TOD;
2. გარიგების დადებიდან შემდგომ სამუშაო დღეს. ასეთი გარიგებები ატარებენ სახელწოდებას-გარიგება „TOM”, მასში დაფიქსირებული კურსი იწოდება- TOM;
3. გარიგების დადებიდან ერთი სამუშაო დღის შემდგომ(მეორე სამუშაო დღეს). ასეთი გარიგებები ატარებენ „SPOT” გარიგებების სახელწოდებას-SPOT, ხოლო მათში დაფიქსირებული კურსი იწოდება სპოტურად, ან სპოტკურსად. გარდა ამისა გამოიყოფა კროს კურსი, რომლის მიხედვით ხდება გაცვლა(ყიდვა-გაყიდვა) ერთი უცხოური ვალუტისა მეორეზე.

უფლებამოსილმა ბანკებმა შეიძლება იყიდონ და გაყიდონ უცხოური ვალუტა როგორც თავისი სახელით და თავისივე ხარჯით, ასევე კლიენტის დავალებით და ხარჯზე. უცხოური ვალუტის ყიდვა- გაყიდვა ბანკების მიერ ხორციელდება ორი მიზნით: 1. მოგების მიღება; 2. სხვადასხვა საჭიროებათა დაკმაყოფილება (უცხოურ ბანკებში NOSTRO ანგარიშებზე აუცილებელი ნაშთების შენარჩუნება, საბანკო მოწყობილობების შეძენა საზღვარგარეთ. მოგების მიღების მიზნით კომერციული ბანკები ახორციელებენ საარბიტრაჟო და სპეკულაციურ გარიგებებს.

სავალუტო არბიტრაჟი წარმოადგენს სავალუტო ოპერაციას, რომელიც მდგომარეობს ვალუტის ყიდვა-გაყიდვაში სხვადასხვა სავალუტო ბაზარზე ვალუტების კურსების სხვაობის ხარჯზე (სივრცობრივი არბიტრაჟი) ან განსაზღვრული პერიოდის განმავლობაში (დროითი სავალუტო არბიტრაჟი). სივრცობრივი არბიტრაჟის არსი მდგომარეობს უცხოური ვალუტის ყიდვაში ერთ სავალუტო ბაზარზე და მის გაყიდვაში მეორეზე. კავშირის თანამედროვე საშუალებები შესაძლებლობას იძლევა ეს ოპერაციები პრაქტიკულად ერთდროულად განხორციელდეს. ამიტომ სივრცობრივი არბიტრაჟის დროს პრაქტიკულად არ არსებობს სავალუტო რისკები(დანაკარგის რისკი სავალუტო კურსების არასახარბიელო ცვლილების გამო.) მაგრამ კავშირის საშუალებათა განვითარებამ სავალუტო გარიგებათა მოცულობის გაფართოებასთან ერთად ნეგატიური გავლენა მოახდინა ოპერაციათა მოცემულ სახეობაზე, მან იქამდე მიგვიყვანა, რომ სივრცობრივმა არბიტრაჟმა ადგილი დაუთმო დროით არბიტრაჟს. ეს იმასთან არის დაკავშირებული, რომ ვალუტების კურსებში სხვაობა სხვადასხვა სავალუტო ბაზრებზე სულ უფრო იშვიათად აღმოცენდება, ხოლო თუ აღმოცენდება ძალიან სწრაფად გათანაბრდება არბიტრაჟების მოქმედებათა ხარჯზე. მსგავსი სიტუაცია დამახასიათებელია ბევრი საზღვარგარეთული სავალუტო ბაზრისთვის.

დროითი არბიტრაჟი გულისხმობს მოგების მიღებას სავალუტო კურსების სხვაობის ხარჯზე გარკვეულ პერიოდში. ამით ის სავალუტო სპეკულაციებს ემსგავსება. დროითი არბიტრაჟის განსხვავება სავალუტო სპეკულაციისაგან მდგომარეობს იმ ვადაში, რომლის განმავლობაშიც ეს ოპერაცია ტარდება.

საერთაშორისო ბაზარზე ფართო გავრცელება ჰპოვა **საპროცენტო არბიტრაჟმა**, რომელიც გამოდევნის სავალუტოს. მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ კრედიტის მიღება იმ ქვეყანაში ხდება, სადაც გარკვეულ მიზეზთა გამო დაბალია კრედიტზე საპროცენტო განაკვეთი და შემდგომ ხდება მისი გაყიდვა უფრო მაღალი კურსით სხვა ბაზარზე; იმ ქვეყნის ვალუტის ყიდვა, სადაც საპროცენტო განაკვეთები უფრო მაღალია და მისი განთავსება დეპოზიტის სახით; ამ დეპოზიტისა და მის მიხედვით პროცენტების მიღების შემდეგ ხდება ვალუტების უკუკონვერსია და კრედიტის დაბრუნება პროცენტებთან ერთად. საბოლოოდ არბიტრაჟორი იღებს მოგებას პროცენტების სხვაობის სახით, რომლის მიღებაც მას შეუძლია იმ ვალუტაში რომელიც მას ესაჭიროება.

გამოყოფენ ასევე **საკონვერსიო(საკონვერტაციო) არბიტრაჟს**. მისი მიზანია უცხოური ვალუტის ყიდვა ყველაზე დაბალი კურსით. ყიდულობს და ყიდის რა უცხოურ ვალუტას კომერციული ბანკები კლიენტის დავალებით და მის ხარჯზე აკმაყოფილებს კლიენტის ინტერესებს ვალუტის შეძენასა და მის სიჭარბის რეალიზაციაზე.

ვადიანი სავალუტო ოპერაციები: ბანკები ახორციელებენ ვადიან სავალუტო ოპერაციებს ვადიან გარიგებათა საფუძველზე, რომელიც აღემატება ორ სამუშაო საბანკო დღეს ასეთი გარიგების დადების დღიდან. მათ მიეკუთვნება: ფორვარდები, ფიუჩერსები, ოპციონები და სვოპ გარიგებები. ამასთან უცხოური ვალუტა, რომელიც წარმოადგენს ყიდვ-გაყიდვის საგანს ამ გარიგების მიხედვით, იწოდება **საბაზისო აქტივად**. განვიხილოთ ამ სახეობის ოპერაციათა განხორციელების მექანიზმი.

სავალუტო ფორვარდები-ფორვარდული კონტრაქტი, რომლითაც ფორმდება ვადიანი სავალუტო გარიგება. ამ გარიგებით ერთი მხარე(გამყიდველი) ვალდებულია იღებს მიჰყიდოს მეორე მხარეს(მყიდველს) უცხოური ვალუტის განსაზღვრული რაოდენობა გარკვეულ მომენტში, მომავალში ფასით, რომელიც ფიქსირდება გარიგების დადების მომენტში. დღე, როდესაც ხორციელდება ანგარიშსწორება, იწოდება ვალუტირების თარიღად, ხოლო ფასი დაფიქსირებული ფორვარდულ კონტრაქტში-მიწოდების ფასად. ფორვარდული გარიგებები, როგორც წესი იდება ბირჟის გარეშე ბაზრებზე, ამასთან მხარეები ურთიერთშორის ათანხმებენ ყველა არსებით პირობას: საბაზისო ვალუტის რაოდენობას, მიწოდების ვადას და ხერხს, მიწოდების ფასს. ფორვარდული კონტრაქტის დადების ასეთი პირობები, ხდის მას უნიკალურს. კონტრაქტის დადებისას მხარეები არ გასწევენ რაიმე ფინანსურ ხარჯებს, თუ გარიგებები არ ხორციელდება შუამავლებით. დებენ რა ფორვარდულ გარიგებებს თითოეული მხარე ხსნის თავიანთ სავალუტო პოზიციას გამყიდველი-მოკლეს, მყიდველი-გრძელს. პოზიციის დახურვა შესაძლებელია მხოლოდ კონტრგარიგების დადების გზით. უმეტეს შემთხვევებში ფორვარდული გარიგებები იდება სავალუტო რისკისაგან დაზღვევის მიზნით, რომელიც დაკავშირებულია მომავალში საბაზისო ვალუტის კურსის არასახარბიელო ცვლილებასთან. ამასთან გამყიდველი, რომელიც კონტრაქტით როგორც წესი საბაზისო ვალუტის მფლობელს წარმოადგენს, თავს იზღვევს მისი კურსის დაცემისაგან, ხოლო მყიდველი- დაინტერესებული რეალური ვალუტის მიღებით, ვალუტის კურსის ზრდისაგან. მაგრამ ფორვარდული კონტრაქტი ასევე შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სპეკულაციური მიზნებისათვის, როცა თამაშის მიზანი ხდება სავალუტო კურსების ცვლილება დროში. ასეთ შემთხვევაში უფრო უპრიანია საანგარიშსწორებო ფორვარდული კონტრაქტების დადება.

საანგარიშსწორებო ფორვარდები: საანგარიშსწორებო ფორვარდული კონტრაქტი არის ისეთი კონტრაქტი, რომლის დახმარებითაც ფორმდება საკონვერსიო ოპერაცია, რომელიც ორი გარიგების კომბინაციას წარმოადგენს: გარიგებას სავალუტო ფორვარდული კონტრაქტის მიხედვით და ვალდებულების შესრულებას მისი ვალუტირების თარიღისთვის შემხვედრი გარიგების ჩატარებით მიმდინარე სავალუტო კურსით. პრაქტიკაში ეს არის ფორვარდული კონტრაქტი, რომლის მიხედვითაც არ წარმოებს საბაზისო ვალუტის მიწოდება, ანუ გამყიდველი ყიდის, ხოლო მყიდველი ყიდულობს ამ ვალუტას პირობითად. მაგრამ როგორ ხორციელდება ანგარიშსწორება აღნიშნული კონტრაქტით? როგორც ავღნიშნეთ საანგარიშსწორებო ფორვარდული კონტრაქტი, მაშინ იდება, როცა მონაწილე მხარეები წმინდა სპეკულაციურ მიზნებს ისახავენ. ისინი დაინტერესებულნი არიან მხოლოდ მოგების მიღებით, რომელსაც გადაურიცხავს წაგებული მხარე მოგებულს. ხოლო მოგებული და წაგებული მხარეები შემდეგნაირად განისაზღვრება: თუ საბაზისო ვალუტის მიმდინარე კურსი

საანგარიშსწორებო ფორვარდული კონტრაქტის შესრულების დღეს აღემატება ამ ვალუტის მიწოდების ფასს კონტრაქტით, მაშინ სხვაობას ამ კურსებს შორის გამრავლებულს კონტრაქტის თანხაზე იხდის გამყიდველი და პირიქით. ამ წესის საფუძველში დევს ასეთი მსჯელობა: თუ ფორვარდული კონტრაქტი იქნებოდა მიწოდებითი, მაშინ იმისთვის რომ მიეწოდებინა ვალუტა, გამყიდველს ის უნდა ეყიდა მიმდინარე კურსით, და თუ ეს კურსი იქნებოდა უფრო მაღალი მიწოდების ფასზე, ის ამით ნახავდა დანაკარგებს, მყიდველი კი ამ შემთხვევაში, მიიღებდა რა ვალუტას მიწოდების ფასით შეძლებდა მის გაყიდვას მიმდინარე კურსით და მიიღებდა მოგებას. იმ შემთხვევაში, თუ საბაზისო ვალუტის მიმდინარე კურსი უფრო დაბალია მისი მიწოდების ფასზე სავალუტო ფორვარდული კურსით, სიტუაცია აღმოჩნდება საწინააღმდეგო. ამიტომ საანგარიშსწორებო ფორვარდული კონტრაქტის დადებისას გამყიდველი იმედოვნებს საბაზისო ვალუტის კურსის შემცირებას, ხოლო მყიდველი მის ზრდას.

სავალუტო ფიუჩერსები: ფიუჩერსული კონტრაქტი -საბირჟო კონტრაქტია, რომლის თანახმად ერთი მხარე(გამყიდველი) ვალდებულიებას იღებს მიჰყიდოს მეორეს (მყიდველს) უცხოური ვალუტის განსაზღვრული რაოდენობაგარკვეულ მომენტში მომავალში ფასით, რომელიც დაფიქსირებულია მოცემული კონტრაქტის დადების მომენტში. როგორც განმარტებიდან ჩანს ფიუჩერსული და ფორვარდული კონტრაქტები ძალიან ჰგავს ერთმანეთს. მაგრამ არსებობს რიგი განსხვავებებიც, კერძოდ ფიუჩერსული კონტრაქტით ფორმდება ვადიანი სავალუტო გარიგება ბირჟაზე. ამასთან ფიუჩერსული კონტრაქტის დადებისას არ მოითხოვება შეთანხმდეს მისი ყველა პირობა: რაოდენობა, მიწოდების პირობები, ხერხი, რადგან ისინი სტანდარტულია საბაზისო ვალუტისთვის და განისაზღვრება საბირჟო სპეციფიკაციით. ასევე ფიუჩერსული კონტრაქტებისთვის არსებობს მეორადი ბაზარი ბირჟა-ემიტენტზე, რომლის წყალობით ბანკებს საკმაოდ იოლად შეუძლიათ დახურონ თავიანთი პოზიციები ფიუჩერსული კონტრაქტების მიხედვით. ამიტომ ყველაზე ხშირად ფიუჩერსული კონტრაქტები იდება სპეკულაციური მიზნებით და როგორც მსოფლიო პრაქტიკა აჩვენებს მხოლოდ 2-5% ფიუჩერსული კონტრაქტებისა მთავრდება ვალუტის რეალური მიწოდებით. მეორე განსხვავება ის არის, რომ ფიუჩერსული კონტრაქტების მიხედვით პრაქტიკულად არ არსებობს კონტრაგენტის მიერ გარიგების შეუსრულებლობის რისკი, რომელიც ძალიან დიდია ნებისმიერი ბირჟის გარეშე კონტრაქტის დადებისას, მათ შორის ფორვარდულისაც. ამის მიღწევა ხდება იმის წყალობით, რომ თავად ბირჟა გამოდის შესრულების გარანტად და ყოველი დადებული გარიგებისას_საწინააღმდეგო მხარედ. კიდევ ერთი განსხვავება ის არის, რომ ფიუჩერსულიკონტრაქტის მიხედვით პრაქტიკულად არ არსებობს კონტრაგენტის მიერ გარიგების შეუსრულებლობის რისკი, რომელიც ძალიან დიდია ნებისმიერი ბირჟის გარეშე კონტრაქტის დადებისას მათ შორის ფორვარდულისაც. ეს იმის გამო ხდება, რომ ბირჟა თავად ხდება შესრულების გარანტი გამოდის რა ყოველი დადებული გარიგების საწინააღმდეგო მხარედ. კიდევ ერთი განსხვავება ის არის, რომ ფიუჩერსული კონტრაქტის დადებისას მისი მონაწილეები გარკვეულ ხარჯებს გასწევენ, რაც დაკავშირებულია ბირჟის წევრებისათვის გარკვეული საზღაურის გადახდასთან, თუ

თავად არ წარმოადგენენ ბირჟის წევრებს(გარიგებები ბირჟაზე შეიძლება დაიდოს მხოლოდ ბირჟის წევრების მიერ ან მათი საშუალებით).

ფიუჩერული კონტრაქტის დადებისას პოზიციის გასახსნელად აუცილებელია ფულადი სახსრების ან ფასიანი ქაღალდების განსაზღვრული თანხის შეტანა, რომელიც იწოდება **საწყის მარჟად**. ეს სახსრები გარკვეული წესით უზრუნველყოფს ბირჟის დაცვას, რომელიც ახდენს მისი შესრულების გარანტირებას. კლიენტების მიერ დადებული კონტრაქტების შეუსრულებლობის შემთხვევაში ბირჟის დანაკარგებისაგან დაცვის სხვა ხერხია მათი ღია პოზიციების ყოველდღიური გადაფასება, რომელიც იმავე წესით ხორციელდება რაც საანგარიშსწორებო ფორვარდის შესრულებისას. მხოლოდ მიმდინარე კურსის სახით გამოიყენება საანგარიშსწორებო ფასი, რომელიც განისაზღვრება ყოველი დადებული ფიუჩერული კონტრაქტიდან გამომდინარე მიწოდებათა ფასის საფუძველზე. ყოველი სავაჭრო დღის ბოლოს ბირჟის საანგარიშსწორებო პალატა განახორციელებს მოგების თანხის გადარიცხვას წაგებულთა ანგარიშებიდან მოგებულთა სასარგებლოდ. ეს თანხები **ვარიაციული მარჟის** სახელწოდებას ატარებს. ამგვარად ფიუჩერული ვაჭრობის მონაწილეებმა ყოველდღიურად იციან თავიანთი მოგებისა და ზარალის შესახებ. მათ შეუძლიათ მოხსნან მოგება ან დაფარონ ზარალი. თუ პოზიციები სავალუტო ფიუჩერული კონტრაქტების მიხედვით რჩება ღია მათი შესრულების თარიღამდე, მაშინ ანგარიშსწორება ხორციელდება ბირჟის მიერ დადგენილი წესით.

ამგვარად როცა საკასო ბაზარი აკმაყოფილებს უცხოურ ვალუტაზე სასწრაფო მოთხოვნას, ფიუჩერების ბაზარზე ოპერაციების მიზანია გაცვლის რისკის კომპენსირება. ამ ბაზარზე ორივე მხარე იღებს ვალდებულებას მიაწოდოს ვალუტა არა მაშინვე, არამედ მხოლოდ დათქმულ ვადაში. ეს ნიშნავს, რომ მხარეები კონტრაქტის დადების დღეს შეთანხმდებიან მხოლოდ განსაზღვრული ვალუტის ფიქსირებული თანხის ყიდვასა და გაყიდვაში დათქმული ფასით და დათქმულ დღეს როდესაც მომავალი გარიგების კურსი უცვლელად არანაირი მერყეობა საკასო ბაზარზე მასზე არ იმოქმედებს. თავიდანაა აცილებული დანაკარგები გარიგებისას მაგრამ აგრეთვე არ არის შესაძლებლობა კურსის მერყეობიდან მიღებულ იქნას შემოსავალი. სავაჭრო გარიგებებისას გამოყენებული ვალუტა სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვაა და დამოკიდებულია შიდა კანონმდებლობასა და წესებზე.

ფიუჩერული გარიგების კურსი უდრის საკასო კურსს დამატებული „სვოპი“ (გამოხატული არა პროცენტებში, არამედ გაცვლითი კურსის პუნქტებში). თუ წინასწარი კურსი გაზრდილია ნამატს, რომელიც შედეგად რჩება **„რეპორტი“** ეწოდება, თუ განსხვავება პროცენტებში მეორე მხარესაა, წინასწარი კურსი შესაბამისად შემცირებულია, რომელსაც **„დეპორტი“** ეწოდება. მოვიყვანოთ სვოპის (რეპორტისა და დეპორტი) გამოსათვლელი ფორმულა:

საკასო კურსი * სხვაობა%-ში * ვადა (დღეები)

სვოპი= _____

100 * 360

რეპორტები და დეპორტები ძირითადად დამოკიდებულია პროცენტის განაკვეთებს შორის სხვაობაზე. ისინი დიდად არ განიცდის მერყეობას ვალუტების კურსის ცვლილების გამო.

ყოველდღიური საქმიანობისას, ვაჭრობენ საფინანსო დაწესებულებებთან, ბანკები აცხადებენ სვოპ-კურსებსა და საკასო კურსებს ცალკ-ცალკე.

ოფციონები: ოფციონი, ეს არის კონტრაქტი, დადებული ვადიან სავალუტო ბაზარზე, რომლითაც ერთი მხარე(გამყიდველი) ყიდის, ხოლო მეორე მხარე(მყიდველი) იძენს უფლებას იყიდოს ან გაყიდოს საბაზისო ვალუტა კონტრაქტის პირობებით. ოფციონები მიმოიქცევა როგორც საბირჟო ისე ბირჟის გარეშე ბაზრებზე. ოფციონის განსაზღვრებიდან ჩანს, რომ ის უფლებას აძლევს ერთ მხარეს(ოფციონის მყიდველს) შეასრულოს ან არ შეასრულოს კონტრაქტის პირობები. მინიჭებული უფლებების მიხედვით განასხვავებენ ოფციონების ორ სახეობას:

- **ოფციონს ქოლ (call)**-უფლებას აძლევს ოფციონის მყიდველს იყიდოს საბაზისო ვალუტა;

- **ოფციონს ფუტ (put)**-ოფციონის მყიდველს უფლებას აძლევს გაყიდოს საბაზისო ვალუტა;

ოფციონის გამყიდველი ატარებს ვალდებულებას გაყიდოს(ქოლ ოფციონისათვის)ან იყიდოს (ფუტ ოფციონისათვის) საბაზისო ვალუტა იმ შემთხვევაში, თუ ოფციონის მყიდველი გამოიყენებს თავის უფლებას, ანუ შეასრულებს ოფციონს. ოფციონის შესრულების ფასი, ანუ ფასი, რომლითაც საბაზისო ვალუტა შეიძლება გავყოდოთ ან ვიყიდოთ იწოდება „სტრაიკ“ ფასად ანუ საბაზისო ფასად.

შესაბამისი უფლების მისაღებად ოფციონის მყიდველი უხდის გამყიდველს განსაზღვრულ თანხას, რომელიც იწოდება „**ოფციონის**“ ფასად ანუ **პრემიად**. ოფციონის საბირჟო ფორმისას სადაც ყველა პირობა, მათ შორის სტრაიკ ფასი წინასწარ არის დადგენილი, სწორედ პრემია წარმოადგენს ბაზრის მონაწილეთა ვაჭრობის საგანს. გადახდილი პრემიის სიდიდით განისაზღვრება მაქსიმალური დანაკარგების თანხა, რომლებსაც ნახავს ოფციონის მყიდველი საბაზისო ვალუტის კურსის არასახარბიელო ცვლილებისას. ოფციონის გამყიდველისათვის პრემია წარმოადგენს მაქსიმალურ მოგებას, რომლის მიღებასაც ის შეძლებს მოცემული ოპერაციისაგან. ხოლო მოგების სიდიდე ოფციონის მყიდველისათვის და დანაკარგებისა-გამყიდველისთვის წარმოადგენს პოტენციურად შეუზღუდავს.

შესრულების ვადების მიხედვით ოფციონები იყოფა ორ ტიპად:

- „**ამერიკული**“ - შეიძლება შესრულდეს დროის ნებისმიერ მომენტში მისი მოქმედების ვადის დასრულებამდე (ყველა საბირჟო ოფციონი, მათ შორის ისინიც, რომელიც იყიდება ევროპულ ბირჟებზე, მიეკუთვნება მოცემულ ტიპს);
- „**ევროპული**“- შეიძლება შესრულდეს მხოლოდ მისი მოქმედების ვადის ამოწურვისას, მაგრამ არა მანამდე.

სავალუტო სვოპები: სვოპი არის შეთანხმება ორ ან მეტ მხარეს შორის ფულადი გადასახდელის გაცვლის თაობაზე დროის განსაზღვრული პერიოდისათვის. მომავალში სვოპი შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც ფორვარდული კონტრაქტების პორტფელი, დადებული მოცემული შეთანხმების მხარეებს შორის.

ფულადი სახსრების გადასახდელები სავალუტო სვოპისას მიეზღვნება სხვადასხვა ვალუტებს. სავალუტო სვოპი მდგომარეობს ერთი ვალუტაში გადასახდელის გაცვლაში მეორე ვალუტაში გადასახდელზე. ამასთან მხარეები ერთმანეთს უხდიან პროცენტებს შესაბამის ვალუტებში. სავალუტო სვოპებზე შეთანხმებები იდება **მხოლოდ ბირჟის გარეშე**, ამიტომ მათი უდიდესი ნაწილი ატარებს ინდივიდუალურ ხასიათს. ამის გამო მათი მეორადი ბაზარი არ არსებობს.

სვოპებზე შეთანხმებების მონაწილეებს შეუძლიათ დადონ მსგავსი შეთანხმებები ნებისმიერი პირობებით, ამიტომ არსებობს სვოპების მრავალი სახეობა. თუმცა არსებობს სავალუტო სვოპების გარკვეული „სტანდარტული“ პირობები. ყველაზე გავრცელებული სავალუტო სვოპი მოიცავს ფულადი ნაკადების სამ სახეობას. მხარეები ცვლიან გადასახდელებს ვალუტაში, შემდგომ სვოპის თაობაზე შეთანხმების მოქმედების ვადის განმავლობაში მხარეები საპროცენტო გადასახდელებს ერთმანეთისთვის შესაბამის ვალუტაში გარკვეული პერიოდულობით და ბოლოს სვოპის მოქმედების ვადის დასრულებისას მხარეები უბრუნებენ ერთმანეთს პირველდაწყებით გადასახდელებს ვალუტაში.

ყველა ფინანსურ სვოპს შორის, რომლებიც იდება მსოფლიოში სავალუტო სვოპების წილად მოდის 20%, ამასთან სავალუტო სვოპში გამოყენებული ვალუტის 50% აშშ დოლარია.